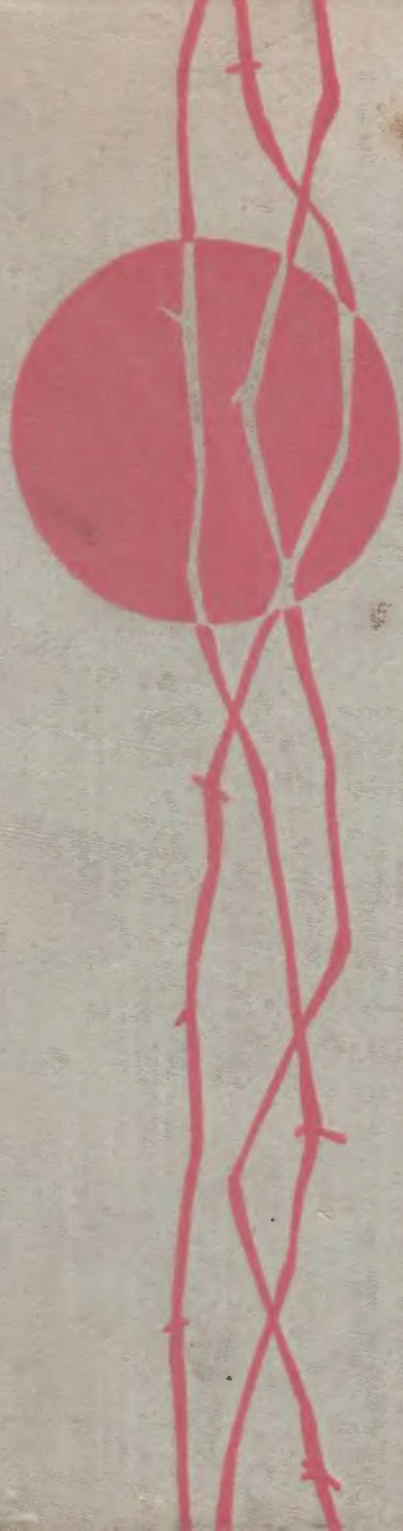

35

31768

Alfonz Bednár

Ů V E G H E G Y

Alfonz Bednár

ÜVEGHEGY

Fordította
TÓTH TIBOR

EURÓPA KÖNYVKIADÓ
Budapest

1962

© Alfonz Bednár, 1962

Translation © Tóth Tibor, 1962

Megjelent a Magyar Népköztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság közös könyvkiadási egyezményének keretében

Készült 1955 példányban az Európa Könyvkiadó (Budapest) részére a Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó (Bratislava) gondozásában

Landek, a baggeros vasárnap este felé bekopogtatott Solan ajtaján. Napbarnította volt az arca, nemrég érkezett vissza az üdülésről. Azt mondta, beszélgetni szeretne Solan feleségével az utópiáról. Állítólag már beszélgettek is erről. Látván, hogy Solan felesége nincs odahaza, gondolataiba merülten elment. Solan világot gyújtott a szobában, s a fényben minden még ellenszenvesebbnek látszott, mint előbb. Fel-alá járt a szobában, oda-odapillantott a heverőre, amelyen az útra vásárolt különféle apróságok heverték. Ott volt az új szvetter is. Solanba hirtelen belehasított a bánat, nem is annyira a feleségét sajnálta, mint ezt a szépen összerakott, sötétkék szvettert, amelyet a felesége kötött neki. Szétterítette maga előtt, s a szvetterből egy vastag fekete notesz esett ki. Sok-sok lap volt a noteszban, mind teleírva igen apró betűkkel. Solanra várt a munka, mégis meggyújtotta a heverő melletti asztalon a kovácsoltvas lámpát, amelyet égő vörös képű, rikító zöld köntösű, nemezből formált víziember tartott rózsaszínű, nagy kezében, és olvasni kezdett, sokáig, nagyon sokáig olvasott, egész este, egész éjszaka, világos reggelig, míg hétfőn reggel kilenc óra tájt a közeli barakkba telefonhoz hívták.

*

1951. XII. 5., szerda.

„Menjünk a Csendesvölgybe!”

Az utóbbi időben már harmadszor hallottam férjemtől ezeket a szavakat. Ma reggel mondta, amikor az ablakon át látta, hogy a szemerkélő esőbe nagy hópelyhek keverednek.

Amikor először mondta: „Menjünk a Csendesvölgybe!”, nagyon kíváncsian és talán nagyon örvendezve is néztem rá, mert felvidította a pillantásom, s bár az én fülemben ezek a szavak úgy csengtek, mint összeverődő jégcsapok csilingelése a fenyőfán, amelyen keresztülsüt a nap és keresztülfúj a szél, kis idő múlva mégis úgy éreztem, hogy jelenlegi világomban furcsán hangzanak.

— Valóban, menjünk! — tette hozzá. — Fehér már a Hradovica és a Skalná is. Az ember nem hall másról, csak téli üdülésről, sízőkről, téli olimpiáról — menjünk, jó?

Gondolatban végigfutottam a széles völgyön, amelyben most lakunk, a folyó völgyén — a folyóhoz már nem illik a régi neve, amelyet ősidők óta visel, senki sem érti meg —, régi és új műhelyek, barakkok, kész és épülő lakóházak, épületek és gátak völgyén, a nagy emberi munkáén, amelyet emlegetni fognak azok is, akik még meg sem születtek, s ahogy így végigfut rajta a gondolatom, lepergetem magam előtt itteni világomat.

Íróasztal, az asztal előtt ablak, körülöttem az ideiglenes barakk fából ácsolt, tarka plakátokkal teleragasztott falai — ez az én világom. Jól érzem magam benne, mert eleven és változatos világ. Több mint egy esztendeje dolgozom az üzem építőigazgatóságán mint könyvelő. Eleven és mozgalmas az élet e kisdud világ körül is, a fából eszkábált falakon túl. Odakinn van a régi és új gépgyár, az épülő új lakónegyedek, a felásott kavicsos föld világa, amelybe a vízierőmű vízlevezető csatornája mélyül. A kotrógépek, talajnyesők, betonkeverők, daruk, felvonók, csillék, kordék, apró mozdonyok, sínek, talajgyaluk, hernyótalpas traktorok, billenő tehergépkocsik, légsűrítők, csővezetékek és légkalapácsok világa ez, egyben az építőanyag, téglá, cement, előgyártott elemek, idomtégla, betongerendák, fa, vas világa — sok mindenféle holmi világa és élete, s az embereké, akik falvakból és városokból vetődtek ide az építkezésre. Gyakran nagyon messziről.

Az embereket nem is nagyon látni, csak akkor, amikor munkába mennek vagy munkából jönnek, csupán a gépek látszanak, ahogy dolgoznak, mégis szerte mindenfelé nő a földből az emberi munka eredménye, itt-ott már készen, másutt születőben, éppen hogy a föld fölé emelkedve.

Az embereknek ebben a mozgalmas világban is vannak örömeik és álmaik.

Magam vagyok. A férjem most nincs idehaza, értekezleten van, a honvédelmi nevelésről értekeznek. Nagyon csodálkozna, ha látná, hogy a noteszba írogatok. Biztosan nevetne is rajtam. De talán közvetve éppen ő kényszerít rá, hogy írjak. Ő említette a Csendesvölgyet. Aztán meg másképpen kezd gondolkozni, mint én, s ami még rosszabb, én is másképpen kezdek gondolkozni, mint ő.

A völgy körül, amelyben építőtelkeink elhelyezkednek, hegyek kéklenek, s amikor a legmagasabbak, a Hradovica és a Skalná már novemberben fehér hótakaróba burkolóztak, akkor említette férjem először a Csendesvölgyet.

Akkor jutott eszembe a régi, nagyon egyszerű bölcsesség is, amelyet időnként hallani tapasztalt emberektől. A járatos emberek, akik sokat hallottak, láttak, átéltek és éreztek, néha azt szokták mondani, hogy a férfi és az asszony dolga nem olyan egyszerű, és hogy kettejük között különbség van. Igaz, nem olyan egyszerű a dolog, mert az asszony néha egész másképp gondolkozik és cselekszik, mint a férfi. Nevetségesnek hangzik, pedig sokkal fontosabb dolgot érint, mint az ember első pillantásra hinné.

— Hát mi lesz, elmegyünk a Csendesvölgybe? — kérdezte tegnapelőtt a férjem. Akkor már másodszor kérdezte. — Nézd, a hegyek már megint fehérek! — Az ablakra mutatott, amelyen túl messze a szürke ég alatt a friss hóval beporozott ormok fehérlettek. Aztán jókedvűn rám nézett. — Azt hiszem, tavasszal elmehetnénk. Tavaszig elkészülünk a munkánkkal a szakaszon. Aztán elmegyünk! Jó lesz?

— Jó — mondtam —, de ...

— Tessék? Micsoda de?

— Nem tudom, elkészülünk-e a munkával a szakaszon. Magad mondtad, hogy csak akkor sikerül, ha nem jön közbe semmi.

— Reméljük, úgy is lesz. Igaz, már december van, nagyon nehéz hónap, de kevés a víz. Nem nagyon örülök, hogy sietnünk kell a munkával, de tavaszig elkészülünk, biztosan elkészülünk — és aztán elmegyünk. Még tavasz sem lesz ...

— A tervrajz szerint dolgoztok?

— Nem. Nem lehet. Nem szabad.

— Az új tervrajzot már megkaptátok?

— Még nem, de megkapjuk.

— Nem tudom — mondtam —, Homola és Brtko még mindig kételkedik benne. Mi lesz, ha nem kapjátok meg idejében az új, helyesbített tervrajzokat?

— Ha nem kapjuk meg ... ha nem kapjuk meg, nem dolgozunk. Már nemegyszer megmondtam. A meglévő tervrajzok szerint dolgozni nem lehet. A tervrajz nem veszi tekintetbe, hogy a Lukavica patak messzi vidék vizeit vezeti le. A tervezet azzal sem számol, hogy a kis keresztmetszetű

patakátersz nem volna elég az egész víz levezetésére például tavasszal, amikor olvad a hó, vagy esős időben, vagy nagy zivatar után. A tervezetnek más hibája is van. Szerinte aknás áterszt kellene készítenünk. Ez ostobaság. A Lukavica átersztét megfelelő eséssel kell elkészíteni, hogy áradáskor el ne tömje a kő meg kavics. Miért érdekel téged annyira ez a dolog, Emma?

Kis ideig hallgattam, s amikor a férjem visszafordult az ablaktól, azt mondtam:

— Nem akarok beavatkozni a dolgaiba, de örülnék, ha már munkához látnátok. Tretina állítólag izgat ellened.

— Hadd izgasson! Különbben sincs sok joga rá. Örüljön, hogy pallér lehet. Hisz ha te nem lettél volna... De akkor is másképp gondolkoztál. Legyen Tretina pallér! Tretina eszes és tehetséges ember! Nos — a férjem kissé elmosolyodott, ahogy rám nézett —, nos, mondd meg, hogyan lássunk most munkához? Mindent hagyjunk félbe, és kezdjük meg a patakátersz földmunkáit? Nem szeretem a félbehagyott dolgokat. Úgyis mindenütt untig elég a rendetlenség, mindenki beleüti az orrát a mások munkájába... hát még a tervrajzokkal mi lesz, ha mindenki beleszól! De én nem engedek a magam igazából. Papiroson hibázni lehet, de az építkezésen nem. Mondd, hát nem így van? Nem lehet! Még jó idő eltelik, amíg kidolgozzuk a tervezet helyesbítéséhez szükséges adatokat. A tervezőknek meg kell győződniük arról, hogy az én adataim helyesek és indokoltak-e, és amíg a tervezők mindezt feldolgozzák... De nekem védekezni kell az eredeti tervezet ellen. A tervezők nem vették helyesen számba a terep tényezőit, nem ismerik a Lukavica völgyét. Magad is tudod, mennyi vizet vitt a Lukavica tavasszal és ősszel. Meg nyáron, zivatar után. Lásd be, hogy így van — én meg munkához látok, és tavaszra, áprilisra minden legalább annyira lesz, hogy elmeheessünk. Talán már tavasz előtt is.

— Jó — mondtam —, én elismerem az igazadat, de nem tudom, elismerik-e mások is. No de hisz te mindig másképpen gondolkozol, mint én.

E szavak után mindketten egymásra néztünk, mert az utóbbi időben már többször mondtuk egymásnak.

— Éppen hogy te gondolkozol másképpen, mint én — mondta a férjem. — Tretina esetében is másképp gondolkoztál.

Igy beszélgettünk az alkonyatban a Csendesvölgyről és az 5. szakasz patakátereszéről.

Ha már szóba került a Csendesvölgy, meg kell említenem, nemsokára öt éve lesz, hogy egész másképp gondolkoztam, mint Zolo. Mégis akkor minden rendben volt. Zolo — nem a férjem. És éppen akkor, amikor másképp gondolkoztam, mint ő, éppen akkor gondolkoztam igazán és nagyon asszonyhoz illően.

Közel öt esztendeje történt, negyvenhét áprilisában. Zolóval szízni készültünk a Csendesvölgybe, és addig készüldtünk, míg végül lekéstük a vonatot. Zolo dühöngött, idegesen egyik cigarettáról a másikra gyújtott, amerikai cigarettákat szívott, Lucky Strike-ot, bár nem nagyon ízlett neki, az állomáson untig ismételte, hogy ennyi kíméletlenséget aligha érdemelt meg tőlem, s végül még megjegyezte:

— Ha nem öltözködtél, nem piperészkedtél volna olyan sokáig, biztosan nem késsük le a vonatot.

— Jó, jó — mondtam neki —, de ha te nem siettél volna annyira, biztosan nem kellene olyan sokáig várnunk a következő vonatra.

Akkor kezdődött minden. Talán nem minden, de akkor felújult néhány régi dolog, és kezdődött néhány új.

Zolo még nem volt egészen a férjem, még nem házasodtunk össze, csak eljegyeztük egymást, s talán ezért tartotta kötelességének, hogy — jobb jövője érdekében — egyszer s mindenkorra megtörje bennem az asszonyos gondolkozást és eljåtssza a nagy jelenetet. Más oka is volt, de azt akkor még nem tudtam. Kezet nyújtott, és ahogy volt, vállán sível, hátán batyuval hazament. Még a könyveimet is elvitte, amelyeket el akartam olvasni, ha a Csendesvölgyben rosszra fordulna az idő.

Egy pillanatig úgy éreztem magam, mintha a mennykő csapott volna le mellettem, az állomáson várakozó emberek rám bámultak, arcukról, szemükből kérdés és gúny sugárzott felém, de azt mondtam magamban, csak azért se megyek haza, és vagy négy óra hosszat vártam. Nem vártam hiába, a következő vonattal elutaztam.

Várakozás közben idegesen belelapoztam az újságokba, hetilapokba. Minden ingerelt, amit láttam, olvastam. Még most is előttem vannak a címek és a képek. Az ember meglepő részletesen emlékezik életének egyes — kellemes vagy kellemetlen — pillanataira.

Ingerelt, hogy semminek sem akar vége szakadni, hogy egyre húzódik a Tiso* ellen folyó pör, és a másik is, amelynek a vádlottja valamelyik oświęcim-i hóhér, ingerelt, hogy tulajdonképpen mit is jelent az új szó: „vasfüggöny“, s egyenesen belém szúrt az újságok szószátyár beszámolója az 1947-es év március végén rendezett plešfanyi államellenes tüntetésekről. Talán azért volt mindez, mert gondolataimat más dolgok is hevítették. Zolo furcsa viselkedése, aggodalmaim, a hirtelen rám szakadt bizonytalanság s főleg ama, számomra csak ma könnyen érthető elhatározásom, hogy Zolo nélkül is elmegyek közel két hétre Bratislavából. Különös megvilágításban tűnt fel előttem az is, hogy Zolo vagy három-négy hete a Tátrában sízett valami társasággal, és semmit sem akart mondani nekem erről a kirándulásáról.

Az állomáson magamban védekeztem Zolo ellen, azoknak az embereknek a csodálkozó és gúnyos tekintete ellen, akik látták, hogyan váltunk el egymástól, s mialatt vagy három óra hosszat haragosan üldögéltem avonatban, gondolatban a Csendesvölgyben kőszáltam, és egyre inkább felelevenedtek bennem az emlékek.

Hagytam, hogy elhatalmasodjanak rajtam. Vidám és nagyon szomorú események emlékei voltak.

Ezekkel a vidám emlékekkel szeretném leplezni azt a bizonytalan érzést is, amely ma délután lopakodott belém. Ma délután nálunk járt Tretina, az 5. szakasz palléra. Eljött, leült, és elég sokáig beszélgettünk az építkezésen és az egyes szakaszokon uralkodó viszonyokról. Előbb óvatosan, tapogatózva, de egy idő múlva Tretina nyíltabban kezdett viselkedni, és a végén nagyon is nyíltan beszélt.

— Kitanult ács vagyok — mondta, és homlokával rám mosolygott, mert valahányszor Tretina mosolyog, a homloka kisimul, s aztán rám mosolygott szürke szemével is —, és nem érthetek egyet mindazzal, ami itt történik. Nem tetszenek nekem azok a szegecselt kötőgerendák és a rájuk rakott eternit tetők, amiket hordanak. Gyöngé dolog, nem sokáig bírja. Ha egy kissé több hó esne, az ilyen tetőtűstént beszakadna.

* Tiso — a fasiszta ún. Szlovák Állam elnöke. A felszabadulás után halálra ítélték és kivégezték.

— Igazad van, Tretina elvtárs — mondta a férjem —, de az ilyen tetők nem is készülnek hosszú időkre. És az ilyen tetők alatt... nos, ilyen tetőket csak ideiglenes épületeken láthatsz.

— Akkor hát mi legyen a tartós, a végleges? Én azt hiszem, a drága gépnek, de az embernek is az a rendelkezése, hogy tartós legyen. Márpedig az ilyen tetők alatt gyakran találunk gépeket, embereket. Mi lesz, ha a tető beszakad? Nos, elvtárs, mit szólsz hozzá?

— De nem szakad be, Tretina elvtárs, ne félj — szoltam közbe.

— Én nem félek, de úgy gondolom, ha már annyit beszélnek éberségről meg elővigyázatosságról, egy kissé óvatosabbaknak kellene lennünk, jobban meg kellene becsülnünk a nemzet vagyonát és az embert. Nem tudom, mi történnék, ha egy ilyen tető tönkretenné a drága gépeket és agyonütne néhány embert. Mire való akkor ez az egész munka?

Tretina aztán más dolgokról is beszélt, rossz és tönkrement építőanyagról, haszontalan emberekről, akik lopnak és csak úgy dolgoznak, mint a napszámosok, haragosan beszélt arról, hogy már elviselhetetlen, hogy mindig újabb és újabb kötelezettségvállalásokat íratnak alá, és az egész nap csupa értekezéslet, sajtótízperc, röpgyűlés.

— Aztán meg mi a vége? Még villanyáram sincs! Szégyen és gyalázat, hogy gyertyavilágnál menetelünk a szocializmus felé. Undorító. Aztán mennyi az építkezéseken a baleset. Nemrég hallottam, hogy...

Férjem kis idő múlva megjegyezte, hogy nincs igaza.

— Ha csupa rossz anyagunk, csupa rossz emberünk volna, és ha mindez semmit sem érne — mondta még —, máig egyetlen fészert sem építettünk volna fel. És nézd meg, Tretina elvtárs, nézz végig ezeken az épületeken!

— Hát igen — mondta kissé meghökkenten Tretina. — Szépek, de mi hasznuk? — Kinézett az ablakon, az alkonyi szürkületben látni lehetett a folyó régi és új medre körül a felásott földet, az új lakótelepek nagy piros és fehér házait, a műhelycsarnokokat. A kövecses földön apró mozdony futott, vagy tíz kis vagon vonszolt maga után. Sietve jött a kotrógéptől, amely kavicssal okádta tele a vagonokat. Aztán Tretina szürke szeme rám tévedt és megint kinézett az ablakon. — Az ember mindig csak mérgelődik — foly-

tatta —, ha látja ezt az egészet. Nem úgy van, ahogy elképzeltük. Ennek még Tkáčik sem örülne.

— Kicsoda? — kérdezte a férjem.

Megdöbbsentett a név, mert már több mint egy éve nem hallottam, s megdöbbsentett a férjem kérdése is.

— Tkáčik — mondta Tretina. — Tkáčik Martin. Ő sem örülne neki. Nemegyszer emlegetett ilyesféle dolgokat, amikor együtt voltunk, de valahogy másképp beszélt róluk. Harc a terv teljesítéséért! Mi az? Miféle harc? Harcoltam én már eleget.

— És kicsoda...

— Ő, egészen megfeledkeztem róla — mondta Tretina és rám villantotta szemét —, hisz egész másvalami miatt jöttem. Arról van szó, elvtársnő, javasolhatunk-e üzemi bizottsági tagnak mint az üzemi klub vezetőjét és könyvtárost Homoláné helyett, aki, mint magad is tudod, most nem végezheti munkáját, és később is aligha lesz képes rá. Én téged javasolnálak. Hát mit szólsz hozzá, elvtársnő?

— Untig elég a funkcióm, munkám is van bőven — mondtam készségesen Tretinának —, de ha úgy gondolod, Tretina elvtárs, hogy megfelelnek, rendben van. Átvehetem tőle. — Majd megkérdeztem: — És mi van azzal az áteresszel? Pár perce beszéltek róla.

Kérdésem meglepte a férjemet és Tretinát is, mert egyszerűen elképzelhetetlen, hogy az 5. szakaszon valaki ne tudja, mi az áteresz.

— Az áteresszel? — Tretina úgy nézett rám, mintha nagy számárságot mondtam volna. Aztán elmosolyodott a homloka, orra nyergén összenőtt, vastag szemöldöke alatt elmosolyodott szürke szeme is. — Az új meder és az új csatorna alatt hamarosan lerakjuk a vízvezeték és a csatornázás csöveit. Az ilyen csővezetéket, amely a meder alatt halad, áteresznek hívjuk. Mi meg nemsokára hozzáfogunk a patakátereszhez. A Lukavica patakot levezetjük a föld alá és megint kivezetjük a földből. Még sok munka lesz vele, mindig mondom, ráadásul itt van az az esős december, a talajvíz emelkedik, ki tudja, mi jön még közbe. Azt mondják, rossz a tervrajz — Tretina egy pillanatra elhallgatott —, de jobb volna aszerint dolgozni, ami van, kár elszabotálni a tervet.

— Elszabotálni a tervet? — kérdezte férjem Tretinától. — Hogy érted ezt, Tretina elvtárs?!

— Én csak úgy — mondta, és pislogott szürke szemével —, hogy ezt mondhatnák rólunk.

Csend lett.

Kis idő múlva Tretina felállt.

— Fődolog — fordult hozzám —, hogy nem jöttem hiába. Mindjárt gondoltam, hogy erre a funkcióra te volnál a legalkalmasabb, elvtársnő. Mindig is mondom. Egy kicsit mozgásba kell hozni az életet a klubban.

Aztán Tretina elment, és engem borzongatott a félsz, nem fog-e faggatni a férjem Tkáčik felől. Neve hallatára kissé elkedvetlenedett, de nem kérdezősködött. Még rosszabbul esett neki, hogy Tretina a terv elszabotálásáról beszélt. Örülök, hogy kettőnk között nem került szóba ez a név. Egyelőre legalább nem került szóba. Nem tudom, mit mondanék a férjemnek, ha kérdezősködné felőle.

Furcsa bizonytalanság szorongat, ezért legszívesebben magamra teríteném védelmül a csendesvölgyi események emlékét. Inkább a vidámabbakét, mint a szomorúkéét. Elég jól emlékszem rájuk, majdnem minden részletről tudok, sőt amióta ezt írom, valósággal védekezni kell a rám özönlő részletek ellen. A csendesvölgyi vidám dolgok csak számomra vidámak, mosolygók rajtuk, de nem tudom, más mit szólna hozzájuk. De hisz ezt csak magamnak írom. Aligha adom oda elolvasni valakinek. Kit is érdekelne? Ki kíváncsi az ilyesmire?

1951. XII. 7., péntek délután.

Tegnap választották meg az üzemi tanácsot. Állandóan Bazelára, a kubikosra kellett néznem, aki vagy fél éve jött ide Mostból, és csapatával több mint négyszáz százalékra teljesíti a tervet. Fiaatal, tagbaszakadt ember — akaratos, göndör, szőke haja valósággal felrúgja a svájcisapkáját. Az 5. szakaszon dolgozik. Megválasztották elnöknek. Engem klubvezetőnek és könyvtárosnak. Tegnap aláírtuk a szocialista felajánlásokat. Bazela munkacsoportja is szép kötelezettségeket vállalt.

A férjem nincs idehaza.

Csendesvölgy! Tretina! Tkáčik!

Víg események! Jó, hogy az eszembe jutnak.

A Csendesvölgy nagyon messze esett a csomópontoktól, amelyeken keresztül a háborúban szomorún és nevetsége-

sen, ezerféle módon áramlott az élet, messze esett várostól és falutól, mégsem volt egészen csendes. Most sem az. Senki sem mondhatja róla. Mindig susogott benne a szellő és a szél, csobogtak a fürge patakok és a vízesések. Csendes talán azért volt, mert nem dübörögtek benne szekerek, nem kongattak harangokat, nem zakatoltak vonatok, nem ugatott fülsértő német indulókat a helyi hírharsona hangszórója. A Csendesvölgyben minden szónak, minden hangnak csendes, titkolódzó volt a formája, s ha nem tompította, nem leplezte más, halkká, titokzatossá tette a visszhang, a szomorú visszhang, amely néha csúfolódó volt és néha szívet gyönyörködtet.

Amikor közel öt esztendeje a Csendesvölgybe utaztam, a vonatban eszembe jutott, milyen ragyogón süttött egyszer a nap ott a Csendesvölgyben, a földön kemény gránit és gnájsz sziklák szürkéltek és sötétlettek, lábunk alatt húzódtott a hegyhát, amely nyugatról kelet felé kígyózott végig a Csendesvölgy fölött, a csúcsok, előhegyek, ormok, szirtek, nyergek és meredeken magasba lövellő sziklabástyák vonalán. A kerekded Predno csúcsa felől húzódtott a hegyhát, a csúcs alatt, óriási katlanban tengerszem feketéllett, majdnem mindig fekete volt a tükre, fölötté a hegygerinc vad, élesen metszett, meredek hasadékba zuhant, majd felfutott a Nagyhegyre, hatalmas ívet vetve ereszkedett a Csendeshajlatba, felkapaszkodott a Négyfogra, s mögöttük a Hátsonyeregéből felszökött a Szélkatlanra.

Azon a szép napon a Nagyhegy csúcsán álltam, végignéztem a kékes-zöldes síkságokon, amelyek messze lenn törleszkedtek kétoldalt a hegyek lábához, a távoli folyón, amely kéken kígyózott a kékeszöld rónákon keresztül, a Napos-, az Ondrášovái-, a Mezős- és a Csendesvölgy tátongó torkán, s rámosolyogtam Kališ Milanra, s Milan is összehúzott szemmel visszamosolygott rám. Aztán kissé kinyitotta szemét, mintha azt kérdezné: „Nos, Florigera? Nem örülsz, hogy már elkészültünk?”

Kissé elszomorodtam.

Kališ Milannak a Csendesvölgyben több neve volt, Werner Stauffachernak és Andreas Hofernak is hívták — szeretném még elmondani, miért —, én pedig, máskülönben Klaas Emília, a Kékszemű Squaw, majd később a Paloma Nigra nevet kaptam. Mindkettő a Csendesvölgy áldott pillanataiban született. Az első az indiánok keresztelőinek mintá-

jára, mert világoskék a szemem, a másik pedig akkor ragadt rám, amikor egy sző, név szerint Hrajnoha, fogadászon egy nagy sült kakast nyert, nagylelkűn osztogatta az ingyencfalatokat, s engem is megajándékozott egy sült combbal meg a Paloma Nigra névvel, ami állítólag Fekete Galambot jelent. Végül Kališ Milantól kaptam baráti ajándékba a Florigera Montana nevet, ami körülbelül annyit jelent: Hegyi Virághordozó. Tavasszal tisztelt meg vele Milan, amikor minden áldott nap fehér és ibolyaszínű sáfrányvirágokkal cicomázott fel.

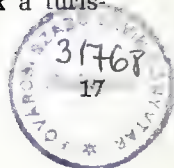
Akkor a Nagyhegy tetején egyszerre elszomorodtam, Milan is észrevette. Leakasztotta válláról a nehéz hátizsákot, letette a földre a két köcsögöt, az egyikben fehér, a másikban piros festék volt. Én beléjük tettem a két ecsetet, a pirosat meg a fehéret, s leültünk a sziklára. Lábunk a szikla sima oldalán lefelé lógott a Csendesvölgy felé, megfogtuk egymás kezét, amely csupa ragadós maszat volt a piros és fehér olajfestéktől.

A munkával már elkészültünk. Két fehér és középütt egy piros színű csíkkal végig jelöltük a nehéz, magashegyi utat, amely a gerinc hosszában húzódott a Prednóról a vad, meredek és nyaktörő hasadékon keresztül fel a Nagyhegyre, a Csendeshajlatba, a Négyfogra, a Hátsónyeregbe és a Széltatlanra. Készen voltunk a Csendesvölgy legfontosabb és legnehezebb útjának megjelölésével.

Ő, micsoda jelzések voltak, hogyan jelöltünk!

Vagy nyolcszáz méterrel a Nagyhegy alatt volt a menedékház, úgy is hívták: Nagyhegy alatti menedékház. Akkoriban nem sokan jártak oda — háború volt —, de ha összeverődött néhány ember, és ráadásul szombat is volt, a turistaszállóban mulatság kerekedett, amelyen rendszerint két-három nőta hullámozott végig. Többek között egyszer sor került arra a nótára is, amely a kertek alatt szántogató legényről szól. Szánt a legény a kertek alatt, hívogatja a lánykát, segítsen már neki, mert belefáradt a szántásba. Segít is a lányka, a lovakat hajtja, vidáman dalolgat, s minden fordulónál piros arcát megcsókolja.

Hát mit mondjak — amikor segíteni kezdtem Kališ Milannak a csendesvölgyi turistautak jelzésében, Milan minden fára pingált jelzésben forduló látott. A fordulónál meg kellett állnunk, szakasztott úgy, mint a nótabeli legény és leányzó tette a kert alatt. Aztán megsűrűsödtek a turis-

tajelzések a lucfenyők törzsén, a vastagabb gyalogfenyőkön és a szürke sziklákon — végül olyan sok lett belőlük, hogy minden nyári hegymászó, aki végigballagott a Csendes-völgyön, agyondicsérte az ottani jelzéseket. Akadt, aki megesküdött rá, hogy ennél tökéletesebb jelzéseket még nem is látott.

Egy szép napon egy turista érkezett a menedékházba a párjával.

— Gondnok úr — mondta —, én messzelátó vagyok, a kollégánő pedig rövidlátó.

A turistaszálló gondnokát, akit Doubeknak hívtak, meglepte ez a váratlan bejelentés. Kipislogott az ablakon, de a messzelátó turista nem hozzá beszélt, hanem Kališ Milanhoz, aki a ház előtt állt. Többször megtörtént már, hogy a turisták Milant vélték a ház gondnokának.

— Bizony így van, gondnok úr — mondta a rövidlátó turistanő és szaporán pislogott egypárat —, rövidlátó vagyok, a kollégám meg messzelátó...

Doubek ezen még jobban meglepődött, s már éppen helyeselni akart, valóban egyikük sem lát jól, hisz ő a gondnok, s itt áll az ablakban, de ekkor a turistanő odalépett Milanhoz s így folytatta:

— Éppen azt akarjuk mondani, gondnok úr, hogy nagyszerű, valóban nagyszerű és tökéletes, ahogy végigjelölték a Csendesvölgyet. Mindketlen nagyon jól láttuk a jelzéseket, és nem tévedtünk el. Igaz-e?

— Micsoda, kérem? — kérdezte Milan.

— Hát amit mondunk.

— Igaz — mondta Milan. — Igaz és szerfölött örülünk, hogy ilyen játszva eljutottak ideig.

— No látja — mondta a messzelátó turista és hozzám fordult —, ez a megfelelő szó: játszva! Ezt a szót keresem már vagy két órája. Itt a Csendesvölgyben nem lehet eltévedni. Sem ködben, sem éjszaka. A jelzések úgyszólván az ember szemébe szúrnak. Ebben a kijelölt világban biztosan járhat a rövidlátó és a messzelátó is.

— Úgy hiszem, csakis azok, akik rosszul látnak — vélte Kališ Milan. — Normális embert ingerli ez a sok jelzés.

— Dehogyan ingerli — mondta a messzelátó turista és hozzám lépett. — Ugye nem ingerli, kisasszony?

— Úgy hiszem, nem ingerli — mondtam s észrevettem, hogy a messzelátó turistát és a rövidlátó társnőjét is

elfogadhatjuk normális embereknek, mert a szemük hibáját csak most, útközben találták ki.

— No látja, gondnok úr — mondta a turista. — Engedje meg, kisasszony, hogy bemutatkozzam, a nevem...

Már nem tudom, hogyan hívták a messzelátó turistát. Csak arra emlékszem, hogy a rövidlátó turistánő odalépett hozzá és belekarolt. Még a pislogást is abbahagyta.

A jelzések normális embernek valóban szemet szúrtak. Zölden, pirosan, sárgán és kéken kígyóztak, mint színes csíkok a tarka blúzon, amikor csendesen és szemet gyö-nyörködtetően piheg a lány.

Doubek gondnok, akitől a festéket kaptuk, mindig csodálkozott, hogy az istenért mit csinálunk annyi festékkel, talán a patakba öntjük vagy valahol titokban fagyaltot főzünk belőle. A turistaklubban az urak már azt számlálják, érdemes-e egyáltalán annyi festéket áldozni erre az alig látogatott völgyre. Doubek gondnok legalábbis ezt hajtogatta. Azt mondta, hogy ebek harmincadjára juttatjuk a turistaklubot. Nevetve mondta, az igaz. A messzelátó turista és a rövidlátó társnője dicsérete után többet nem gyanúsítgatott bennünket.

Ha már a jelzésekről van szó, nem tudom, tulajdonképpen kinek is volt igaza. A turistának és a párjának, vagy Milannak. Az embernek, úgy látszik, szüksége van az életben jelzések utakra. Nehezebb esik a járás nélkülük. Jómagam jelzések utak nélkül maradtam az életben. Elvesztettem apámat, anyámat, más embereket is elvesztettem, és nehéz volt egyedül járnom az életben. De erről kár beszélni. Inkább arra a szép napra emlékezem, arra a szép percre, amikor Kališ Milannal ültem a nagyhegyi sziklán.

Milan akkor megölelte vállamat, szótlanul néztük az óriási, messzibe nyúló Csendesvölgyet, amely olyan volt, mint három irdatlan nagy kanál, amelyekkel a mesebeli óriások lapátolják magukba az ólomból, ezüstből, aranyból szagztatott galuskát. Egyik oldalról a ragyogó nap melengetett, a másik oldalról szellő hűsített, alattunk lefelé siklottak a szürke és fekete kősziklák mohalepte, sima oldalai, a hosszú, köves szakadékok csíkjai, a Predno alatt a völgykatlanban feketéllett a tengerszem, a Napostó, lejjebb, a szakadékokon túl füves, zöld hegyoldalak nyújtózkodtak, itt-ott szürke, fekete és piros pöttyökként juhnyájak, csordák legeltek rajtuk, sötéten zöldellett a sűrű és

dacos gyalogfényves, alatta lucfenyők nyúltak a magasba, lombjukat megtépázták, összekuszálták a vad szelek, még odább rétek és erdők voltak, s odalenn a Csendesvölgy legmélyén, ahol a két hegyoldalról az erdők összefutottak a patak mentén, amely ezüstdrótból font vékony övként kacskaringózott, odalenn a fekete sziklafalak közelében piroslott a menedékház, itt-ott esztenák látszottak feketén, fölöttük könnyedén lengett a szürke füst, rakták a tüzet a bacsók, főzték a sajtot. Fönn a Nagyhegyen a szellő szavában a Csendesvölgy suttogott, a hegy tövéből felhallatszott a kristálytisztá hegyi patakok és sellők titkos szava, a csengők csilingelése, ahogy odalenn a Csendesvölgyben moccant a kolomp a juhok, üszők, tinók és tehenek nyakán.

A levegőben illatosan játszott a szellő, valahol a síkon csókolhatta le a virágokról a hűvös, csillogó hajnali harmatot, Milan odaszorította egy meleg kőhöz a kezemet és megkérdezte:

— Nos, mi lesz, Florigera?

Ránéztem. A szellő fel-felborzolta kócos, gesztenyebarna haját.

— Mit gondolsz — kérdezte kis idő múlva —, mit gondolsz, találkozunk még egyszer itt a Csendesvölgyben?

— Nem tudom — mondtam akkor —, én ezt aligha élem túl. A csendőrök már a menedékházakban is razziáznak. A magamfajta emberek nehezen élnek túl a csendőröket, gárdistákat, állambiztonsági titkosrendőröket, gestapósokat, SS-legényeket, ezt az egész hitlerista felfordulást. Már itt is leselkednek utánunk, a hegyek között. — A környező hegyekre mutattam és a németekre, akik civilbe öltözötten szimatoltak a Csendesvölgy körül azzal az ürüggyel, hogy a vízierő kihasználásának lehetőségeit vizsgálják. — A háború már ide is betolakszik. Már közelednek a szovjetek. A tegnapi vendégek, főleg az az úr, akinek az étvágya hét másikéval felért, említette a menedékházban, hogy a szovjet csapatok már elfoglalták Harkovot. Hitler megbukik, s bukása közben sokakat magával ránt.

— Nem ránt magával — mondta Milan és hosszan elgondolkozott. — Ha magával is rántja a sírba, még az sem jelent semmit. Furcsa dolog a sír. Ami igaz úton kerül belé, az ott is marad, de amit igazságtalanság dönt sírba, az kinő a hant alól. Mindenképpen kinő. Hitler már sok sírt ásott és még többet ásat ezentúl. Ezekből a sírokból sok

minden nő ki. Semmit se félj! — Hosszú idő múlva megváltozott hangon hozzátette: — 1943 augusztusát írjuk. Hányadika van ma?

— Nem tudom, azt hiszem, huszonötödike.

— Hány óra?

Apa nagy karórájára pillantottam, az egyetlen értéktárgyra, amelyet néhány ruhadarab mellett elhoztam hazulról, s azt mondtam Milannak, hogy negyed tizenkettő.

Kališ Milan felemelte kezemet a szikláról, megrázogatta a tenyerén, összehúzott, mosolygós szemmel rám nézett s így szólt:

— Ide figyelj, lesz, ahogy lesz, de négy év múlva, augusztus huszonötödikén negyed tizenkettőkor — ha nem fog esni! —, itt találkozunk a Csendesvölgyben.

Elmosolyodott.

— Ugyan eredj! Ne beszélj bolondokat!

— Nem beszélek bolondokat — mondta Milan, s komolyan, meglehetősen szemrehányón a szemembe nézett. — Nem bolondozok, én itt leszek. Hogy te itt leszel-e, nem tudom.

Elgondolkoztam és egy idő múlva megkérdeztem, miért találkozunk éppen négy év múlva és nem előbb.

— Mert ezek a jelzések — mondta és kezével a Csendesvölgyre mutatott — addig talán kitartanak, bár a festék pocsék, pótanyagból készült, de négy év múlva újra kell őket festeni. Itt a Csendesvölgyben szép, új turistaszállók épülnek majd, és az egyikben akkor majd együtt kezdünk gazdálkodni. Hisz te is így akartad. Ezenkívül négy év — kerek szám.

— Ugyan eredj! Ne bolondozz.

Aztán elhailgattunk, sokáig némán néztünk a Nagyhegyről a fekete, szürke és zöld Csendesvölgyre, később egy héjára, amely egy ponton lebegett a levegőben a Csendesvölgy fölött, meg-megrezzentve szürke, szablyás szárnyát. Jól esett felülről nézni a héjára, nézni a hátát, a szárnyát. Úgy éreztük, nagyon magasan vagyunk a föld felett, s a héja mintha még magasabbra emelt volna, valahányszor meg-lebbentette szürke szárnyát.

Már sokan elmondtak sok mindent az emberről. Nem vagyok az első, mégis el kell mondanom, hogy az ember különös teremtes, sőt, el kell ismételnem, amit az emberről valami szakértő állított — talán író volt, talán filozófus, talán a humorhoz is értett —, egyszóval megismétlem azt,

amit ő mondott, hogy az ember keverék, a legkelekótyább zagyvalék, amit valaha is összekotyvasztottak a mennyei konyhán. Kališ Milan furcsa ember volt. Soha többé nem említette, miért beszélt éppen négy évről a Nagyhegy csúcsán. Augusztus végén elment, s bár negyvennégyben húsvét előtt visszatért a Csendesvölgybe és elég sokáig maradt, többé nem került szóba köztünk a négy esztendő. Jómaga nem beszélt róla, én meg féltem firtatni ilyen nevetséges dolgot. Tán csak véletlenül említette a négy esztendőt, talán nem volt véletlen. Nem tudom. Különös teremtés az ember. Ezért aztán én is, az egykori Kékszemu Squaw, Paloma Nigra, Florigera Montana, én, Klaas Emília, a pályaudvaron és a vonatban többször is lemondón — bár nem láthatón — legyintettem a pompás drap színű síruhába öltözött Zolo fölé, aki rá akart bírni, hogy férfi módra gondolkodjak, és elutaztam a Csendesvölgybe.

Nem négy esztendő múltán mentem oda. Nem múlt el egészen négy év. Néhány hónap még hiányzott belőle. De így is, bár nem augusztus huszonötödikén negyed tizenkettőkor futottam be a csendesvölgyi találkára, mégsem mentem hiába a Nagyhegy alatt elterülő szép völgybe.

XII. 7., péntek este.

Odakinn zegernyés az idő, eső szitál, a szél hozzácsapkodja az ablakhoz és keresztülfúj a vékony falon. Barakkban lakunk egy alacsony dombon, amely alig emelkedik a folyó fölé — maga a folyó méltó erre a névre, mert hosszan kígyózik, nagy darab földet öntöz, szép és néha vad, az itteni emberek csak úgy hívják: víz —, szükséglakás, mást messze környéken nem tudunk felhajtani. Várjuk, hogy lakást kapjunk egy új épületben. A közeli faluban, Kísréten nincs lakás. Sem Nagyréten, sem Hegylehotán, sem Tomanován. Új lakást kell kapnunk. Már most örülök neki, hogy szép fürdőszobánk lesz.

A folyosón emberek járnak, csapkodják a bakancsok talpát és az ajtókat. Ezek a fiúk nem törődnek semmivel. Nevetnek, ha bevágják az ajtót, és kezükben marad a fekete bakelit kilincs. Mi mindenre kell még az embereket megtanítani, hogy megbecsüljék, ami az övék!

Esik. Sár lesz — sebj! Majd én is gumicsizmában járok

a munkába, mint a férjem. Ő nincs otthon, magam vagyok. Reggel sötéttel elment, és még nem tért haza. Valami értekezletet tartanak a munkaerő-toborzásról Ostrava részére.

Csendesvölgy! Jó rágondolni ilyen időben.

Negyvenhétben nem azért utaztam Csendesvölgybe, hogy ott találkozzam Kališ Milannal, szegény már negyvennégy óta eltűnt, nincs róla hír, azért utaztam oda, mert hallottam, hogy már áll az új menedékház — a régít Hitler katonái perzselték fel —, és mert más turistaszállóban nem kaptam helyet. Nyugodtan akartam eltölteni kényelmes szabadságomat, bejárni a völgyet, gyalog és sível csavarogni az ösvényeken, megmászni a sziklákat, Zolónak is meg akartam mutatni a Csendesvölgyet. Még valami csábított. Negyvenhétben kellett volna elutaznom Zolóval Amerikába. Ezért azt mondtam magamban, hogy megyek búcsúzni a Csendesvölgytől, mert a háború alatt megmentette az életemet, és életemnek közel harmadfél esztendejét hordozza magában.

A Csendesvölgy nagyon meglepett, sőt be kell vallanom, valósággal megdöbbenett az üressége és ridegsége. Amikor a menedékházhoz közeledtem, a völgy nyirkos, nagyon nyirkos és nagyon szürke ködbe temetkezett. A szürke égboltról ritkásan hullottak az esőcseppek, epésen komorak voltak az erdők, idegenül szúrós a gyalogfenyő. A szürke köd kissé megbarnult a tavalyi hó gyúrta fűtől, zöldre festette a gyalogfenyő lombja és a frissen sarjadó pázsit, fehérre a megcsappanó tavaszi hó, amely alatt már tiszta vizű patakok csobogtak. Rideg volt a völgy, ahogy mentem az új menedékház felé. A ház felől rekedt kutya ugatott rám — és semmit sem láttam. Nem lehetett látni sem a Prednót, sem a vad, éles és meredek falú szurdokot, sem a Nagyhegyet, sem a Csendeshajlatot, sem a Négyfogat, semmit sem lehetett látni, a Hátsónyerget és a Szélkatlant sem, amelyről máskor a szél játszva elhordta a nehéz ködöt.

Szomorú volt a turistaszálló környéke is. A sima sziklafalak komoran feketélltek, belesüllyedtek a szürke ködbe. A menedékház körül csupa rondaság. Halomba gyűlt üres amerikai konzervdobozok, szemét, piszok, kissé lejjebb öszszevissza dobált fenyőfahasábok, deszkából ácsolt nagy bódé, néhány rakás téglá és vas — a turistaszálló előtt a falhoz támasztott sílécek bot és kandahar kötés nélkül, mintha jobb idők itt felejtett hulladéka lennének.

Rideg volt akkor a Csendesvölgy, tompán zúgatta patakjait és vízeséseit, szavát elfojtotta a köd, mintha az egész völgy morajló vízbe merült volna. Hadd mondjam el újból, hogy az ember furcsa teremtés. Ha keveset lát, sokra gondol, és amikor semmit sem lát, mindenre gondol — s ilyenkor még inkább megrohanják az emlékek. Úgy ellepik az embert, akár a fagyott fehér porhó a fenyőfát, ha rásöpri a könnyörtelen szél. Én akkor a Csendesvölgyben egyáltalán semmit sem láttam. Körülöttem minden olyan volt, mint valami tátongó száj, iszonyú üresség, amely lassan megtelt Kališ Milannal, bár kezdetben nem is tudtam róla, s ugyanakkor az üresség és a ridegség érzése ébredt bennem is, mert mindenütt Kališ Milant éreztem, és Kališ Milan sehol sem volt. Akkor már nem volt.

Gondolatban szölongatni kezdtem: „Hol vagy, Milan, hol vagy? Gyere, és ketten leszünk!“ Minden kösziklára, minden gyalogfenyőbokorra úgy néztem, mintha Milan rejtőzködne mögötte. Mindenütt őt láttam, a ködben, a felhőkben. A Csendesvölgy morajlása — én legalábbis így éreztem — az ő mély, nyugodt hangján szólt hozzám: „Mitől se félj, Florigera! Ha te nem lennél, a világ semmit sem érne.“ De milyen lesz a világ Milan nélkül? gondoltam és bizonytalanul benyitottam a menedékházba.

1951, XII. 7., péntek éjszaka.

Férjem későn érkezett haza. Már tizenegy óra elmúlt. Csöpögött róla a víz, gumicsizmáját magasan bemaszatolta a sár, átnedvesedett a lódenkabátja, átázott zöld kalapja is. Megkérdezte, rádiót hallgattam-e, és csodálkozott, amikor nemmel válaszoltam. Aztán rosszkedvűn leült a díványra, és pártpolitikai dolgokról beszélt, a legújabb párthatározatról és Slánskýról. Meglepetten hallgattam.

Szaggatottan beszélt, elhallgatott, megint beszélt, és újból elhallgatott.

— Képzeld csak! — mondta váratlanul. — Janót ma bevitték a kórházba.

— Miért? — kérdeztem. — Mi történt?

— Villanyvezetékét szerelt, és beszakadt alatta a turanol mennyezet.

— Micsoda?

— Turanol mennyezet, a turanol műanyag, néha veszélyes, ha átnedvesedik, balesetet okoz...

— Mi baja történt?

— Nem tudom — mondta a férjem —, állítólag belső sérülések. Még nem tudom. A végén Tretinának lesz igaza. Minden hiábavaló. Mit használ az ilyen munka?

— Nem a te munkád.

— Nem fontos, kié. Nemcsak azért bánt a dolog, mert Jano az unokaöcsém. Az is lehet, hogy semmi komoly baja sem történt. De mire jó így dolgozni? Minek veszélyeztetjük az emberek épségét? Mi értelme van az ilyen épületeknek? No mondd csak! Én meg minél előbb legyek kész a vízlevezetővel. Minek hajszoljuk agyon magunkat?

Rosszkedvűn ült a díványon, átázott lódenkabátban és vizes kalapban, megtörten, lehorgadt fejjel. Megsajnáltam.

Gajar Jano az unokaöccse, kitanult villanyszerelő, szorgalmas, dolgozó ember. Hivatalnok volt, aztán kétkezi munkára osztották be, a nyáron került ide hozzánk.

— Tretinának nincs igaza — mondtam. — Tegnapelőtt, amikor nálunk járt, nem beszélt őszintén. Talán csak azért mondta, mert valamit ki akart puhatolni tőlünk. Nem hiszek neki, nincs igaza, és ne haragudj, de neked sem hiszek. Csodálkozom rajtad, hogy adsz az efféle beszédekre. Tretinára vigyázni kell.

Férjem rám nézett. Kalapjáról csöpögött a víz.

— Nem hihetek neki, mert egy kis hibáért nem vethetjük el az egész dolgot. Miért! Minek! Furcsa beszéd...

— Emma, hallgass rám — mondta. — Igaz, amit beszélsz, de furcsának találom, hogy túl sokat tudsz Tretináról. Jó, rég ismerjük, de engedd meg, hogy feltételezzem... Miért ragaszkodtál hozzá, hogy pallér legyen, miért akartad, hogy pallérnak tegyem meg — ács létére pallérnak egy vízépítkezésen? Miért sürgetted, hogy tanfolyamra küldjük? Mi értelme volt? Mondd csak! Ostobaságot csináltam, annyi szent. De te honnan tudod, hogy Tretina őszintén beszél-e vagy sem? Honnan tudhatod?

Rám nézett. Arca tele volt vízcseppekkel, s lerítt róla a kimondatlan kérdés: „Az a Tkáčik meg kicsoda?”

Egy szót sem tudtam válaszolni. Csak néztem, hogy ül a díványon, aztán hogy feláll és leveti a lódenkabátját. Később összesöpörtem a sarat, amit a gumicsizmáján hozott be a szobába.

Most alszik.

Mondhatom, jól alszik. A falon keresztül is hallom. Vékony a fal.

Fáradt, talán kimerült. Sajnálom az unokaöccsét, Gajar Janót. Nem könnyű az élet itt a mi völgyünkben, ahol egymás mellett, összevissza nyújtózkodnak a régi és új gépgyár nagy műhelycsarnokai, piroslanak és fehérlenek a házak, szürkéllnek a folyó felásott, kavicsos partjai, s a völgy két oldalán halmok hullámszerűen, a folyó bal partján a Szirtes, a jobb parton a Határhegy, s a folyó csak folyik haszontalanul, folyik, folyik, de már nem sokáig, eleget folyt hiába azóta, hogy az ördög az ekébe fogott öregasszonnyal kiszántotta a medrét.

De a férjem unokaöccse, és Tretina, meg Tkáčik! Miért említette őt Tretina előttem? És a férjem előtt?

1951. XII. 8., szombat.

Amióta férjem említette a Csendesvölgyet és Tretina Tkáčik nevét, gyakran gondolok erre a szép völgyre és vidékére. Minden, amit eddig átéltem, úgy rémlik bennem, mint a hegyvonulatok árnyképe. Az egyik egész hátul szürkés-kék — ezek a háborús évek, előtte a másik kék — ez a negyvenhetes év, és a mostani életem olyan, mint a sziklás gerincen végighúzóódó ösvény. Az ember itt-ott megbotlik, de egyébként szép és érdekes út. Ráadásul egész jól járható. Még akkor is, ha Gajar Janónak két bordáját eltörte a turanol. Semmi más baja nem történt. Belső sérülésekről szó sincs. Ablakunkból látni a szürke, kavicsos és összevissza turkált földet, itt-ott megmaradt rajta egy csomó aszó fű. Látni mindent, az egész megbolygatott földet, a régi gyepek szélén szomorkodó magányos kis fát is. Bár december van és elég hűvös, a fácskán négy vörössessárga levél maradt. Még nem tépték le a szelek, amelyek néha végigsüvöltenek a völgyön a víz mentében. Most nem látni, este van. Az építőtölkeken nagy izzólámpák és fényszórók világítanak.

Amióta férjem a Csendesvölgyet említette, s nálunk volt Tretina, azóta valamiféle furcsa nyugtalanságban élek. Tretina megemlítette Tkáčik nevét — úgy láttam, férjemet ez kellemetlenül érintette. Gyötör a nyugtalanság, kellemetlen volt nekem is, s férjemen látni, hogy igyekszik leküz-

deni kíváncsiságát. A nyugtalanság nem hagy el sem a munkában, sem idehaza. Kényszerít, hogy sok mindenféle gondolkodjak. Sok mindenféle jut az eszembe. Egyes dolgok ellen védekezni kell, mert félek, nem volna helyes, ha minden ide kerülne, e sorok közé, amelyeket amúgy is titkon írogatok. Mégis leírom, bár védekezem ellene, s nem is merek rágondolni, mi lesz, ha leírtam mindent.

Az ember olyankor ír önmagáról, ha halála közeledtét érzi, vagy ha nagy dolgokat visz végbe az életben. Én nem érzem a haláloamat, az életben sohasem vittem véghez nagy dolgokat. De az ember akkor is írhat magáról, ha nagy dolgot kellett volna elvégezni és nem vitte végbe. Ezért esem gondolkodóba én is önmagam és az életem fölött, főleg életem ama két távoli, árnyképszerű hegyvonulatára gondolok, és szeretnék valamit írni magamról. Egyedül önmagamnak, mert sok mindent tisztázni akarok. Tisztázni akarom, ki vagyok, mi vagyok, fel akarom becsülni, milyen jövőbe visz a múltam. Tisztában akarok lenni önmagammal. Néha ugyanis megesik velem, hogy figyelem az embereket, akikkel együtt élek és dolgozom, vagy akikkel összetalálkozom. Márpedig ahhoz, hogy az ember valakit megfigyelhessen, előbb tisztában kell lennie önmagával.

Van kit megfigyelnem. Az építésvezetőség embereit, Pekárt, a főnököt, aki beszéd vagy szónoklat közben mindig kigombolja és begombolja kabátját, Lipčíket, az anyagellátót, aki kizárólag katonai szövetből varrt ruhákban jár, Brtkót, a raktárelőadót, aki az irodában sem veti le a télikabátját, mert mindig meg van hűlve, Homolát, a szállításügyi előadót, aki mindig azt mondja: „Ez ideális!“, és szélesen mosolyog hozzá. Figyelem a férjemet és a környezetét az 5. munkaszakaszon. Közülük is főleg Tretinát, Marčukot, Bazelát, az üzemtanács új, fiatal elnökét és másokat. Ha az ember figyel, ítélnie is kellene. De ez már nehezebb. Volna kit megítélnem, mert az emberek beleszólnak a patakátteresz dolgába, amelyet férjem nem akar a tervrajz szerint megépíteni. Nem hajlandó hozzáfogni a munkához. Beköszöntött az építkezés válságos időszaka. Itt a tél. Az átereszt alulméretezték. Mindezt tőle hallottam az utóbbi napokban. Ráadásul Tretina szabotázsról kezd beszélni. Biztosan nincs egyedül a véleményével.

Ma reggel a férjem azt mondta:

— Senki sem bizonyíthatja rám a szabotázst. Én pedig

nem engedek. Nem szabad engednem. A tervrajzzal nem értek egyet.

Talán igaza van. De mi lesz, ha valaki visszaél a véleményével? Mi lesz, ha valaki visszaél Tkáčik nevével is?

Más embereket is megfigyelek, főleg a fiatalabbakat — elég van belőlük. A vízépítkezéseken, magasépítkezéseken és a gépgyárban dolgoznak. Van köztük három szép és kedves fiatal lány, három testvér, Manet robogókon járnak a gépgyárba, Katka, Hanka és Stázka. Három Staskának hívják őket, mert mind a hárman totóznak, s a totó neve nálunk Staska. Stázkának Mojto, a darus segít. Jóképű fiú, nemrég került haza katonáéktól. Érdekes ember az 5. munkaszakaszon Landek baggeros is — nevetnek rajta, mert minden elolvasott könyvet betéve tud előlről is, hátulról is — érdemes megfigyelni Gajar Janót, a férjem unokaöccsét, Lukáč baggerost az 5. munkaszakaszról és másokat is.

Jókedvem támad, ha néha együtt látom őket, de Tkáčik neve és Tretina Ondrej arra késztet, hogy egyre többet gondoljak a Csendesvölgyre, életem e két árnyképszerű hegyvonulatára. A negyvenkettes, negyvenhármás, negyvennégyes esztendőök és a negyvenhetes év sziluettjeire.

Amikor negyvenhét áprilisában megérkeztem a Csendesvölgybe, nem találtam ott sem az egykori menedékházat, sem Doubekot, a régi gondnokot. A menedékházból csak a gondnok emlékkönyve maradt meg, amelyet valaki az utolsó pillanatban magával vitt és megmentett Hitler katonái, a dúló idők elől. Az emlékkönyvről Bratislavában értesültem, ismerőseim beszéltek róla. Az új turistaszálló kis, ideiglenes épület volt, vagy ötven lépéssel lejjebb már építeni kezdték az új, nagy menedékházat. Ideiglenes jellegű volt a gondnok is, Kuna nevezetű. Jómaga sem döntötte még el, megmarad-e a menedékházban, azt sem tudta, rábízzák-e az új, nagy turistaszállót. Maga körül mindent ideiglenesnek tekintett, főleg a vendégeket, s úgy vélte, az ilyen ideiglenes dolgokkal nem kell sokat törődni. Vacsorát hozott, elém tette a bejelentőlapot, hogy töltsen ki, aztán bevezetett a szálláshelyre, a két fenntartott ágyhoz. Az egyik az enyém volt, a másik Zolóé.

Lefeküdtem.

A hálóterem négyszögletű kis ablakocskáján betolakodott a sötétség, s vele együtt a nagy patak és a menedékház alatt a mélybe zuhanó nagy vízesés tompa moraja.

A többi sízó is aludni tért, nemsokára horkoltak, s a zúgó vízeséssel versengve a hideg, csak a kályha körül, kissé felmelegedő levegőt olyasféle zajjal telítették meg, amelyet egy hengermalom meg néhány kőzúzó ad ki együttvéve.

Meghúzódtam a három durva pokróc alatt, amelyek szurkálták és csiklandozták a bőrömet állam alatt, fejemet befúrtam a fehér vánkösba és lehunytam szemem. Íme, máris magam előtt láttam mindent. A kalyibánál nagyobb, óriási sziklát, fölöttünk a kék eget s rajta a napot, előttünk a csillogó, meredek, jeges lejtőket, a Nagyhegy oldalát. A januári nap visszaverődő fénye perzselte arcunkat, lehunytt szemhéjunkat. Égetett, akár a tűz.

— Olyan ez, mint az Üveghegy — mondta akkor hirtelen Milan, mihelyt felnyitotta szemét —, mint a mesebeli Üveghegy.

— Milyen mesében van?

— Az Üveghegyről szóló mesében. Bizonyára ismered.

— Nem ismerem.

Milan akkor hozzám hajolt, összehúzott, nevetős szemével az arcomba nézett, valóban igazat mondok-e, de amikor látta, hogy komolyan és kíváncsian nézek rá, egy pillanatra elgondolkodott.

— Ismered — mondta aztán —, hisz minden gyerek ismeri.

— Nem ismerem, különben sem vagyok gyerek — mondtam. Simogatni kezdtem a sáfrányvirágokat, amelyeket Milan a blúzom gomblyukába tűzött, az egyik virág fehér volt, a másik lila. — Mondd el, Milan, ha akarod. Ha nem akarod, nem kell.

De akkor nem mondta el a mesét. Egész másvalamit mondott, ami nagyon fájt nekem. Bevallom, mindig fáj, valahányszor eszembe jut.

— Florigera, te tolvaj vagy. — Milan hátát a kőnek támasztotta. — Tudod-e, hogy tolvaj vagy, sőt, mondhatnám gonosztevő.

Mikor kissé magamhoz tértem, megkérdeztem tőle, miért mondta ezt. Soha életemben nem loptam, nem bántottam meg senkit. Apám és anyám tudta nélkül csak a ruháimat hoztam el hazulról és apám karóráját. Más semmit. A ruha úgyis az enyém volt, a karórát azelőtt is néha hordtam. Apám nem tiltotta meg, sőt gyakran kínálta is az óráját, bár nem tetszett nekem.

E naiv gondolatok után megkérdeztem, miért vagyok tolvaj.

Milan hallgatott.

— Miért vagyok tolvaj? — kérdeztem még egyszer. — Miért adsz nekem ilyen nevet? Már elég sok mindenféle nevet adtál. Adj inkább mást, szebbet! Florigera nem szép név. Hát gonosztevő? Ugyan kérlek!

— Tolvaj és gonosztevő nem név, te pedig tolvaj vagy — mondta. — Tolvaj vagy, mert sok mindent ellopsz tőlem. Magad sem tudod, mennyit. Ellopod a szép lábadat, ezt a két finoman faragott oszlopot, hogy a víz vinné el, ezt a két oltári gyertyát, ellopod tőlem a szép testedet, egész magadat. Talán te mész el, talán én, s aztán nem leszel, mindent ellopsz tőlem és nekem nem marad semmi.

Mit mondhattam volna Milannak? Nem szóltam semmit. Félttem. Tudtam, hogy éhes a teste és éhes a szája, s a világ minden kincséért sem akartam tőle éhes szavakat is hallani. Ezért nem szóltam semmit. Feltettem barna szemüvegemet, s néztem a Nagyhegy meredek lejtőit, martjait, pilléreit, szakadékait, bordáit, hasadékait, szurdokait, a hófödte hegy jégpáncélja vakító fehéren csillogott a ragyogó napban. A fehér Nagyhegy szélesen és biztosan állt a földön, mint isten és a sátán nagyszerű alkotása. Nem hiszek sem istenben, sem sátánban. Inkább emberben és sátánban hiszek, azóta, hogy az apám, a bratislavai könyvkötő — Klaas Ján, később Klaas Johann — megfenyegette a feleségét, az én anyámat, hogy feljelenti. Anyám három ismeretlen embert rejtegetett a mosókonyhában, akik Magyarországra akartak átszökni. Talán fel is jelentette. Anyámat egy idő múlva elhurcolta a Gestapo. A gestapós ficsúrok, mint megtudtam, engem is kerestek, félelemből szöktem ide, a Csendesvölgybe, egy levelet hoztam magammal Doubek gondnok számára bratislavai ismerőseitől. Akkor megértettem, hogy az embernek fel kell lázadnia a sátán ellen. De megmaradt bennem a hit, talán babona, hogy az ilyen dolgok, amilyen a Nagyhegy, a két erő határán vannak, s a rajtuk járó emberek néha isten és a sátán mezsgyéjére kerülnek. Ebben mások is hisznek, én is tőlük tanultam. Hitt benne Kališ Milan is, s amikor a sziklánál újból megkértem, hogyha kedve van hozzá, mondja el nekem az Üveghegy meséjét, rövid történetet mesélt a hegyekről, az ormokról és a völgyekről.

Rövid, de különös mesét.

— Tudod, Florigera — mondta —, ahogy elnézem ezt a nagy hegyet, más mese is jár az eszemben. Valamikor az öreganyámtól hallottam. A világ legkezdetén az isten magasan röpült a levegőben, valahonnan a tenger felől jött, és agyagot vitt a kötényében. Ahol leszórta az agyagot, ott termékeny rónák és völgyek támadtak. De utolérte a sátán és el akarta rabolni tőle az agyagot. Valahol itt kaptak hajba, itt a Csendesvölgy fölött. Amikor a sátán megragadta — várj csak, ne szólj közbe! —, amikor a sátán megragadta kötényénél fogva az istent, a kötény elszakadt és agyag helyett csupa szikla hullott ki belőle. Képzeld el, mekkora kötény lehetett, hogy ekkora kövek potyogtak ki belőle.

Elszörnyedtem a mesén, de csendben maradtam. Milan barna kezével egy mozdulatot tett, mintha feje fölött hátrafelé csapna, megütötte magát a nagy fekete sziklában, amelynek hajszálvékony repedéseiben zöld moha és szürke zuzmó vert gyökeret.

— Erős kartonból varrhatták azt a kötényt — mondta még Milan, és kezét a vállam köré tette. — Néha megglehetősen eszes szoktál lenni, Florigera. Okoskodjunk egy kicsit. Mondd meg, kérlek, teremthet-e isten akkora követ, amit maga sem bír megmozdítani.

— Ha mindenható, megteheti.

— Hogy lehetne mindenható, ha nem tudja felemelni a követ?

— Hisz éppen abban van a mindenhatósága, hogy akkora követ is teremthet, amellyel szemben maga is tehetetlen — mondtam Milannak kissé bizonytalanul, attól félve, hogy butaságot beszélek. De a Csendesvölgyben az emberek gyakran beszéltek a levegőbe, összehordtak hetet-havat, tódítottak és lódítottak, ezért Milan kérdéseit sem vettem komolyan. Főleg azután, hogy a nagy darab sziklát elkereszteltük Sátánkövének. De amikor a három durva pokróc alatt feküdtem az ideiglenes menedékházban, és hallgattam a sízók édes és hangos álmát, újból gondolkozóba estem. Oly erővel gondolkoztam, hogy szinte rosszul lettem, és sajnáltam az embert csupán azért, mert ész van a fejében s mert rászoktatta az eszét, hogy hiábavaló dolgok után törje magát.

A patak és a vízesés tompa zúgásával teli sötét éjszaka elnyelt engem is. Mély és süket volt az álmom.

Még ma is jól emlékezem akkori álmom egyes jelene-
teire. Kicsike voltam, piros ruhában, csipkés fehér kötény-
kében futkostam a gyerekekkel a meredeken lejtő bratis-
lavai utcán. Szomszédaink csendesesen ültek az ajtók, utcai
kapuk elé kirakott székeken — vasárnap délután volt —,
és egyszerre odajött hozzám apám, megfogta a kezemet.
Vele mentem a barátaihoz. Együtt ültek egy nagy zöld asztal
körül, sokan ültek ott vele együtt, bort ittak, fölöttük
szőlővenyige csavarodott az ívbe görbített vasrudakra, s lila
szőlőfürtök lógtak róla. Megfogódkodtam a zöld léckerít-
ésben, néztem a házakat, házikókat, a széles Dunát és Li-
getfalut, amelyet a túlsó parton vörösre, sárgára, zöldre és
barnára festett az ősz.

— Emma szlovák iskolába jár? — kérdezte valaki vastag
hangon az apámtól. — Miért? Nem mondanád meg?

— Az asszony így akarta — mondta apám —, nekem
meg mindegy. Bratislava már rég Szlovákiához tartozik.

A léckerítésnél álltam, borzongatott az ijedség, mindig
fájt, valahányszor odahaza összevesztek miattam, és sajnál-
tam az apámat, hogy mindig engednie kellett anyámnak.

Hömpölygött a Duna, szürke és nagy volt, tele vízzel,
egyszerre elsötétedett a felszíne, hajó jött, piros és zöld
lámpái végigsiklottak a Dunán, mélyen benn a vízben, a hajó
kürtölt, aztán az asztalnál a vastaghangú énekelni kezdett,
arról szólt a nóta, hogyan fogadott hűséget egymásnak két
szerelmes Pressburg városában. „Ein Liedlein zu singen,
ein Liedlein ich weiss“, zengett a mély hang, s a szerel-
mesekről dalolt, akik az ördögöt idézték, hogy tüstént jöjjön
a pokolból és testestül-lelkestül vigye magával azt, aki meg-
szegi esküjét. A szél sustorgott a száradó szőlőlevelek kö-
zött, s a nagy kerek asztaltól szállt, ömlött a vastag hang:
„Der Teufel aus der Hölle soll augenblicklich kommen, soll
mich holen mit Leib und Seel!“

Nem tudom, miért emlékszem éppen erre az álmomra,
miért rémlett fel bennem az első éjszakán, amit az új, ideig-
lenes menedékházban töltöttem. Fölébredtem utána és bal-
kezem végigsimított Zolo üres ágyn.

Újból elaludtam, s amikor reggel felébredtem, félhomály
volt a hálóteremben, az ablakon túl köd szürkéllett, bele-
fulladt a gondnok bozontos szőrű fekete kutyájának uga-
tása. Harrynak hívták a kutyát, s ugatása kíváncsiságot
ébresztett bennem, nem jön-e a vőlegényem, Zolo. De Zolo

nem jött, bár a hálóteremben üresen várta mellettem a fenn-
tartott ágy. Harry csak unalmában ugatott.

Szombat, késő este.

Nem vagyok biztos benne, hogy a régi időkben történt
dolgok szakasztott úgy festettek-e, ahogy soraimból és sza-
vaimból kibontakoznak. Életem három hegyvonulata között
idő tölti ki a völgyeket, s az idő néha hasonlatos a ködhez.
Ez a köd néha szürke, de gyakrabban aranyos színű, ahogy
keresztülsüt rajta a játékos napfény. Az ilyen köd sok
mindent elfed, sok mindennek kissé más formát ad, mint
amilyen valamikor volt.

De így is igyekszem mindent úgy leírni, ahogy volt, bár
ez néha nagyon nehéz.

Nehéz megírni, hogy is volt minden, ki mit tett és mit
mondott. Mégis sok mindenre emlékszem — furcsa, hogy
támadnak fel bennem az emlékek sok-sok részletükkel.

Nem töltöm hiába az időt? Hisz annyi komoly dolog van
körülöttem. Normák és munkahelyek felülvizsgálása, mű-
szaki-szervezési intézkedések, az építőipar gépesítése, új
munkamódszerek, a munkamulasztások megszüntetése, ez
nálunk elég fontos, mert sok a mulasztás — mindez együtt-
véve elősegíti, hogy tovább nyújtózkodjanak az új gépgyá-
rak, magasabbra emelkedjenek az új lakóházak, mélyebbre
hatoljanak a vízépipítkezések munkagödrei.

Férjem még nincs idehaza. Talán vitatkozik valahol. Az
emberek most sokat vitatkoznak a legújabb eseményekről.

Bizonyára nem herdálom el fölöslegesen az időmet. Az
életemről írok, s az életem összefügg más emberek életével.

1951. XII. 9., vasárnap.

Az üzemi klub könyvtárában vagyok. Azért jöttem ide,
hogy egy kissé rendbe hozzam. Egyes könyveket ki kell se-
lejtezni, másokkal helyettesíteni. Elkoptak a sok olvasás-
tól. Férjem otthon van. Az 5. munkaszakasz patakáterszé-
nek tervezetével kapcsolatos észrevételeken, adatokon és
kiegészítéseken dolgozik. Állítólag azért, hogy elmeheessünk
a Csendesvölgybe. Helyes. Tudom, hogy nemcsak azért dol-

gozik. De jó lesz, ha sikerül odautaznunk. Jó lesz? Nem tudom.

Ebédre Tomanovába megyünk, a Hársfa szállóba.

A Csendesvölgyben Harry, a kutya unalmában ugatott, amikor felébredtem. Ha már Harry unalmát említem, beszélnem kell arról az eseményről is, amely egyszer a Csendesvölgyben lejátszódott, mert ha akkor a kutya nem unatkozott, és nem ugatott volna, Gaško teherhordó aligha talált volna elfogadható kifogást.

A régi menedékházban dolgozott egy fiatal, Gaško nevű teherhordó. Milan jó pajtása. Nagyon jó ember volt, járatos a hegyek közt, úgy ismerte a Csendesvölgyet, akár a tenyerét. Nekivágott ködben, sötétben, esőben, Valaskából, a Csendesvölgyhöz legközelebb fekvő faluból hordta fel a készleteket a menedékházba, és sohasem esett semmi baja. Még a jelzéseinkre sem volt szüksége.

Egy este azonban, amikor tiszta volt az ég, mint a csodálító szem, s a menedékházba a járható porhóban jól kitaposott ösvény vezetett, hiába vártuk Gaškót. Estére kellett volna megérkeznie, de nem jött, ezért azt hittük, megjön majd reggel. De reggel sem érkezett meg, csak estefelé futott be.

— Gaško, maga meg hol volt? — fogadtuk.

Gaško csak legyintett, kezdte lerakni a készletekkel tele-tömött nagy zsákokat. Nem szólt semmit, csak késő este eredt meg a szava.

— Tegnap délután kerekedtem fel, hogy idejöjjenek, a Csendesvölgybe, de csak a széléig jutottam el, a Valaskai irtványosig — Gaško szemében ijedtség motozott. — Keresztül-kasul jártam a Valaskai irtványost. Elejétől végig. Becsület szavamra! Ott ért az éjszaka, reggelig virrasztottam a kalyibában. Másnap, vagyis ma, elindulok a Valaskai irtványosról, mondok, megkerülöm a hegyet a patak felé, s valahogy csak feljutok ide a Csendesvölgybe. De megint csak jártam, jártam s végül újból ott kötöttem ki annál az átkozott, boszorkányos kalyibánál...

Gaško, a teherhordó többé nem bízott a Valaskai irtványosban, visszament a falu felé és újból nekivágott a Csendesvölgynek.

— Nem tudom, mi volt ott a Valaskai irtványoson — mondta. — Csak tekeregtem, mint a döglődő légy órákon át, fel-alá jártam, dögre fáradtam, és a végen megint a ka-

lyiba előtt találtam magam. Itt fenn a Csendesvölgyben is már-már azt hittem, utat tévesztettem. Mondtam is magamban, ha most nem adom ki a lelkemet, hát akkor az kész csoda lesz. De aztán meghallottam ugatni a Mussolinit. Ezt az én drága Mussolinimat.

Gaško lehajolt, megsimogatta a kutyát, amely már egy ideje ott állt mellette, mintha a beszédét hallgatná, s nagy figyelmében a farkát is csóválta.

— Jó kis Mussolinikám — mondta a kutyának, aki a nevét ugyancsak Milantól kapta, állítólag azért, mert a megszólalásig hasonlított Mussolinira —, jól van, Mussolinikám, ha te ma nem unatkoztál volna, már rég végem lenne. De hogy is eshetett meg ez velem? Ismerem az egész vidéket, akár a tenyeremet, mégis eltévedek! Pedig már hét eszten-deje, hogy járok ide.

Mi menedékháziak nevettünk rajta. Egyesek azt mondták, hogy Gaško felöntött a garatra, az okosabbak meg azt magyarázgatták, hogy biztosan nagyobbakat lépett a jobb lábával, ez vezette körbe-körbe a Valaskai irtványoson.

— Méghogy én felöntöttem a garatra — utasította vissza Gaško a gyanút —, nem pálinkáról van itt szó, nem is a jobb lábamról! Luca napja volt tegnap! December tizen-harmadika! Luca járt táncot velem, párjának választott, megsétáltatott az irtványoson. Rusnya boszorkány! De nem hagytam magam. Itt vagyok!

A régi menedékházban sokáig emlegettük ezt az esetet. Néha hozzátettük, hogy Gaško látta is a Lucát. Fehér volt, akár a hólepte Csendesvölgy, akár a fátyolos menyasszony, és táncra kerekedett Gaškóval az irtványoson. De csak olyankor, amikor Gaško hátára vette a batyut. Amikor letette a földre, nyugton hagyta. De Milan nem hitte, s egyszer meg is mondta kereken Gaškónak:

— Hallod, te Fero! Ki tudja, micsoda Luca lehetett, hogy egész éjszaka kibírtad mellette abban a nagy hidegben. Tüzes egy nőszemély volt!

— Ugyan már — mondta Gaško —, az olyan Lucák, akik-re te gondolsz, nem szeretik a hideget, csak a melegre kíváncznak, akár a macska. De megállj! Magad is belátod, ha majd téged is táncba visz valami Luca.

Csak később értettem meg, miért ruházott fel Milan egyszer a Luca névvel is. Csak nagyon rövid ideig ragadt rajtam, mert nem tetszett, haragudtam érte.

Az új, ideiglenes menedékházhoz még nem fűződtek ilyen történetek, de már születettek benne az új históriák. Még-hozzá elég érdekes históriák.

1951. XII. 10., hétfő estefelé.

Hihetetlen dolgok történnek itt körülöttem. Ki hitte, ki mondta volna valaha, hogy mi lesz majd egyszer ebben a mi völgyünkben? Senki sem hitte volna, hogy annyi új épület támad itt, óriási gépgyár, új lakóházak, és hogy a folyó is úgy folyik, ahogy az emberek akarják. Ki mondta volna, hogy az emberek oly szorgalmasak lesznek, amilyenek most? És hogy úgy fognak érteni a különféle újmódi gépek kezeléséhez? Emellett természetesen sok minden megesik. Különösképpen, ha az ember azt képzei, hogy büntetlenül túlbecsülheti saját erejét, és hogy amit önmagával tesz, megteheti például egy daruval is.

— Szép szóval mondom neki, de éppen ő nem hajt az okos beszédre — mesélte ma délután egy csomó embernek Marčuk, aki az 5. szakaszon dolgozik; Mojtoról, a fiatal darusról folyt a szó. — Elmentem mellette és mondtam neki: ne rakass annyi téglát a darudra! Azt hiszik, hallgatott rám? Hat mázsájával emelte a rakományt az építkezésre. Ha lassabban, óvatosan emeli a téglát, talán semmi baja sem történik. Hát ez már így van. Az ember néha hiába beszél. De hogy éppen vele kellett megesnie!

— Az ő hibája volt? — kérdeztem Marčukot, mert sajnáltam Stázkát. A lány nem messze állt, Manet robogójára támaszkodott és sírt. A fiatal legények kinevették.

— Hát kinek a hibája lenne? — kérdezte Marčuk.

— Határozottabban kellett volna figyelmeztetnie őt.

— Határozottabban! — Marčuk mérgesen nézett ránk. — Mit mondjak neki határozottan? Keményen? Nézzük csak! Elvégre nem kisleány. Van már esze. Kiszolgált katona. Nem hallgatott az okos szóra, hat mázsa téglát raktak fel neki, és Mojto hirtelen megemelte — mi más történhetett volna? A daru földült, kettébe tört, és szétszórta a téglát. Szegény Mojto meg kórházban van. Az ilyen mozgó, vagy ahogy mondják, lábbon járó daru jó dolog, csak éppen érzéssel kell vele bánni, mint a makrancos lóval. Sőt még jobban kell rá vigyázni, mert ha a gép rúg, ez aztán nagyon fáj.

Délelőtt Mojto darust törött lábbal kórházba szállították.

— A láb magától összeforr — mondta végül Marčuk —, de hogyan gyógyítják meg a nadrágot? Mi lesz a daruval? Annak már vége. Amíg meg újat kapnak, áll a munka az építkezésen.

Az ember néha megbotlik, hirtelen emeli fel a téglát és eltöri a lábát, ráadásul tönkretesz egy drága gépet is. De ez már így jár ebben a világban, a korszerű építőipari gépek között, amelyekkel meggondolatlanul bánnak az emberek.

Elváltunk. Stázka kis ideig mellettem ment, két testvére megelőzte, elkarikáztak mellettünk a robogókon. Stázka sírt, panaszkodott Marčukra — aztán eljött hozzánk. Sok mindent elpanaszolt, sok mindent bevallott. Nem értem, miért tette.

— A dolgok ellen nem lehet büntetlenül véteni — mondta elgondolkozva a férjem, amikor kis időre hazajött. A dolgok is megsértődnek, és bosszút állnak az emberen.

Aztán sokáig kinézett az ablakon, föl a felhőtlen égre. A környező hegyekre mintha fehér felhőket aggattak volna. Napközben ritkás csomókban röpködött a hó. A szél a felhőkből elhozta idáig a völgybe.

— Gondolatban nem jársz véletlenül a Csendesvölgyben? — kérdeztem, amikor Stázka elment.

— Ott járok, Emma. Hát te?

— Én is.

Megörültem a mosolynak férjem arcán. Azt hiszem, Tkáčik neve nem bántja annyira, ahogy féltem tőle. Bizonyára nem. Férjemnek más dolga és gondja van, mint hogy azon törje a fejét, ki volt Tkáčik.

XII. 10., hétfő.

Ma estefelé nálunk járt a férjem nénje, az ő fia Gajar Jano, a villanyszerelő, aki alatt negyednapja beszakadt a turanol mennyezet. A kórházban volt a fiánál, és ellátogatott ide, hozzánk is.

— Nesze — mondta és kezembe nyomott egy kis kofert —, egypár tojás van benne, csak tartsd meg, elkél, mindegy, hogy magatok eszitek-e meg, vagy más, csak tartsd meg, majd egyszer rántottát sütsz belőle. Amit kellett, már leadtam, ez meg a tiétek.

— Hogy van Jano a kórházban? — kérdezte a férjem.

— Ugyan már jól van. Semmi baja sem lesz. Két bordája betört. Nem olyan nagy baj — sógornőm egyszerre elmosolyodott, fagycsípte piros arcáról csak úgy áradt a mosoly. — Azt mondta a huncut, megkéri az orvost, hogy szereljen szárnyat a lapockájára, hogy fennmaradjon a levegőben, ha legközelebb megint beszakad alatta valami mennyezet. Nem lesz annak semmi baja. Ha meggyógyult, csak dolgozzon megint a többiekkel együtt. Még akkor is, ha iskolát végzett és már egyszer hivatalnok volt. Nem kell tördölni vele. Azt kell csinálni, amit a többiek!

— De hisz ő nem is panaszkozik — mondta a férjem.

— Mit panaszkozna? — Férjem nővére megperdült a széken. — Majd adnék én neki! Ez talán nem jobb munka, mint telefirkálni mindenféle papirosokat és gyötörni velük a népet? Rendes ember nem tesz ilyet. Csak mindenféle csirkefogók.

1951. XII. 11., kedd.

A folyóhoz hajló domboldalon járok munkába, végigmegyek az ösvényen, át a Lukavica patak hídján, a régi töltésen, a folyó, a régi meder mentén, aztán áthaladok a folyó hídján, végigmegyek az új lakótelepek kisebb-nagyobb házai között. A töltésen menet balra nézek, a folyóra, amely a töltés lábánál éles kanyart vet. A töltés alatt örvénylik, tajtékzik a víz, csapkodja a lapos köveket, amelyekkel a töltés alját kirakták. Jobb felé nézek, a föld nyitott sebébe, amely felásottan, kavicsosan alakul három új, szürke töltéssé. Közük húzódik majd a folyó új medre és a vízierőmű tereelő csatornája.

A víz körül, az építőtelkeken, a felásott, kavicsos föld fölött fúj a szél. Az ablakunkból látszó kis fán csak két nagy, sárgáspiros levél maradt.

— Milyen fa ez, Emma? — kérdezte egyszer a férjem. — Már nem sokáig áll ott. Arrafelé vezetjük az erőmű csatornáját.

— Nem tudom — mondtam. — Alighanem gesztenye. Fiatal gesztenyefa.

— Ugyan már! Gesztenye! Hogy kerülne ide?

— Olyan a levele.

— Dehogyan olyan. Másféle fácska lesz.

— Akkor platán.

— Micsoda? — férjem elnevette magát. — Azt képzeled, Bratislavában vagy, a ligetben? Biztosan jávor.

— Jávor? — kérdeztem. — Hát a jávor az fa?

— Mit gondoltál, madár?

Kíváncsi voltam a fácskára, s amikor ma délután az 5. szakaszon megpillantottam Tretinát, odamentem hozzá. Megkérdeztem tőle, miféle fa az.

— Melyik?

— Az a fiatal, amelyiken még két levél van.

— Fiatal jávorfa. Kár érte. Ki kell vágni.

— Jávor?

— Persze — mondta Tretina és rám függesztette szürke szemét.

— Hallod, Tretina elvtárs, szeretnék valamit mondani neked. Miért emlegetted nálunk Tkáčikot? Hagyjuk már békén szegényt. Egyszer meg is kértelek, ne említsd ezt a nevet előtte...

— Tudom. Véletlenül kiugrott a számon. Magam is megbántam. — Tretina homlokán mosoly suhant át. Úgy találtam, kissé lenéző mosoly. Orra fölött meggörbedt sárgásbarna szemöldöke. — Azt hittem, komolyabb dolgokkal törödsz, elvtársnő. Nem ilyen mihaszna fákkal.

— Tehát jávor?

— Az. Talán fogadtál valakivel, hogy annyira érdekel?

— Nem fogadtam, de kíváncsi voltam rá.

— Micsoda dolgok történnek! — mondta. — Hát ahhoz meg mit szólsz, elvtársnő, ami itt történik a szakaszon? Kevés lesz a karácsonyi pótlék az idén, mi meg egyre csak értekezünk, kötelezettségeket vállalunk, én úgy hiszem, hogy a pártban csak azért kezdtek rendet teremteni, hogy legyen miért új kötelezettségeket vállalnunk. Mit szólsz hozzá, elvtársnő? Mást sem teszünk, csak tárgyalunk, mint azok ott Koreában.

— Azt hiszem — mondtam —, hogy nincs igazad. Nincs bizony.

De többet nem tudtam mondani. Nem vitatkozhatom Tretinával. Szemrehányásokat teszek magamnak, amiért szóba álltam vele és Tkáčikot említettem neki. Talán butaságot csináltam. Talán észrevette rajtam a félelmet. Bizonyára észrevette. Félek Tkáčiktól, és félek Csendesvölgytől. És természetesen Tretinától is.

Csendesvölgyben a Nagyhegy alatti menedékházban másnap — akkor, amikor Zolo otthagytam a bratislavai állomáson és nélküle utaztam el —, mindent belepett a köd. Nemcsak kinn, a ház körül, hanem úgy éreztem benn is, a szobákban. Reggel nyolc óra tájt az ebédlőben összevevődtek a vendégek, rosszkedvűen, amiért megint szürkén és fakón virradt fel a nap, s az égen nem ragyog majd veszettül a csodakorong. Be kellett látniuk, hogy Csendesvölgyben aligha napozhatnak majd úgy, ahogy a strandon megszokták.

Rosszkedvű voltam magam is. A hálóteremben hátizsákom mélyére csomagoltam a rövid nadrágot, a napfürdőzéshez használt kis blúzt, s szóttanul ültem az ebédlőben egy karéj szikkadt kenyér, a Csendesvölgyben termett fekete tea, meg egy pohárka mûméz mellett, amelyről tudtam, nem lakat jól, csak ragadni fog tőle a kezem, szám, belem és nadrágom.

Vagy húsz ember volt az ebédlőben, két csoportra szakadtak. Férfiak, sínadrágos asszonyok a férjeikkel és nagyobb gyermekeikkel. Két kiránduló csoport, sízni jöttek, az egyik Plzeňből, a másik Brnóból. Szomorú és csendes emberek.

Szomorún és csendesen telt el az egész nap. Amikor a vendégek kedvetlenül kiszállingóztak a rideg ebédlőből, felálltam és végignéztem a falra aggatott fényképeket, áradt belőlük az a szépség, amelyet emberi szem soha még nem lát, csak néha-néha kapja el a fényképezőgép lencséje. A fényképek alatt ceruzával írva ez a név áll: Pogány. Aztán elnéztem egy ostoba rajzot, amelyen hét szíző gurul le a Csendeshajlat lejtőin, egy másik rajzon meg négy kötéllal összekötözött hegymászó azon töri irdatlan nagy fejét, hogyan jussanak fel a vad, meredek falú szurdokból a Nagyhegyre. Hogy az ember össze ne tévessze őket, mindegyik hegymászó dicsfényként hordozza nagy feje körül a keresztnevét. Sokáig álltam egy nyomorúságosan bekeregetezett, nagy vízfestmény előtt, amelyen valaki fénykép után és saját buja fantáziája szerint örököltette meg a Nagyhegy alatti régi menedékházat, nem kímélve a tarka színeket olyan dolgoktól sem, amelyek kevesebbel is beérték volna, s amikor beteltem a vízfestékekkel, a jó fényképek szépségével és a fenyőfagally keretekbe foglalt ostoba rajzok rondaságával, kinyitottam az ablakot és búsan néztem a régi menedékház jelentéktelen maradványait, néhány darab be-

tont, rozsdás drótgöngyölegeket, a tűzben összevissza görbedt bádogdarabokat, amelyeket itt-ott már benőtt a frissen sarjadt, sápadt zöld, áprilisi fű. Nem rösteltem bevallani, hogy sírhatnékom volt. Csak egyvalami vigasztalt: a két halomba halmozott, friss fenyőfagerenda, nagy rakás téglá, épületvas, meg a deszkából összeeszkábált bódé. Mindezt az új menedékház építéséhez készítették már elő.

„Hol vagy, Milan, hol vagy? Gyere, és ketten leszünk!“, sírt fel bennem Csendesvölgy, amely a menedékház alatt nyirkos ködbe burkolódzott, eltakarta vele oldalainak sűrű, zöld fenyveseit és pucér szikláit, s ekkor hirtelen elfogott a méreg, amiért Zolo könyvestül hazament. Olvasni szerettem volna és nem volt mit. Megcsömörlöttem mindentől és kimentem a meleg konyhába, hogy legalább beszélgetéssel elússem az időt.

Irigykedve néztem a gondnok csöpp kis feleségét, aki mosolyogva és elégedetten főzte az ebédet, gyűlölet ébredt bennem iránta, amiért egy ilyen unalmas, szürke teremttéssel be kell érnem, hogy ő szabadít meg az üresség és az undor érzésétől. Még nem tudtam, mily nagy szükségem lesz rá, mennyire örülni fogok, hogy itt van a gondnok mellett.

Így múlt el a nap. Megvolt az ebéd, megvolt a vacsora is — igen fontos események a Csendesvölgyben —, s amikor vacsora után nem egy vendég szótlanul meredt üres tányérjára és kíváncsin próbálta kitalálni, mivel verhetné el a vacsora ébresztette éhségét, odakinn felugatott Harry kutya, kis idő múlva az előszobában bakancsok dobogtak, az ebédlő ajtaja előtt nyikorgott az ócska fenyőfa padló, s az ebédlőbe négy szíző lépett be —, Zolo nem volt köztük —, három férfi, az egyik magas, erős, kopaszra nyírt, sasorrú és busa fekete szemöldökű, a másik kerek képű és szemüveges, a harmadik fekete hajú, elég hosszú, markáns arcú ember, egy szép, ezüstszőke hajú lány jött velük, s ránk köszöntöttek, az egyik így, a másik úgy, de mind a négyen egyszerre: „Jó estét!“ és „Jó szerencsét!“

Valami hasonlót morogtak az ebédlőben üldögélő vendégek is, a négy szíző lerakta a földre nehéz, vizes hátizsákját, lehámozta magáról átnedvesedett, szürke zubbonyát, a kopasz kinyitotta a konyhaajtót és bekiáltott „Jó estét, gondnok úr, már itt volnánk, négy szilvóriumot és négy teát szilvóriummal!“ Aztán letelepedtek az egyetlen üres

asztalhoz, amelynél én ültem. Az egyik sző, a szeműveges, szorosan a szép, fehér hajú lány mellé ült, s ezt a másik kettő úgy vette tudomásul, mintha magától értetődő dolog lenne.

A maszatos asztalon közelebb húztam magamhoz az ezüst-papirosba csomagolt Camel cigarettákat, még Bratislavában kaptam Zolótól, a gyufámat és a teás csészémet, és szemügyre vettem a szőket. Nem látszott rajtuk, hogy egyenesen Bratislavából vagy más városból jöttek volna. Alighanem húsvéti síkirándulásuk végeztével futottak be ide.

Néhány perc eltelt, míg hol csendesebb, hol hangosabb beszélgetésük foszlányaiból megértettem, hogy a Mezősvölgyből jöttek a Csendeshajlaton át a Csendesvölgybe, s hogy nagyon nehéz volt az útjuk a ködben. Igen lassan kellett menniük, nehogy valahol a Csendeshajlatban bajba kerüljenek, mert nagyon is barátságtalan dolog — így mondta a kopasz — olyan helyre jutni, ahonnan az ember mozdulni sem bír, az a vége, hogy a szerencsétlen lemond mindenről, lezuhan a magasból, és összetöri magát valamelyik sziklán. Így aztán a Csendeshajlat alatt lepte meg őket a sötétség, s attól fogva olyan lassan botorkáltak tovább, mint ha teheneken lovagolnának.

— Az ám — mondta a sasorrú, busa, fekete szemöldökű, kopasz sző —, én már azt hittem, a következő lépésnél egyenesen fejest ugrok a túlvilágba, reggel majd kanalat, lepedőt kell hoznotok, hogy lekaparjatok a szikláról és ide cipeljete. Még a vacak cigarettatárcámat is elvesztettem, cigarettástul! Egyszer már megtörtént velem ilyesmi...

Aztán halk hangon mesélni kezdte, hogyan járt, amikor egyszer áprilisban a Prednóról nekivágott a Nagyhegynek.

Társaihoz hasonló zsíros papirosból egy darab füstölt húst csomagolt ki, csillogó, rozsdamentes pengéjű bicskájával levágott belőle egy darabot, késhegyre szúrta a falatot, szájába dugta, aztán jobban szemügyre vett engem. Foga beleakadt a húsba, arca kigömbölyödött, szemével kisé pislogott. Aztán a fehér hajú társnőjéhez fordult, végre rágni kezdett és azt mondta:

— Bizony, Jankám, a Csendeshajlat nem olyan, mint a bratislavai hegyormok. A Predno és a Nagyhegy közti szakadékról nem is beszélek. Akkor áprilisban, ötödikén-hatodikán lehetett, de lehet, hogy hetedikén... Hol marad az a Kuna a szilvóriummal?

A sasorrú szívő hangosabban folytatta, hogy meghalljam én is, meg a két jól szervezett síkirándulás részvevői is, mert olyan embereket látott bennünk, akik életükben legfeljebb a prágai Petřín, a brnói Špilberk és a bratislavai Zergehegy ormaira jutottak fel.

— Figyeljete már ide! — förmedt társaira, akik bicskás kezükkel legyintgettek, mosolyogtak rajta, s kissé röstelkedve lehajtották fejüket. Fiatalabbak voltak sokat tapasztalt barátjuknál, s úgy látszott, szégyellik a merész és erős hangját meg a fura történetet, amelyet — mint akkor gondoltam — bizonyára már nemegyszer hallottak tőle.

— Mondom nektek — hallottam a szavát, miközben lehajtottam a fejem, hogy ne vegye észre a mosolygásomat —, mondom nektek, hogy április hetedike táján történt. De hol marad az a Kuna a szilvóriummal? A Csendesvölgyben, vagyis az itteni oldalon, meg a túloldali völgyekben, a Mezős- meg az Ondrášová-i-völgyben is nagyszerű hó volt, mit mondjak nektek, porhó, de olyan porhó, amilyen csak áprilisban van, mintha kristálycukor potyogott volna valami kiszakadt óriási zacskóból. Sütött a nap, az ég körös-körül tiszta volt, mint a mamám új köténye, abban az átkozott szurdokban meg csend volt, csak néha-néha pottyant bele egy darab jég a sziklákról, csicseregve csurgott a víz, ez volt minden hang, amit hallani lehetett, hát mit mondjak, úgy éreztük ott magunkat, mintha a világ végén lennénk. No de mást nem tehattünk, neki kellett vágnunk a Nagyhegy meredek lejtőjének, megpróbáltunk fölkapaszkodni rá bal felől.

A sasorrú ügyet sem vetett barátja megjegyzésére, hogy jobb felől nem próbálhatták meg, ha a Prednóról jöttek, beszéd közben a négy hegymászót ábrázoló ostoba rajzra mutatott, s mialatt keze egy pillanatra elég magasan lebegett az asztal fölött, egyik társa, a markáns képű, fekete hajú csinos férfi — sárga-fekete kockás ing volt rajta és a jobb pofacsontján fekete petty — rámosolygott s azt mondta:

— Ne lódíts már, Mišo! A Csendeshajlatban azt mesélted, hogy egyes-egyedül voltál, mint az ujjam.

Janka, a fehér hajú lány elnevette magát, a mellette ülő szívő rám villantotta szemüvegét, elmosolyodott, majd félénken és odaadón visszacsüggesztette tekintetét Janka rózsás arcára.

— Nos, Mišo — mondta, amikor Kuna gondnok négy csésze teát és nyolc, szilvóriummal teli magas kupicát rakott az asztalra —, igyunk egyet, hogy könnyebben menjen a mese!

— Števo, te csak hallgass! — vágott vissza Mišo és rám mosolygott. — Igyunk hát! Gondnok úr, maga honnan hozta ezt a szilvóriumot? Lement érte a faluba?

— Le én — mondta Kuna és elment.

— Te csak hallgass, Števo! — fordult Mišo újból a társához. — Ne sokat beszélj! Te se, Jožo! Egyikteknek sincs sok beszélnivalója, mert már egyedül is jártam ott, de az máskor volt. Mondtam már, figyeljete, jól figyeljetek arra, amit mondok! Sorjában elmesélek mindent, ahogy illik, az igazság egy parányi részét sem titkolom el előttem, és ha nem adok hozzá, bizony el sem veszek belőle. Mert így van ez a világon — Mišo végigsimított sasorrán, és tenyerével letörölte a mosolyt orra alól —, kevés az igazság ezen a világon, mesterségesen kell táplálni, néha fel is kell ruházni. Az én szavam olyan, mint az igazságszaporító műtrágya. És hogy az igazságot rokonszenvesse tegyem, mindig szemrevaló köntöst tartok készen számára. Érted-e, Jožo? Te is, Števo? Ígyál, Janka!

Jól megnéztem az igazság műtrágyázóját, mert már rég nem hallottam ilyen beszédet, s egy kérdés tolakodott a tudatomba: Hol láttam már ezt az embert? Mišo felém fordult, evett és beszélt. Asztalunknál fel-felbugyborékkolt a nevetés, de máskülönben az étteremben csak csendes sustorgás hallatszott, a vendégek felkeltek az asztaloktól, és papucsban mentek ide-oda, megkopogtatták a két ablak között, a tükör alatt a falra akasztott barométert, nézegették magukat a tükörben, lesültek-e már, Kuna gondnok körbejárt a teremben, feljegyezte, ki mit evett, ivott napközben a napi penzión felül, s csak kevesen hallgattak a mesélő Mišóra, míg egyszerre fel nem emelte a hangját:

— Nem, akkor nem mentem magam a Nagyhegyre. Velem volt Laudon generális is.

— Kicsoda? — kérdezte a fehér hajú Janka, és az étteremben néhány vendég az asztalunk felé fordult. — Ki volt veled?

— Laudon generális! Nem hallottad, mondtam! Talán nem ismered a nevét? Még nem meséltem róla?

Nevethetnékem volt, bár tudtam és a magam bőrén ta-

pasztaltam, hogy Csendesvölgyben az emberek különféle nevekkel ajándékozzák meg egymást. Már említettem is a magam néhány nevét. Ezt a nevet mégis nevetségesnek találtam. Fura végre jutott a törökverő, híres osztrák hadvezér neve, hogy olyan emberekre ruházzák, akik dühükben így káromkodnak: „Himmel Laudon!“ Így káromkodott az apám meg a szomszédjaink is.

— Laudon generálissal voltam ott a szakadéokban — folytatta Mišo —, s ha megnyúztok, akkor sem tudom, mi volt a másik neve, hol született és miből élt. Csak annyit tudok, hogy egyszer Szilveszter napján, amelyet itt töltöttünk a Csendesvölgyben, a régi menedékházban, szájharmonikája volt, görbe, apró kis vacak, egy abnormálisan szép leány mellett ült, és olyan csendesesen fuvalázta a fülébe a nótát, hogy csak az a lány hallotta, és úgy mosolygott mindnyájunkra, akár a sült jérce az éhes emberre, aztán Laudon generális megemberelte magát, és egész este egyetlen valcert fújt a pöttömnyi szájharmonikáján, fél kezével a szájharmonikát tartotta, másikkal a szép lány derekát ölelte, együtt táncoltak és pár pillanat múlva velük együtt táncolt az egész ház. És mindnyájan fújtuk, mint a bolondok azt a nótát, amit a harmonikáján játszott, cseh nóta volt vagy morva...

— Micsoda nóta? — kérdezte Janka, aki mint később kiderült, nemhiába volt kíváncsi a nótákra.

— Hát az, hogy Laudon generális átvonul a falun — Mišo két kezét ütemre lóbálta az asztal fölött —, Laudon generális átvonul a falun. Átvonul a falun, fején cifra sapka, úgy megy át a falun. Ezt énekeltük, fújtuk újév napján is, és később rajtaragadt a név azon a Laudonon, és amikor háromkirályok napján elment a menedékházból, mindenki így búcsúzott tőle, néhányan még el is dalolták a nótát, amit róla költöttek.

— Költöttek? — kérdezte Janka. — Szép nótát?

— Azt már nem tudom, elfelejtettem, de ha megvolna a régi gondnok emlékkönyve, abban megtalálnánk a nótát is. Tudom, hogy beírták a versét a könyvbe.

Már-már szólni akartam, hogy a régi gondnok emlékkönyve megmaradt, de nem szóltam, mert asztalunkhoz odajött Kuna gondnok, vékony és magas, halvány férfi, arca kísértetiesen sápadt volt a lámpa sziszegő, zöldes fényében. Kockás papucs volt rajta, szürke harisnya — eddig

még nem is vettem tüzetesebben szemügyre —, világosbarna kordbársony térdnadrág és kék-fehér kockás ing. Hiába kerestem rajta Doubek gondnok sínadrágját, bakancsát, napbarnította arcát. Kuna kezében papírlappal megkérdezte, mit fogyasztottam a penzióon kívül.

Nem rendeltem volt semmit, a batyumból eszegettem húst és süteményt, csak a teákat diktáltam be. Elég sok csészével ittam meg. Egész nap köd ülte meg a menedékház környékét, belopta a hideget a szvetterem, a flanellingem alá. sőt csontjaim velejébe.

— Hány tea volt? — kérdezte Kuna.

— Hét — mondtam. — Megjött a hideg.

— Igyon szilvóriumot, nagysád, mint mi! — mondta Mišo, a síkiránduló, aki javában mesélte, milyen istentelenül gyötrődött Laudon generálissal a Predno és a Nagyhegy közötti horpadásban.

Kuna elmosolyodott a megjegyzésére.

Nekem előbb jólesett a biztatás, de amikor a másik síző, Števo kerek képén édeskés mosolyt, a fekete hajú Jožo éles vonású arcán idegenkedő elutasítást vettem észre, komoly és kedvetlen képet vágtam és csendesen megkérdeztem Kunától, sokáig lesz-e még köd a Csendesvölgyben.

— Ugyan, ne féljen! — mondta szárazon Kuna, elmosolyodott, a papiroson hét vonást húzott a „tea“ szó után, s a papirost asztalomra tette. — Itt a Csendesvölgyben egyre-másra változik az idő.

Hiábavaló kérdésre hiábavaló felelet, jól ismertem a Csendesvölgyet, tudtam, az évben ritkán akad két olyan nap, amelyik egymást formázná.

Vagy húszéves, falusiasan öltözött fiatalember lépett az asztalunkhoz, szűrnapadrágot és nyers gyapjúból kötött pulóvert viselt, szótlánul elvitte előlem az üres tányért.

Magam elé húztam a gondnok papirosát, néztem a kemény ceruzával írt nevet: „Klaas Emília“, és hallgattam Mišo beszédét:

— Ott a horpadásban már egyáltalán nem tudtuk, hogyan tovább. „Visszaforduljunk?“, kérdeztük. „Szégyen volna! Tovább menjünk? Nem lehet!“ A Nagyhegy úgy csillogott a jégtől, mint a templomi csillár az éjféli misén, vagy a szép lány szeme, ha haragosan rád kiált: „Mit tettél velem?“ A napos oldalon nedvesek voltak a kövek, szakadozott köztük a tavalyi fű, de ez még nem lett volna baj. Ott,

amerre mennünk kellett, csupa megfagyott apró vízesés volt, lógó jégcsapokkal — mondhatom, olyan gyalázatosan éreztük magunkat, mint a mesebeli királyfi, amikor föl kellett másznia az Üveghegyre. De a királyfinak legalább ólom, ezüst és aranygaluskák voltak a zsebében, maga elé szórta, és úgy lépkedett rajtuk fölfelé, mint a lépcső fokain. De nekünk nem volt galuskánk, még hegymászó csákányaink sem voltak, kapaszkodó vas sem volt a lábunkon, éppen csak kötelet tekertünk a derekunk köré...

Néztem a négy szízt, eszembe jutott, hogy Kališ Milan ugyanígy mesélt nekem az Üveghegyről, s rádöbbsentem, hogy Mišo sem lódít csak úgy vaktában a levegőbe.

A Predno és a Nagyhegy közötti csorba tulajdonképpen nem más, mint vad, éles peremű, keskeny szakadék. Nehéz rajta átkelni még nyáron is, amikor derült az ég, és odalenn nem fehérlik hó. A kétfelé, a Csendesvölgybe és az Ondrášovái-völgybe nyíló meredek szurdok nem ígérnek semmi jót, bármelyiken lecsúszni nyaktörést és biztos halált jelentene. Ezért oly iszonyatosan nagyszerű minden a szakadéokban, sokan egyenesen gyönyörűnek mondják.

— Abnormálisan exponált hely — mondta Mišo, szándékosan használta ezt a hegymászó szakkifejezést, hogy nagyobb súlyt adjon szavainak. — Abnormálisan exponált hely, az ember összeborzad tőle.

— Aztán hogyan mentetek tovább? — kérdezte a fehér hajú Janka. Nekem mindig az volt az érzésem, hogy csúfolódik, mert közben Števóra mosolygott, kezét simogatta.

— Miért vagy olyan kíváncsi, Janka drágám? Fődolog, hogy itt vagyok. Amíg engem látsz, nincs baj. No de, ne félj, elmondom szépen sorjában. Leereszkedtünk a horpadás aljára, a nyeregre, ott forgolódtunk erre-arra, hergelődtünk, míg végül lepottyantunk. Úgy bizony, lepottyantunk, becslétemre! Laudon generális az Ondrášovái-völgybe, én meg a Csendesvölgybe. A kötél kis híján derekunknál kettébe szelt, akkorát rántott rajtunk, aztán lógtunk, mintha kötéltre akasztottak volna. Úgy bizony, mintha felakasztottak volna, és ha valakit felakasztanak, kérem alássan, akkor mi mást tehet, lóg.

— Szent igaz — helyeselt Jožo, meglendítette nagy kezét és az asztal fölött ujjával a levegőbe bökött, a mesélő Mišo felé. Kissé összereztem, amikor szemem megakadt ezen az irdatlan nagy kézen.

— Még ma is ott lógnánk, ma sem ülnék itt veletek, ha Laudon generálisnak nincs olyan fene erős hangja.

A plzeňi és a brnói sízők elcsendesedtek, ők is Mišo elbeszélésére figyeltek.

— Úgy bizony, csoda hangja volt annak a Laudon generálisnak — mondta Mišo. — Hatalmasat ordított, beleadta minden erejét. Én is elordítottam magam, ahogy csak bírtam, s körülöttem kétszer ráfelelt a visszhang: ... generális ... -don generális! Csuda dolog volt az a visszhang. Kisé jobb kedvre derültem tőle, s már csak azt vártam, mit ordít majd a Laudon generális, mert neki még rosszabb volt a helyzete, az ondrášovái oldal meredekebb a csendesvölgyinél. Kis idő múlva hallottam is, ahogy kiabál: „Vigyázz: Ha azt mondom egy, tegyen egy lépést, ha azt mondom kettő, lépje a másodikat!“ Nem volt egy árva lélek sem az Ondrášovái-, sem a Csendesvölgyben.

Az asztal körül a sízők összenevettek, Mišo mosolygott, s mosolyogtak a plzeňi és brnói sízők is, akik még az ebédelőben maradtak. Én úgy éreztem magam, mint az olyan ember, akit rajtakapnak valamin. Mindenben, mindenütt Kališ Milant éreztem, órá emlékeztetett ez a Laudon generálisos história is.

Mintha mindezt hallottam volna Milantól, amikor — és nem is egyszer — a csendesvölgyi emberekről beszélünk.

Števo elmosolyodott, megvillantotta szemüvegét, odabújt Jankához, Jankája odasimult hozzá, Jožo, a fekete hajú síző, jobb pofacsontján a fekete ponttal a vacsoráját fejezte be, még néhány falat füstölt hús volt előtte.

— Így kapaszkodtunk lassan fölfelé — mesélte Mišo —, Laudon generális az ondrášovái oldalon, én meg a Csendesvölgy felől, ő onnan ordítozott, én meg innen —, elvégre nekem is elég öblös a hangom —, így másztunk vagy két óra hosszat, míg feljutottunk a horpadás nyergére. Tíz métert tettünk meg jó két óra alatt. Azt a szakadékot Laudon csorbájának kellene hívni, mert ha akkor nincs velem Laudon ...

Mišo legyintett.

— Abnormálisan fáradtak és kimerültek voltunk — mondta —, és aztán visszatértünk a Prednóra és a Prednóról a menedékházba. Az embernek tudnia kell, mikor forduljon vissza az exponált helyekről.

— Alighanem szerfölött kellemetlen lett volna — szólalt meg az egyik plzeňi síző —, ha mindketten ugyanabba a völgybe pottyantak volna le, legalábbis nekem ez a véleményem.

— Rántotta, drága uram — vágta rá Mišo —, rántotta lett volna belőlünk, lágy tojásrántotta, úgy kanalazhattak volna fel lenn a völgyben.

Elmosolyodtam. Ki volt az a Laudon generális? Egyre úgy éreztem, hogy Kališ Milan is mesélt nekem valami hasonló történetet. Érdekelni kezdett a dolog s figyeltem, nem mond-e róla még valamit Mišo. De nem beszélt. Egypár szót váltott a plzeňi sízővel, aztán felkiáltott:

— Szó sem lehet róla! Nem mozdulunk a menedékházból, amíg föl nem száll a köd. Megtelepszünk és várjuk a napot. Aztán sítálpakra kapunk és bejárjuk az egész mindenséget a Prednótól a Szélkatlanig, ott a nagy gödörben majd megpihenünk és elszívunk egy-két cigarettát. De nagyon óvatosnak kell lennünk.

Megint csak mosolyognom kellett a nagyhangú Mišo túlzott önbizalmán, mert jól tudtam, mit jelent ez a kirándulás végig a gerincen, a Csendesvölgy fölött. Főleg télen és tavasszal számított kegyetlenül nehéz túrának.

— A hegy az hegy, Janka drágám — mondta Mišo. — Nem korzó, nem is promenád. Egyszer valakivel fenn jártam a Hátsónyergen. Ott van a Szélkatlan alatt. A Hátsónyereg-ről szépen le lehet siklani ide a Csendesvölgybe, de a túlsó oldalon, az aztán a fal! Micsoda fal! Abnormálisan meredek! Az a bizonyos, akivel akkor kirándulni voltam, lehúzta a síjéről a fókabőrt. Letette maga mellé a földre, abban a pillanatban szél kerekedett a Csendesvölgy felől, és elvitte a fókabőrt a Mezősvölgybe. „Ne haragudjon — mondom neki —, de nekem nevetnem kell.“ „Nekem is — mondja az a bizonyos —, de eddig volt fókabőröm, most meg nincs. Az ember sohasem lehet elég óvatos.“ „Szent igaz,“ mondom neki. Úgy ám, Janka drágám, az óvatosság mindennél fontosabb! — nézett Mišo a társaira, és megveregette Janka hátát. — Ha óvatosak leszünk, minden jól megy, de ha nem, bizony egész másképp megyünk haza, mint ahogy ide jöttünk. Ha egyáltalán hazamegyünk. Ráadásul az elővigyázatlan embert ki is nevetik.

Mišónak igaza volt. Hideg futott végig a hátamon, ahogy hallgattam. A fókabőr históriája igaz volt, csak éppen az

ő főkabórét fújta le a szél a Hátsónyeregről. Az a bizonyos társa pedig nem volt más, mint Kališ Milan. Szívesen közbeszóltam volna, de nem tudtam, nem történt-e meg ugyanez az eset mással is a Hátsónyergen. Mišónak igaza van, ami az óvatosságot illeti. Lehet, hogy én sem voltam óvatos, talán én is úgy jártam, mint az egyszeri madár, csak a lába ujja akadt bele a hurokba, de körmével együtt csapdába került az egész madár.

Ezért félek kissé a Csendesvölgytől és félek a Tkáčik névtől is. Nekem is, a férjemnek is jó volna, ha odamennénk, mégis félek. Talán így sikerül kiderítenem, van-e vagy nincs mitől félnem. Talán nem okos dolog, hogy olyan gondolatokkal foglalatostokodom, talán mindkettőnknek javára válnék a Csendesvölgy.

Bár férjemmel együtt örööm telik a munkában, amely napról napra, néha éjszaka is nő és gyarapszik, ahogy a fazekas köcsögei szaporodnak a polcon, mégis fáradtnak érzem magam és fáradt a férjem is. Ezért talán jó volna, ha elmennénk a Csendesvölgybe. Alighanem ezért is gondolt rá a férjem.

Már majdnem december közepén járunk, a szél letépte az ablakunkból látható zsenge juharfa utolsó két levelét is.

A férjem értekezleten van, a műszaki utánpótlás esti iskolájának létesítéséről tárgyalnak. Nem értem, honnan van ideje és ereje mindenre.

Zakatol a motorkerékpár. Lehet, hogy már ő jön haza. De mégsem. A Manet motorja nem így zúg.

1951. XII. 12., szerda reggel.

— Mi bajod mindig azzal a Tretinával, Emma? — kérdezte tegnap este a férjem.

— Hogyhogy mindig?

— Az az érzésem, hogy az utóbbi időben túl sokat beszélsz róla. Nem tudom, valóban csak a fiatal juharfáról beszéltél-e vele.

— Csakis — mondtam. — Tudod, hogy minden érdekel, mindenre kíváncsi vagyok. Miért ne beszélhetnék vele arról a fácskáról? Véletlenül láttam meg Tretinát a szakaszon és megkérdeztem tőle. Mi kifogásod van ellene?

— Bárki mástól megkérdezhetted volna, csak éppen tőle

nem. Furcsa ember. Nem tetszik nekem. Ostobaságokat beszél összevissza. A szakaszon is.

Hogyan mondhatnék meg, hogyan magyarázhatnék meg mindent a férjemnek? Nem olyan magyarázatra gondolok, hogy mindenáron csak nekem legyen igazam. Nem úgy, mint akik azt mondják „engedd meg, hogy megmagyarázzam“, és hazudnak, mintha könyvből olvasnák. Úgy szeretnék mindent megmagyarázni a férjemnek. Félek az arcától. Leolvasom róla a kérdést: „Ki volt az a Tkáčik? Kicsoda?“

Tretina messziről jött. Tőlünk számítva a negyedik barakkban lakik. Kéthavontként egyszer hazautazik. Felesége van és állítólag három gyereke. Itt magában él és eléggé furcsán.

Tretina!

Tretinát már elég régóta ismerem, de nem tudtam, hogy olyan ember, amilyennek most látom. Sok mindennel törődik, amivel nem kellene törődnie, nyugtalanítja az embereket, fölösleges vitákat idéz elő — azt hiszem, provokálni is akar másokat. Furcsa kedvtelés.

Szerda, este.

Elég sok embert emlegettem már. A mindig napbarnította Doubek gondnokot, aki vagy sízőnek, vagy hegymászónak öltözve ügyködött a menedékházban, a sápadt Kuna gondnokot, apró és szorgalmas feleségét, Gaško teherhordót, a három Staskát — Hankát, Katkát és Stázkát —, Zolót, Tretinát, Tkáčikot, Gajar Janót, aztán az építőigazgatóság alkalmazottait — Pekár építésvezetőt, Lipčik anyagbeszerzőt, Homola közlekedésügyi előadót, Brtko raktárnokot, az 5. szakasról való embereket, Marčukot, Lukáčot, Bazelát, Mojtót a mélyépítéstől, meg még egypárat. Elég már. Még többet is emlegetek majd. Néhányan belekeveredtek az életembe, néhányan most keverednek bele.

Az emberek különféleképpen keverednek bele az életünkbe. Egyesek jól, mások rosszul, egyesek hasznunkra, mások kárunkra. Tudom, hogy így van, a magam bőrén tapasztaltam. Ezért már régen megfogadtam, hogy nem teszek mást, csak dolgozni fogok és ha belekeveredem az emberek életébe — az sohasem lesz a kárunkra, csupán a hasznukra. Úgy hiszem, ez nem rossz. Egyesek esetleg nevetségesnek találják.

Az én életembe nagyon belekeveredett Zolo, az a Zolo, akivel negyvenhét áprilisában el kellett volna utaznom a Csendesvölgybe.

Zolo váratlanul bukkant fel a háború után, a negyvenötös évben. Akkor kezdtem keresni Kališ Milant. Kerestem, amíg lehetett, vagy két hónapon keresztül. Nem találtam meg, nyoma veszett, s végül magamban odasoroltam a többi nyomtalanul eltűnt ember közé. Nem a halottakhoz. Megmaradt bennem egy szikrányi remény, s ez a remény nagy segítségemre volt, mert akkor olyasmi ért, amire nem számítottam, főleg a háború után.

Majdnem ugyanaz lett a sorsom, mint három évvel előbb, negyvenkettő elején. Akkor az apám, aki harminckilencben németnek vallotta magát, talán feljelentett a Gestapónál engem meg az anyámat, és bevonult a német hadsereghez. Hatalmába kerített a félelem — s ugyanez a félelem, tetézve az igazságtalanság érzetével lett úrrá rajtam a háború után, mert apám ismerősei azt mondták rólam, hogy egy náci besúgó és gyilkos lánya vagyok, s mert rajta nem állhattak bosszút, a lányán, rajtam akarták kitölteni a bosszújukat. Azt hitték, ezáltal elterelhetik magukról a figyelmet és még érdemeket is szereznek.

A háború alatt a menedékházba menekültem, de a háború után már nem volt hová lennem, a Nagyhegy alatt nem volt többé menedékház, s amikor apám rokonaival együtt táborba vittek, akkor jött Zolo, cselédlányt keresett a bátyja részére. Megtalált engem — és állást szerzett az Eximnél, egy bratislavai kiviteli és behozatali cégnél. Azért tette, mert — ahogy nemegyszer meg is mondta — jótettének szép áldozatát látta bennem. Ez a jótett nem csupán jó cselekedet volt. Mindezt talán a véletlen szülte. Sorsomat az döntötte el, hogy véletlenül megismertem Zolót, mert Zolónak ismeretségei, kapcsolatai, befolyásos konnexiói voltak — mindegy, akárhogy nevezzük ezeket a dolgokat, amelyekhez az embereknek időről időre folyamodniuk kell.

Zolo jótettét nagy érdemnek, nagy hősiességnek tüntette fel, főleg énelőttem — és áldozatából hivatalnoknőt faragott. Később aztán bekövetkezett, amire álmomban sem gondoltam volna. Zolo is saját jó cselekedetének áldozata lett, rokonszenv ébredt benne irántam, aztán szeszély és gyűlölet vegyült a rokonszenvbe. Zolo nagyon szeszélyes volt, nagyon gyűlölt mindent, ami velem kapcsolatos. Néha

azzal is baja volt, hogy megszülettem és hogy nem ismer-tem őt már akkor, amikor még nem voltam a világon.

Ettől nagyon szenvedtem, amikor Zolo társaságában vagy közelében voltam, mert nagyon jól le tudtam olvasni gondolatait az arcáról — és furcsa, csendes elégedettség vigasztalt, hogy nincs velem Zolo, amikor a Nagyhegy alatti menedékházban a sízők az asztalomhoz telepedtek. Máig sem tudom, mi történt volna, ha Zolo velem jön arra a két hétre a Csendesvölgybe. Talán arra kényszerített volna, hogy végigüvöltözzem a völgyet, mint egy hozzá hasonló vőlegény tette, igaz, a hasonlatosság csupán a természetüket tekintve volt meg.

Akkor még nem jártam volt a Csendesvölgyben. Mindezt csak később tudtam meg. A menedékházba új vendégek érkeztek a fővárosból. Valamiféle hivatalnokok, az egyik azért jött a Csendesvölgybe, hogy kiheverje balesetét, amelyet Bratislavában szenvedett el, amikor egy autó összetörte a bordáit. Ezért sí helyett a menyasszonyát hozta magával.

A vőlegény nem ment messze a menedékháztól, csak a közeli réteken sétálgatott, pihengetett a köveken, menyasszonya meg kirándulásokra járt, amit azelőtt soha meg nem tett, mert rájött, hogy a sítalpon járó emberek rokonszenvesebbek a tört bordájú, mogorva szavú vőlegényénél.

A jegyesek között előbb csak titokzatos, halk beszélgetésekre és csendes civódásokra került sor, amit a ház többi lakója nevetségesnek talált, de ahogy múlt az idő, a jegyesek hangja is egyre inkább erősödött, egyre vaskosabb szavakat vagdostak egymáshoz.

Egy este vacsora után a vőlegény dühösen és hangosan megkérdezte:

— Hédi, az istenért, mondd meg, mikor fogsz már olyan túrákra járni, hogy láthassalak?

Hédi elnevette magát.

— Nem hallottad — kérdezte a vőlegény —, nem hallottad, mit kérdeztem?

— Hallottam — mondta Hédi —, de hogyan akarsz engem látni a túrán? Kiálts rám, és én majd válaszolok, mint a visszhang!

Az étteremben felharsant a nevetés, s attól kezdve a völgy csendjét naphosszat kiáltások verték fel: „Hédi, Hédi!”, s máris harsant a válasz: „Itt vagyok, itt vagyok!”

A vőlegény hallgatta Hédi szavát, figyelte a Csendesvölgy

visszhangját is, s mivel a Csendesvölgy mindenütt másféleképpen visszhangzott — hol egyszer, hol kétszer, háromszor adta vissza a szót, sőt akadtak helyek, ahol négyszer ismételte meg —, a vőlegény majdnem mindig kitalálta, hol leledzik a jegyese.

Hédi erre nem gondolt, de vőlegénye továbbra is elővigyázatos maradt és egyre nagyobb gondot fordított a visszhangra. Egy dolgot különösen jól megjegyzett. A menedékház közelében a Csendesvölgy minden kiáltásra háromszoros visszhanggal válaszolt, mert kétfelől nagy sziklafalak voltak, s mélyen a ház alatt erdő. Hédi erről mit sem tudott. A vőlegény egyszer szólítgatta a lányt. Tüstént jött is a válasz, méghozzá meglehetősen harsányan: „Itt vagyok, itt vagyok!” A Csendesvölgy ráfelelt: „...vagyok ...vagyok... itt vagyok!” — s ez mindjárt gyanúsnak tűnt fel a vőlegény előtt, tüstént tudta, hogy Hédi nem lehet messze.

Elindult és lassú, megfontolt léptekkel haladt a hang irányában, míg egy nagy sziklához érkezett, ezt a sziklát valahogy különösen gyanúsnak találta. Senkinek sem mondta meg, mit látott a nagy kő mögött, a menedékházban az volt az általános vélemény, hogy nem lehetett valami lelkesítő látvány. Még aznap hazautazott tört bordáival, s a menyasszonya tovább járta a hegyeket, nyergeket. De nem ordította már tele a Csendesvölgyet „Itt vagyok, itt vagyok!” Befellegzett a visszhangnak.

Amikor később megkérdeztem Milant, tulajdonképpen mi is volt a kőszikla mögött, azt felelte:

— Nem értem, miért dühöngött az a vőlegény. Hédi a napot nézte és valaki segített neki.

Engem Zolo egyszer sem talált kőszikla mögött, de rajta is úrrá lett a düh, a gyűlölet. Gyűlölt engem. Gyűlölte azt is, hogy jómaga — doktor Balla Zoltán — saját jótettének áldozata lett, és rokonszenvével kénytelen volt felkarolni egy olyan elveszett embert, amilyen akkor én voltam. A háborúban elvesztettem apámat és anyámat, senkim sem volt, ő mentett meg, talpra állított és el akart venni feleségül. Csak azért akart elvenni — legalábbis ezt mondogatta ismerőseinek —, mert reprezentatív jelenség vagyok, nyelveket tudok és a társaságban is megállom a helyem. Minálunk idehaza, s akár idegenben is. Magába fojtotta az ellenem ébredt gyanakvását, hisz sok mindent elmeséltem neki magamról, jóságosan és kedvesen lezárta életem valamennyi

addigi fejezetét, s aztán Bratislavában mind gyakrabban találkoztunk, társas életet kezdtünk élni.

Leselkedett utánam, vigyázott rám, néha fura dolgokat talált ki rólam, s amikor látta, hogy nincs igaza, még rosszabb lett a kedve.

Nemegyszer belém mart az irigység, ha jókedvű, nyugodt és kiegyensúlyozott, magabiztos embert láttam, másnap a menedékházban hasonló irigységet éreztem, amikor Mišo, a síkiránduló, bejött az étterembe, fején szürke pamutból kötött, sötétkék bojtos, vadonatúj sapkával, s magabiztosan rám köszönt:

— Mit néz, nagysád? — kérdezte, elmosolyodott, és nehéz, vasalt síbakancsában odalépett mellém.

— A gondnok könyvét.

— Micsoda? — kérdezte. — Talán csak nem a régi könyvet? Könyörgöm, hát megvan?

— Amint látja, megvan — válaszoltam. — A régi menedékházból nem maradt más, csak ez a könyv. Itt van benne az a nóta is, amelyet tegnap említett. Új ének az új Laudon generálisról. Véletlenül bukkantam rá, alighogy kinyitottam a könyvet.

Mišo a könyv fölé hajolt, nadrágszíjáról, amelyet csillogó sárgaréz csat fogott össze, bronzból vert amulett fityegett: Ulrik, a sízők patrónusa. Együtt nézegettük a könyvet, s a könyvben a Laudon generálisról szóló éneket. Szálkás, női írás, zöld tinta, szerényen meghúzódott a kirándulásokról számot adó feljegyzések és a nagy szakállú, bajszos bölcsességek között, melyek arról tanúskodtak, hogy a Természet teli marokkal mérte a szépséget és nagyszerűséget a Csendesvölgynek. Szerényen meghúzódtak a betűk és így daloltak: „Laudon generális megmássza a hegyet, Laudon generális csak maga jön. Megmássza a hegyet, szívéből vér csepeg. Laudon generális csak maga jön.”

Mišo rámosolygott a nótára, kis idő múlva arról kezdett beszélni, hogy ő jól tudja, mitől csepegett a vér Laudon generális szívéből, ki hagyta benne a tüskéjét.

— De erről majd este mesélek. Most megyek kiugraszteni az ágyból a cimborákat, körülnézünk a világban. Ha lehet, elmegyünk a Predno alá. Hogy a fene vinné ezt a ködöt. Csupa pökedelem lesz a hó!

Kiegyenesedett, nyújtózkodott és kinézett az ablakon. Oda-kinn olyan volt a köd, mint a tea tejjel. Elvesztek benne

még a közeli fenyőfák is, túlombjuk hegyén kövér vízcsöpek lógtak.

Mišo visszafordult és rám nézett.

— Maga bratislavai, nagysád? — kérdezte. — Mintha ismerném. Bizonyára láttam már valahol.

— Igen, bratislavai vagyok. Az is lehet, hogy már találkoztunk. Én is töröm a fejem, hol lehetett, de nem jut az eszembe.

— Ismerte a régi menedékházat, hogy úgy beletemetkezett ebbe a könyvbe?

— Ismertem egy kissé.

— Azok voltak ám a szép idők, amikor állt a régi ház! Mennyi mulatság volt itt, mennyi minden történt, hányféle ember fordult meg benne! Olyanok, mint például az a Laudon generális. Aztán még egy járt ide. Még a régi republika idején, de a Szlovák Állam alatt is. Mi csak úgy hívtuk: báró Kunszentmártoni. Már nagyon öreg úr volt, csak egy bottal tudott sízni. Abnormálisan vastag bambuszbotja volt, és könyörgöm, úgy tudta használni, hogy semmi se volt neki lecsúszni a völgybe a Csendeshajlatról. Állítólag az Alpokban tanulta. Ott tanították meg jódlizni is. Ráadásul ez a Kunszentmártoni vagy hat nyelven értett és amikor beszélt, összekeverte mind a hatot. Egyszer aztán meghalt Kunszentmártoni. Azt mondom, egyszer, mert az ember ilyet csak egyszer tesz az életben, és könyörgöm, azontúl már szent a békessége.

— Igaza van — mondtam.

— Természetesen — helyeselt Mišo, elmosolyodott és elmondta, hogy Kunszentmártoni halála után egy francia nyelvű levél érkezett a menedékházba.

— A levélnek körülbelül ez volt a tartalma — mondta Mišo. — Ha a turistaház tisztelt gondnokának nincs ellene kifogása, a menedékházba eljuttatják a báró hamvait tartalmazó urnát. Valaki nyissa fel, és amikor erősen fúj a szél, szórja ki a hamvakat a Szélkatlanról a szélbe. Akkor aztán a báró lelke megtelepszik a Csendesvölgyben és néha kísértetni fogja az embereket. Elég annyi, hogy tudtunk a levélről, az urna valóban meg is érkezett, és egy szép napon valamelyik bátor legény valóban szélnek is eresztette a bárót. Csak azt nem tudom, miért szóratta szét magát a báró a Csendesvölgyben. Talán ő volt családja utolsó férfi sarja, talán nem akaródzott elrothadnia a friss zöld fű alatt, vagy

talán — és ez a legvalószínűbb, nagysád — beteg volt az esze. Valaki egyszer mesélte, hogy báró Kunszentmártoni ellentétbe került az egyházával, rendezetlen ügyei voltak a pap szép gazdasszonyával — no de ez nem nagyon valószínű. Egyszer aztán, amikor valami spiritiszta tévedt a turistaházba, vagy három éjszakán keresztül megpróbáltuk megidézni Kunszentmártoni szellemét. Ha már itt van, mondtuk, a Csendesvölgyben, hát akkor jöjjön ide közénk, ha akarja, elmegyünk vele a Csendeshajlat alá, vagy elkártyáztatunk reggelig.

Mišo rágyújtott egy Chesterfield cigarettára, és elgondolkozva kinézett az ablakon.

— Tudja, nagysád — fordult hozzám —, az a szellem egyszer aztán valóban el is jött. Egy este halljuk ám, mintha valaki nagyon messze jódlizgatna, aztán a folyosón a belső ablakok előtt — ha még emlékszik rájuk — valami fehér surrant el, megrázta az ablakot, és szörnyűt ordított: „O, meine Ruh' ist hin, mein Herz ist schwer, ich finde sie nimmer und nimmermehr!“ De olyan borzasztón jajongott, hogy az a spiritiszta már-már kiköpte a lelkét. Attól kezdve nyugton hagytuk a bárót.

Meglepetten néztem Mišóra, ő azt hitte, hogy nem értem, de engem valami más lepett meg. Mišo félreértette a csodálkozásomat és megmagyarázta, hogy a szellem azt kiabálta:

— Érti, nagysád, a léleknek az volt a baja, hogy oda a nyugalma, nehéz a szíve és állítólag a nyugalmit soha többé nem találhatja meg.

Engem azonban az lepett meg, hogy akkor nem báró Kunszentmártoni szelleme ordított, hanem Kališ Milan, mert Kunszentmártoni kísértetének látogatását Doubek, a turistaház gondnoka szervezte meg a tőle megszokott alapos-sággal, bennünket kettőnket választott segítőtársaiul, Milant meg engem. De arra már nem emlékszem, hogy ez a Mišo is ott lett volna a spritiszták között. Lehet, hogy akkor kurtára nyíratta a haját, s talán a képe is más volt, mint most.

— Micsoda szuflája volt annak a kísértetnek — tette hozzá elismerően Mišo —, szakasztott olyan volt a hangja, mint a Laudon generálisé, amikor az Ondrášovái-völgyből ordított rám. Nem ismerte őt, nagysád?

— Nem.

— Ide nézzen! — Mišo az asztalon maga elé húzta a tu-

ristaház régi gondnokának az emlékkönyvét, addig lapozott benne, míg rá nem bukkant egy szokatlan hosszú szövegre. Ez volt a leghosszabb bejegyzés az egész könyvben. — Ezt olvassa el, ha nincs jobb dolga, és ha nem jön velünk kirándulni, este majd elmondom, mi történt aztán.

Mišo ezután bemutatkozott, hangosan és érthetőn mondta, hogy Pogánynak hívják, és jókedvűn rám mosolygott.

— Pogány? — kérdeztem és a falakon függő fényképekre mutattam.

— Igen, én követtem el mind — mondta —, hogy ne csak a turistaház körül legyen Csendesvölgy, hanem benn a házban is.

Aztán kiment az ebédlőből.

A Csendesvölgy fényképei megelevenedtek a falakon, ahogy újból végignéztem őket, s eszembe jutott, hátha ennek a Pogánynak lesz odahaza egy fényképe Kališ Milanról is. De hogyan kérdezzem meg tőle? Nevetséges dolog, ha valakitől elkérjük egy idegen ember fotográfiáját. Aztán a régi gondnok emlékkönyvét kezdtem nézegetni, bár a szép fényképek nyugtalanítottak és ingereltek, arra kellett gondolnom, hogy alighanem sohasem lesz már részem a Csendesvölgyben olyan szép napsütésben, amilyennek a Pogány fényképezőgépe örülhetett.

A Csendesvölgy nemcsak fényképeken szép. Szép a valóságban is.

Ma Berec Stázka járt nálunk, a gépgyárban dolgozó három Staska egyike, akik kék Manet robogókon járnak munkába és vadul totóznak. A kórházban járt, Mojtót látogatta meg, akinek a lábát eltörte a daru.

— Mi van Peterrel? Hogy érzi magát?

— Egész jól — mondta és megvillantotta hibátlan, fehér fogait. — Eltört a lába, de én attól féltem, hogy nagyobb lesz a baj. Szerencséje volt. Otthagyhatta volna a lábát. Azt mondják, négy-öt hét múlva megint lovagolhat a darun.

— A darun?

Stázka kissé elgondolkozott, aztán megkérdezte, nem lesznek-e kellemetlenségei Mojtónak a darus ügy miatt.

— Nem tudom — mondtam. — De azt hiszem, az esetet még nem zárták le. Hallottam, hogy még nem tudják, tulajdonképpen ki a hibás.

— Jaj — mondta Stázka —, ha legalább az a Marčuk ne mondana ilyeneket. Azért jöttem, hogy nem volna-e olyan

szíves megtenni a kedvemért... esetleg szólni a férjének... Ő, az a Marčuk! Szakasztott olyan, mint az apánk. Eszébe jut valami, és másra nem is gondol, már csak arra az egyre. Mindenkinék csak arról beszél. Apánk mérgeződik, mert ro-bogónk van, azt mondja, hogy telebúzóljuk, telezakatoljuk az udvart, a feje fáj tőle, majd meghasad — de hisz idáig elég nagy az út tőlünk, a Manetokon könnyebben esik a járás.

— Telezakatolják az udvarát? — elnevettem magam. — Azért dühös?

— De még milyen dühös! Azt mondja, majd szétrobban a feje. Mindenkinék megmondja. Azt hajtogatja, hogy sem-mi haszna belőlünk. Eljárunk a háztól. Otthon is akadna munka részünkre. De mi csak kifelé kaparódzunk! Hát illik ilyesmi, lányoknak motorkerékpárra ülni? Azt mondja, nem is vagyunk mi lányok. Már hosszú nadrágot hordunk. Tyú, mennyit morgott a nadrágjaink miatt! Hogy lesül a bőr a képéről a szégyentől! Hogy ki látott már ilyet! Az a Mar-čuk is csak jár ide-oda és jártatja a száját, hogy kár az ilyen fiatalemberért, ha nem vigyáz magára, pedig ő megmondta Peternek...

— No és Peter? — kérdeztem. — Mikor kelnek egybe?

Berec Stázka rám nézett, szép nagy szeme barna és csil-logó volt, aztán lesütötte tekintetét, és a földet nézte.

— Összeházasodnak?

Stázka fejét rázta. Fényes barna haja a vállát verdeste. Nem vette fel pillantását a földről.

— Mi van, Stázka?

Nem válaszolt. Egyszerre, mintha betört volna a dereka, összecuklott, aztán kigombolta kurta bekecsét és kezes-lábasából kiráncigálta a zsebkendőjét. Megtörülte szemét.

— Ugyan már, Stázka! Ha szeretik egymást, házasodjanak össze! — mondtam. — Peter szép legény és... gondoljon a gyerekekre!

Stázka meglepetten meresztette rám könnyharmatos sze-mét.

— Ha megjön Peter, szeretnék beszélni vele.

— Ne! — mondta Stázka. — Mindent, csak azt ne! Hogy is lehetne...

— De hisz nem arról akarok én beszélni, hogy magának gyereke lesz. Másról. És mit mondott Peter? Mondott va-lamit?

— Nem tudom. Nem szólt semmit. Csak gondolkodott. De nekem már mennem kell, mert apa megint összeszíd, hogy miért nem jöttem haza a Katával meg a Hanával. Legutóbb is összeszídott. Hogy mire nekem az a motorke-rékpár?! Hol csavarogtam megint?

— De már nem sokáig fog motorozni.

— Miért?

— Jön a tél és a hó.

— Igaz — mondta Stázka. — Hová mennek sízni ezen a télen? Azt mondják, minden évben elmennek valahová. Én is szeretnék sízni. Kata vesz is magának egy pár sít.

— Minden évben el szoktunk utazni pár napra, de még nem tudjuk, elmegyünk-e az idén.

Stázka megint a földre horgasztotta szemét, töprengett, még egyszer megkért, nem beszélhetnék-e Marčukkal, vagy nem szólnék-e a férjemnek, és amikor elment, még sokáig gondoltam rá, s aztán megint a Csendesvölgy felé szálltak a gondolataim.

XII. 14., péntek.

Fagy és már itt a tél. Mindenfelé fehérén csillog a jég. A folyó partja is jégfogait vicsorítja.

Bazela embereinek arcát ma pirosra csípte a hideg. Vidám, derék fiúk. Tegnap levelet írtak az újságnak a párt és a kormány legújabb intézkedéseivel kapcsolatban. A levélből kicsendült az őszinte elszántság, hogy becsületesen, lelkiismeretesen és öntudatosan fognak dolgozni. Ezt valóban őszintén gondolták, hisz ahol Bazela munkacsoportja megjelenik, ott a hegyek is megmozdulnak.

Este az üzemi gyűlésen Tretina mindenkit meglepett, főleg engem. Amikor a központi pártbizottsághoz intézett levél megszövegezéséről volt szó, jelentkezett és azt mondta, egyes emberek munka helyett csupán azzal törődnek, hogy uszító beszédekkel rontsák a hangulatot és a munkaerő-kölcsöt. Minden dolgozónak, így mondta, az a kötelessége, hogy elfojtsa az efféle beszédeket és lesújtsa mindenkire, aki uszító szószátyárkodásával derékba törné a dolgozók igyekezetét.

Furcsa szavak Tretinától.

Fagy, az égbolt szürke, a levegőben a Csendesvölgy illata lebeg.

Szép a Csendesvölgy. Három hegyipatak ered az oldalaiban, találkoznak a nagy patakban, amely vadul száguld keresztül a köveken — és a csendesvölgyi víz egész idáig jut a folyó völgyébe, az elszánt emberi munka völgyébe, amelyet emlegetni fognak azok is, akik még meg sem születtek — idáig folyik, mert nagyon hosszú a folyó völgye, ez a girbegurba barázda, amelyet maga az ördög hasított a földbe, vén banyát fogva be az eke elé —, hosszú ez a barázda, innét egész a sziklás gerinc alá nyúlik, ahol segítették Kališ Milannak piros festékkel megjelölni az ösvényt.

A Csendesvölgyben, a Nagyhegy alatti menedékházban sokáig feküdt az asztalon a régi gondnok emlékkönyve, aztán kinyitottam és elolvastam a szöveget, amelyet Pogány mutatott.

„Ma reggel, vasárnap, 1939. október 8-án derült volt az idő. Nem annyira derült, mint máskor, olyan volt az ég, mintha kékségére tejet öntöttek volna.

A Nagyhegy, amelyet már vagy két hete úgy hívunk: Gaurizankar, szürkén nézett le ránk, csúcsa fehérlett az új hótól, mint azé az öreg királyé, aki érezvén az évek terhét, hívatta egyetlen fiát és azt mondta neki: Nézd csak, édes fiam, olyan már az én fejem, mint a magas fenyőfa, ha csúcsát fehér zúzmara lepi. Házasodj meg, fiam, házasodj meg!”

Különös érzés futott végig rajtam. Ez az Üveghegy meséjéből való. Hány embernek a fejében kísértett ez a mese? Többnek — vagy csak egynek? Kis idő múlva tovább olvastam.

„A Nagyhegy, a Gaurizankar csábított és hívogatott. A sötétzöld fenyőerdőkből, a kerek gyalogfenyvesekből úgy bukkant elő éles szürke háta, mintha kígyózva vonaglanék egész a fehérülő csúcsig, magasra-magasra emelte fejét, mintha fehérsapkásan szállna végtelen messzeségbe, ahová ember lába, madár szárnya el nem juthat soha. Bizony a mi nyomorult világunk körül ilyen távolságok is tárulkoznak.

Mit tehattünk volna?

Hárman voltunk, Godwin Austen, a hegymászó, Nanga Parbat, az énekes és jómagam, amolyan turista. Szedtük a batyunkat, az élelemmel bélelt batyukat, és útnak indul-

tunk, borzongott bennünk a félsz, megteesszük-e estélig a nagy darab utat az erdőig, az erdőn keresztül a gyalogfenyvesig, a gyalogfenyvestől a gerincen végig a Gaurizankárig, feljutunk-e a csúcsra, nem szánkózzunk-e le az éles, hideg sziklákon valahol a Csendesvölgybe, amelyet még egyikünk sem ismer, s hazakerülünk-e még valaha. Azért is féltünk, mert nem tudtuk, hogyan visz majd a lábunk. Tegnap este ittunk, daloltunk és táncoltunk, aztán megint táncoltunk, énekeltünk és ittunk reggel ötig. Aki ésszel él, belátja, hogy ekkorra munka után ólomnehéz az ember lába.

Mégis felkerekedtünk. Előbb kacagva emlegettük a kávéházi históriákat, hogy az agglegény városi kormánybiztos, aki mindig gárdista egyenruhában jár, sőt sokak szerint még alszik is benne, tehát hogy ez a kormánybiztos egyszerre fizetni kezdett mindenkinek, akit csak maga körül látott, itatta a népet, aztán istenesen berúgott, lehúzta a csizmáját, levetette az egyenruháját, és gumiszalagra akasztott harisnyában, hosszú fehér gatyában és fekete ingben fölmászott az asztalra, ott ropta a táncot a poharak között, pálcavékony kezét magasan feje fölé emelte, rázogatta a régi nóta ütemére, a hölgyek nézték és vele együtt fújták: „Nem nőszülök meg, leszek az utolsó agglegény, a mátkámnak rózsza nyíljon a fenekén, fenekén.” Nemes mulatság volt ez. A kormánybiztos annak örömeire penderedett neki, hogy Hitlernek oly jól ment a dolga Lengyelországban és hogy már be is számolt a birodalmi gyűlés előtt a sikereiről.

Csendesen ballagtunk, csak itt-ott hessegettük az aggodalmunkat azzal, hogy orrunk alatt dűnnyögtük, hümmögtük a cifra szép nótát, amelyet egész éjszaka dalolgattunk és amelynél olyan szépségesen tudott mulatni a kormánybiztos.

Az ám! Godwin Austen, a hegymászó és Nanga Parbat, az énekes azt mondja, ne rakjam Hitlert mindjárt a kormánybiztos mellé. Kettejük között még nagyon sok úr van. Valamelyikük eljön ide a turistaházba, elolvassa ezt a könyvet, és kész a baj. De amit én leírtam, az írva vagyon, maradjon a könyvben a nemrég ébredt új korszak örök emlékezetéül. Úgy ám, új korszak, amelyben már győztesen megharcoltuk harcunkat, és immár mindnyájan elindulunk

a tökéletesen szabad emberek útján! Márpedig a szabadság szívesen össze szűri a levet az egyenlőséggel.

Féltünk a gaurizankari úttól. De tulajdonképpen mitől is félnénk? Hisz velünk van Godwin Austen, a hegymászó, a sokat tapasztalt hegyi ember, aki szögmérő nélkül, pusztá szemmel fölbecsüli a lejtő szögét és egyszer már három óra hosszat napozott a Matterhorn csúcsán. Néha azt emlegeti, hogy egyszer nekiiramodott, lendületet vett, és a Barátról egyenest a Szűzre ugrott. Ráadásul Godwin Austen tudományosan megalapozott ismeretekkel bír, és mindent meg tud magyarázni magának és másoknak is.

Keresztülbandukoltunk az őszi határon, aztán nekivágtunk az erdőnek és csak úgy szemmértékkal szabtuk meg az irányt, hogy minél előbb fönn legyünk a Gaurizankar rokonszenvesen szürke hátán. Hej, micsoda egy erdő volt! Keresztülbujkáltunk a hűségeseen összetartó fenyőfák között, a száraz, vastag és vékony ágak megtépték ruhánkat, összeszurkálták arcunkat, eljutottunk egy magas szirthez, fölfelé kapaszkodtunk a nyirkos, hideg és sáros sziklán, összemaszatoltuk a kezünket, könyökünket és térdünket, végre legyőztük az erdőket, keresztülgázoltunk a törpefenyves tengerén, s amikor végre két órakor a hegy szürke hátának tövében álltunk, rongyos volt a nadrágunk, a harisnyánk, s ekkor Godwin Austen, a hegymászó, megmagyarázta, hogy mindez nem történt volna meg, ha úton vagy legalább ösvényen haladtunk volna. Egyben azzal a bölcs tanáccsal ajándékozott meg minket, hogy soha el ne hagyjuk ösvényért az utat, járatlan rengetegért az ösvényt.

El kell ismerni, igaza volt.

Az utolsó törpefenyő fölött egy lépéssel leültünk, kiszedtük a hátizsákból a kenyeret, szalámit, sajtot, és eddegélni kezdtünk. Nem is nagyon akaródzott enni, mert kimondhatatlanul szomjasak voltunk, az út felhevített, és kölcsönösen szídtuk, pokolra kívántuk egymást, hogy ilyen hülye módon csak a magunkfajta zöldfülűek, tökfilkók és növendék barmok vághatnak neki a hegyeknek.

Amikor mindegyikünk kellőképpen megsértődött, mert még olyan szavakkal is megajándékoztuk egymást, amelyekről ez az emlékkönyv leveleit hullatná, tehát amikor mindnyájan kellőn megsértődtünk, csend szállt le közénk és a hegyre. Nemsokára visszacsomagoltuk az ennivalót a hátizsákba, kedvetlenül elnyúltunk a szűrős és száraz

őszí gyepen, s ki tudja meddig hővertünk volna ott, ha Godwin Austen, a hegymászó, nem gondolt volna a kötelező egészségügyi előírásokra, mert ő ezekben a dolgokban is kiismeri magát. Szerencsére most sem feledkezett meg róluk, és ez egyszerre gyökeresen megváltoztatta sorsunkat.

A hátizsák oldalzsebéből meglehetősen nagy piros dobozt vett ki, felnyitotta, mi meg csodálkoztunk, mi mindent húzigál ki belőle. Volt ott olló, vatta, géz, angoltapasz és még sok más, aminek a nevét sem tudom.

De azt kiabálják a fülemben, hogy alkoholszünet. Ez azt jelenti, hogy hagyjam abba az írást és igyak egyet a cimborákkal.

No most már hadd térjek vissza oda, ahol elkezdtem! Godwin Austen, a hegymászó, piros dobozában még egy szörnyűséges dolgot cipelt magával. Uramisten, mily borzalom! Jódtinktúrát szedett elő! Belemártott egy darab vattát, és kenegetni kezdte a szúrt, hasított és vágott sebeinket, az erdő és a törpefenyves élénken sajgó emlékeit arcunkon, kezünkön és lábunkon. Előbb nem akartuk hagyni, hogy mázolja, azt mondtuk, kenje be előbb magát, és lám, Godwin Austen, a hős hegymászó, meg is tette. Összeszorította fogait, férfias képet vágott, s ahová csak elért a keze, sárgára és barnára pingálta testét, s közben józan, hűvös logikával bizonygatta, hogy a fenyőerdőkben és a gyalogfenyvesekben, nevezetesen az ilyen hegyes és éles száraz ágakon, és gallyakon él a... az istenért, micsoda? Tudom már, egy híres baktérium, sőt többféle nevezetes baktérium, és közülük legveszélyesebb a *Pseudomonas nitrobacter javanensis*. Ha a vérünkbe jut és utána valahol véletlenül tejet iszunk, holtbiztosan bélpoklosok leszünk.

Mit tehattünk mást, engedték, hogy Godwin Austen megkínózzon bennünket. Hóhérkodott is rajtunk, hogy annál jobban már nem is lehetett. Sziszegtünk a fájdalomtól, mert egyenesen a sebeinkbe öntögette a jódtinktúrát, s amikor maga a tinktúra nem akart csurogni, rányomta a sebre a nyirkos barna vattát. Tarkák voltunk a tinktúrától, petytyegetettek, akár a pulykatojás, de egyvalamiben igaza volt Godwin Austennak, a hegymászónknak. A műtét után olyan frissek voltunk, mint hal a vízben, még a lábainkról is lehullott az ólom. Azonnal nekivágtunk a Gaurizankar hosszú szürke hátának, amely fölött hívogatón fehérlett a hósapka. Úgy hívogatott, ahogy a halált hívogatta az öreg király, aki

azt mondta a fiának, hogy lám, olyan deres már a feje, mint a magas fenyőfa koronája.

Aztán...

Vigyázz! Újabb alkoholszünet! Ezúttal elég hosszúra sikerült. Ha cimboráimnak eszük lenne, nem innának annyit, mert még meg kell írnom, hogyan jártunk végül is."

Kinézttem az ablakon a tejfehér ködbe. Rágyújtottam egy Camel cigarettára, mert a könyvben talált szöveg valahogy ismerősnek tetszett. Főleg a deres hajú öreg király emlegetése. Ez az Úveghegy meséjéből való, amely úgy látszik nem megy ki az emberek fejéből. Sem Kališ Milanéból, sem Pogányéból. Bennem is kísért azóta, hogy Milan egyszer elmondta. Kis idő múlva arra gondoltam, hogy a csendesvölgyi emberek mindig valamiben egyformák voltak. Ma reggel is hallottam a plzeňi és a brnói vendégeket, akik egy akarattal egyesültek és kölcsönösen „mandarinoknak" szólították egymást. A két csoportból megalakították a „mandarinok klubját". Egyszerűen nem érték már be síkföldi neveikkel.

Megint a könyvbe pillantottam. A sorok minden értelem nélkül villództak a szemem előtt, mert eszembe jutott, nem volna-e érdekes megkeresni a gondnok emlékkönyvében ugyanezt az írást, amellyel valaki leírta a gaurizankari kirándulás történetét. Talán több helyütt is előfordulnak ezek a betűk. De visszaborzadtam a munkától. Vastag volt a könyv, vagy ezer oldala tele volt írva, tele volt rajzolva ostobaságokkal és ízetlenségekkel.

Ostobának találtam ezt az ötletet. Már-már félni kezdtem, mit gondol rólam Pogány Mišo és a többi vendég, ha meglátják, hogy valósággal tanulmányozom a régi gondnok emlékkönyvét, amely tele van ostoba, ízetlen rajzokkal és még ostobább bejegyzésekkel.

Aztán eszembe jutott Kališ Milan, akivel elég sokáig voltam együtt a Csendesvölgyben. Kíváncsi voltam rá, Milan is beírt-e valamit a gondnok emlékkönyvébe. Aligha. A könyvről mindig megvetően beszélt. Azt mondta, csupa számárság van benne. Az írását sem ismertem. Sohasem írt nekem, és sohasem láttam, hogy valakinek írt volna.

Attól is félttem, hogy a nyomtalanul eltűnt Kališ Milan a Csendesvölgyben egészen hatalmába kerít. Egyedül voltam, haragudtam Zolóra, s a Csendesvölgyben mindenütt Milant láttam, ott is, ahol nem láttam semmit. Főleg ott.

Hiába rettegtem ettől, hiába védekeztem is talán, mert Kališ Milan végül amúgy is hatalmába kerített. Mindenütt őt éreztem, minden ismert kövön. Egyre nagyobb, egyre tompább üresség vett körül, üresség és tompaság volt bennem is. Valami visszhangszerűt éreztem magamban, de nem a magam visszhangját, nem is valami idegen hangét. A Csendesvölgy visszhangzott bennem, s belém oltotta a szavakat: „Hol vagy, Milan, hol vagy? Gyere, és ketten leszünk!”

Még csak harmadik napja voltam a Csendesvölgyben, és Kališ Milan máris mindenütt jelen volt. Mindenütt őt éreztem, őt láttam. Mintha minden Milan nevét lehelte volna rám. Milant éreztem Pogány históriáiban is, amelyekben kissé megváltozott a valóság, mint általában minden történetben, amelyeket az emberek elmesélnek.

Mialatt az étteremben elgondolkozva nézegettem az emlékkönyvet, kinyílt az ajtó, és bejött a tegnap este megérkezett négy szíző egyike. Ugyanaz, aki este is, reggel is ott ült szorosan a fehér hajú Janka mellett. Pogány Števónak hívta.

Szemüvege végigvillant az ebédlőn, aztán rajtam, majd mereven megbámult egy szép fényképet, fiatal, zsenge fenyőfát temetett be a hullámos, felpúpozott hófuvatag, a nap vakító fényözönt csurgatott rá. A fenyőfa a hó terhe alatt meghajolt, félregörbedt, mellette a fehér havon két sínyom futott, ki tudja hová, a nyom sebezte hósivatagon és a fenyőfán túl havasan, fehérén, izzón tört a magasba a Nagyhegy.

— Ezt Pogány fényképezte? — kérdezte Števo, és nem vette le szemét a képről. Nem fordult felém, csak nézte a hó temette fenyőfát. — Pogány?

— Igen, Pogány — mondtam, mert úgy hittem, tőlem kérdi, talán úgy is volt. Nem tudom, miért kérdezte, mert bizonyára tudta, hogy Pogány fotografálta.

A szíző hátrafordult és rám nézett. Csodálkozó, kerek képe mosolyba gyűrődött.

— Maga ismeri Pogányt, asszonyom? — kérdezte.

— Ismerem — mondtam. — Már megismerkedtünk.

— Szíveskedjék hát megengedni, hogy mi is megismerkedhessünk. Doktor Klečka vagyok.

— Örvendek — mondtam és kíváncsian néztem Klečkára, szemüveges kerek arcára, amely fölött piros gombóc himbálódzott a kötött kék sísapka tetejében.

Klečka kissé zavarban volt, nem tudom, mit mondott volna, ha nem kérdezősködöm azonnal Pogányról.

— Ő, a Pogány! — mondta. — Valahonnan erről a vidékről való, és jól ismeri a Csendesvölgyet. Valamikor ide járt, és sokat fotografált. Hogy mennyi fényképe van otthon...

Arra gondoltam, talán megkérem Pogányt, nem kereshetné-e ki nekem Kališ Milan fényképét. Biztosan nemegyszer lefényképezte.

— Hát izé... ne haragudjon, hogy megzavartam az olvasásban — mondta Klečka —, mit is olvas? Az emlékkönyvet? Ha véletlenül akarná, kölcsönözhetek olvasnivalót. Van egy pár könyv a hátizsákomban. Mindjárt el is hozom. Illetve... nincsenek is nálam... De azért elhozom.

Elment, de nem jött vissza, a könyveket sem hozta.

„Mentünk — olvastam tovább, amikor Klečka csak nem jött —, és jólesett a járás a száraz, szürke őszi fűvön és a sziklákon, a Gaurizankar hósapkája mintha futna előlünk, de három óra alatt utolértük és felkapaszkodtunk rá. A szó szoros értelmében felmásztunk, mert a Gaurizankar éppen ma nagyon vastag sapkát húzott, friss, fehér sapkát, a lágy, nedves és mély hó térdén felül ért.

Amikor már egész fönn voltunk, s átnedvesedett lábbal megálltunk a király hófödte fején, körülnéztünk a szép vidéken, a Napos-, az Ondrášovái-, a Mezős- és az irdatlan Csendesvölgyön, amelyet már hatalmába kerített a sötétség, és olyan volt, mint valami iszonyú tátott száj. A napot már nem lehetett látni, rég eltűnt a Predno mögött, talán már nyugovóra is készült. Itt azonnal helyesbítenem kell. Godwin Austen, a tudományosan megalapozott hegymászó, a Gaurizankar csúcsán megmagyarázta, hogy a nap sohasem megy vagy nyugszik le, csak a föld fordul odább egy darabbal. Nanga Parbat, az énekes, a Gaurizankar csúcsán vastag hangján, amelyet ő maga világra szóló basszusnak tart, énekelni kezdett a csodaszép madárról, aki fürdik az udvaron, valószínűleg azért jutott eszébe ez a nóta, mert átnedvesedett a lába, és meggémberedett a hidegtől, aztán mindnyájan éreztük, hogy a föld valóban odább fordult egy darabbal, mert alattunk a Csendesvölgy szenderegni kezdett. Minden egybeolvadt benne, kövek, sziklák, bércek, rétek, fű és gyalogfenyő.

Fel még csak feljutottunk, de hogyan kerülünk le?

Nanga Parbat, az énekes, befejezte dalát a madárkáról,

akinek ugyanolyan vékony volt a lába, mint neki, Godwin Austen, a hegymászó, tapasztalt szemmel méregette a lejtők hajlásszögét. Méregette és azt mondta, hogy emitt ötven fokos, odább huszonhat fokos, amott hetvenhárom fokos és így tovább. Valahogy nagy súlyt helyeztünk rá, hogy a Gaurizankarról minél előbb lejussunk a völgybe, ahol a patakok már elvesztek a sűrűsödő szürkületben. No de Godwin Austen, a hegymászó, nemhiába híres tapasztalt és tudományosan képzett szeméről. Megtalálta végre a megfelelő lejtőt, egy szakadék homokos és kövecses falát, mi pedig készségesen követtük.

Leereszkedtünk a szakadékba, de persze nem a lábunkon. Még eleshettünk volna, összetörhettük volna magunkat a sziklákon. Másképpen bocsátkoztunk le. Godwin Austen, a hegymászó, leült, mögéje ült Nanga Parbat, az énekes, lábait szorosan odapréselte Godwin Austen lábaihoz, én meg mögém ült. Belekapaszkodtunk egymás karjába, hátizsákjába, nekiindultunk és csúsztunk lefelé a szakadékba, míg olyan helyre jutottunk, ahol végre sajgó, véresre horzsolts lábunkra állhattunk.

Most meg itt ülünk a turistaházban, mert a házat az ablakain kiszökő fényről észrevettük és megtaláltuk, és bár nagyon nehezünkre esik az ülés, Godwin Austen, a hegymászó, csendesén iddógál, és egyáltalán nem beszél arról, hogy miféle baktériumok tanyáznak a Gaurizankar lejtőinek éles kövein és szikláin. Nincs is annyi jódtinktúrája, hogy bekenhetnénk magunkat. Ülünk, s mivelhogy a föld már jókora darabbal fordult odább, azon törjük a fejünket, hogyan jutunk haza a sötétben. Még szerencse, hogy sötét van, mert ha nem volna sötét, mindenki kinevetne és azt kérdezné, hol hagytuk a nadrágunk hátsó felét.

De így is szép volt a Gaurizankaron. Szép kirándulás volt. A vérünk már alig szivárog. Kár, hogy nem írhatom be ebbe az emlékkönyvbe, honnan is szivárog. Nanga Parbat, az énekes, a gondnok úr és felesége meg jómagam arra várunk, nem nyilatkoztatja-e ki Godwin Austen, a hegymászó, hogy nappal sokkal biztonságosabb csavarogni a hegyek közt, mint sötétben. Talán attól tart, hogy igazat adnánk neki és forró helyeslésen kívül néhány nyaklevessel is megtisztelnánk.

A bejegyzés alatt még ez állt: „Kelt a Nagyhegy alatti turistaházban, 1939. október 8-án“, majd három aláírás kö-

vetkezett, három álnév, keresztapjaik olyan hegyek voltak, amelyeket hiába keresnénk a Csendesvölgy fölött: „Tiracs Mir, Godwin Austen, Nanga Parbat“. A „Tiracs Mir“ aláírás ugyanattól a kéztől származott, amely az egész szöveget írta. Tiracs Mir és Laudon generális ugyanaz az ember volt.

A szöveg végére érve kipillantottam az ablakon. A szűr-kén gomolygó ködtől végigfutott hátamon a hideg. Felálltam és megkocogtattam a légsúlymérőt. A mutatója olyanéllyre süllyedt, hogy mélyebbre már nem lehetett.

Az asztal mellett állva egyszerre vagy ötven oldallal továbblapoztam, s ott ugyanazzal a kézzel írt bejegyzést találtam:

„Egy új ember járt itt. Azt állította, hogy ő már új ember, és hisz az új rendben. Amikor megkérdeztük, alapulhat-e erőszakon az új rend, csak annyit mondott, kaparj kurta, neked is lesz. Hozzátette még, hogy a legjobb elv: Ma nekem, holnap neked. T. M., 1942. január 3-án.“

Amikor a háború alatt a Csendesvölgyben jártam, szinte észre sem vettem a gondnok emlékkönyvét. A könyv a vendégek dolga volt, akiket rendszerint jókedvre hangoltak a túrákon leküzdött nehézségek; azon a ködös reggelen azonban rájöttem, hogy a könyvben talán egész érdekes feljegyzések is lesznek. Az emberek nemcsak ostobaságokat firkantottak belé. De aznap már nem olvastam a könyvben. Néhány napig nem lapoztam bele. Csakis azért, mert védekezni akartam a nyomtalanul eltűnt Milan ellen, és ebben a Csendesvölgy is segíteni kezdett. Segítségemre jött, váratlanul és alig észrevehetőn és amikor észrevettem, már későn volt. Nem segített rajtam a lelkiismeretfurdalás sem, hogy elárulom magamban Milan emlékét, méghozzá itt a Csendesvölgyben, ahol nem egy szép napot éltem át vele.

1951. XII. 16., vasárnap.

Landekkel, az 5. szakasz baggerosával ma érdekes beszélgetésem volt az utópistákról és az utópiákról. Landek elég sokat olvas, nagyon szerény, csendes fiú. Magányos. Távoztakor azt mondta, hogy gondolkozni fog az utópiákról.

Tretina elgondolkozva ült a klubhelyiségben, újságot olvasott.

A férjem nincs itthon. Pénteken Bratislavába ment a patakáteresz új tervezetének javaslatával. Nem tudom, mikor jön haza.

Kíváncsi vagyok, sikerül-e keresztülvinnie javaslatait, és félek, hogy az áteresz építése nagyon sokáig elhúzódik.

1951. XII. 16., vasárnap este.

Míneddig elég könnyen ment az írás, de nem tudom, ilyen könnyen írok-e ezentúl is. A Gaurizankarra tett kirándulás históriáját és más feljegyzéseket később titokban kimásoltam a gondnok emlékkönyvéből, a Csendesvölgyben történtek minden részletére ma is jól emlékszem. Szívesen emlékezném csak a derűsebb esetekre, amelyekkel a bizonytalanság érzetét leplezem magamban, de más dolgok is összefüggnek velük. Komolyabb dolgok. Nem védekezhetem ellenük, talán teljesen meg is szűnők viaskodni velük. Járjanak együtt a derűsebb történetekkel, ezek a sorok csak így válhatnak a magam személyes igazságának, a rólam tanúskodó igazságnak képévé.

— Ki vagy? Mi vagy? — kérdezte gyakran a férjem. Csak jókedvében tette. Kiterjedt rokonsága is nemegyszer kíváncsin firtatta.

— Látod és tudod, ki vagyok, mi vagyok. Nem látod, nem tudod? Engedd meg, hogy bemutatkozzam! A feleséged vagyok.

Csak azért válaszoltam így, mert neki nem akartam annyit mesélni magamról, mint Zolónak. Ha mégis megesett, hogy néhanapján valamit mesélni kezdtem magamról, férjem kis ideig csodálkozva meredt rám, mintha meglepné, hogy magamtól, önként igyekszem kielégíteni kíváncsiságát. Néha azt mondta, az egész dolog nem fontos, nem érdekli, máskor közbeszólt, beleugrott a szavamba — aztán gyakran elneveltük magunkat —, és végül leszoktam róla, hogy beszéljek magamról. Egészen abbahagytam. Itt sok mindent szeretnék elmondani neki, de egyelőre csak saját magamnak mondom el.

A férjem kíváncsisága már rég elcsitult, legalábbis velem szemben nem juttatta kifejezésre, de amióta Tkáčik nevét hallotta, mindjobban gyötri a kíváncsiság. Nem kérdez semmit, de látom rajta a kíváncsiságot. Nem mer faggatni a név

felől. Talán azt gondolja, hogy kicsinyesnek vélném. Meglehet. Bizonyosan csak azt tudom, hogy a férjem nem Zolo. Csak Zolo volt kíváncsi arra is, ami a világra jöttem előtt történt velem. Zolónak el is mondtam majdnem mindent, amit tudtam magamról

A férjemnek még többet kell elmondanom, mint Zolónak, de előbb csak itt teszem, önmagam előtt.

Amikor így egyedül vagyok, azon gondolkozom, mit is mondott tulajdonképpen, amikor Berec Stázka nálunk járt. Azt mondta, hogy a dolgokat nem lehet megsérteni. Milyen dolgokat? Gépeket? Természeti erőket? Nem tudom, mire gondolt.

Odakünn hideg van, jön a hó, s aztán megjön — bizonyára a Csendesvölgyből, a Nagyhegy aljából is — a tavaszi hóvíz. Addigra készen kell lenni az áteresznek, mert a tavasz az áteresz építése szempontjából még a télnél is válságosabb időszak. Bizonyára előbbre jut a munka az 5. szakaszon, mert ahová annyi ember jár, mint ebbe a mi völgyünkbe, ott nem a fű nő, hanem a munka. A gépgyár, a lakónegyedek, a vízierőmű építkezésén kevés embert látni, inkább a kezük nyomán gyarapodó mű látható. Az országút és a vasúti állomás felől áramlanak reggel, délután és este, lányok, fiúk, férfiak és asszonyok, gyalog, kerékpáron, Manet robogókon és nagyobb motorkerékpárakon, aktatáskával, sötétkék kezeslábasban, kopott szürke ruhában, mindegyik a gondjaival, örömeivel, vitáival, viszállyaival és néha azokkal a dalokkal is, amelyeket csak két ember hall meg. Csendes dalok — talán még csendesebben hangzanak, mint az a nóta, amelyet a Nagyhegy alatti turistaházban Laudon generális fújt apró szájharmonikán az abnormálisan szép sámazon fülébe.

Örülnék, ha tavaszig sikerülne felépíteni az átereszt. Nyugodtabban utaznánk el a Csendesvölgybe. A férjemet nem értem. Azzal érvel az áteresz építése ellen, hogy a tél a legalkalmatlanabb időszak, tavasszal mégis már végzett munka után szeretne elmenni innen. Nem értem őt, de tudom, ha most munkához lát, úgy a Lukavica patak az átereszen keresztül folyik majd, még mielőtt a Csendesvölgyből megérkezne a tavaszi nagyvíz.

A Csendesvölgyben és a Nagyhegy alatt sok volt a víz, sok volt a hó is. Néha egyszerre volt víz és hó — így történt akkor is, annak a napnak a délutánján, amelyen a há-

rom vad turista gaurizankari kirándulásáról olvastam. Aznap délután körülbelül három órakor leszállt a szürkület, kis idő múlva majdnem sötét volt, mert a Csendesvölgyre sűrű és nehéz fellegek borultak, mintha meg akarnák fojtani mindenestül, ami benne él, fenyőfákkal, gyalogfenyőekkel, fűvel, gyeppekkel, kövekkel, sziklákkal, szirtekkel, a lejtőkön fehérítő hóval, a sebesen surranó hegyipatakokkal és a vízesésekkel együtt. Az ebédlőből, ahová mindnyájan menekültünk, nem lehetett látni semmit, sem a fenyvest, sem a gyalogfenyőket, sem a nagy kötömböket, de még a régi turistaház romjait sem.

Mindnyájan az ebédlőben voltunk. Régi vendégek, a két szívó kirándulócsoporthoz tagjai, a négy új vendég, Kuna gondnok a feleségével, a gondnok segédje, csendes, hallgatag ember és jómagam — ott ültünk vagy álltunk, és mindnyájan szorongva néztük, mi készül, mi jön még, mert odakinn már szakadt az eső, feltámadt a szél, s nyomában csapkodni kezdett a villám, ágyúzni a mennydörgés.

A szélben recsegő bádogtetőn riadót dobolt az eső, a ház recsegett, ingadozott, körülötte jobbra-balra, elől és hátul vörös villámok csapkodtak, a mennydörgés iszonyú szavától futkosott rajtunk a hideg, összebújtunk és egymásra mosolyogtunk, mintha mindegyikünk csak arra gondolna, milyen jó, hogy mindnyájan így együtt vagyunk, most már nem történhetik semmi bajunk.

Az ablakon túl, mint vörös vízesés, zuhogtak le az égből a villámok, recsegett és nyögött a föld, a vaskályhából fehér szikrák záporoztak, mintha karácsonyi csillaggyertyává változott volna a kályha.

Záporoztak a szikrák, én hátraugrottam a négy újonnan jött szívóhoz, s kis híján feldöntöttem a fekete hajút, azt, aki sárga-piros kockás flanellinget hordott, és fekete pont volt a jobb pofacsontján. Elkapott nagy kezével, amelytől féltem, röstelkedve lábra állított, s ekkor mindnyájunknak nevetnünk kellett, mert a gondnok csendes és hallgatag segédje is szóra kapott és azt mondta:

— Nocsak, ez idén az első zivatar, csuda jó! Az ilyen zivatar is jó valamire. Holnap már szép idő lesz!

Mérges nevetés volt a válasz, és valaki megjegyezte, hogy ilyen fürgetegben még a szívókat sem lehet bolonddá tartani, mire a gondnok segédje kiment a konyhába.

A vaskályha még vagy háromszor köpködött fehér szik-

rákat, s egy órával később a turistaház előtt fehér felhő lebegett el, mintha Kunszentmártoni lelke járná a Csendes-völgyet, maga után húzva széltepte fehér hálóingét, aztán kivilágosodott

Az ablakon át messze és mélyen elláttunk a Csendes-völgybe, a frissen mosdatott barna és fehér hegyoldalakra, a megfűrésztött nagy kövekre, és a csodaszép fenyvesekre, amelyeken zölden hullámozott végig az újonnan ébredt élet.

Az ebédlőben összeverődött vendégek lassan szedelőzködtek, elment a négy újonnan jött szőő is, akik maradtak, beszélgetni kezdtek. Leültek az asztalok mellé, teát rendeltek, néhányan rummal, és örvendeztek, mert a Csendes-völgyben és az étteremben is egyre világosabb lett, a mennydörgés már csak messziről hallatszott.

Az egyik plzeňi szőő megjegyezte, ilyen zivatarban legjobb a turistaházban vagy egy kalyibában, de még ott sem lehet egészen biztos az ember, még kalyibában is érheti kellemetlen meglepetés.

— Bolhák, mi? — kérdezte a másik szőő. — Rég tudjuk.

— Bolhák is, hát persze, de valami más is. Egyszer is ilyesmi esett meg velünk — mondta —, akkor bizony majd kiköptük a szívünket. Egy kalyibában bújtunk meg a vihar elől. Ketten voltunk, a kalyiba meg üres.

— Üres? — kérdezte a másik. — Jól tudjuk, ha nem volt tele, hát csak üres lehetett.

— Üres, bizony üres, mandarin — mondta az első szőő —, egészen üres, érted, mert egyes kalyibák nyáron is üresek, a bacsóknak furcsa rendjük van, érted, egyszer itt legeltetnek, máskor meg ott.

— Régi dolog, ha nem itt legeltetnek, akkor csak ott legeltethetnek, ha pedig nem legeltetnek ott, akkor csak itt legeltethetnek.

— Mind igaz, mandarin, de azt akarom mondani néked, mandarin, hogy abban a kalyibában szörnyen megijedtünk, és akkor is megijedtünk volna, ha húszan vagyunk.

— Mitől ijedtetek meg? A villámtól, ugye? A villámtól már sokan megijedtek, régi dolog.

— Dehogyan a villámtól! Az nem lett volna baj. De kígyótól ijedtünk meg. Valami fekete deszka alól egyszerre kismászott egy vipera, azt kellett volna látnod, olyan vastag volt, mint a karom, és legalább két méter ötven hosszú.

— Ilyet már ne mondj — vágta rá a másik szíő —, közismert tény, hogy a vipera legfőljebb háromnegyed méteres lehet. Egy hajszállal sem több, érted, régi dolog. Valahol olvastam...

— Már megbocsáss, mandarin, ilyet nekem ne mondj! Amit láttam, azt láttam. Legalább olyan hosszú volt, ahogy mondtam, és vastag is. Érted. Mi meg kifutottunk a kalyibából, és még a bőrünk is átázott.

— Kellemetlen, ha megázik az ember. Régi dolog.

— Ebben igazad van, mandarin, látszik, hogy értesz hozzá.

— Szerfölött kellemetlen, régi dolog.

— Sőt rendkívül, mondhatom. Érted.

— No persze. Régi dolog. Olvastam egyszer valahol, hogy ilyen esőben...

Nem tudom, hogyan végződött a nagy viperáról folytatott szellemes és érdekes beszélgetés, mert mialatt ott ültem a teám mellett és hallgattam a két szíőt, egyszerre sietős léptekkel odajött hozzám Jožo, a fekete hajú, sárgapiros kockás ingű szíő és azt mondta:

— Parancsoljon, jöjjön ki körülnézni.

— Mi van ott kinn? — kérdeztem és torkomon akadt a tea. — Mi történt? — Első pillanatban az óriás viperára gondoltam.

— Csak jöjjön!

Kimentem a turistaház ajtaja elé.

Ó! Aki nem ismeri a Csendesvölgyet, nem ismeri a Prednót, a vad, éles és meredek Laudon-csorbát, a Nagyhegyet, a Csendeshajlatot, a Hátsónyerget, a Szélkatlant, a Négyfogat, soha meg nem érti, miért sikoltottam akkor az örömtől, akkorát sikoltottam, hogy még Jožo is összerezzen. Felsikoltottam, mert a Szélkatlan felől végigfújt a szél a Csendesvölgyön, megmutatta a hidegkék, messzi és mély égboltot. Csak keskeny, hosszú rést hasított bele, úgy szakította kétfelé a szürke ködöt, mint valami málladozó, ócska függönyt. A fogas szegélyű rés egyre tágult, a kék látóhatáron messze és magasan a Szélkatlan mögött három hónál fehérebb, habkönnyű felhőgomoly tűnt fel, majd kis ideig három szín keveredett az égen — a szakadozó, sötétszürke köd, a hófehér felhőgomolyagok és a kék, kimondhatatlanul messzi és mély mennybolt.

Mindketten belenéztünk a mélykék égbe. Észre sem vet-

tük a fekete Harry kutyát, aki sürgött-forgott körülöttünk, farkát csóválta és rázta magáról a vizet.

— Holnap szép idő lesz — szólalt meg egyszerre Jožo.

— Azt hiszi?

— Biztosan tudom.

— Hát én nem vagyok olyan biztos benne — mondtam és úgy néztem rá, főleg jobb pofacsontján a fekete pontra, mintha holtbiztosan meg volnék győződve róla, hogy nem beszélek a levegőbe.

— Fogadjunk!

— Mibe?

— Fogadjunk egy liter borba! Ha holnap szép idő lesz, maga fizeti, ha nem, én fizetem — mondta és bemutatkozott: — Ha megengedi, Solan vagyok.

Kezet fogtunk. Éreztem, hogy fut be a kezem nagy, széles és hosszú kezébe. Hosszú ujjainak szorítását valahol a csuklómon felül éreztem. Meglepett ez az érzés, s csak pár pillanat múlva, pár nagyon rövid pillanat múlva, amelyek azonban ismerkedéskor nagyon hosszan hatnak, mondtam kissé csodálkozva, hogy engem Klaas Emíliának hívnak.

Aztán még egy ideig hallgatagon néztük a kék eget, gondolatainkba merülve, szótlanul mentünk be a turistaházba, és csendben voltunk vacsoráig.

Nem tudom, vajon Solan önmagára és rám gondolt-e, de én igen, és kíváncsi voltam, mi készítette rá, hogy oly hirtelen bemutatkozzék. Arra is gondoltam, miért mutatkozott be Pogány és utána Klečka. Miért mindegyik külön-külön? De Pogány és Klečka bemutatkozása is természetesebbnek hatott, mint Solané. Az ismerkedés kevésbé volt feltűnő, kevésbé volt akart. Nem tudtam és máig sem tudom, a tiszta égbolt volt-e az oka vagy nekem van olyan bizalomgerjesztő képem, vajon Solannak megesett-e a szíve magányomon és félelmemen, amikor karjába löktek a vaskályhából röpködő fehér szikrák, vagy pedig jótettének áldozata lettem, ahogy a háború után Zolo jó cselekedetének lettem az áldozata. Ezt már nem tudom, de egy bizonyos, hogy több ember mutatkozott be nekem ilyen váratlanul és hirtelen. Zolo is. Kališ Milan sohasem mutatkozott be. Milannel lassan és formaságok nélkül ismerkedtem meg.

A mi völgyünkben az emberi kezek műve magasba emelkedik, kiszélesedik és mind mélyebbre hatol. Ez történik itt szünet nélkül, éjjel és nappal. És mit tesznek az emberek? Elégge ismerem őket. Munkahelyükről, meg más alkalmakból is. Győzik az iramot saját művükkel? Egyesek győzik, mások szívesen győznék — olyanok is vannak, akik nem törődnek vele, s akadnak még náluk is rosszabbak, akiknek az a fontos, hogy ne győzzék.

Sok embert ismerek itt. Munka közben, gyűléseken találkozom velük, meg idehaza is, mert hozzánk bárki szívesen eljön, jöllehet csak két különálló szobában lakunk ideiglenesen. Az egyik szobából, a kisebbikből amolyan félkonyhát csináltunk, a másikból szobát. Ha a konyhából a szobába akarunk menni vagy viszont, át kell haladnunk a folyosón. De ez ideiglenes megoldás, az épülő házak egyikében szép, modern lakást kell kapnunk.

Már ismételten lemondunk a magunk elsőbbségéről olyanok kedvéért, akiknek gyerekeik vannak.

Nekünk nincs gyerekünk. Nekem nem lehet gyerekem. Magam vagyok az oka. Biztosan tudom. A férjem, Solan Jožo nem tudja.

Hüvösödik, múlik a december — az 5. szakaszon már építeni kellene a patakáterszt. Erről az áterszről már sok értekezletünk volt az építésvezetőségen, sok szó esett a Lukavica patakról is. Kis patak a Lukavica, elég széles a medre. A Hradovica alatt ered, bükkösök táplálják. Eső után tele a medre vízzel. Ilyenkor a Lukavica vad, alattomos és veszélyes. Máskülönben csendes és szelíd.

1951. XII. 17., hétfő, késő este.

Amikor két héttel ezelőtt írogatni kezdtem, nem is sejtettem, hogy annyi minden késztet majd rá, mint amennyi most kényszerít. Kezdetben közvetve csak a férjem késztetett rá, mert néhányszor említette a Csendesvölgyet, meg Tretina, aki férjem előtt és előttem Tkáčikot emlegette. Ez is, az is még mindig kényszerítő hatással van rám, de más dolgok is járultak hozzájuk. Elsősorban az, amit itt nálunk mondott Berec Stázka önmagáról és Peteréről. Szomorún

jár, senkivel sem beszél, bár nővéreinek, Hankának és Katkának nagyban csapják a szelet a fiúk. Hankának főleg Lukáč, a baggeros, Katkának meg Bazela. Ez már komolyabb dolog. Bazela karácsony után állítólag elveszi Katkát. Az emberek azt beszélik, hogy a lány kedvéért jött ide egész Mostból. Nem tudom hogyan hallott ott róla.

Csak akkor írok, ha véletlenül magam vagyok idehaza, olyankor, amikor a férjem oktatáson vagy értekezleten van, amely nem érinti közvetlenül a vízépítkezéseket, esetleg kinn jár az 5. szakaszon vagy előbb megy aludni, mint én. Ilyenkor a konyhában ülök és írok. De csak akkor, ha sikerül időt szakítanom rá. Minden mást félbehagytam, félretettem néhány megkezdett könyvet és más dolgokat is.

— Kötöd a szvettert? — kérdezte a férjem, mielőtt elutazott volna Bratislavába. — Azt mondtad, szép szvettert kötsz, hogy a Csendesvölgyben viseljem.

— Meg is kötöm. — Nagy gombolyag kék pamutot mutattam neki, bele voltak szúrva a kötőtűk. — Már megkezdtem.

Pedig nem igaz. Nem kötöm a szvetterét — az emlékeimet kötözgetem össze, a Csendesvölgyből hozott emlékeimet. De hozzá kell fognom ahhoz a szvetterhez, hogy legyen mit fölhúznia, mert bár tavasszal utazunk, még hideg lesz.

A Csendesvölgyben néha nyáron is hideg van.

Akkor áprilisban, amikor Solan, a férjem bemutatkozott kinn a turistaház előtt, vacsora után az étteremben valahogy nem akaródzott némán szomorkodnunk, mert mind-egyikünk legalább egyszer megkopogtatta az emelkedő barométert, legalább egyszer kifutott a ház elé és jött vissza az ebédlőbe a hírral, hogy tiszta a mennybolt, látni a csillagokat és a holdat is. Vacsora után zívajlott az ebédlő, Pogány Mišo a hegyi fürgetegekről és égbe nyúló ormokról beszélt s esküdözött, hogy aligha ért meg valaki olyan zivatart, mint valamikor ő a Jégvölgyi csúcs alatt, az Öttő fölött a Magas-Tátrában.

— Abnormálisan érdekes eset volt — mondta. — Szakasztott olyan, mint a Szentlélek alászállása. Sötétség, a tengerszemben fekete víz, a víz fölött lángoló nyelvek úsznak. No, erről még egyszer többet mesélek — figyelmeztette társait —, de legelőször is rendet kell csinálnunk.

Elmosolyodott, széttárta széles karját és azt mondta:

— Fiúk, ne legyetek már olyan neveletlenek, mutatkoz-

zatok be a nagyságos asszonynak vagy kisasszonynak... mi már ismerjük egymást, ugye, nagysád?

Bólintottam, bár nyugtalanul vártam, mi lesz ebből. Igyekeztem visszafojtani nevetésemet, valósággal fulladoztam. Ilyenkor az ember a legkisebb apróságot is észreveszi, az én figyelmemet sem kerülte el, hogy Pogány éles pillantást vet a bal kezemen viselt jegygyűrűre.

Pogány társain volt a sor, de ők csak mosolyogtak, és nem akaródzott föllátniuk.

— Hát mi lesz, fiúk, Jožo, Števo? — szólt rájuk Pogány. — Ti nem tudtok bemutatkozni? A hegyeket nem csupa neveletlen tuskó járja. Szép dolog lenne, ha csak olyanok csavarognának errefelé, akik azt sem tudják, mi a nevük.

— Mi már megismerkedtünk — mondta kissé röstelkedve és félénken Solan, és szelíden pillantott Pogány Mišóra.

Elnevettem magam, amikor Pogány Mišo kihúzta derekát, és akkor megoldhatatlan titkokat rejtő arcát előbb Klečka, majd a fehér hajú Janka, aztán szerény személyem és végül Solan felé fordította.

— Hát te, Števo? — kérdezte Klečkától.

— Mi is ismerjük már egymást — mondta Klečka és rendkívül röstelkedő, óvatos pillantást vetett Jankára, aki szorosán mellette ült.

— Ti is? — kérdezte férfiaszkodva Pogány. — Ti is? Hát akkor az isten áldjon meg benneteket! Gondnok úr! — szólt oda a gondnok csendes és hallgatag segédjére, aki letakarította az asztalokról a tányérokat. — Iszunk egyet az új ismeretség örömeire.

— No és mit parancsolnak?

— Hozzon egy liter bort!

— Igenis! — mondta a gondnok segédje, kissé lehajtotta fejét és elmosolyodott.

Míg hozta a bort, megismerkedtem a fehér hajú Jankával is, aki kedvetlenül és viszolyogva nyújtotta kezét, s mihelyt kimondta, hogy Sališnak hívják, az asztalra horgasztotta szemét, és két vékony ujjával simogatta a gyalogfenyőtuskóból faragott hamutálcát. Az a veszély fenyegetett, hogy visszahozhatatlanul elszáll a még nem is ébredt hangulat, s ettől csak az egyik „mandarin“ mentett meg, hosszú lábú, hosszú kezű plzeňi kamasz lelkendezve rohant be kintről az ebédlőbe és nagy hangon hírlelte:

— Emberek, drága emberek, ott kinn úgy derül, ott kinn

úgy fut a felhő, holnap gyönyörűségés lesz az idő, erre innom kell, gondnok úr, hozzon gyorsan egy málnaszörpöt!

— Eredj már, te bolond! — torkolta le egy szép, fiatal, elegánsan öltözött asszony, alighanem az anyja. — Ne butáskodj, Jenda! Ne ordíts olyan istentelenül.

— Parancsáral — mondta a gondnok segédje.

Erre én azt mondtam a mosolygó Solannak, hogy szenzációs ötletem támadt. Kis ideig eltartott, amíg elszántam magam, mert Solan némán ült és kezét az asztal alá dugta. Nem tudtam, mindmáig nem tudom, a keze nem volt-e ínyére, vagy valami mástól viszolygott, de én szerettem volna látni a kezét, ugyanakkor féltem is tőle. Még kísértett bennem az érzés, amely akkor támadt, amikor hosszú ujjával megszorította karomat a csuklóm alatt. Csak a plzeňi sízó hallalízása után szántam el magam és mondtam, hogy szenzációs ötletem támadt.

— Mi az, kérem? — kérdezte Solan.

— Holnap vagy lesz, vagy nem lesz szép idő — mondtam. — Vagy maga fizet egy litert, vagy én. A legjobb lenne, ha most mind a ketten hozatnánk egy-egy litert.

Nehéz elképzelni, micsoda sikerem volt a jókedvre kerekedett négy új ismerősömnél. Lelkesülten helyeseltek, olyasféle hangokat adtak ki magukból, amiket legtalálóbban az öröm és az örvendezés indulatainak lehetne mondani, szemükből dicséret sugárzott felém.

Pogány Mišo buzgón bólogatott kopaszra nyírt fejével, legényesen Solanra kacsintott, és eget rogyasztó hangon elordította magát, hogy a „mandarinok klubja“ is hallja:

— Inni fogunk!

Aztán ittunk. Be kell vallanom, hogy elég sokáig, és néhányan közülünk elég kiadósan.

Kis idő múlva jól éreztem magam köztük, mihelyt elcsitult az aggodalmam, hogy rossz hangulat lesz úrrá rajtunk. De az aggályok nem hallgattak el egészen, állandóan az a kérdés merült fel bennem, nem színészkedik-e a négy sízó egymás előtt és előttem, nem keltettem-e zavart Sališ Janka és Klečka között. De amikor egy ideig hallgattam a beszédüket, miközben Pogány Mišo állandóan azt mondogatta: „Könyörgöm!“, Klečka Števo szavajárása ez volt: „Engedelmet kérek!“, Solan Jožóé pedig „Nahát, uraim!“ — Sališ Jankának nem volt szavajárása, csak hallgatása —, miután egy ideig hallgattam őket, valamiféle köd lepte el

a bennem kísértő rossz érzést, aminek egyrészt az volt az oka, hogy valami elrontja a hangulatunkat, másrészt meg az, hogy mit mond majd a vőlegényem, Zolo, ha visszatérek Bratislavába, mit csinál azalatt, amíg én itt leszek a Csendesvölgyben. Aztán a Zolóval és terveivel kapcsolatos gondjaim eltűntek valahol az értelmem és a szívem mélyén, egyszerre úgy találtam, már meg is szűntek, el is tűntek, nincsenek, nincs a világon Zolo, nem kovácsol terveket arról, hogyan számoljuk fel az életünket Bratislavában, háromszáz kilométerre a Csendesvölgytől, hogy a határon túlra mehessünk. Hallgattam négy új ismerősöm beszédét és Kališ Milanra kezdtem gondolni, aki velem együtt jelölte — jobban mondva én jelöltem ővele együtt — a csendesvölgyi turistautakat meg egy magashegyi ösvényt a Csendesvölgy fölött.

Arra a Kališ Milanra gondoltam, akivel együtt éltem át a Csendesvölgyben több rövidebb itt-tartózkodásán kívül előbb két hónapot negyvenháromban, majd negyvennégyben közel öt hónapot, és aki ezekben a veszélyes — csak a mából nézve szép — időkben körülöttem és bennem meg tudta teremteni a hegyi idill hangulatát, meg tudott védeni a kétségbeeséstől. A négy új ismerős mellett csak Milan életének derűsebb oldalára gondoltam, és lassan eltűnt belőlem az üresség és tompaság érzése, amely úrrá lett rajtam, amikor a Csendesvölgybe érkeztem. Elcsendesedett a bennem visszhangzó kérdés is: „Hol vagy, Milan, hol vagy? Gyere, és ketten leszünk!”

Éreztem, hogy Milan többé nincs e világon, s láttam, hogy Laudon generális a huncutságaival kissé hasonlított rá, ezért kíváncsi voltam mindenre, amit mások tudtak az efféle emberekről, kíváncsi voltam arra is, ami kifakult az én emlékezetemben. Kališ Milan és a Csendesvölgy összetartozott, bennem legalábbis együlvé tartoztak, semmiképpen sem tudtam elválasztani őket egymástól, de akkor már csupán létük derűsebb oldala kapcsolta őket egybe.

Milant egész lényével szebb, jobb, vidámabb embernek láttam, mint Zolót. Kíváncsi voltam a hozzá hasonló emberek minden lépésére, főleg derűs lépésére, s csak ezért kérdeztem meg Pogánytól, mi történt a három furcsa turistával, miután megjárták a Gaurizankart és sötéttel eljutottak a turistaházba. Egész nap azt mondogattam magamnak: Nem kérdem meg, nem, nem! Csak kinevetne. Kit is

érdekelhetnének az efféle emberek? Csak olyasvalakit, aki még náluk is nevetségesebb. De még valami készített arra, hogy mégis megkérdezzem Pogánytól. Meg akartam és meg kellett értetnem Sališ Jankával, hogy már mindenféléről beszélgettem volt Pogánnyal.

Pogány Mišo meglehetősen megörült a kérdésemnek és érdeklődött, elolvastam-e a históriát a gondnok emlékkönyvében.

— Elolvastam.

— No látja — mondta nagyon készségesen és mosolygósan —, azok is jó fiúk voltak. Egyet ismerek közülük. Azt, akit Godwin Austennak hívnak. Abnormálisan fura egy ember. Nem tudom, jár-e még a hegyek közé, de azt hiszem, a háború óta még nem fordult meg itt a völgyben. Az a Godwin Austen egyszer elmesélte, hogyan mentek haza a turistaházból, abból a régiből. De könyörgöm, igyunk egyet!

— Hisz maga ismeri Laudon generálist is...

— Természetesen, illetve...

— A harmadikat nem ismeri?

— Ismerem Laudont — válaszolta kitérően Pogány Mišo.

— De már rég nem láttam. Nem is tudom, ráismernék-e, ha véletlenül találkoznánk. De azért megismerném.

— Nincs véletlenül egy fényképe róla?

— Nem tudom. Utána kellene néznom otthon.

Aztán Pogány Mišo rágyújtott egy Chesterfield cigaretta-
ra, a magasba fújta a füstöt, mintegy mutatva, mennyire nagyra tartja társaságunkat, nem akarja szemünkbe köpni a füstöt, inkább a magasba eregeti, mint a gyárkémény, és aztán belekezdett a különös históriába. Nem válogatta meg a szavakat. Ha véletlenül olyan szót köpött ki, amelyet normális emberek durvának, illetlennek vagy kimondhatatlannak találnak — azon az estén jó sokszor sikerült neki —, mindig megmagyarázta, hogy ezer méter magasan az ember ilyeneket is mondhat. Főlösképpen fáradt, ezt már úgyis rég tudtam.

Jól érzem magam az efféle beszédek közben. Egyedül voltam a turistaházban, egymagam, akár az ujjam és örültem, hogy felkaroltak, még akkor is, ha nem a legjobb hangulatban történt.

— Nos hát — mondta Pogány Mišo és lassan mesélni kezdett —, azok hárman itt a Nagyhegyen egészen össze-
tépték a nadrágjukat, mert Godwin Austen, a hegymászó,

rávette őket, hogy úgy ereszkedjenek le, ahogy a hegymászók szoktak lecsúszni sima gránitsziklákon és lejtőkön, ha rendkívülien abnormális a veszély és azzal fenyeget, hogy valamelyikük elcsúszik és lezuhan. Mondom, az a három ember vagy egy óra hosszat szánkázott a fenekén lefelé a szakadékban — holnap megmutatom, hol történt. Nincs a világon szövet, még az UNRRÁ-tól sem kaptunk, amelyet az ember óra hosszat fenhetne az éles kőhöz anélkül, hogy elszaggatná. Aztán megérkeztek a turistaházba, itt kiittak mindent, ami Doubek, a régi gondnok kamrájában akadt. Bort, sört, rumot, kiszlopálták még a tojásos konyakot is, amit Doubek a felesége neve napjára hozott a városból. Nem tudom már, hogy hívták az asszonyt, de nem is fontos.

Pogány Mišo nagyot szívott a Chesterfieldből.

— Kiittak mindent — mondta —, és hazafelé indultak. De könyörgöm, igyunk már mi is! Útközben semmit sem láttak, csak úgy vaktában mentek, és mindinkább hatalmába kerítette őket a kétségbeesés. Sok minden volt, ami kétségbeejtette őket. Azt meg tudják, mi a kétségbeesés. Nagyon rossz dolog, mert a kétségbeesett ember mintha vitriollal mosná ki magából a még megmaradt csöpp kis eszét, a kétségbeesés — folytatta Pogány Mišo — nagyon rossz dolog, és ha hatalmába keríti az embert, olyankor az ember sok mindenre képes. Nem tudom, miért kerítette hatalmába azt a hármat. Talán azért, mert a nadrágjuk csupa cafat volt, a pénzüket elverték, éjszaka volt és mesz-szi volt az út hazáig. Ők is sok mindenfélét cselekedtek útközben, megtették, ami tőlük telt. Végighaladtak a völgyön és megérkeztek Valaskába. Tudják, itt a völgy alján az első faluba.

— Tudom — mondtam.

Klečka odanyomult Sališ Jankához, villogtatta szemüvegét, Solan pedig Pogányra nézett, de látszott az arcán, hogy egész más jár az eszében, nem a Pogány históriája.

— Hát ott Valaskában a kovácsműhely előtt három új kereket vettek észre, amelyeket a kovács kikészített, hogy másnap, hétfőn rájuk húzza az abroncsot. Sötét volt, a vasalatlan, vadonatúj kerekek úgy világítottak a sötétben, akár a tej. Ott fehérlettek a három ember orra előtt, nem sokáig haboztak, mindegyik fogott egyet és könyörgöm alássan, elkarikáztak velük egész Podkonicéba — az pedig,

könyörgöm négy kilométerre van, jó négy kilométerre, talán ötre is —, és odatámasztották a fő gárdista, a fő hlinkás, az akkori kormánybiztos házának falához. Az egyikre ráírták „Berlin“, a másikra „Róma“, a harmadikra „Tokió“. Világ csúfjára, könyörgöm.

Elneveltük magunkat, ittunk egyet az egészségünkre, és Pogány Mišo levonta a történet tanulságát is:

— Abnormális botrány lett a három kerékből. De az a hegymászó, a Godwin Austen, máskülönben finom egy alak volt, ő mondta, hogy ha azok a kerekek nem kerekek lettek volna, hanem négyszögletűek, holtbiztosan nem karikáztak volna velük és nem jutott volna az eszükbe a Berlin—Róma—Tokió tengely.

— Nahát, uraim! — mondta Solan.

— No de, Mišo, engedelmet kérek — kérdezte Pogánytól Klečka —, és ez igaz?

— Szent igaz, pontosan így történt — vágta rá Pogány Mišo és telitöltötte a poharakat.

Sališ Janka búsan meredt az asztalra.

Meg akartam nyugtatni, hogy Solannal már amúgy is közesek az érdekeink, ezért felvettem előtte a kör négyszögesítésének kérdését. Tüstént vitatkozni is kezdtünk, de Pogány Mišo túloldított, kijelentette, hogy marhaság és különben is lehetetlen. Szakasztott olyan, mintha orron keresztül húznád ki az ember fogát. Az ilyesmi csak Hitler alatt volt lehetséges. Akkor az emberek nem nyithatták ki a szájukat, és a fogorvosok az orrukon keresztül voltak kénytelenek kiráncigálni az odvas fogaikat. Vagy mondjuk olyasféle az a kör négyszögesítése, mint amikor a betyárt akasztani viszik és a szerencsétlen azzal búcsúzik apjától, anyjától: „Eljövök én még haza, édesanyám, akkor várjanak, ha a ládából kihajt a tulipán.“ Pogány Mišo tüstént el is danolta a régi nótát, amelyben a zsvány így búcsúzik az édesanyjától.

Mi is énekeltünk, ki hogyan tudott, egyik jobban, másik rosszabbul. Janka még mindig az asztalt nézte és kicsikét mosolygott.

— Miért nem énekelsz, Janka? — kérdezte Klečka és kedvesen rámosolygott.

— Nincs kedvem — felelte a lány, és megint csak simogatni kezdte a gyalogfenyőtuskóból faragott hamutálcát, simogatta vékony, nagyon vékonyka ujjáival. Nem volt

kedve énekelni. Lassan visszazökkent a rossz hangulatba. Nem használt sem Pogány históriája a Berlin—Róma—Tokió tengelyről, nem használt az sem, hogy csak úgy vaktában odavetettem a kör négyszögesítésének kérdését.

A nótázásunk meglehetősen áldásosan hatott a plzeňi és a brnói sízókra, a „mandarinok klubjára“, mert tagjai egymás után lemorzsolódtak, odamentek a barométerhez, megkocogtatták, aztán elvonultak a hálóterembe aludni.

Aztán megint kedvesen telt az idő, mert Solan odahúzó-
dott mellém, és szakszerűen magyarázni kezdett valamit a kör négyszögesítéséről és megkérdezte, miért jutott eszem-
be éppen a kör négyszögesítése. Kis idő múlva Sališ Janka is velünk nótázott, csendes volt a hangja, de nagyon szép.

Nem emlékszem, hogy azon az estén később akár csak egyszer is eszembe jutott volna a vőlegényem, Zolo, akinek — akkor legalábbis így éreztem — az életben csak egyetlen-
egy ambíciója volt: elmenni külföldre, valami vállalkozás-
ba kezdeni, meggazdagodni és aztán jól élni velem együtt.

Ő nem. Velem a Csendesvölgyben nagyon komoly dolgok kezdődtek nem csupán azon az estén, hanem később is, és arra a meggyőződésre késztetek, hogy Zolo nem is tehetett volna jobbat, mint hogy otthagytott a bratislavai pályaudvaron. Azt sem sajnáltam már, hogy elvitte a könyveimet, amelyeket a turistaházban el akartam olvasni.

Azon az estén nem bántam, de később nem volt mindegy, mi lesz Zolóval és velem

Jó volt a Csendesvölgyben. Kezdtém jól érezni magam. Annak ellenére, hogy majdnem minden rosszkedvűn kezdődött.

Amikor a bortól és a szép idő reményétől feltüzelve felkeltünk az asztal mellől, kimentünk a ház elé. Ott még jobb kedvre derített a tiszta égbolt, amelyet a gerinc mentén még tépett felhők piszkoltak. Szípkarkáztak a csillagok, lenn Valaska fölött világított a hold, amelyet beleburkoltak az elfutó felhők. Aztán bementünk a hálóterembe. Tüstént elaludtam, de kis idő múlva — már mindenki aludt — éles
suttogásra ébredtem fel. Egy szót sem értettem, csak annyit tudtam, hogy Klečka Števo suttog Sališ Jankával. Éles volt a suttogásuk, nagyon éles. Megijedtem, mert a suttogás elcsendesedett, s aztán hallottam Janka csendes sírását, amelyet belefojtott vánkosába.

Nyugtalan gondolatok közt aludtam el. Mi történt volna,

ha Klečka Števo kölcsönadta volna a könyveit? Így semmi sem történt, de ez a Janka érzékeny lánynak látszik. Aztán azt mondtam magamban, talán legjobb lesz, ha szeme látára színleg Pogánnyal vagy Solannal fogok szórakozni. Elvégre nem azért jöttem a Csendesvölgybe, hogy elrontsam bárki jókedvét, olyan emberekét, akiket eddig sohasem láttam.

Az asztalnál úgy éreztem, hogy kezd minden jóra fordulni a Csendesvölgyben, de a hálóteremben már megszűnt ez az érzésem. Az éjszaka zúgott, zúgatta a vízesés, aztán belém szurkált Janka éles suttogása.

1951. XII. 19., szerda reggel.

Tegnap a férjem nagyon rosszkedvűn tért vissza Bratislavából. A tervezők nem fogadták el javaslatát, amellyel meg akarta változtatni a tervrajzot. Állítólag kiszállnak a helyszínrre, hogy meggyőződjenek róla, helyesek-e férjem adatai. Nem akar-e megoldhatatlant megoldani? A kör négyszögesítését?

Szerda, este.

Az embernek sok mindenfélével kell segítenie magán. Néha a kör négyszögesítésével is. Pogány a Berlin—Róma—Tokió tengely történetét ráncigálta elő, én megkapaszkodtam az első gondolatban, amely a története után eszembe jutott, Solan meg azzal próbálkozott, hogy az ebédlőasztalnál elmagyarázta nekem, miért megoldhatatlan a kör négyszögesítése, miért nem lehet körzővel és vonalzóval körből négyszöget szerkeszteni.

Már rég elfelejtettem, miért. Csak annyit tudok, hogy akkor kissé segíteni akartam Jankán, s talán érdekesnek is akartam látszani. Az emberek gyakran akarnak érdekesnek látszani, és ezért olyan dolgokról beszélgetnek, amelyekhez csöppet sem értenek. Közben-közben szerfölött komolyan bólogatnak.

Az esti mulatság után, amely a jó és a rosszkedv partjai között tekergett, másnap reggel nagyon korán ébredtem és nagyon rosszul éreztem magam. A sízők még aludtak, pokrócokba bugyoláltan, mozdulatlanul feküdtek. Nem akartam

felkelni, nem akartam zajt csapni, nem akartam fölébresszteni őket, de az ágyon fekve sem bírtam ki már. Kihajoltam az ágyból, lehajoltam majdnem a padlóig, hogy lássam, milyen az idő odakint, s ettől kissé felvidultam. Csak a Predno gerincén húzódtak ritkás-kékes, könnyű felhők, amelyekből már kipotyogott az eső, Egyébként derült volt az ég. Megkörnyékezett a félelem. Mi lesz velem Milan nélkül a derűs Csendesvölgyben, elszáll-e a köddel együtt a tompa, sajgó érzés?

Visszafeküdtem a priccsre, Zolóra gondoltam, aztán szemrehányásokat tettem magamnak, hogy Sališ Jankának miattam romlott el a kedve, s hogy talán a baj magvát vetettem el közte és Klečka között. Bántott az is, hogy Sališ Janka sírt az éjszaka, és gyötört a bizonytalanság, hogy talán mind a három síző, Pogány, Klečka és Solan csak Janka kedvéért mímelte a jókedvet. Aztán a turistaházban talált emberekről kezdtem gondolkozni. Most is rájuk gondolok. Csendes, komoly emberek voltak, és főleg dolgozról beszéltek. Vacsora után majdnem mindig, turistaházakban szokásos, ártatlan társasjátékokba kezdtek. A plzeňi és a brnói sízők között akadt három-négy beképzelt és nagyhangú hegyi ficsúr, bizonyára gazdag szülők gyermekei. Különösen kitűnt közülük Jenda, az ellenszenves, csupa láb, csupa kéz kamasz. Ki sem lépett a turistaházból anélkül, hogy ne vette volna magához fényképezőgépét, amely elegáns tokban lógott le a válláról. De egyszer sem láttam, hogy fényképezett volna.

A háború alatt, amikor sokáig, közel harmadfél évig maradtam a Csendesvölgyben, egészen más embereket láttam itt. Frissebb, fürgébb emberek voltak, sokat vitatkoztak a világ minden lehetséges problémájáról. Nem csupán a politikáról, az ilyen viták kezdeti bizalmatlanság után végül mindig olyan hangba torkolltak, amelynek véletlenül sem örülhetett a rendszer egyetlen odaadó híve sem. Viták folytak mindenről. A Csendesvölgy közeli és távoli környékéről, turisztikáról, sízésről, hegymászásról, különféle új tudományos felfedezésekről, új és régi könyvekről és versekről, nemegyszer felemlgették azokat a nevetséges vagy gyászos eseteket is, amelyek velük vagy az ismerőseikkel történtek meg. Ki emlékezne minderre annyi idő múltán? Jókedvű, bolondos, sőt néha nagyon is durva csínyeket vittek véghez.

Egy ízben „városi urak” állítottak be a Nagyhegy alatti turistaházba. Gyárosok fiai és lányai, fiatal ügyvédek, arizátorok gyerekei, meg maguk az arizátorok, bankhivatalnokok és fiatalabb városi tisztviselők. Egy szombat este történt. Magukkal hozták az udvari bolondjukat is, egy öregebb embert, akit csak csúfnevén emlegettek, úgy hívták: Kiko. Májig sem tudom, mit jelentett ez a név, azt sem tudom, hogyan született, de a „városi urak” szerfölött nevetségesnek találták, és mindig röhögtek, valahányszor valaki kiejtette a száján. Kiko sízni járt, de inkább orrával szántotta a havat, inni akart, de nem volt rá pénze, nagyokat ivott volna, de nem bírta, s bár ette a fene az italért, mindig visszautásította a „városi urak” gavallérságát, akik olyankor kezdték volna itatni, amikor már az utolsó garasát is elitta. Sovány, magas ember volt, kifejező, jóságos arcú, kissé hebrencselő beszédű és ráadásul agglegény. Elmult már ötvenéves.

— Kiko — kérdezte azon az estén a gyáros fiának szép felesége —, mikor házasodol meg?

— Azt is megteszem, lelkem — felelte Kiko —, majd ha jut rá időm.

„A városi urak” nagyot nevettek.

— Hát szeretőd van-e? — firtatta tovább a gyáros menyecskéje. — Szép?

— Találok magamnak és ha...

A „városi urak” még jobban nevettek, meg se várták, hogy Kiko befejezze a mondatot. Nyitott száját nézték és nevettek, sokáig nevettek.

Aztán még egyet kérdezett tőle a gyáros szép felesége, a „városi urak” mindjárt a kérdés után röhögni kezdtek, s hogy Kiko mit sem szólt, csak jóságosan mosolygott az asszonyra, a társaság durva hahotába kezdett. Amikor kedvükre kiröhögtek magukat, egy fiatal ügyvéd Kiko nyaka köré fonta karját, és megveregette vállát.

— Se baj, Kiko, ne búsulj! — mondta. — Nesze, igyál!

Fogta a palackot és gyűszűnyi bort töltött Kiko poharába.

Kiko nem akart inni, félretolta a poharat, s amikor a „városi urak” virágos kedvre derültek, biztatták Kikót, énekeljen, táncoljon nekik, hisz csodaszép a hangja, és gyönyörűen tud táncolni, főleg ha egymaga táncol. Kiko lépre ment.

A „városi urak” és hölgyeik az asztal mellől ordítózza

érdeklődtek Kiko különböző testrészei iránt, s Kiko nótá közben válaszolt nekik.

Táncolt és énekelt.

— Vonul a nyáj fel a hegyre... — gajdolta rekedt hangon Kiko.

— Miért van olyan nagy füled, Kiko?

— Hogy jobban halljam a csilingelő szavadat, drága lelkem... a számadó hátul ballag — énekelte Kiko —, hátul ballag...

— Miért olyan kócos a hajad, Kiko?

— Holnap felsőpröm veled a Csendesvölgyet... hátul ballag véres fejjel...

— Miért olyan nagy az orrod, Kiko?

— Hogy megszagolhassalak, lelkecském, ott, ahol a legszebb vagy... négy betyár tört rá ma reggel.

A „városi urak” így szedték szét darabonként egész testét, s Kiko közben egyik nótát a másik után énekelte, s amikor a „városi urak”-nak és hölgyeknek könnyük csurgott a nevetéstől, Milan a konyhában megjegyezte:

— Akinek ilyen röhögéstől csurog a könnye, annak hamarosan kiapad a jókedve — s öklével megfenyegette az ajtó mögött mulatozó társaságot.

Hosszabb idő múlva a „városi urak” nagy zajjal aludni mentek. Kikót az ebédlőben hagyták. Maga ült az asztalnál, feje az asztalra horgadt, egyik keze a combja mellett lógott le, a másikat feje alá gyúrte.

Milannal odamentem hozzá, fölkellettük.

— Fel, Kiko! — mondtam. — Menjen már aludni.

Kiko ránk nézett, pillantása csodálkozva akadt meg hol Milanon, hol meg rajtam, sokáig nem szólt, csak amikor már meggyőződött róla, hogy nem tartozunk az urakhoz, akikkel együtt jött, akkor mondta:

— Engem nem hívnak Kikónak. Ne hívjanak így! Én is szeretem a Csendesvölgyet, de nincs rá pénzem. Ezért járok így ide. Én nyomorult szegény ember vagyok — azoknak meg pénzük van. Gazdag emberek, én vagyok a Kikójuk. De nem úgy hívnak. Nekik Kiko vagyok, a bitangoknak, nálunk minél több pénze van valakinek, annál nagyobb bitang. Maguk meg kicsodák? Maguk is Kikónak akarnak hívni?

Ránk nézett, nagyon elszomorodott az arca, és megrebent a szeme.

— Nem — mondta Milan —, nem fogjuk úgy hívni.

Még sokáig bántott a dolog.

Nem tudom, él-e még Kiko, de amikor a háború után a Csendesvölgyben jártam, egyszer sem jött el, nem is halottam róla. Nem jöttek el a „városi urak“ sem, bár nem laktak messze a Csendesvölgytől. Talán hasonló terveik voltak, mint Zolónak, hasonló volt a természetük is.

A plzeňi és brnói sízők szinte egyáltalán nem beszéltek. Emlegették ugyan, hogy a koszt drága és rossz, hogy istentelenül drágák a taxik és a szállodák is, egyszer halottam, hogy az üdülés megszervezését emlegették, máskor meg divatos filmekről beszéltek, főleg amerikaiakról, meg Rita Hayworthról, a híres filmsztárról. Mindennapi dolgok jártak az eszükben, sílakk és viasz, kötés, bot, összetört sílécék, néha elejtettek egy-két szót a Csendesvölgyről, ez volt minden. Az én társaságom még csendesebb volt, Pogány Mišo kivételével, aki legalább egy dologban hasonlított az egykori sízőkre és turistákra. Emlékezett és mesélt, beszélt mindenről, ami csak az eszébe jutott, s tőle telhetőleg tódított és lódított. Klečka csendes ember volt, alig lehetett hallani a szavát, Janka is hallgatott, Klečkára még mindig haragudott egy kicsit, ezért aztán Klečka is elkedvetlenedett társnője rossz hangulatától, Solan pedig — hát benne kezdetben nem ismertem ki magam.

Hogy is ismerhetnénk ki magunkat másokban, amíg magunkkal sem vagyunk tisztában? Félek a Csendesvölgytől, és ma már vagy fél óra hosszát kötöttem férjemnek a szvettet. Hozzáfogtam és vagy harminc sorral elkészültem. Azt sem tudom, miért kezdtem el a hátát. Talán azért, mert könnyebb lesz a férjem hátán mérni a szvettet, mint a mellén? Nem tudom.

1951. XII. 20., csütörtök délután.

Jó, hogy rászántam magam erre a szvetterkötésre. Azt mondtam a férjemnek, ha idejében elkészülök vele, talán még kesztyűt is kötök neki, mindezt azért, hogy legyen mit magára húznia a Csendesvölgyben. Így aztán nem fog kérdezősködni, főleg arról nem firtat, hogy miért vagyok fönn esténként oly sokáig. Ha megkérdezné, azt mondanám, hogy sok munkát ad a szvetter.

Ma reggel sokáig beszélgettem Marčukkal. Még sötéttel

mentem munkába, a barakkunk közelében találkoztam vele, és addig beszélgettünk, míg a sárga napfény szét nem futott csupa építkezés völgyünkben.

Sok minden járt az eszemben. A csendesvölgyi emberek is.

Marčuk már idősebb ember. Mint nemrég mondta nálunk, hatvanhárom éves. Jól emlékszik még a régi monarchiára és nagy darab világot bejárt. Most az 5. szakaszon dolgozik.

— Te elvtársnő — mondta, amikor nálunk járt — halod, te nem nagyon örülhetsz ezeknek az új időknek.

— Miért? — kérdeztem meglepetten. — Hát maga örülhet nekik?

— Én örülhetek és örülök is. Jogom van rá.

— Joga? Mindenkinek van rá joga.

— Nem. — Marčuk tiltakozva rázta az orrom előtt kinyújtott mutatóujját. — Nem mindenkinek van joga rá. Éppen ez a joga nincs mindenkinek. Ha így elnézlek, egyáltalán nem érzem, hogy neked is jogod lenne rá.

— De miért, Marčuk elvtárs?

Marčuk elgondolkozott. Kis idő múlva még egyszer kijelentette, hogy nem hiszi.

— Akkor hát kinek van rá joga? — kérdeztem végül. — Talán csak magának?

— No, azt nem mondtam.

— Akkor meg kinek?

— Mindenkinek, akinek az életében olyan árnyék van, mint az enyémben. Csak úgy tudom mondani, hogy árnyék. Bennem és körülöttem mindig árnyék volt. Mindenhová elkísért, bármerre tekeregtem, mindenütt a világban, majd az eszemet vesztettem tőle. Nem tudom, mi volt. — Marčuk csendesen és töprengve beszélt. — Olyan voltam, mint Kain. Mintha a homlokomra írták volna, hogy nem vagyok ember. Akár Kain, szavamra, úgy éreztem magam, mintha valahol magamban hordoznám az árnyékot, és mintha az árnyék állandóan kerülgetne. Mindig velem volt. És csak azért, mert már az apám után meglátszott rajtam a gürcölés. Mindenütt megérezték rajtam, végül aztán Argentínában agyba-főbe vertek, földobtak egy hajóra, és Hamburgból gyalog mentem haza Nagyrétre.

— No és most?

— Most? — kérdezte. — Ki merné ma bántani az embert? Csak azért, mert elnyűtte a munka? A mai fiatalem-

berekben már nem lesz ilyen árnyék. Talán ezért nem is örülnek az új időknek. Ez az oka, hogy nem nagyon szeretem őket. Talán te sem örülsz annak, amid van, elvtársnő.

— Nem igaz — feleltem.

Ma reggel, hogy találkoztunk, megállítottam és megkérdeztem tőle, hogy érzi magát.

— Hát... ahogy az ember lehet ilyen hidegben. Kissé már gémberedik is a kezem.

Bátortalanul öregedő, sovány, kissé borostás arcába néztem, amelyet itt-ott barna szemölcsök pettyeztek. Aztán vörös kezére pillantottam.

— Hát te, elvtársnő, hogy vagy?

— Az a Mojto — mondtam neki. — Nem jó, hogy maga azt beszéli, hogy csak Mojto hibájából történt az a dolog a daruval. Egyszer arról mesélt nekem, hogy magában és maga körül árnyék volt. Mindenüvé nyomon követte. Nem gondolja, hogy Mojto körül is ugyanilyen árnyék lesz, ha maga valahol azt mondja, hogy csak az ő hibájából történt? Vizsgálatot indítanak ellene, talán rajtaveszt, s talán végeredményben nem is úgy lesz, ahogy maga mondja. Lehet, hogy még rosszabbul jár. És aztán... Látja, ma is árnyék eshet egy emberre. Nem egészen olyan, amilyen magára esett, de...

— Hát... elvtársnő — mondta —, idehallgass! Én nagyon jól tudom, mi az a daru, mennyi munkát ad akár egy darab vas is, nem még egy ekkora gép. Ha így fogunk dolgozni, hová jutunk? Semmink sem lesz, ha mindent összehetjük. Én tudom, mi az a vas.

— Jól van. Hát a vas több, mint az ember?

— Hogyhogy mint az ember? A daru emberkéz műve. Ha valaki elrontja, szenvedjen érte.

— Én jó embernek ismerem magát. Nemegyszer járt már nálunk, sok jót is hallottam magáról. Lelkére venné, hogy például ez a Mojto szenvedjen?

— Én? — Marčuk kissé megingott. — Miért éppen én?

— Mert így beszél. Pedig nem csak Mojto fog szenvedni.

— Hát ki még?

— Végeredményben maga is, mert tudom, hogy nem rossz ember.

— Én? Mármint én?

— Mondanék magának valamit...

— Nocsak! — Marčuk kopott, régi kabátjából elővett egy

horpadt, bádog dohányszelencét, kinyitotta. Hidegtől dermedt ujjával dohányport szórt a cigarettapapírosra. — Hát nem mondom, ha a dolog annyira komoly...

— Nagyon komoly, Marčuk elvtárs. Végül maga is szenvedne, mert Mojtnak kedvese van, és annak a lánynak... de nehogy továbbmondja, Marčuk elvtárs, annak a lánynak...

A cigarettapapírosról lepotyogott az apróra morzsolódott dohány. Marčuk meglepetten rám nézett, fütttyentett.

— Ne vegye a lelkére a gyerekeit!

— No — mondta meglehetősen haragosan —, én is tudom, mi kell. Véletlenül ott voltam a darunál. Alig mentem odább pár lépésre, a daru feldűlt. Összezúzott egy rakás idomtéglat és összetört a szerkezete. Pedig én megmondtam Mojtnak...

— Ez mind igaz, de lehet, hogy nem az ő hibája volt. Nemcsak az ő hibája. Arra gondoljon, hogy ez a két ember összeházasodhasson! Tudom, az a gyerek akkor sem veszne el, ha a szülei nem kelnének össze — feltéve, hogy a kicsi egyáltalán világra jönne. És még valamit szeretnék kérni magától.

— Nocsak — mondta —, ennyi dolgot egyszerre? Tudom én is, mi kell. — Visszarakta a dohányt a papírosra, és gémberedett ujjával megsodorta a cigarettát. — De az a Mojto, hogy éppen ő... mondhatom, jó szoknyapecér! No jól van már, és mi kéne még, elvtársnő?

Mondtam neki, hogy ahhoz olyan ezermester kell, amilyen ő.

— Ugyan már, miket beszélsz! — Mosoly suhant át az arcán. — Mi kellene?

Elmondtam neki, hogy szeretnék virágos ládát az ablakomra. Marčuk szerfölött fontoskodó képet vágott, azt mondta, hogy nincs hozzávaló szép deszkája, de végül megígérte, hogy eljön és leméri az ablakot.

— Tavaszig meglesz — mondta még.

Azzal el is búcsúztam tőle.

A három Staska! Nemegyszer gondolok rájuk. Manet robogó! Sífelszerelés! Kikónak ma már nem kellene táncolnia a Nagyhegy alatti turistaházban a „városi urak” előtt. Ez idén télen ezer meg ezer fiatal ember örülhet a hegyeknek. Csak szép tél legyen!

Amikor elváltam Marčuktól, a völgyünket már sárgára

fényezték a napsugarak. Eszembe jutottak a csendesvölgyi emberek — Kališ, Pogány, Klečka, Sališ Janka, Solan és mások, a plzeňi meg a brnói sízők, a gondnokok, Doubek és Kuna, meg a feleségeik, Kuna csendes, szótlan segédje és még sokan, sokan mások —, valamennyien már nemegyszer megjelentek gondolataimban itt ebben a völgyben is, nemcsak a Nagyhegy alatti turistaházban azon a harmadik reggelen, amely meghozta a Csendesvölgybe az első derús napot.

Ma reggel is szép idő volt, a nap sárgán ragyogott a völgyünkre, amikor a gáton elhaladtam a folyó mellett, végig a régi meder mentén, és magam mögött hagytam az új lakótelepek kisebb-nagyobb házait. Sárgán tükröződött a napfény a folyó vizében, a folyó a gát alatt elkanyarodik, a sárga víz forgott a gát tövében, habosan csapkodta a lapos köveket, amelyekkel kirakták a töltés alját. Sárgállott az a kis darab nyílás is, amely mintha a föld hátába vágott seb lenne, pedig a valóságban kövecsesen, felásottan, három új nagy, szürke gáttá formálódik, amelyek között új medrében és a terelőcsatornában fut majd a folyó.

Ma reggel egész szép idő volt.

Eszembe jutott a Csendesvölgy és az a harmadik reggel, amely a hálóteremben is szebb volt az elsőnél és a másodiknál. Kihajoltam az ágyból, lehajoltam majdnem a padlóig, pár pillanatig néztem a tiszta égbolt kék négyszögét az ablakban, és újból gondolkozni kezdtem az emberekről, akik itt vannak körülöttem és azokról is, akik már nem örülnek annak, hogy megszabadulnak az árnyékuktól, mert nincsenek többé.

Állandóan újból és újból felmerült előttem Zolo és Milan képe, szemrehányásokat tettem magamnak, hogy nem kellett volna egyedül elutaznom Bratislavából, nem rontottam volna el Sališ Janka kedvét, de végül mindennél erősebb volt bennem a szép idő, a derús nap és a várható jó síkirándulás öröme. Időnként örültem, mint a kisgyerek, bár gondolataimban még ott kísértett a kétség árnya: milyen lesz itt a Csendesvölgyben Kališ Milan nélkül? Milan mindenütt jelen volt a Csendesvölgyben és mégsem volt sehol.

Milan mindig azt mondogatta, hogy a jó sízés olyan, mint ha óriási fehér lovon nyargalnánk, főleg olyankor, amikor már sehol másutt nem volt hó, csak a Csendesvölgyben. Ilyenkor ezt a fehér lovat sokkal inkább éreztük, mint máskor.

Elnyúltam az ágyon. Lehet, gondoltam, hogy a sízés valóban olyan, mint egy fehér ló, amely fölött kék zászló leng. De e fennkölt és semmirevaló gondolat után eszembe jutott, hogyan hozta el Milan Andreas Hofer nevét a Csendesvölgybe.

Akkoriban még nem tudtam elég jól lesiklani a katlanos és vályús lejtőkön, ezért néha megesett, hogy igen magasra felfutottam a szemközti lejtőn. Szinte még magasabbra, mint ahonnan elindultam, ilyenkor aztán ügyetlenül topogva megfordítottam a síket, megfordultam magam is, és megint csúszni kezdtem lefelé a völgybe.

Egy ízben Milan megdicsért érte és azt mondta:

— Ez a legveszélyesebb sífigura, tudja-e, hogy hívják? Andreas Hofer-harántos.

Milan aztán egy ideig Andreas Hofer volt, de amikor elment, levedlette ezt a nevet. Csak néhány napig időzött a Csendesvölgyben. Ez még akkor volt, amikor először találkoztunk. Én a turistaházban maradtam és sok embertől megkérdeztem, miért hívják így ezt a figurát, de senki sem tudta megmagyarázni. Csak annyit tudtam, hogy Andreas Hofer volt a Napóleon-ellenes tirol felkelés vezére, és hogy végül kivégezték.

Azt azonban sokáig nem sikerült megtudnom, miért is kontárkodott bele Andreas Hofer a sízés tudományába, még-hozzá itt a Csendesvölgyben, míg végül a Csendesvölgybe és a turistaházban megérkezett egy mosolygó síző, aki minden-hez értett és rendkívül magabiztosan viselkedett. Lehet, hogy humorérzéke is volt. Amolyan idősebb, mosolygós úriember.

— Kérem, ki volt az az Andreas Hofer? — kérdeztem tőle Doubek gondnok felbujtására. — És miért nevezték el róla azt a sífigurát Andreas Hofer-harántosnak?

— Andreas Hofer? — A mosolygós síző pár pillanatig gondolataiba merült és kedvesen nézett rám. — Vagy úgy, látja, érthetetlen, hogy nem jöttem rá mindjárt. De ez már így van, tudja, amióta annyi határt húztak és felszabdalták a republikát. Az ember lassacskán elfelejti legjobb ismerőseit. Andreas Hofer nagyon kedves régi barátom. Sílécet gyárt Friedlandban, a Szudéta-földön. Ma Németország-hoz tartozik. Jól ismertem az öreget. Gyakran járt ide hozzánk a hegyek közé, amikor még lehetett, amikor még nem volt annyi határ. Szép ember volt, szálfagyenes, magas, és

csodálatosan tudott szízni. Őt kellene látnia egyszer a havon!

Meglepetten meredtem rá, nem hittem a fülemnek, nem fért a fejembe, hogy valaki istentelenül tudjon lódítani egy vadidegen ember előtt.

Megpróbáltam közbeszólni:

— De hisz Andreas Hofer tulajdonképpen...

— Téved, drága lelkem! — torkolt le a mosolygós képű szíző, aztán egyszerűen nem engedett szóhoz jutni, magabiztos hangon arról mesélt, hogy egyszer ő meg a barátja, Andreas Hofer...

Doubek, a gondnok sunyin mosolyogva settenkedett körülöttünk.

— Együtt mentünk kirándulni — mesélte a mosolygós szíző —, föl a Koprova-csúcs alá, s ott történt a baleset. Az én Andreas Hofer barátom beleesett a szepesi Öttóba, mert a jegük már felolvadt, no de ott még sikerült megmentenem az életét.

— No és a figura? — kérdeztem. — A figura, amelyik tőle kapta a nevét?

— Na persze, természetesen, magától értetődik — bólogatott buzgón —, de ezt inkább ne is emlegessük! Amikor két vagy három esztendeje bemutatta itt a Csendesvölgyben, szegény szerencsétlen barátom nyakát szegte és belehalt.

E gyászos hír után a mosolygós szíző jó étvággyal vacsorájához látott.

Doubek kiröhögött, s amikor Kališ Milan abban az évben húsvétra visszajött a turistaházba, azt mondta, hogy így kell a kíváncsinak. Idővel megtanultam, hogy efféle kérdésekkel nem szabad terhelni az olyan embereket, akik nagyon mosolygós és nagyon barátságos arcot vágnak.

Szakasztott így jártam akkor is, amikor még nem tudtam, mi a hegymászó kötél, és megkérdeztem Milantól.

Milant akkor még csak rövid ideje ismertem, s amikor megkérdeztem tőle, tulajdonképpen miért is járnak a hegymászók kötéllal a csúcsokra, huncutul összevont szemmel rám mosolygott és azt mondta, hogy a kötél a hegymászók legújabb találmánya és szabadalma.

Csak rövid ideje ismertem Milant, karácsonykor kezdtem beszélni vele, majd húsvétkor újból szóba elegyedtünk, igaz, ekkor már gyakrabban, de Milan is valahogy úgy vi-

selkedett, mint az a mosolygós síző, Andreas Hofer barátja.

— Valamikor régen, még a hegymászás őskorában — magyarázta — az emberek létrákat vittek magukkal, ha nekivágtak egy hegynek vagy egy sziklafalnak, hogy felmász-hassanak a meredek falakon és a nehezebben járható helyeken. Manapság e célra már kötelet használnak, mert a kötéllel fel is lehet tolni a hegymászót a sziklára, ha az ember tud bánni vele...

— Feltolni? Kötéllel?

— Igen, komolyan mondom, Emma.

Botommal Milan lábára csaptam, s tulajdonképpen akkor kezdődött a barátságunk. Negyvenháromban, húsvétkor történt. Milan nemegyszer emlegette. Azt mondta, amikor a botommal a lábára csaptam, úgy érezte, mintha villanyáram futott volna végig rajta. Valahányszor erre gondolt, mindig jókedvű volt, nevetett.

1951. XII. 20., csütörtök, késő este.

Kališ Milan számomra nem volt csupán Andreas Hofer. Csak negyvenhét áprilisában élt így bennem, amikor megint a Csendesvölgyben jártam. Ennek is csak az volt az oka, hogy Pogány mindenféle emberekről mesélt, mint mondta, a Csendesvölgy figyelemreméltó alakjairól. Milan kissé ilyen volt, de más is. Jól ismertem őt. De azon a harmadik reggelen, amikor rágondoltam, nemcsak olyan dolgokat kerestem benne, amelyeket Pogány emlegetett.

Nem bírtam ki már az ágyon. Nem akaródzott kivárni, mikor kezdenek ébredezni a sízők. Egész jó álmuk volt. Felkeltem, mosakodni mentem, s amikor visszatértem a hálóterembe, rájuk kiáltottam:

— Talpra, olyan tiszta az ég, mint a patyolat!

Mocorogni kezdtek. Egyik-másik felnyögött és álomittas szemmel, dühösen nézett rám. Klečka is felébredt, keresgélgni kezdte szemüvegét.

— Jó reggelt! — mondta éles, suttogó hangon.

— Jó reggelt!

Felöltöztem és kimentem. Csodaszép volt odakinn. Harry, a gubancos fekete kutya is megérezte. Jókedvűen futkosott körülöttem, valósággal táncolt, és a nyakamba ugrott. A Csendesvölgyet mintha tisztára söpörték volna, áradt

belé a napfény. A napsugarak fehérén hullottak az élesen kirajzolódó hegygerincekre, s már a tágas, havas lejtőkre is záporoztak — de amikor Milannal először kapaszkodtunk fel lassan a Csendeshajlatba, akkor még szebb volt a reggel...

A nap még csak a csúcsokon járt, vörös fény fürdette a hegyormokat. Az árnyas völgyben kékesen csillogott a hó, a hegycsúcsok úgy lángoltak, mint tűzvirágok bimbói.

— Nézd csak. Florigera, alpesi fény!

— Alpesi fény?

Ma nevetségesnek találom. Alpesi fény! Annyi piripócsi nagyizálás van benne, mégis attól kezdve így hívtuk ezt a reggeli vörös ragyogást.

— Igen, alpesi fény — mondta Milan. — Így hívják.

A turistaháztól felfelé haladtunk az elenyésző alpesi fény felé, amely lassanként mind lejjebb ereszkedett a csúcsokról és kihunytt a reggeli fehér napsütésben.

— Florigera — mondta Milan —, ez a vörös fény gyújt napvilágot a sötét éjszakában. Nem mindig. Csak olyankor, ha nagyon szép napra virradunk. Te is olyan vagy, mint a sötét éjszaka. Benned is világot kellene gyújtani, olyan szép napvilágot, mint a mai.

Kíváncsin pillantottam rá. Milan félig lehunytt, mosolygós szemmel nézett vissza rám.

— Te olyan vagy — mondta, kis idő múlva —, mint a sötét éjszaka. Ezek a ronda idők sötétségbe borítottak, sötétségbe döntött a szükség is. Sok jó dolog él benned, de még alusznak. Hidd el nekem, alusznak. Te még ezt a Csendesvölgyet sem érzed magadban úgy, mint én. Át kell mennie a véredbe, s ha majd benned lüktet, akkor majd másképpen érzed magadban. Addig nem.

— Nem egészen értem, mit mondasz.

— Nem-e?

— Nem.

— Figyelj ide — mondta. — A mai rossz emberek sötétségbe döntöttek, sötétséget ébresztett benned egész eddigi nyomorúságos életed. Sötétséget hagyott maga után az apád, amikor elment tőletek. Tudom, nagyon rosszat tett. Nincs anyád, apád sincs, könnyen arra a sorsra juthatnál, hogy nem szabadulsz ki a sötétből. De most fel kell ocsúdnod, magadhoz kell térned. Tanuld meg, hogy az emberekben embereket keress, olyanokat, akik méltók e névre, és ke-

resd rajtuk kívül az értékeit ennek a földnek, amelyből származol.

Milan fürkészőn nézett rám, félig lehunyt, mosolygós szemével.

— Nézd ezt a gyönyörűséget! — mondta és körbe mutatott a botjával. — Nézd csak! Hát szülhet ez a föld olyan embereket, akik a sötétséget terjesztik bennünk?

— Szülhet — mondtam. — Én pedig aligha térek már magamhoz. Az itteni emberek alighanem apámnak adnak igazat, és talán engem is ugyanaz a szerencsétlenség ér, ami anyámat érte. Hogy keressem ennek a földnek az értékeit, hisz erre a földre is sötét éjszaka borult?!

Milan élesen, fürkészőn nézett rám, aztán nyugodtan elmosolyodott.

— Ne félj — mondta. — Eljön az idő, amikor együtt deríjtük fényre ezt az elsötétült földet.

Elgondolkoztam, nem szóltam semmit. Milan zökkenett ki gondolataimból, azt mondta:

— Te itt születél, itt nőttél fel, itt jártál iskolába, itt éltél és élsz. Ide tartozol, mélyebben ismerheted ezt a tájat, mint sokan mások. A Csendesvölgybe menekültél, nem azért, hogy szórakozz, ahogy a „városi urak“ mulatnak Kikón. Csak azért menekültél ide, mert hittél a szülőföldedben, mert tőle várod mentségedet. Ezt ne felejtsd soha, mert ez a táj, amelyet ily mélységesen átélhetsz, megismerhetsz, átérezhetsz, s amely talán megment téged, ez a táj, ez a föld kíván is valamit tőled. Talán szeretetet, kötelességeket. Talán áldozatot is. Térj magadhoz!

Ott álltam a turistaház előtt, körülöttem a fekete kutya, Harry ugrándozott, néztem a Csendesvölgyet, a hegygerincet, a csúcsokat. Amikor Milan ezt mondta, nem értettem, nem fogtam fel szavainak értelmét. Egész másképp támadtak fel ezek a szavak a háború után. Kavarohtak bennem a kérdések és a kétségek, jelentek-e valamit a Csendesvölgynek, megismer, befogad-e ez a táj, bár hajlottam Milan szavára és többet tettem, több kötelességet teljesítettem, mint sokan mások. Ezek a kétségek gyötörnek most is, tisztáznom kell őket magamban.

Csak hogy Kališ Milan már nem volt, s nem kérhettem tőle választ a kérdéseimre. Akkoriban kevesen akartak behatóbban foglalkozni ezekkel a kérdésekkel. A háború után más gondjaik voltak az embereknek. Engem Klaasnak hív-

tak, az apám náci volt, és az anyám állítólag kommunista, és ezért nem nagyon tetszettem az embereknek, s bár Zolo megmentett, nem éreztem jól magam. Tovább borongott bennem a sötét; magányos voltam és elhagyott. Nem volt apám, sem anyám. Menekülni akartam önmagam elől, ezért egyeztem bele Zolo terveibe, hogy vele együtt elmegyek és soha vissza nem térek.

Még biztattam, bátorítottam is.

A Csendesvölgy azonban negyvenhétben valahogy másképp kezdett szólni hozzám. Milan szavaival szólott hozzám, s én azon a szép reggelen rádöbbsentem, hogy a kötelességeim nem értek véget akkor, amikor az életem forgott kockán, a kötelességeim megmaradtak és tovább tartanak. Nem értek véget akkor, amikor a Csendesvölgytől nem messze a fiatal fenyvesben nem lehetett látni semmit, csak az út egy darabját, amelyet megvilágított a szeptemberi nap, s az úton egy kislány haladt, tehenet hajtott, veszővel simogatta az oldalát.

Kimentem az útra és megkérdeztem a lánykától:

— Nincsenek németek a faluban?

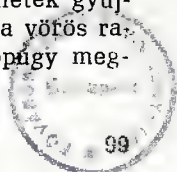
— Én meg is mondanám magának — szedte össze bátorságát kis idő múlva a lányka —, de erre jönnek, mert errefelé irányították az autóikat, utolérnek és megölnek.

Aztán sokáig semmi sem történt az úton, míg nem érkeztek meg két autón a hitlerista katonák. Közülünk öten maradtak életben, és Hitler katonái már nem érték utol azt a kislányt. Nem is ölték meg.

Ez az emlék kissé megborzongatott. Végigmentem a fűvön az árnyékon túl, amelyet a Szélkatlan gerincének meredek fala vetett a Csendesvölgybe. Leültem egy nagy kőre, Harryt néztem, ahogy ugrált előttem, hallgattam a hegyipalakok és a vízesések zúgását és Milanra gondoltam, négy új ismerősömhöz, Zolóra és önmagamra.

Kališ Milannak igaza volt. Ha élne, talán örülne neki, ahogy Marčuk is örül.

A rövid idő alatt, amióta ezt írom, nagyon magasra nőtt a vörös téglából épülő három lakóház, messze rajtuk túl szélesebbre nyújtóztak a fehér gyárcsarnokok, mélyül az új folyómeder és a terelőcsatorna. Völgyünkben jobbról is meg balról is, a folyó mentén kétfelől piros épületek gyújtogatják a fényt, nem olyan szép a színük, mint a vörös ragyogása a Csendesvölgy gerincén. De később éppúgy meg-

fehérednek, ahogy ott is megfehéredett a havon a tiszta, reggeli napvilág.

Eltűnik az árnyék a völgyünkből, eltűnnek a régi fekete viskók. Két Staska, Hanka és Katka piros, nevetős képpel jár a munkába. A harmadik — Stázka szomorú.

XII. 23., vasárnap.

Tegnap a sztálini ünnepség után Tretina megkérdezte tőlem, ünnepeltem-e én is. És vajon mit.

— Tretina elvtárs — mondtam —, túl sokat engedsz meg magadnak. Nem tűröm az ilyesmit. Ha még egyszer így kezdesz velem beszélni, felelősségre vonatlak. Tudom, nem telik benne örömed.

— Csak nem hiszed, hogy komolyan gondolom? — mondta.

— Akkor meg mire jó az ilyen ostoba beszéd?

Tretinának mosolygott a homloka. Nem szólt semmit. Meg akartam mondani a férjemnek, már a nyelvemen volt, de féltem.

Jön a karácsony. Ma utazunk a férjem szüleihez.

XII. 29., szombat.

Visszaérkeztünk a karácsonyi ünnepekről. Férjem szüleinél sok volt a beszéd, a vita és a veszekedés, belépjenek-e a szövetkezetbe vagy sem.

Zöld volt a karácsony. Hó nélkül. Állítólag mindenütt kevés a hó.

1951. XII. 29., szombat, késő este.

Hideg van. Sokat beszélnek a téli olimpiáról. A sízők hitvány havon edzenek. Talán jutott belőlük néhány a Csendesvölgybe is.

Egyszer karácsonykor csak négyen voltunk a turistaházban. Doubek, a felesége, Milan és én. A hó vagy két hét óta hullott egyfolytában, s amikor elcsendesedtünk a dísztelen fenyőfa alatt, Milan azt mondta:

— Itt a Csendesvölgyben minden másképp van, itt fehér a karácsony és fehér a húsvét is.

— Igazat beszélsz — mondta csendesen Doubek.

Felesége kérdőn pillantott rá, a gondnok bólintott.

Elcsendesedtünk. Doubekné okarinán eljátszotta a csendes éjről szóló dalt.

Volt valami közös vonás azokban az emberekben, akik a Csendesvölgybe jártak, s akikkel ott ismerkedtem össze a háború alatt, illetve akkor negyvenhétben, a háború után. Nevetséges dolgokat mondtak, de csak azért, mert olyasmiről beszéltek, ami világos és természetes volt minden ember előtt.

Körülbelül olyan volt ez, mint amikor a hajóstiszt megkérdezte a tengerésztől, hol tanult meg úszni, és a matróz azt felelte, hogy a vízben.

— Milyen vízben — ordított rá a tiszt.

— Nedves vízben.

Ilyen ember volt Godwin Austen, a tudományosan megalapozott hegymászó, aki részt vett a gaurizankari kirándulásban, ilyen volt egy kissé Kališ Milan, Pogány Mišo is ilyen volt, s úgy érzem, kissé ilyen vagyok én is és sokan mások.

Ilyen ember volt Doubek gondnok is. A régi turistaház előtt egy karót vert a földbe, felső végére akasztófa formájában egy darab fát erősített, rá ócska síkabát ujját akasztotta. A karóra bádogtáblát szögezett, a táblán ez állt: „Tökéletesen megbízható és hibátlanul működő BAROMÉTER. Ha a kabátujj nedves, akkor esik vagy nemrég még esett. Ha a kabátujj száraz, nem esik és egyelőre nem is fog.”

A turistaházban egyéb érdekes emléktárgyak mellett egy pár ibolyaszínű női papucsot őrzött. A falon lógó papucs alatt a következő cédula díszelgett: „Ha az illető hölgy lábán viselte volna e cifra papucsokat, nem felejtette volna őket nálunk.”

Sokan mondogattuk, hogy ha nem esik, az ember meg nem ázik, ha nem fúj a szél, át sem fázik, még síkabátban sem — és amikor mind az öten, Pogány Mišo, Solan, Klečka, Sališ Janka meg én fenn álltunk a Sátánkővénél, Pogány Mišo váratlanul hétmázsás bölcsességgel rukkolt elő.

— Ha olyan eszményi az idő, mint ma — mondta hosszas töprengés után —, ha olyan eszményi a hó, mint ma, ha az embernek olyan eszményi síjei vannak, mint nekünk, és ha az ember olyan eszményi síző, mint mi... akkor a sízés is eszményi.

Az is volt. Klečka kivételével mindnyájunk számára. Klečkának valahogy megugrott az eszményin beviaszkolt síléce, arccal a hóba esett, felhorzsolta képét és szemüvege mögé hó került. Behavazott szemüveggel, véres képpel ért utol és miután a Sátánkövénél rendbe szedte magát, azt mondta, hogy csak fél szemének a negyedével látott. No de így, nyolcadszemmel is nagyon sietett Sališ Janka után.

Reggel felkerekedtünk, hogy mielőbb eljussunk a Nagy hegy alá, ahol a Csendesvölgy legszebb katlanos és vályús lejtői vannak. Friss volt az idő, éjjel zivatar után elég keményen fagyott, fáztunk is, amikor kimentünk a turista-házból. A Szélkatlan felől hideg északi szél fújt, Sališ Janka, akinek arca az éjszakai sírás után derűs volt, akár az égbolt, ki is jelentette, hogy hideg van.

— Hát augusztusban sízni nem lehet — vágtam rá, s ahogy illik, mindnyájan rábólintottak, hogy igazam van. Örültem, hogy Sališ Janka is kissé elmosolyodott. Hogy még jobban megszilárdítsam a jókedvét, odakiáltottam Solannak, aki vagy tíz lépéssel előttem ment:

— Igaza volt, gyönyörű az idő. Ez többet ér egy liter bornál.

— Fizet még egy litert? — kérdezte.

— Talán fizetek.

— Nocsak — mondta Pogány, és megállt. Még egyszer megismételte: — Nocsak! — aztán mentünk tovább.

Elég magasra jutottunk, vagy ötszáz-hatszáz méterre a turistaház fölé, ott megpihentünk, és Sališ Janka váratlanul szép, csengő hangon rágyújtott egy lassú, elnyújtott népdalra, még a plzeňi és brnói sízők is megálltak és felénk forgolódtak, aztán Pogány Mišo lefotografált mindnyájunkat, morgott, legalább egy árva felhő lehetne az égen, hogy lefényképezhesse a hegyeket is, nemcsak a magunkfajta aprónépet, s végre nekikészülődünk a lesiklásnak.

A síléceken alsó kötésre fordítottuk a sodronyt, megigazítottuk, szorosabbra húztuk a nadrágot, belebújtunk a kabátba, és jobban fejünkbe húztuk a sapkát, hogy búcsút ne vegyen útközben. Mind a négy társam sapkát viselt, ettől valahogy úgy éreztem, hogy nem tartozom egészen közéjük. Nemcsak azért, mert elrontottam a kedvüket, hanem a sapkák miatt is. Mind a négy sapka valamiben hasonlított egymásra. Nyilván ugyanaz a kéz kötötte mindet. Pogány Mišo sapkája szürke gyapjúból készült, végén sötétkék gom-

bóccal, Klečka Števo piros gombócos kék sapkát viselt, Solan Jožo barnát sárga gombóccal, Sališ Janka sárga sapkáján a zöld golyóbis olyan volt, mint valami éretlen alma. A sapkákról láttam, hogy négyüket valami más is összeköti azon kívül, hogy együtt jöttek a Csendesvölgybe.

Valamennyi sapkát nyilván Sališ Janka kötötte, gondoltam, vagy nővére, vagy valaki más, akinek érdeke, hogy a társaság összetartsen. Aztán kissé kínozni kezdett a kérdés, nem vagyok-e túlságosan zavaró elem közöttük, nem okozok-e még nagyobb bajokat is, mint Janka csendes éjszakai sírása volt.

Derekamra csavartam a nedves fókabőr csíkokat, aztán lesiklottunk a nagyszerű, fehérén izzó havon a Nagyhegy alól a Sátánkövéhez.

Valóban úgy éreztük, mintha óriási, gyönyörű fehér lovon nyargalnánk, s a paripa félmérföldes ugrásokkal vinne előre. Keresztülringatództunk a lejtő hosszán nyíló katlanokon és vályúkon, átrepültünk a tisztásokon, aztán megint ringatództunk, mintha óriási és gyönyörű fehér lovunk hatalmas ugrásokkal vinne valahová — nem, meg sem tudom mondani, hová, s mintha kék zászló lengene fölötte.

Rövid ideig tartott, e világon minden jó rövid ideig tart. Vagy három óra hosszat tartott, míg felkapaszkodtunk a Nagyhegy alá, s nyolc-kilenc perc alatt értünk le a Sátánkövéhez.

Elsőnek Solan érkezett meg, utána én, s míg befutottak a többiek, megkértem, adjon tanácsot, mit tegyek, mert éjszaka sírni hallottam Sališ Jankát.

— Én is hallottam — mondta Solan és rám mosolygott. — Tudom, miért sírt. Talán maga miatt, azért, mert Števo bemutatkozott magának. De mit se bánja. Az ilyen könnyek a szerelem fáját öntözik, hogy aztán annál dúsabban lombosodjék...

Megérkeztek a többiek, aztán megpihentünk a Sátánkövénél, mert fájt a lábunk. Lecsatoltuk a síléceket, a szikla napos oldalán keményre tapostuk a havat, s mivel a kő széles volt és kissé hátrahajolt, mind az öten állva nekitámaszkodtunk és néztük a Nagyhegyet. Sötét szemüvegen keresztül néztük a meredek lejtőket, martokat, sziklaoszlopokat, csorbákat, zugokat, bordákat, vályúkat és szakadékokat, ezt a csodálatos Nagyhegyet, amelynek testén fehérén és vakítón csillogott a jeges hóköpeny. Tagbaszakadtan,

keményen állt helyén a Nagyhegy, mint valami óriási remekmű, amelyet egyszerre teremtett az isten és a sátán.

Felocsúdtam képzelődésemből, leráztam magamról a Kališ Milant kereső emlékeztést és megkérdeztem Pogány Mišótól, melyik lejtőn ereszkedett le a három fura turista, Tiracs Mir, Godwin Austen és Nanga Parbat.

Pogány egy széles, teknős mélyedésre mutatott, amely vagy száz méterrel a Nagyhegy csúcsa alatt kezdődött és meredeken futott le a szakadékba, a magasból lezuhant, egymásra halmozódott kőbálványok közé, amelyeket most vastagon lepett a hó.

— Erre? — kérdeztem. — Hisz itt úgy leröpültek, mintha szánkón csúsztak volna.

— Persze hogy lerepültek — mondta Pogány. — Másképp nem jutottak volna el a turistaházba. A nadrágjuk persze itt-ott fennmaradt a köveken. Ha nincs szerencsénk, rapi-tyára törik magukat.

Aztán csendben voltunk. Fejünket a kőnek támasztottuk, szemünket lehunytuk, elraktuk a szemüveget, arcunkat a nap felé fordítottuk, magunkba szíttuk, valósággal ittuk a tiszta levegőt és a napfényt.

Talán furcsán hangzik, de a világon sok furcsa dolog akad.

A Csendesvölgyben az ember magába szíhatta a nap tiszta fényét. Érezte, hogyan árad orrán keresztül tüdejébe a ki-mondhatatlanul finom, ragyogó és izzó fénypor.

Meg akartam ezt mondani Pogány Mišónak is, kis ideig tétováztam, végül meg is mondtam, bár reggel óta furán nézett Solanra meg rám. Az volt az érzésem, hogy nem nagyon kíváncsi a beszédemre. Négyünk közül Pogánynak volt a legrosszabb kedve.

— Igaza van, nagysád — mondta megfontoltan. — Sőt merem állítani, hogy a Csendesvölgyben a napfényt kenyér-re is lehet kenni.

Elnevettük magunkat.

Kissé felnyitottam a szemem, s tüstént le is hunytam, olyan hevesen tört rám a napfény. Lehunyt szemem előtt még sokáig feketén kísértett a hegyhát görbe vonala a vad, éles és meredek Laudon-csorbától a Nagyhegyig és a Nagyhegytől a Csendeshajlatig. Megint nevethetnékem támadt. Jó, hogy senki sem vette észre, mert egy történet jutott az eszembe, amely itt játszódott le a Nagyhegyen és a régi

turistaházban, s nem szívesen meséltem volna el új ismerőseimnek.

Amikor apám bevonult és kevéssel utóbb a Gestapo elhurcolta anyámat, ismerősökhöz menekültem. Náluk rejtőzködtem.

Aztán ajánlólevelet tőlük kaptam Doubek gondnokhoz, és elszőktem a városból a Csendesvölgybe. Hova máshová mehettem volna? Akkoriban már emberek bujkáltak a hegyek közt — s én látni sem bírtam olyan embereket, akik hasonlítottak apámhoz. Nemcsak jellemükben és tetteikben, hanem külsejükben, ruházatukban is. A turistaházban maradtam. Segítettem a konyhán, felhordtam az ételt a vendégeknek, elmostam az edényt és segítettem Doubek gondnoknak elintézni a mindenféle leveleket, amelyekkel a turisták és sízők klubja meg más hivatalos közegek áraszották el a Nagyhegy alatti turistaházat. Szabad időmben sízni is jártam, ha jó hó volt, Doubeknélőtől kaptam kölcsön bakancsot, nadrágot, sílécet. Negyvenkettőtől kezdve éltem itt a Csendesvölgyben.

Az első németek negyvenhárom júliusában kezdtek vizslatni a Csendesvölgy környékén, később a Csendesvölgybe is bedugták a pofájukat. Civilek voltak, mászkáltak a hegyháton és az ormokon, mindenféle készülékeket cipeltek fel a csúcsokra, hogy ott mit csináltak, senki sem tudta. Egyszer vagy kétszer a turistaházban is jártak, és azt mesélték, hogy a Csendesvölgy vizeinek erejét tanulmányozták.

Vizsgálódásuknak egy professzor vetett végét.

A nevét már nem tudom, csak arra emlékszem, hogy nagy odaadással viseltetett a rendszer iránt. Egy szép napon — negyvennégy júniusának elején volt — ez a professzor diákjaival, nagyrészt a Hlinka-ifjúság tagjaival együtt kirándult a Csendesvölgybe.

Feljöttek a völgyben, a turistaházban elmondták, hova igyekeznek, Milan figyelmeztette a professzort, hogy a Nagyhegyen vigyázzon, mert ott furcsa és titokzatos holmik vannak, a professzor kissé elsápadt, ennek ellenére diákjaival együtt a Csendeshajlatból nekivágott a Nagyhegynek.

A Nagyhegyen észrevette a készülékeket, s mivel akkor véletlenül senki sem volt mellettük, előbb kővé dermedt megdöbbenésében, majd kijelentette odaadó diákjainak, hogy ez nagyon veszélyes dolog, velük együtt leszerelte, amit le

lehetett szerelni, mindent elcipelt a városba, és ott leadta a csendőrpáncsnokságon.

Másnap a turistaház tele volt csendőrökkel és katonai szikratávírással.

Mindnyájan bámultunk, én, Milan, Doubek, a felesége, hogy mi lesz ebből, miért jöttek egyszerre ilyen sokan, s a csendőrosztag páncsnoka szerfölött illedelmesen mindenfélét kérdezett Doubektól. Megkérdezte, nem rejteget-e a turistaházban gyanús elemeket, nem csavarognak-e gyanús elemek a hegyek közt, s egyáltalán nem vett-e észre valami gyanúsat a Csendesvölgyben.

Doubek azt mondta, nem.

— Nem?

— Nem.

— Akkor hát ki kezeli a titkos rádióadót, talán maga?

— Miféle titkos leadót?

— Hát ott föl a Nagyhegyen.

Doubek jó ideig nem tudta, miről van szó, aztán elnevette magát. A páncsnok ráordított, s amikor a páncsnoki ordítás elcsöndesedett, Doubek nagy lelki nyugalommal — ekkora nyugalom csak tőle telt ki — néhány keresetlen szót ejtett drága német barátjainkról, a német segítségről, a Csendesvölgy vizeinek erejét vizsgáló kiváló német szakemberekről és figyelmeztette a csendőrpáncsnokot, hogy senki se merészelje megzavarni a Német Birodalomhoz fűződő barátságunkat, még akkor sem, ha az illetőt professzornak vagy csendőrpáncsnoknak titulálják.

— Az a professzor egy ökör — ordította a csendőrpáncsnok, saját magáról természetesen nem nyilatkozott, és megparancsolta a gondnoknak, hogy adjon inni a legénységnek.

Nem tudom, mit ittak és mennyit ittak, mert nem láttam őket. De annyit tudok, hogy jókedvűn mentek haza. Útközben még dalolgattak is.

Később tudtam meg, hogy a németek a Csendesvölgy környékét térképezték, s amikor megtudták, hogy szinte valamennyi elektromos jelzőkészülékük a csendőrpáncsnokságon van, rettentő dühbe gurultak, és a professzornak csak fene nagy protekció árán sikerült megúsznia szárazon a nagyhegyi kalandot. De hiába dühöngtek. Aljasságukat még odaadó szolgáljuk, a bitang professzor gyomra sem vette be. De a professzornak sok mindent köszönhetünk.

A németek azontúl nem tanulmányozták többé a Csendes-völgy vizeinek erejét.

Szívesen elmondtam volna ezt Solannak vagy akár Pogánynak is, de nem mertem. Pogány Mišo jól ismerte a Csendes-völgyet és környékét, s nem tudtam, nem hallott-e a dologról ő vagy valamelyik társa, nem ismeri-e a tanárt. Nem akartam megzavarni a jó hangulatot, amely hatalmába kerített a napsütötte Csendes-völgyben. Hallgattam.

De ha tavasszal elutazunk a Csendes-völgybe, akkor majd elmesélem a férjemnek.

Perzselt a nap, perzselőn verte vissza sugarait a hallatlanul fehér hó, mélyen belélegeztük a napsütés kimondhatatlanul finom és forró porát.

Szakasztott úgy volt, mint akkor, amikor Kališ Milan azt javasolta, hogy nevezzük el ezt a sziklát Sátánkővének. Akkor is így sütött a nap, amikor Milan az Üveghegyről mesélt nekem.

— Tudja, hogy hívják ezt a sziklát? — kérdeztem Pogánytól.

— Nem — mondta. — Maga talán tudja?

— Tudom. Sátánkővének.

— Okos név — vélte Pogány. — A sátán biztosan valami fehérnéphez akarta vágni, aki nem hagyott neki békét.

— Ó, maguk férfiak! Mire gondolnak mindig! Hány óra?

— Fél három.

— Nem megyünk még vissza a turistaházba?

— Mehetünk — mondta Pogány —, mert itt még töpörtyűvé sülünk. Pedig kár lenne értünk, ugye, Janka?

— Hogyne. Kinek kellene ekkora töpörtyű?

Derekunkra kötöttük a síkabátokat, blúzokat és ingeket, felcsatoltuk a síléceket és lesiklottunk a turistaházhoz.

A gondnok szótlan és hallgatag segédje az ablakból nézte jöttünket, s amikor azt mondtuk, hogy gyönyörű az idő, és igaza volt, ránk mosolygott, és lassú szóval ráhagyta:

— No, tudják, ha így süt a nap, egész szép az élet a Csendes-völgyben.

1951. XII. 30., vasárnap.

Most aligha szép ott az élet, mert ha a Csendes-völgyben szép az idő, olyankor szép idő jár másutt is, a síkságon. Itt meg most nagyon szürke az ég, olyan, mint ólomszálakból

szótt lepedő, a földön is szürke minden, csak a hegyek kékenek valamicskét. A csendes szél erre-arra kergeti a fehér hógomolyagokat. Úgy látszik, most már hosszabb időre fehér marad a föld. Fagy.

Egyszer, karácsony előtt már egészen fehér volt a világ itt a mi építkezéseinken is, de gyöngye volt a hótakaró, elolvadt és beszította a föld.

Karácsony után megritkult a nép, de azért mindenütt folyik a munka. A régi és az új gépgyárban, a magas- és a vízépipítkezéseken. A három Staska még mindig Maneton robog. Tegnap láttam őket. Arcukat pirosra csípte a hideg, szemük jókedvűn csillogott. Csak a Stázkáé nem, azé, aki nálunk járt. Az új folyómeder és a terelőcsatorna lassan nyomakodik előre a régi part menti töltéshez. Dohognak a talajnyesők, kotrógépek, billenő teherautók és az apró mozdonyok. Két medret mélyítenek, egyet a folyónak, a másikat a csatornának, amely fölött majd a vízierőmű áll.

Ma elhagyott az építkezés. Mint vasárnap mindig. De ritkul a munka már pénteken és szombaton is. Elég sűrű a munkamulasztás. Eddig az 5. szakaszon volt a legkisebb. Ennek mindig örültem. Örülök neki most is.

Tretinának se híre, se hamva. Karácsonyra hazautazott. és még nem tért vissza. Csak újév után jön meg. Holnap nem dolgoznak.

Tretina? Mi lelte azt az embert? Másnak ismertem.

— Nem lehetett rajta segíteni, ma kiszenvedett — mondta a férjem kevéssel karácsony előtt.

— Kicsoda? — Megijedtem, Gajar Janóra és Mojto Peterre gondoltam, bár egyikük sem halhatott bele a baleset okozta sérülésekbe. — Ki halt meg?

— A te fiatal jávorfád.

— Ugyan eredj! Miket beszélsz!

— Komolyan mondom, Emma.

— Tudom. Nem láttam, amikor hazajöttem. Kár érte, szép kis fa volt.

Ablakunkból már nem látni a fiatal jávorfát.

— Veszekedés is volt miatta.

— Veszekedés?

— De még milyen! Marčuk összeveszett Tretinával.

— De miért?

A férjem elmesélte, hogy Tretina pallér nem sokat törődött a kis fával. Lukáč, a baggeros csak úgy tréfából ki

akarta kanalizálni a jávorfát, kitépni a földből és a kavics-
csal együtt a kocsira szórni. Marčuk rákiáltott, hogy nem
így szokták. Rendes ember másképp csinálja, nem így.

— Hát hogyan? — kérdezte állítólag Tretina és elnevette
magát.

— Hogyan? Én megmutatom, hogyan kell. Az ember fej-
szével szépen kivágja a fát. Talán szüksége lesz rá vala-
kinek. Fejszenyelet farag belőle, botot vagy karót. Kár
a szép fáért. A gyökerével tehettek, amit akartok.

— Ugyan már! Eredjen innen! Magát is felkanalazom!

— Csak azt merészd! — Marčuk elkapta a jávorfát,
megrázta, de a fa még biztosan gyökeredzett a földben.
Nem lehetett kiszakítani.

— Megállj! — mondta Marčuk Lukáčnak. -- Hozok egy
fejszét és kivágom.

— Rendben van — mondta Tretina, de mire Marčuk visz-
zatért a fejszével, a jávorfának már nyoma sem volt. Tre-
tina megparancsolta, hogy dobják föl a kavicsszállító csillé-
re, a kis mozdony elvitte valahova messzire, az új csatorna
töltéséhez.

— Miért tette ezt Marčukkal? — kérdeztem férjemtől.

— Nem tudom — mondta. — Marčuk öregebb náluk, így
szórakoznak. Nagyot nevettek, amikor Marčuk fejszével
a kezében elment a töltésre, megkereste a jávorfát, lebo-
tozta, levagdosta róla az ágakat meg a gyökereket. Amikor
kezében a vékonyka fatörzzsel visszajött, kicsúfolták, hogy
vágasson deszkát belőle, a deszkából meg készíttessen ma-
gának almáriumot.

Bántott a dolog. Még mindig bánt. Ki tudja, mire kell
Marčuknak az a jávorfa? Nem virágtartónak az ablakunkra?

— Inkább magatokon nevessetek — felelte állítólag Mar-
čuk —, nekem meg hagyjatok békét! Na megálljatok! Le-
het, hogy még én is nevetni fogok rajtatok. Bizony, talán
éppen én.

— Különös szórakozás — mondtam.

— A kis jávorfának már vége — mondta a férjem. — Mar-
čuk majd valamit mesterkedik belőle, az ám, hisz ezer-
mester, te meg többet nem mehetsz Tretinához, hogy meg-
tudd tőle, micsoda fa, hogy hívják.

— Ugyan kérlek, ne tedd magad nevetségessé! Ha te tud-
tad volna, miféle fa, nem kérdeztem volna Tretinától.

A férjem kissé elszégyellte magát. Bánt, hogy már több-

szőr hazudtam neki, valahányszor Tretináról beszélünk. Azt mondják, a hazug embert könnyű utolérni, a hazugság nem sokat segít rajta. Ha az ember becsületes akar lenni, a kis hazugságot nagy igazsággal kell jóvátennie.

— Mit írsz annyit az utóbbi időben? — kérdezte aztán a férjem.

— Én?

— Te. Láttam.

— Ebbe a noteszba?

— Igen.

— Ó, semmiség. Cikket akarok írni az üzemi újságba.

— Komolyan? Igazán, Emma, írhatnál valamit. Tudod-e, mire kellene fölhívni a figyelmet? Az utakról kellene írni. Nehéz innen eljutni a gépgyárba, az építkezésekre sem visznek jó utak. A híd messze van, és az emberek errefelé járnak a vasútra, az országútról letérnek a régi töltésre. Utat gyúrtak a régi töltésen. A három Staska is erre jár a Manet robogóján. Egyszer még belepottyannak a vízbe. Erről kellene írni, hogy az emberek meglássák a hibákat maguk körül, aztán valahogy figyelmeztetni kellene őket, hogy az utat meg lehetne csinálni, önkéntes munkabrigádokat kellene szervezni, mindenki dolgozna egypár órát, nem kellene többé gyúrni a sarat...

— De hisz erre fog haladni az új út. Itt lesz valahol az új híd is.

— Lesz. De mikor?

— Jól van — mondtam —, megpróbálom. Hasznos dolog lenne. Kampányt indítani és ideiglenes utat építeni. De én másról akartam írni. A völgyünk asszonyairól és lányairól.

— Azt is lehet, de erre nagyobb szükség volna. Az asszonyoknak és lányoknak is sárban kell járniuk. Lépj érintkezésbe a többi itt megjelenő üzemi újsággal és csináljatok valamit!

— Jól van, megpróbálom.

Ó, mi minden vár még rám! Többek között az üzemi újságba is cikket kell írnom. Ezt meg itt ezentúl óvatosabban kell írnom, mert a férjem kinevetne, ha megtalálná — vagy talán nem is nevetne rajtam. Olyan dolgokról faggatna, amelyeket itt amúgy is elmondok. Magamnak mondom el és jobban, mintha beszélnék róluk.

— Hallod, Emma — mondta még a férjem —, de nehogy úgy írj, ahogy ebben az újságban áll! — Összehajtogatott

újságpapirost húzott elő a zsebéből és egy piros ceruzával bekerejezett mondatra mutatott. — Így ne írj!

Elnevettem magam.

— Ugyan eredj! — mondtam. — Milyen ízetlenek vagytok ti férfiak!

— Csak az érdekelne — mondta a férjem —, hogy az ilyen mondatot ostobaságból vagy huncutságból nyomtatják-e ki. Az emberek nevetnek rajta. Marčuktól kaptam, azt kérdezte, valóban elment-e már mindenkinek a józan esze.

— Itt hagyod nekem? — kérdeztem.

— Itt hagyom — mondta —, de nem követendő példa-képül.

— Ne félj!

Valóban különös mondat. Nehéz megmagyarázni, hogyan került bele „A tisztaság fél egészség” című cikkbe, amelyet Lipa doktor, a gépgyár üzemi orvosa írt. „Ha pedig le a helyzet továbbra is olyan maradna, ahogy leírtam — hangzik a mondat —, kénytelen leszek ideiglenes... vitríneket állíttatni az épületek mögé.” Lehet, hogy akaratlan humor van benne, de ha szándékosan íródott így, akkor a humor körülbelül olyan, amilyen Tretina és Lukáč tréfája volt, amelyet Marčukkal és a fiatal jávorfával űztek.

Lipa doktor bizonyára nem úgy értette, hogy a vitríneket afféle célokra használják — talán igazságtalanság volna azt állítani róla, hogy illedelmességi rohamában nem akarta leírni a kissé hasonló hangzású másik szót.

Sok mindent lehetne javítani az üzemi lapokon belül és kívül is, de ebben az évben már aligha történik valami. Nagyon megkurtult az esztendő, nemsokára új évet írunk. Ezerkilencszázötvenkettőt.

Mindenki kíváncsi rá, mit hoz az új esztendő. Én is.

XII. 31., hétfő, késő este.

Tizenegy órára jár már, és a férjem még nincs itthon. Szilveszterezik valahol. Még vacsora előtt elment. Én nem akartam vele menni.

Ma együtt ebédeltünk, elmentünk egész Tomanovába a Hársfa szállóba, s ahogy mentünk a régi országúton, amelyet lassan megközelít az új folyómeder és a csatorna, bal felé pillantottam, a nagy kanyarra, amelyet a folyó vet

pontosan a régi töltés előtt. Bár kevés a víz, mégis vadul ostromolja a gátat, habosan csapkodja a köveket. Ott, ahol a folyó és a töltés elkanyarodik, ott végződik az 5. szakasz. Mihelyt elkészül az új meder, összekötik majd a régivel. Az erőmű csatornáját is.

Jobb kéz felől a felásott szürke, kövecses föld már három új, nagy töltéssé formálódik a két meder mentén. Az egyikben a folyó hömpölyög majd, a másikban a vizet vezetik az erőműbe. Nagy és hatalmas alkotás, főleg ha az ember meggondolja, hogy néhány esztendeje még szinte semmi sem volt, csak füzes, sás, vadkacsák és békasó.

— És merre fog vezetni az a patakátersz? — kérdeztem a férjemtől.

— Errefelé — mutatott a régi töltés szomszédságába. — Itt folyik majd a Lukavica a föld alatt.

— Tavaszig elkészül?

— Hogyne.

— És mikor jönnek a tervezőmérnökök?

— Nem tudom. Már itt kellene lennie az új tervnek, nemcsak a tervezőknek. Az átersz dolga úgy húzódik, mint a rétestészta. Pedig már nincs sok időnk. Áprilisra készen kell lennie, bármilyen nyaktörő is a terminus.

— Már rég hozzáfoghattatok volna, ha a régi tervrajz szerint csinálnátok.

Férjem a fejét csóválta.

Nem értem, mit akar, de talán az az oka, hogy nem értek a munkájához. Nem csekélység elvezetni az erőművet tápláló csatorna és az új folyómeder alatt egy nagy patakot, a Lukavicát, aztán a meder túlsó oldalán megint felhozni a föld színére, hogy valahol a 6. szakaszon a folyóba torkollhasson. Nagy patak a Lukavica. Most kevés benne a víz, de elég nagy a medre. A Hradovica környékén nagy területről vezeti el a vizet.

De még így sem értem a férjemet, bár igyekszem megérteni a munkáját. Az embereket nehéz megérteni. Főleg mást, de magunkat is. Mi vagyok, ki vagyok? Szüntelenül felteszem magamnak a kérdést, hogy minek is írom ezt, s hogy megválaszolhassam, a szüleimnél kezdem.

Apám — hogy mi volt az apám, nem tudom — beszélt szlovákul, németül és legrosszabbul magyarul. Könyveket kötött, nyomorúságosan tartotta el önmagát, anyámat és engem. Anyám jól beszélt szlovákul, rosszabbul beszélt ma-

gyarul, németül pedig nem tudott. Tőle telhetőleg segített apámnak és nekem. Varrogatott. Hát én? Szlovák iskolába jártam, mert anyám így akarta, és tűrhetőn megtanultam mind a három nyelvet. Apám azt mondogatta, nemegyszer előttünk is hangoztatta, hogy a németeken senki sem tesz túl, és anyám gyakran bújtatott a mosókonyhában olyan embereket, akik a németek elől szöktek Magyarországra, enni adott nekik — én meg néha eljártam, hogy iratokat szerezzek nekik. Akkor már lematuráztam volt, elvégeztem a kereskedelmi akadémiát és a városházán dolgoztam. Aztán anyámat elvitték és engem is kerestek. Amikor elmenekültem a Csendesvölgybe, és ott Kališ Milan — mint maga mondta — megszabadított a sötétségtől, megláttam a föld szépségét és sok ember értékét, s amikor később elmúltak a felkelés nehéz napjai, tudtam, hogy ide tartozom, ehhez a földhöz, amely a Csendesvölgyet hordozza a hátán.

Csak a háború után látszott minden másnak, amikor hatalmába kerített a félelem, és Zolo megpróbált rábeszélni a maga szándékára. De ez csak kísértés volt, mert amikor a Csendesvölgy, amelyből hiányzott Kališ Milan, néma visszhangjával azt kiáltozta felém: „Hol vagy, Milan, hol vagy? Gyere, és ketten leszünk!“, másképpen kezdtem nézni a dolgokat magam körül, másképp, mint azelőtt. Amikor elvonultak a felhők, és a Csendesvölgy kitárulkozott egész tavaszi pompájában, teljesen elhallgatott bennem a kétség, hogy Milannak volt-e, vagy Zolónak van-e igaza.

Meg sem szólalt többé, mintha sohasem gyötört volna, mert a Csendesvölgy továbbra is szép, derűs és napos volt. Kezdetben féltem a szép időtől, attól tartottam, hogy a derűs és napos Csendesvölgyben egészen hatalmába kerít Kališ Milan, aki már nincs, sokkal inkább hatalmába kerít, mint a felhőkbe, ködbe burkolódzott völgyben, s hogy ettől még jobban elmélyül bennem a tompa üresség. De nem. Talán túlságosan szép volt az idő. Elragadott a napsütötte Csendesvölgy pompája — és Solan nagy kezét, amelytől idegenkedtem, egyszerre erősnek és szépnek találtam, amikor egyszer odajött hozzám és mindkét kezében egy-egy sáfrányvirágot tartott. Az első sáfrányokat...

Szilveszter!

Éjfél előtt hazajött a férjem sok barátjával együtt. Köztük volt Lipa doktor, a gépgyár üzemi orvosa. Boldog újévet kívántak, bocsánatot kértek a zavarásért, aztán összehordtak hetet-havat, és ittak. Két palack rumot hoztak magukkal. Az egyiket eldugtam.

A hangos beszéd, tréfalkozás közben Brtko, az igazgatóság raktárügyi előadója azt mondta Lipának, hogy szenzációs cikket írt az üzemi újságba.

Lipa doktor büszkén kihúzta magát.

— Nem olvastad? — kérdezte Brtko.

— Nem.

— Hát ide figyelj, ez egész csodálatos, az emberek ezentúl nehéz perceikben nem járnak többé latrinára, hanem bebújnak a vitrínbe. A kultúra fejlődése mérföldes léptekkel halad előre, érted, mérföldes léptekkel!

Hasonló ostobaságokat beszéltek még sokáig, több mint egy órán keresztül, míg el nem mentek a férjemmel együtt.

Újév, késő este.

...az első sáfrányokat, amelyek akkor kinyíltak a Csendesvölgyben, Solan elhozta nekem.

Szép idő volt.

Napközben perzselő napsütés, a holdvilágos éjszakákon fagyott, reggel megint minden erejéből süttött a nap. Sízünk délelőtt is, délután is, lesült az arcunk, a kezünk. Valósággal feketére sültünk. Solan jobb arcán már a fekete pontot sem lehetett látni. A nap nem kímélte Sališ Jankát sem, a Csendesvölgy végleg elűzte a fehér hajú lányka rosszkedvét. Ez nemcsak a Csendesvölgy érdeme volt, közrejátszott benne az is, hogy Solan minden reggel sáfrányvirágot hordott nekem. Sališ Janka zsebkendőt borított arcára, lyukakat vágott belé, hogy valamit lásson. Úgy hívtuk: Láthatatlan Ember. Nekem feketére sült a vállam, a hátam, a lábam is, mert batyumból előszedtem a rövidnadrágos napozó ruhát. Barnult a bőrünk mindnyájunknak — múltak a napok, és fogyott a hó. Nem a Nagyhegy alatt, nem is a Predno vagy a Csendeshajlat tövében. Nem csappant meg a hó sem a Négyfog, sem a Szélkatlan alatt.

Csak lejjebb a Csendesvölgyben fogyatkozott meg. A turistaház körül, fölötte és alatta kiütközött a földből az új fű és a sáfrányvirágok. Mint zöldeslila tüskék bújtak ki a földből, fehérés-ibolyás kelyhecskékké tárultak szét. Megint *Florigera Montana* voltam, s hogy az lehessenek, *Solan* naponta legalább három szál sáfrányvirággal áldozott nekem. Kettő a blúzomra került, a harmadik az orromra. Az orrom ugyanis, mint általában minden emberé, kissé a világűr felé tört, és közelebb volt a naphoz, mint az arcom. Ezért féltem, hogy a nap még megárt neki.

Fenn a katlanokban és a szurdokokban még bőven volt hó.

Amikor estefelé kékes árnyék ereszkedett a Nagyhegyre, napsütötte oldala úgy csillogott, mint a mesebeli Üveghegy.

Egyszer aztán a Négyfog alatti mély hegyszakadékokat hirtelen felverte Janka csengő szép hangja, ahogy azt dalolta: „Betyár még nem voltam, de most megpróbálom, ha űznek, átugrom a cserje bükkfákon“, s a napsütötte derűs Csendesvölgy pucér sziklafalai vidáman visszhangozták „fákon“ majd még egyszer csendesebben „bükkfákon“, Janka énekelt, Klečka és Pogány közelről hallgatta — én akkor Solannal kettesben a Sátánkövénél voltam. *Solan* ujjáival a hajamba túrt, s amikor ledobta orromról a sáfrányvirágot, megkérdeztem tőle, ismeri-e az Üveghegy meséjét.

— Nem — mondta, vállam köré fonta karját, és napbarnította kezével visszatette orromra a leesett virágot, én meg elkezdtem neki mondani a mesét, amelyet Kališ Milantól hallottam.

Csakhogy én nem tudtam úgy mesélni, mint ő. De megpróbáltam.

Kališ Milan már nem volt a világon, Zolo, a vőlegényem csak reggelente jutott az eszembe, míg meg nem pillantottam a napot a Predno fölött, s ezért azt mondtam magamban, talán nem véték Milan ellen, sem az emléke ellen, ha megpróbálkozom a meséjével. Segíteni akartam magamon ezzel a mesével, védekezni az újabb kétségek ellen, amelyekkel a Csendesvölgy mindinkább meglepett. Kínzott a kétség, nem követtem-e el hibát, amikor egyedül keltem útra a Csendesvölgybe. A vonatban ülve nem is sejtettem, hogy a Csendesvölgyben Milan nélkül ennyire erőt vesz rajtam a tompa üresség érzése, hogy Zolót egészen más megvilágításban látom, s hogy a kínzó üresség érzete megenyhül

majd egy bizonyos Solan társaságában, aki sáfrányvirágokat keres és egyenként elém hordja őket hatalmas és szép kezében. Kételkedtem abban, helyes-e, ha engedek mindannak, ami történik velem — s a mesével próbáltam elfojtani magamban a kételkedést.

Mesélni kezdtem az Üveghegyről, reszketett a hangom, de mert Solan nem szólt közbe, tempósan és egész tűrhetőn meséltem.

— Réges-régen volt egyszer egy hatalmas király — kezdtem. — Ezer mérföld hosszú, ezer mérföld széles volt a birodalma, az egész világ rettegte hatalmát. Ennek a hatalmas királynak volt egy fia, szemrevaló legény, szép, mint a rózsa, egyenes, akár a fenyő, erős, mint a tölgyfa.

„Hej, fiam — mondta egyszer a király —, deres már az én fejem, akár a magas fenyő koronája, ha fehér zúzmara lepi, s a föld felé hajlok, mint az érett kalász. Közel az aratás, maholnap suhintja kaszáját a halál. Házasodj meg, fiam, házasodj meg, még mielőtt örökre lehunynám a szemem!”

Elhallgatott, felemelte fáradt, ősz fejét és fiára pillantott, akinek szeméből könnyek fakadtak.

„Sírsz, fiam? Ne sírj, én már megértem a halálra, pusztulnom kell, te meg felnőttél, mint egészséges tő friss sarja. A vén fa korhad és derékba törik, de ne félj, új hajtás nő fel helyettel!”

Hetvenhét nap múlt el ezután, de a fiatal királyfi nem házasodott meg. Ezer leányt látott, liliomnál szebb hajadonokat, de egyikük sem nyerte meg tetszését. Szívesen teljesítette volna atyja akaratát, de nem ismert lányt, akit szeretni tudott volna.

Egyszer gondolataiba merülve ült a kertben, töprengett, mit tegyen, házasodjon-e s vegyen el olyan lányt, akit nem szeret, vagy várjon-e még.

„Isten neki! — suttogta maga elé. — Megteszem atyám kedvéért!”

Hirtelen görnyedt hátú vénasszonyt pillantott meg maga előtt, a púpos anyóka azt mondta: „Eredj az Üveghegyre, ott találod az asszonyt, akiben örömét leli a szíved!”

A királyfi kérdezett volna még egyet-kettőt az öregasszonytól, de az anyóka már eltűnt, mintha a föld nyelte volna el.

Mint izzó parázs égették szavai a királyfi lelkét, világosság támadt agyában, és világosság támadt szívében is. Meg-

vallotta szándékát apjának, az öreg király rábólintott ősz fejével, áldását adta fiával az útra, s mellé pénzt is bőven.

Rengeteg erdőkön, hegyeken, sivatag völgyeken, ahol madár sem járt, irdatlan messzeségbe vándorolt a királyfi, de sehol sem tudtak, még csak nem is hallottak az Üveghegyről. Nem tudta útbalgazítani senki.

Már elfogyott minden útra való pénze. Eladta a lovát, eladta drága gyűrűit, testén-lelkén kívül nem maradt semmije, csak övén az ezüstkard, amelyet apja adott neki úti társul.

„Istenem, istenem, eljutok-e valaha, célomat megglelem?!“ sóhajtozott és leheveredett egy terebélyes hársfa árnyékába.

Csengve ütődött kardja a földhöz, a hársfa tetejében károgni kezdett tizenkét holló, mind egytől egyig fekete, akár a korom. Felriasztotta őket a szablya pendülése, szélesebben szálltak el a magas fák fölött, csak isten a tudója, hová.

„Ejnye, rég nem láttam élő teremtetést — mondta magában a királyfi és felugrott. — Elindulok arrafelé, amerre a hollók röpködtek.“

Elmúlt három nap és három éjjel, amikor a királyfi a messzeségben egy magas várat pillantott meg, tizenkét fekete pont cikázott fölötte a levegőben.

„Hála istennek! — kiáltott fel örvendve a királyfi. — Végre hát mégis emberek közé jutok!“ Mintha új erő ömlött volna belé, sietett a kastély felé.

Ólomból volt a várkastély, tizenkét holló röpködött körülötte; a kapu előtt hosszú ólombotra támaszkodva vén vasorru bába állt.

„Jaj, fiam, hogyan kerülsz ide? Nem jár erre se madár, se kósza lélek, nemhogy ember! — mondta a vasorru bába a királyfinak. — Fuss innen, ha kedves az életed, mert mihelyt hazajön a fiam, megeszi!“

„Dehogyan megyek, öreganyám, dehogyan megyek! — rimánkodott a királyfi. — Tanácsért jöttem, nem tudna-e útbalgazítani az Üveghegy felé.“

„Sohasem hallottam én az Üveghegyről, fiam, de várj csak, megkérdem a szolgálmat!“

Elővette ólomsípját, háromszor belefűjt, a tizenkét holló leszállt hozzá. Sokáig dűnnyögött nekik érthetetlen szavakat, aztán a királyfihoz fordult és így szólt: „Hát, fiam, ők sem hallottak az Üveghegyről.“

A királyfi sírva fakadt, nem tudta, hová forduljon, merre induljon.

„No ne félj — mondta a vasorrú bába —, hazajön a fiam, talán ő tudni fogja. Elbújsz a seprű alá, ott maradsz, amíg nem mondom, hogy gyere elő, mert...”

Ekkor a „mandarinok klubjának” három tagja termett előttünk, a Szélkatlan felől siklottak le a Nagyhegy alá, s onnan merész és szép krisztániával a Sátánkövéhez.

Fellélegzettek, kinyújtóztatták fájó lábukat, bizonykodtak, hogy nagyszerű itl minden, s mialatt a Sátánkövénél a többiekre vártak, a plzeňi csoport vezetője megkérdezte:

— Mondják kérem, maguk itt biztosan jobban kiismerik magukat. Nem tudják véletlenül, kit temettek el ott a kereszt alatt? A Nagyhegy tövében?

A plzeňi és a brnói sízők jól ismerték a Csendesvölgyet és környékét, ezért kissé megharagudtam, mert azt hittem, a plzeňi csoport vezetője csúfot üz belőlünk.

— A kereszt alatt? — kérdeztem. — Miféle kereszt alatt? Ott senkit sem temettek el. Csak emlékül helyezték el a sílécekből rakott keresztet, mert ott egyszer lavina temetett el egy sízőt. Még a régi republika alatt.

— Azt mi is tudjuk — mondta a plzeňi —, de nem arról a keresztről van szó. A sílécből való keresztet nem látni, még hó takarja. De egy új kereszt van ott, nyírfából.

Elhúzódtam a Sátánkövétől és Solanra pillantottam. Elég türelmetlenül, kedvetlenül nézett rám. Talán azért, mert a sízők mesélés közben zavartak meg.

Megkérdeztem:

— Kérem, hol az a kereszt?

— Amott — mondta a plzeňi csoport vezetője —, a hegyes sziklától balra, a széltépte fenyőfa mellett.

— Jöjjön! — mondtam Solannak. — Nézzük meg!

Solan kezével kedvetlenül ellökte magát a sziklától, együtt mentünk gyalog vagy negyed óra hosszat a tavalyi barna fűvön, fehér havon a hegyes végű sziklához.

Már messziről észrevettem a két durván faragott nyírfahasábot.

Odamentünk a három vastag és hosszú szöggel összetákolts nyírfakereszthez. A kereszt csak nemrég bukkanhatott elő a hóból, amely hirtelen olvadt az erős napsütésben. Három nagy kő közé erősítették a keresztet. Az egyik oldalon, ahová a nap reggeltől estig erősebben sütött, látni

lehetett a gondosan felhantolt, kövekkel burkolt sír egy részét is.

Ott álltunk a kereszt fölött, és nem szóltunk semmit. Keresztfák, sírkövek nem biztatják szóra az embert — és mit keres ez a kereszt a Csendesvölgyben? A Nagyhegy alatt? Az Üveghegy alatt? Iszonyú dolog volt ez, s ugyanakkor szép, tele csupa titokkal és szótlan szemrehányással: Gondolj magadra, gondolj az életedre, emberségedre, mert a Csendesvölgy nemcsak a tied, hanem az enyém is!

Ilyesmi villant át az agyamon. Solanhoz fordultam, aki szótlanul nézte a keresztet. Visszamentünk a Sátánkővéhez, felcsatoltuk a síléceket, és lefutottunk a turistaházhoz.

A házban kifaggattuk Kuna gondnokot, szótlan és hallgatag segédjét, és a gondnok feleségét is. Megtudtuk tőlük, hogy ott fön­n egy ismeretlen partizán pihen. Egy valakai ember temette el. Senki sem tudta, hogy hívták, s találtak-e nála valamit.

Azt mondták: szegény ember, az emberek már meg­feledek­tek róla!

Aznapi vacsorára apróra vagdalt hús volt, hozzá krumpli, s amikor a csupa láb, csupa kéz kamasz a „mandarinok klubjából“ megjegyezte, hogy biztosan annak a partizánnak a húsa, ez az ízetlen megjegyzés mindnyájunknak nagyon rosszul esett.

Klečka Števo szemüvege megvillant:

— Amilyen az ember, olyan a beszéde!

— Jenda, elment az eszed? — torkolta le csendes, de éles hangon az anyja. — Kidoblak, ha még egyet szólsz.

Aztán csendesen ültünk. Ez nem kerülte el a plzeňi csoport vezetőjének figyelmét, összesűgött társával, a brnói sízók vezetőjével. Mindketten vacsora után papirosokat szedtek elő pénztárcájukból, maguk elé rakták az asztalra.

Nem tudtuk, mire készülnek, pedig tudnunk kellett volna, hisz már szombat volt, vasárnap reggel mindkét csoport hazaindul, ma este kell megtartaniuk a búcsúünnepséget.

Amikor a gondnok csendes és hallgatag segédje leszedte az asztalokról az üres tányérokat, a sízók közül néhányan elhozták a hálóteremből gitárjaikat, térdükre fektették a hangszer­et és vártak.

Aztán felállt a plzeňi csoport vezetője, néhány szóval elmondta, mennyire sajnálja, hogy csoportjának egyik felelőtlen fiatal tagja megsértette a partizán emlékét és

a Csendesvölgyet. Asztalunkhoz fordult és megismételte, hogy valóban nagyon sajnálja.

— Hogy jóvá tegyük a dolgot, amennyiben egyáltalán lehetséges — folytatta még mindig asztalunk felé fordulva —, bátorkodom bemutatni csoportom tagjait, kollégám ugyanezt teszi, hogy legalább most, itt-tartózkodásunk végén megismerjük, jobban megismerjük egymást, megbocsásuk hibáinkat és ha lehetséges, jól szórakozzunk egymás társaságában. A halott meghalt, s legalább jelképesen megihatjuk a torát.

Ettől mintha a helyiség még jobban megtelt volna a halott partizán emlékével, árnyéka ott volt közöttünk; kis idő múlva a csoport vezetője előbb maga mutatkozott be, aztán bemutatta a többieket. Példáját brnói kollégája is követte.

Nem emlékszem már, kit hogyan hívtak, de tudom, hogy mindkét csoport különféle emberekből tevődött össze, magáhhivatalnokokból, kereskedőkből, négy-öt építési vállalkozóból.

Mindenki, aki bemutatkozott, megkérhette a gitárosokat, játsszák el a nótáját. A gitárosok minden kérésnek eleget tettek. Már csak néhány nótára emlékszem. Az egyik arról szólt, hogy pejlovat vesz a kedves, ha majd elmegy katonának, a másik Hercegovináról dalolt, amely csupa síkság, és a bakákról — ennél a nótánál fölálltak, vigyázzba vágták magukat és szalutáltak a császár öfelsége emlékének — azt is énekelték, még emlékszem rá: „Volt szerelem, húsz szekéren sem fért el, most meg alig jut egy bécsi szekérrel“, elnótázták, hogyan osztják az osztrák házikót, vagyis a Habsburgok trónját, Nánikáról is énekelték, aki nem hagyja Jancsit játszadozni a hárfáján, meg a fuvarosról, aki megy a völgyben lefelé.

A gitárosok játszottak, a szízők elfújtak egy-egy versszakot a nótájukból, s vagy egy óra múlva ránk került a sor. Biztattuk Pogány Mišót, mutasson be minket, Pogány fel is állt, kezével végigsimogatta napbarnította arcát, sasorrát és bemutatott minket. Eléggé kelletlenül, epésen csinálta, mert már mindnyájan többé-kevésbé összeismerkedtünk a plzeňi és brnói szízőkkel. Ismertük őket, az arcukat, ruhájukat, süléceiket, botjaikat. A név és a foglalkozás itt nem fontos. Még aznap este elfelejtettem, s szentül hiszem, hogy a plzeňiek, és a brnóiak is elfelejtették, hogy hívnak minket, és mi a foglalkozásunk.

— Ha megengedik — mondta Pogány Mišo —, először magam mutakozom be, a nevem Pogány Michal. Mint tudni méltóztatnak, itt ebben a völgyben öt személlyel kell törődnöm, magammal és négy fura emberrel, négy abnormálisan különös egyénnel, akiket tüstént bemutatok önöknek, hogy tudják, milyen elemek grasszálnak a Nagyhegy alatti turistaházban és a Csendesvölgyben. A hivatásom likvidátor — nem fontos, hogy mit likvidálok —, ami pedig a nótámat illeti, hát kérem szépen, játsszák el nekem azt, amelyik így kezdődik: Pogyebrádban fönn a hegyen!

A gitárosok kíváncsi képpel meredtek Pogányra. Pengették a húrokat, de hiába, mert a nótát sohasem hallották, dallamát nem ismerték.

— Hogy is van, kérem?

— Hát nem ismerik?

— Nem — ismerte be szerényen a gitáros.

— Hát így szól — gyújtott rá Pogány Mišo a nótára: — Pogyebrádban fönn a hegyen a vénlánynak jó a dolga, cifra tyúkólban hízlalják János-napi búcsús torra.

Az egész társaság nagyot kacagott.

Egyszerű volt a dallam, a gitárosok elkapták, s mert a nóta is egyszerű volt, énekelni kezdtük mindnyájan. Jókedvre derített a huncut dal. Klečka Števo a tanácstalan gitárosokon mulatott, villogni kezdett a szemüvege és kétszer-háromszor Sališ Janka nyaka köré fonta karját. Janka is örült, hogy a gitárosok nem ismerték a nótát.

Aztán Pogány Mišo bemutatta Sališ Jankát mint olyan lányt, akinek nem volna szabad a hegyek közé mennie, mert a nap nem szereti, elmondta róla, hogy hivatalnoknő, de legszívesebben férjhez menne vagy bármi mást csinálna, hogy ne kelljen hivataloskodnia, Klečkáról azt mondta, hogy doktor Klečka Štefannak hívják, orvos és a bratislavai temető udvari szállítója — Klečka is hasonló nótát választott, mint Pogány, s Jankával együtt nagyon örült, hogy a gitárosok megint zavarba kerültek —, rólam azt mondta Pogány Mišo, hogy hivatalnoknő vagyok, és egész váratlanul potytyantam közéjük.

Rosszul éreztem magam, mert sehogy sem jutott valami cifra nóta az eszembe, s végül egy közismert dalt választottam, amely elmondja, hogyan talált aranytallért a kedves, sej, haj, a trencsényi réten.

— A társaságunk további tagja — mondta Pogány Mišo,

amikor a gitárosok abbahagyták — bizonyos Solan mérnök, arról nevezetes, hogy mindnyájunk közül a legszélesebbre tudja tárni a karját.

Nevetés harsant, és Solan kedvellenül a szép Kolínról szóló nótát választotta.

Miután Pogány mindnyájunkat bemutatott, és elhangzottak a nóták is, valamelyik csoport vezetője ismét magához ragadta a kezdeményezést és megkérdezte:

— Hát most melyiket vegyük sorra?

Nótára gondolt, hogy mit daloljunk. A gitárosok várták, mi lesz a döntés. Amikor odafordult Pogányhoz, az dühösen letorkolta:

— Hát mi vagyunk, öntevékeny tanítói énekkar?

Fölállt, kiment a konyhába, és amikor pár perc múlva visszajött, ránk szólt, hogy menjünk a hálóterembe.

Klečka és Sališ Janka egy szóra engedelmeskedett. Mi ketten Solannal az ebédlőben maradtunk, és amikor meghívtak, odaültünk a brnói sízők asztalához.

De aztán végleg kialudt a hangulat, amelyet addig is csak erőszakkal tartottak ébren. Néhány erőltetve elénekelt nóta, erőnek erejével magunkba öntött pohárka rum, szilvapalinka és bor elfogyasztása után a társaság szétszéledt, Solannal magunk maradtunk az ebédlőben.

Hallgatva ültünk az összetolt hosszú asztalsor végén, az asztalok üresek voltak és tiszták, mert a gondnok szótlan és hallgatag segédje már mindent letakarított, bár még alig múlt fél kilenc. Egyszerre Solan megkérdezte:

— Aztán mi történt azzal a királyfival?

— Milyen királyfival?

— Hát azzal, akit a vasorrú bába az ólomseprű alá bújtatott!

— Kíváncsi rá?

— Igen. Ne vegye rossz néven, hogy kíváncsi vagyok.

— Dehogyan. Nem veszek rossz néven senkitől semmit. Attól a fiútól sem, hogy a partizánt belekeverte a vacsorába. Itt a Csendesvölgyben az emberek még ezt is elviselnék. Csak ott volt a hiba, hogy a kereszt ma bukkant elő a hóból.

Szomorúak voltunk, azt sem tudtuk, hogyan érezték magukat a hálóteremben Pogány, Sališ Janka és Klečka. Csak annyit tudunk, hogy bort meg poharakat vittek magukkal a konyhából.

— Miért kíváncsi arra a mesére?

Solan rám nézett.

— Kíváncsi vagyok, mert minden szép, ami magához tartozik, vagy magától jön.

Ittam egy kortyot, de alighanem inkább a nyomtalanul eltűnt Kališ Milan biztatott a mesélésre, mint Solan, ezért így szóltam:

— Figyeljen hát!

Solan cigarettázott, mosolygott és figyelt.

— Zúgott a hegy — meséltem —, zúgtak az erdők, megremegett az ólomvár, a vasorrú bába odasúgta az ólomseprű alatt lapuló királyfinak, hogy már jön a fia.

„Fuj, fuj! — kiabált a fiú. — Fúj — kiáltotta még egyszer —, emberhús bűdös, ide vele, hogy megegyem!“, és hatalmas ólombunkójával úgy megdőngette a földet, hogy a vár megremegett, mintha egyszerre száz istennyila csapott volna belé. „Hol van? Merre van? Itt kell lennie, adja elő, anyám, mert magát is megeszem.“

„Ne tedd már, fiacskám, ne tedd! — csendesítgette a vasorrú bába. — Csak egy szép fiatal legény van itt, hozzád jött tanácsért.“

„Akkor hát álljon elém, ha tanácsot kér!“

„Mindjárt jön is, drága fiam, de csak akkor, ha megígéred, hogy nem bántod.“

„Huh! Ha nem bántom! Majd meglátjuk, kiféle, miféle, mit érdemell!“

„Jaj, édes fiam, én meg nem adom elő a világ minden kincséért sem, mert tüstént megennéd.“

„No, csak jöjjön, nem lesz semmi baja!“

A királyfi úgy reszketett az ólomseprű alatt, mint a rezgőnyárfa levele, mert látta ám a cirokszálak között, micso-da szörnyeteg szolongatja, akkora volt, hogy ha végighaladt az erdőn, felülről nézett le a legmagasabb jegenyére.

„No, te bolha, talán félsz?“, ordított rá a vasorrú bába fia...

— No, ti bolhák, mi lesz?! — kiáltotta be szemrehányó hangon Pogány Mišo. Olyan csendesén nyitotta ránk az ajtót, hogy észre sem vettük. Szinte megijedtem tőle. Kopaszra nyírt barna fej, barna arc, fekete busa szemöldök, fehér szemek és fehér fogak.

— Süt a hold! — szólt ránk. — Megyünk sízni a Nagyhegy alá.

Engedelmeskedtünk. Solanban még ott élt az engedelmes-

ség Pogány iránt, én meg valahogy nem akartam magamra maradni. Nem maradhattam itt egyedül Solan nélkül. Furcsának találtam, hogy Solan egy szóra engedelmeskedett Pogány Mišónak. Az okát csak később tudtam meg.

Örülök, hogy újév napján ilyen sokat írhattam és hogy az új évet mesével kezdhettem.

1952. I. 3., csütörtök.

Újév!

Ma ünnepélyesen megkezdtük az ötéves terv negyedik esztendejét. Bratislavából is jöttek elvtársak, nagyon szépen beszéltek. A mi nevünkben Homola, a szállításügyi előadó szólalt fel. Megemlékezett az 5. szakaszcól is, amely tavaly szépen teljesítette tervét, bár nem tett eleget vállalásának, hogy megkezdi az idei évre tervezett patakáteresz építését.

— Eszményi dolog — mondta többek között és szélesen mosolygott —, hogy völgyünkben ily gyönyörűn nőnek az épületek, és nőnek az emberek is. Ezt nagyszerű kötelezettségvállalások bizonyítják. Építőipari dolgozóink megértették, hogy csak éberség, készenlét, a terv teljesítéséért folytatott harc, a nagyszerű kötelezettségvállalások áradata, az ellenség zsoldjába szegődött árulók ellen folytatott küzdelem, a mindennel elégedetlen uszítók elnémítása és gyönyörű munkás győzelmek segíthetnek hozzá, hogy biztosítsuk a békét, a békés országépítést és a dolgozók jólétét. Dicső ötéves tervünk negyedik esztendejének küszöbén köszöntjük a kormánynak az állami szocialista fegyelem, az állami ellenőrzés és a közellátás területén tett intézkedéseit. Eszményi feltételeket biztosítanak országépítő munkánkhoz.

A gyűlés az ebédlőben volt. Tekintetem megakadt a falra függesztett nagybetűs jelszón: „Írányt szabunk az árnak, béke kell a világnak!”

Pekár, az építkezés vezetője érzésem szerint őszintébben beszélt Homolánál:

— Dolgozni fogunk, ahogy bírnunk. Megígérjük azt is, hogy jobban fogunk dolgozni, mint eddig. — Aztán leült és kibombolta kabátját.

A fiatalabb legények verseket mondtak, Košnár tizenkét tagú fúvószenekara szép nótákat játszott.

Adam és Ševce nagyszerűen fújta a szárnykürtöt.

Újév!

Számomra is azt jelenti, hogy jobban fogok dolgozni, eleget tesznek kötelességeimnek és tisztségeimnek. Azt is el szeretném érni, hogy rendbe hozzuk a rozoga kistréti kastélyt. Olvasótermeket, könyvtárat, néhány lakást lehetne berendezni az épületben. A parkban, ahol még megmaradt néhány egzotikus fa, gyerekjátszótér lehetne. Remélem, hogy Bazela, az üzemi tanács elnöke segítségemre lesz.

Tretina már visszajött hazulról.

Dolgozni fogok, ahogy bírok, hogy nyugodtabban mehessek a Csendesvölgybe.

Csütörtök, késő este.

A Csendesvölgy nagyon szép tudott lenni. Hej, Csendesvölgy, hogy vinne el a nagyvíz!

Este, az elrontott multság után felmentünk a Nagyhegy alá. Pogány, Solan, Klečka, Janka meg én.

A Csendesvölgy fölött derűs volt az égbolt, a hólepte lejtők fehérlettek fel a gerincig, a hegyhát feketén nyúlt el a Prednótól a Szélkatlanig, húzódott és kanyargott, magasba tört és süllyedt, ismét felfelé kaptatott és szállt tovább, mint vastag, fekete csík, széles fekete szalag végig az ormokon, előhegyeken, csorbákon, csúcsokon, nyergeken és sziklaéleken. Fekete szalag a hegykoszorún, gyászszalag Kališ Milanért, aki a felkelés alatt esett el valahol, senki sem tudja, hol, gyászszalag az ismeretlen partizán sírja fölött, aki a Nagyhegy oldalában pihen nyírfából ácsolt kereszt alatt.

A telihold nagy és világos tányér volt, tele foltokkal, áradt belőle a fény, a csillagok éppen hogy pislogtak csak mellette.

Mentünk a fűvön, lábunk alatt recsegett a hirtelen fagyott, vékony jégkéreg, aztán lábunkra csatoltuk a sáléceket, lassan haladtunk előre a keményre fagyott havon. A holdfényben számtalan kékesfehér és piros szikra csillant a hótakarón. A fehér havon mintha kísértők volna az utánunk húzódó öt hosszú árnyék.

Napégette, forró kezünkön égető hideg, lángoló arcunkon didergető hideg, lábunk alatt szilárd, kemény hó, hátunk mögött hosszú, kékes árnyék, tiszta égbolt, holdfény, pislogó csillagok, a hegyhát fekete szalagja, tökéletes csend, amelyet senki sem mer megzavarni mindennapi szóval, előtt-

tünk a nyírfából rótt kereszt, mögötte gyászoló kék árnyéka, mellette széltépte, magányos fenyőfa, emlékezetünkben ködös szavak: Vess számot magaddal, mert a Csendesvölgy nemcsak a tied, hanem az enyém is! — mi kell még az embernek, hogy mindezt együttvéve az örökkévalóság kapujának érezze? Ott álltunk az ismeretlen partizán sírja, fejfája fölött, és Pogány Mišo, a sasorrú, fehér fogú, fehér szemű és fekete képű turista nagyon-nagyon csendesen dúdolni kezdett egy régi nótát, amelyet nem hallottam sem azelőtt, sem azóta. Társai csendesen, nagyon csendesen vele daloltak, Sališ Janka csengő hangján magasan szárnyalt az ének, én csak itt-ott kaptam el a szöveget és a dalt, de csodálatos módon beleéltem magam ebbe az énekbe, amelyben a fekete hegyekre búsan borul a mennybolt. A lány kérdi kedvesét, hol ragadta el a halál, ki ölte meg és miért ölte meg, ki siratta, ki mosdatta, ki öltöztette tisztába, ki gyújtott gyertyát emlékére, ki temette sírba, és hol hagyta drága furulyáját; kedvese azt feleli, hogy a halál zöld fűvön érte, üdezöld réten, amelyen kasza még soha nem járt, katonák ölték meg, meggyilkolták, mert nem szerették a szeme tüzét, dalos madár siratta, hideg eső mosdatta, holdsugár öltöztette tiszta gyolcsba, a magas égen világot gyújtott emlékére a nap, két magas fenyőfa temette őt el, s a furulyája a fenyőfa ágán pihen, szellő motoz a fenyő ágai között, megszólaltatja a furulyát — ne sírj, lányka, gyere a fenyőfa tövébe, hallgasd meg a nótáját! A partizán sírjánál, a keresztnél nem ébredt visszhang. Mérhetetlenül csendes volt itt a Csendesvölgy, visszája zűrzavaros világunknak — és amikor Sališ Janka tiszta hangján az utolsó szavakat énekelte „...hallgasd a nótáját“, a Csendesvölgy oly iszonyatosan elcsendesedett, hogy szívünket félelem szorongatta. Áhítatos félelem, ez a csend a néma sziklás völgyekben ellágyítja a kemény követ, az ember mellét összeszorítja, beléfojtja a lélegzetet.

Hiába zúgtak a patakok, a sellők — nem hallottam. Kis ideig még néztük a keresztet, összehajló kékes árnyát, aztán felemeltem szememet a Nagyhegyre, a hold fényében kékesen csillogó Üveghegy meredek lejtőire, falaira, sziklaoszlopaira, vápáira, csorbáira, szakadékaira, kőbordáira és szurdokaira. Olyan volt a Nagyhegy, mint mérföldkő az örökkévalóság országútján. Fehér volt, szélesen és megmozdíthatatlanul állt a földön, mint a halott partizánnak

emelt óriás- emlékmű, mint isten és a sátán irdatlan mesetermőve.

Szótlatlanul kapaszkodtunk felfelé még vagy húsz percen át a kereszt fölött, senki egy szót sem szólt, talán mindnyájunknak valami szorongatta a torkát — az én torkom bizony elszorult, nem szégyellem bevallani, ha rágondolok, most is szorongatja valami.

A szorítás csak akkor engedett fel, amikor a Nagyhegy alól leereszkedtünk a turistaházhoz, mert ez a suhanás a sítalpakon holdvilágos éjjelen mindent kiűz az emberből, s új érzéssel tölti el, amellyel az életben csak nagyon ritkán találkozunk. Ez az érzés szóval aligha fejezhető ki.

Gyöngé és nehézkes az emberi nyelv, ha ilyesmivel állítjuk szembe. Az efféle érzéseket csak Pogány Mišo tudta kifejezni, amikor aznap este aludni mentünk, azt mondta, olyan volt ez az éjjeli kirándulás, mintha vajjal-mézzel kenegetnék az ember lelkét.

Már nem is kívántam, hogy továbbra is szép maradjon az idő. Felőlem akár eleredhetett volna az eső. A holdvilágos éjszaka emléke a partizán sírjánál és az addig átélt nap-sütéses szép napok élménye bőven kielégített.

1952. I. 5., szombat.

Hull a hó, az emberek a téli üdülésre gondolnak.

Nem írhatok mindig csak a Csendesvölgyről, bármennyire is szeretném. Nem hitethetem el a férjemmel, hogy cikket írok az üzemi újságba. A cikknek meg is kellene jelennie. Én pedig még egy sort sem írtam le belőle.

A szvetterrel takaródzom. Természetesen átvitt értelemben. Esténként néha hozzálátok a kötéshez, szép és jó sőtétkék gyapjúból kötöm, de még alig van belőle valami. A férjem nem ért hozzá. Nem tudja, mennyit lehet kötni mondjuk egy óra alatt.

Beszélnem kellene Tretinával. Nem azért, hogy megint valami fa neve iránt érdeklődjem — szó sincs róla. A fiatal jávorfát már úgyis elvitte Marčuk. Bánt, hogy virágtartót készít belőle az ablakunkra. De hová tette a jávorfát a vonatban? Biztosan kinevették. De most másról van szó, nem ismeretlen fácskákról.

Marčuk ma ebédkor az üzemi étteremben mellém ült. Fur-

csállottam, mert különben nem étkezik az üzemi konyhán. Furcsa volt az is, hogy éppen ott keresett fel.

— Beszélnem kell veled, elvtársnő — mondta.

Aztán sokáig ült, rám nézett, én meg sietve igyekeztem elfogyasztani a kemény, agyonszikkasztott fasírozottat. Stázkára és Mojtóra gondoltam.

— Mi történt, Marčuk elvtárs? — kérdeztem, amikor kimentünk az ebédlőből.

— Hát tudod — mondta —, beszélni akarok veled róla, de magam is olyan nevetségesnek találom az egészet. Lipa, a gépgyár üzemi orvosa valamit írt abba az újságba. Melléfogott, tévedett. Én legalábbis úgy hiszem, az ilyen doktor-embernek tudnia kellene, mi az a vitrin. Lehet, hogy nem is ő tévedett, hanem azok, akik ilyen gyalázatosan kinyomtatták a cikkét. A szakaszunkon tegnap Tretina arról kezdett beszélni, hogy az ilyen iskolázott emberek nem érnek egy pipa dohányt, minél több az iskola, annál rosszabb az ember... Aztán rólad is beszélt, elvtársnő, hogy nem vagy idevaló, mit keres itt ez a személy, mondta, már rég el kellett volna takarítani, a munkáját akárki elvégezné, és így tovább. Megkérdeztem tőle, mi lelte, miért beszél így. Miért éppen ő? Kinevetett, és azt mondta, nem kell mindenbe belédugnom az orromat.

Meglepett a dolog. Megijedtem. Mit akar Tretina? Miért nem hagy békét?

— Aztán meg — folytatta Marčuk —, Tretina azt mondta... ezt én is csak mástól hallottam, hogy szép dolgokat tud rólad, elvtársnő. Nagyon szép dolgokat. Ha te nem lennél, még ma is élne a jó pajtása, valami... már elfelejtettem, hogy hívták, elég az hozzá, hogy még ma is élne. Magad is tudod, elvtársnő, hogy ilyen dolgokról kár beszélni, ha nem igaz. Az építésvezető elvtársról is azt mondta, hogy semmirevaló ember. Nem akar dolgozni a tervrajz szerint, a vállalás teljesítetlen maradt. Ha az ő gondjaira bízta volna az ötödik szakaszt, mármint a Tretina gondjára, már rég készen állna minden. Így meg szakasztott úgy fest a dolog, mintha szabotázs lenne... Képzeld csak! Ez a Tretina! Hogy éppen ő mondta!

Marčuk ráncok szabdalta, bibircsókos arcán aggodás suhant át.

— Tudod, elvtársnő, milyen ostobaságokat beszélt? — folytatta. — Azt mondta, fogjon az építésvezető elvtárs is

csákányt vagy lapátot, és dolgozzon, mint a többiek! Az ám! Könnyű neki, csak ül a meleg irodában és néha-néha jár ki a szakaszra. Akkor is autóval jön vagy motorkerékpáron. Dolgozzon, mint a többiek, az ám, a feleségének is könnyű az élete, bizony ezt mondta, bitang egy ember. Pedig nem volt ilyen.

Lesütött szemmel, lassan lépkedtem Marčuk mellett. Hallgattam, nem szóltam, csak figyeltem, mit mond. Mi lelte Tretinát? Miért nem szeret bennünket? Senki sem akarja, hogy Tretina beleszeressen, de hagyjon békét! Nem volt ilyen. Férjem segített rajta. Így lett Tretina pallér az ötödik szakaszon. Gondolkoztam, nem bántottam-e meg valamikor szóval Tretinát. De nem. Semmire sem emlékszem.

Csak egy esetre. De már rég történt, még akkor, amikor ide jöttünk, ebbe a völgybe.

— Senkinek sem szólok egy szót sem Tkáčikról — ígérte akkor —, ha hozzásegítesz, hogy pallér legyek. Jól van, elvtársnő? No, elvtársnő, mit szólsz hozzá?

— Jól van — feleltem —, beszélek a férjemmel.

Tretina tudja, hogy megkértem, ne emlegesse Tkáčikot a férjem előtt és előttem.

— A férjem is tudja? — kérdeztem Marčuktól. — Hallotta már?

— Nem tudom — mondta —, nem tudom, hogy hallotta-e már az építésvezető elvtárs is, de azt hiszem, nem tud róla. Tretina nem olyan ember, hogy a szemébe mondaná neki vagy neked. Csak előttünk beszél, meg a szakaszon dolgozó emberek előtt.

— Jól van, Marčuk elvtárs, köszönöm. Örülök, hogy tudom.

— Örülsz?

Marčuk megállt, didergős képével rám mosolygott. Amikor továbbmentünk, azt mondta, ne haragudjak, hogy megmondta.

— Nem szeretek pletykázni — folytatta — csak arról beszélek szívesen, ami nem tetszik, de amióta szóltál nekem, tudod, a Mojto meg a lány miatt, azon gondolkoztam, mikor tesz jót az ember, akkor-e, ha szól vagy nem szól valamiről. Amikor azt mondtad, hogy végül is engem bántana, ha nem volna igaz a dolog, mert az a lány, a Stázka vagy hogy hívják, meg Mojto, szegény, és a gyerek... no és akkor arra gondoltam, nem ártanak-e neked ezek a dolgok, a Tre-

tina pletykái... nem ártanak-e mit tudom én, kinek. Nem hiszem, hogy veled is úgy volna, mint azzal a Stázkával... pedig már lehetne is, ideje volna, nekem két gyerekem van, de már nagyok, több is lehetett volna, de mindig a világot jártam... no és aztán arra gondoltam, nem ártanak-e másnak azok a beszédek... tudod, elvtársnő, a végén még Tretinának is, mert nem rossz ember Tretina, ügyes kezű, és végül érte is kár volna, ha rossz ember maradna. Éppen őérte volna kár, mert nem volt olyan rossz ember, amilyen most.

Mialatt mindezt elmondta, kijutottunk a régi töltésre. A folyó mentén az északi szél kergette a tejszerű ködöt. Ragadós volt a köd, valósággal oda tapadt az arcomhoz, a kezemhez.

— Beszélned kell Tretinával — mondta Marčuk, amikor elbúcsúztunk a töltésen —, beszélned kellene vele. Értesz az emberek nyelvén. Ha nem jöttél volna hozzám, én talán még most is arról beszélnék, hogyan tette tönkre Mojto a darut, pedig... no én csak annyit mondok, beszélned kellene vele. Pedig... no... nem is tudom biztosan, hogy Mojto tette-e tönkre.

Amikor kezet fogtunk, Marčuk még megjegyezte, hogy megcsinálja a virágtartót, már szerzett is hozzá szép fehér jávorfát. Ez rosszul esett. Nem feleltem. Marčuk elköszönt és ment az állomásra.

Bánt az is, amit Marčuk mesélt, bánt és aggaszt. Félek Tretinától és félek a Tkáčik nevétől. Félek, mert nem volna jó, ha a férjem megtudná. Eddig semmi baj sem volt közöttünk. Szívesen éltem együtt a férjemmel, ő is szívesen élt együtt velem. Igyekeztünk felülmúlni egymást a munkában, kölcsönös szolgálatkészségben és előzékenységben. Ezenfelül én mindig arra törekedtem, hogy csak olyankor lásson, amikor mellette vagyok. „Olyan vagy te, Emma, hogy vagy is, meg nem is vagy“, mondogatta. Jó volt ez így. De vagy négy-öt hete már nem érzem magam jól mellette. Nem merek a szemébe nézni. Fel kell készülnöm, valahányszor rápillantok. Nevetségesen hangzik, de így van. Fel kell készülnöm szóval, beszéddel, előbb mondanom kell valamit, és csak aztán tudok ránézni. Könnyebb, ha előbb a mellére nézek és csak aztán a szemébe.

Mindent elviselnék, csak egyet nem — azt az érzést, hogy vétettem a férjem ellen. Erre nem lennék képes. Férjem

sok mindenre megtanított. Megtanított, hogy ne magamnak és ne neki éljek, mint Zolo kívánta. De más dolgokra is tanított. Arra, hogy másokért éljek. Azt hiszem, ez a legnagyobb kincs — ha az ember tud másokért élni. Tegnap is azt mondta, hogyha én nem lennék, kevesebb örömet találná a körülötte zajló életben. Örömöm lelem benne én is, bár az utóbbi öt hetet megkeseríti a bizonytalanság.

De mit tegyek, hogy ne vétsek a férjem ellen? Hogy ne bántsam meg, ne okozzak neki fájdalmat? Hogyan magyarázzak meg neki mindent? Így leírva talán sikerül. De még sokáig tart, míg mindent leírok, mert még sok mindenről kell írnom.

Tretinát nem kereshetem fel. Tudja, hogy félek tőle. Már rég észrevette. Több mint egy éve. Észrevette akkor is, amikor december elején nálunk járt, meg akkor is, amikor megkérdeztem tőle, miféle az a fácska. Az a kis jávorfa. Nem kereshetem fel, nem könyöröghetek neki. Biztosan épp az ellenkezőjét tenné. Nem is fenyegethetem meg. Mivel is fenyegetném? Csak kinevetne. Hát csak tétlenül várakozzam?

Magam vagyok idehaza. Mandolin és gitár zenéjét hallani. Férjem értekezleten van, a műszaki utánpótlás esti iskolájának megszervezéséről tárgyalnak. Hamarosan meg kell nyitni a tanfolyamot. A barakkban hideg van. Kinn hull a hó, a szél az ablakokra és a falakra ragasztja. Reggelig fehér lesz minden. Hétfőn már a három Staska sem jön Manet robogón munkába. Csak vonattal.

Az ablakon túl sötét van, az építkezéseken erős fényű villanylámpák égnek, egyik-másik ringatódzik a szélben — megvilágítják az állványokat, téglarakásokat, fabódékat és barakkokat, félig felrakott falakat.

Jó, hogy téglabarakkban lakunk. Itt nincs olyan hideg, mint a fabarakkokban. Tretina fabarakkban lakik, nemrég káromkodott, hogy egész éjszaka fűtenie kell.

Tretina! Rá kell gondolnom, sima, üde arcára, szürke szemére. Mit vétettem neki?

Ha férjem itthon lenne, ha nem volna munkája, nem olvasna és nem tanulna, és ha meg akarna hallgatni, azt mondanám neki:

— Mit gondolsz, milyen lenne, ha más lenne?

— Micsoda lenne más? — mosolyogna. — Micsoda lenne megint más?

— Nem az, ami van... de így kell mondanom, mert nem érted...

— Bizony nem. Nehéz megérteni, Emma, néha nehéz megérteni az okoskodásodat.

— Ugyan eredj! — mondanám. — Tudod, ha így lenne... Az ember sokféle dologból tevődik össze. Van látása, hallása, ízlése, értelme, emlékezete...

— Hát igen, az embernek sok mindene van — felelné —, néha olyasmije is, ami nem kellene hogy legyen, máskor meg éppen az hiányzik, amire szüksége volna. De mi ütött megint beléd?

— Néha arra gondolok — mondanám —, hogy az ember sok mindenféléből tevődik össze, és minden embernek sok mindenféle tulajdonsága van. De mi lenne, ha mondjuk egyes embereknek csak látásuk lenne, csak azt látnák, amit látniuk kell... másoknak csak emlékezetük lenne, és csak arra emlékeznének, amire, mondjuk, munkájukban vagy hivatásukban szükségük van... megint mások csak gondolkozni tudnának, és így tovább, és így tovább... meri így, tudod, amikor valakinek például jó az emlékezőtehetsége, megjegyzi a legapróbb részleteket is, és sokáig magában hordozza...

— Nézd csak, Emma — mondaná —, ehhez nem kellene ember, ehhez elég sok állat van a világon. A lónak fürgé a lába, az ökörnek nagy az ereje, a kutyanak jó a szimatja, a méhnek éles a látása, és így tovább. Már vannak a világon olyan teremtmények, amelyek után vágyódsz.

— Ugyan eredj, miket beszélsz! Nem így értettem.

— Hát hogyan, Emma? Azért ember az ember, mert képes magában és másokban kifejleszteni azt az ezerféle dolgot, amit említettél. Ha nem képes rá, akkor ismerd el, még nem ember, csak állat. De én hiszem, hogy az ember igenis meg tudja tenni. Hisz csak ezért építjük nemcsak mindazt, amit ebben a völgyben látsz, hanem az új társadalmat és benne az új embert is, akiben mindama ezer dolog kibontakozik, kifejlődik, egyesek már fejlődésnek is indultak, hát nem látod, Emma?

— Jó, jó — mondanám —, de én nem erről akartam beszélni... Te mindig másképp gondolkozol, mint én... én csak azt akartam mondani...

— Ugyan Emma — mondaná —, ostobaság az egész! — Aztán hozzátenné: — Bocsáss meg a durva szóért! — mert

mindig jól nevelt és udvarias, még olyankor is, ha egyedül vagyunk.

— Én másról akartam beszélni — vetném ellen —, azt akartam mondani, ha például Tretinának nem lenne olyan jó emlékezőtehetsége, mint amilyen van . . .

De nem. Még ilyen bevezetés után sem mondhatnám meg neki. Nevetséges az efféle elképzelt beszélgetés, nevetnék rajta, ugyanakkor furdal az aggodalom. Csak annyi bizonyos, hogy Tretina valamire készül ellenem, s ha sikerül, megpróbálkozik valamivel férjem ellen is.

Én pedig nem akadályozhatok, nem magyarázhatok meg semmit. Szóban nem lehet.

Szombat, késő este.

Elég sokáig nem írhattam. Nem volt villany. Nem tudom, miért nem volt, szombaton lenni szokott.

Azt mondják, széles a szombat, széles, mint az örömanya a lagziban. A péntek a kérő násznagy. Ketten hozzák a menyasszonyt, a vasárnapot. A holnapi vasárnap talán valóban olyan lesz, mint a menyasszony — fehér ruhás, fehér hófátyollal. Földig ér a fátyla, végighúzza rajta, még a mi kavicsos földünkön is.

1952. I. 6., vasárnap.

Fehér a vasárnap, mint a menyasszony, valóban beköszöntött már hozzánk is a tél.

Nem tesz számot. A völgyben úgyis tovább folyik a munka. A betonkeverő gépek meleg vizet kapnak, az építkezéseken közönséges mészhelyett „eleven meszet” használnak, már itt is bevált, s ahol meleg kell, oda jut bőven naftakályha meg gőztű.

Az üzemi könyvtárat már kissé rendbe hoztam. Az alkalmatlan könyveket kiselejteztam, helyettük új példányokat készülok besorolni.

Tretina és a Csendesvölgy jár az eszemben.

A Csendesvölgyben vasárnap, a félresikerült búcsúünnepséget és az ismeretlen partizán sírjánál tett látogatást követő napon végigmentünk a gerincen, a Prednótól a Szélsátnakig. Kora reggel indultunk, a hó még kemény volt az éjszakai fagytól, a napon hosszú kristályokban csillogott,

feketére sülve tértünk vissza délután háromkor, s mivelhogy Kuna gondnoktól két hegymászó kötelet kértünk kölcsön, hasonlítottunk az étteremben látható ostoba rajzra, amelyen négy hegymászó próbál felkapaszkodni a vadregényes, meredek és visszariasztó Laudon-csorbában a Nagyhegyre. A kirándulás egyébként pontosan Pogány terve szerint ment végbe, és nyolcórás túra után lepihentünk a nagy horpadásban, a Szélkatlan tövében, hogy elszívjunk egy cigarettát.

Útközben semmi érdekes sem történt. Sališ Janka egész jókedvű volt, időnként szépen dalolgatott, Klečka Števo örült neki és mosolygott, jókedvűn villogtatta szemüvegét, végigláttunk az Ondrášovái-, Mezős-, Napos- és Csendesvölgyön, egészen ki a síkságra, amelyet már zöldre festett az új tavasz, a gerincen a sziklák kopárak és szárazak voltak már, az utunkba került hó pedig keményre fagyott. A Laudon-csorbában is, ahol Pogány megmutatta, micsoda abnormális helyzetbe kerültek Laudon generálissal. A gerincről itt-ott hatalmas hőtömbök lógtak le, mint mérhetetlen fehér lepedő kitüremkedő szélei.

— Volt egyszer egy ismerősöm — mondta Pogány a Négyfog első és második agyara közti nyergen —, jobban mondva a családunkba is tartozott. A mostohanéném nagynénikéjének másodfokú unokafivére volt...

— Kicsoda? — kérdeztem.

— A mostohanénikém nővérének másodfokú unokatestvére — magyarázta lassú szóval Pogány —, és az egyszer...

— Kinek az unokatestvére? A nénikéje nővérének vagy a nővére nénikéjének?

— Egy kis türelmet kérek, nagysád — mondta Pogány. — Nem a nővérem nénikéjének, hanem a nénikém nővérének.

— Még így sem értem. Ki volt az tulajdonképpen?

— Könörgöm — mondta Pogány —, volt nekem egy mostohanővérem, a mostohanővéremnek volt egy nénikéje, és annak a nénikének volt egy másodfokú unokafivére, illetve tulajdonképpen nem is volt az unokafivére, legalábbis nem volt a közvetlen unokafivére, csak közvetett unokafivér volt, ahogy mondják, másodfokú unokafivér. De ennek a mostohanővér nénikémnek, ahogy mondani méltóztatott, volt egy harmadfokú unokanővére, de ez most nem fontos, róla máskor lesz szó, most az ismerősömről akarok beszélni, aki tulajdonképpen a családunkba tartozott...

— Vagyis — mondtam —, magának volt egy ismerőse, jobban mondva rokona, annak volt egy másodfokú unokanővére, az unokanővérenek pedig volt még egy unokanővére és ez az unokanővér volt a maga nénikéje, így hát... no igen, eddig még meg lehet érteni. De azt már képtelen vagyok felfogni, mi köze volt magának a mostohanénikéje nővérenek a harmadfokú unokanővérehez. Mi volt maguk közt, Pogány úr?

— Nehéz volna megmondani, nagysád — mondta Pogány.

— No de, Mišo, engedelmet kérek! — mondta Klečka.

— Ki vele, Mišo — ripakodott rá Pogányra Solan —, mi történt a mostohanénéd nővérevel vagy a mostohanővéred nénikéjével!... Ő, úgyse jövünk rá, ki a fene volt.

— Persze hogy nem — helyeselt Pogány és dühös pillantást vetett rá —, mert nagyon bonyolult a családfám, te is tudod... egyszerűen az ismerősöm valamikor ezen a kövön ült és azt mondta, nézete szerint a legvonzóbb irodalom egy jól megírt étlap.

Amikor belefáradtunk már a nevetésbe, Pogány leült a kőre és elmosolyodott.

— De nem is erről van szó — folytatta —, kizárólag arról, hogy ugyanígy ült ezen a kövön, mint most én, és hosszan töprengett.

Pogány felállt.

Kíváncsiak voltunk, min töprengett a mostohanővére nénikéjének másodfokú unokafivére, s hogy Pogány nem beszélt róla, megkérdeztük.

— Hát töprengett, gondolkozott — mondta —, mindaddig töprengett, amíg ült, s amikor felállt, mint én most, megszűnt ülni és töprengeni.

Solan le akarta hajítani Pogányt a Mezősvölgybe, torkon is ragadta, és Pogány csak annak köszönhette életét, hogy megfogadta, ezentúl nem mond több hülyeséget.

A kövön régi, napfakította, esőmosta piros jelzés volt. Milanra emlékeztető halvány nyom.

Valamikor Milan is itt ült, ezen a kövön, és sokáig gondolkozott.

— Mit szól hozzá — fordultam Pogányhoz —, nekem is volt egy ismerősöm...

— De nagysád, ez nem újság — szakított félbe Pogány —, mindenkinek van ismerőse...

— Igaz — ismertem el —, de az én ismerősöm is itt

ült, ezen a kövön, és töprengett. Azt is tudom, min töprengett. Hosszas töprengés után azt mondta, ha sokáig tart a fasizmus, az embereknek papirosra kell vetniük azt is, amit magánbeszélgetésben akarnak majd elmondani.

Meghökkenstem, mert ez politika volt — kétezer méter magasságban.

— Ez politika, nagysád — mondta Pogány —, nincs keresztmetszete kétezer méter magasan a tenger színe fölött. Sőt, már ezer méter magasságban sincs semmi helye. Itt örök testvériség, szabadság és megértés uralkodik. A politika síkföldi dolog, az egyhangú síkföldi élethez tartozik, amely politika nélkül megposhadna és bűzlene, mint az állóvíz. Olyasmi miatt, amit az imént mondott, kár emlegetni az ismerősét. Ha én valamiféle mondást vagy gondolatot akarnék tulajdonítani, nem is minden ismerősömnek, hanem csupán bonyolult családom minden tagjának, legalább negyedévig kellene beszélnem, nagysád, mert az én családfám tényleg nagyon bonyolult. A családom néhány körletbe osztható. Minden körletnek más a neve, mások az érdekei...

Pogányra néztem, aki jókedvűn mesélt bonyolult családfájának szűkebb és tágabb körleteiről, és én nagyon sajnáltam, hogy egymagam vagyok a világon. Családomból akkor már senki sem élt, s különben is, az én családom nem oszlott annyi körre, mint a Pogányé.

— ...és mindezek a körletek, nagysád — ágált nagyban Pogány —, csakis és kizárólag reám támaszkodnak, tőlem várják, hogy megnősítsem és férjhez adjam a felnövekvő ifjabb nemzedéket, én pedig, nagysád, mit tehetek mást, keresem, kinek köthetnék be a fejét, illetve kihez köthetném oda őket. Nagy gond ez, mert a mai emberek nem akarnak rám hallgatni. A mai emberek már maguk is ismerkednek össze, és ezek az ismeretségek nem családi vonalon szövődnek, hanem mindenféle más síneken. Én likvidátor vagyok, nagysád, és azt hiszem, nemsokára likvidálni fogom ezt a funkciót. No de talán már továbbmehetnénk.

Pogány útközben mindenféle emberekről mesélt, olyanokról is, akik nem tartoztak családi körleteibe, néhány fura esetet Laudon generális nyakába varrt — ki emlékezne mindenre annyi év után? — és amikor a Szélkatlan alatti horpadásban ültünk, megkérdeztem tőle, miért távozott Lau-

don generális szívében tüskékkel a turistaházból ama régi háromkirályok napján.

— Hát kérem — mondta Pogány hirtelen elkedvetlenedve és hosszú lábát kinyújtotta egy nagy, lapos kövön —, hát kérem, nagysád, hogy ne lenne tüske az ember szívében, ha beleszeret valakibe és el kell válnia tőle. Úgy szurkálják a tüskék, mint a gombostű.

— Szerelmes volt?

— No persze...

— Kibe? — kérdeztem ostobán és sietve, nehogy Pogány Mišo megint azt mondja, hogy abnormálisan szerelmes volt.

— Egy abnormálisan szép síző lányba. Nem tudom megmondani, ki volt. Azt sem tudom, nem cipel-e majd Solan Jožko is tüskéket a szívében, ha majd a Csendesvölgyből hazamegyünk.

Solan elmosolyodott, mosolyogtam én is, bár Pogány szavai szemrehányásként hangzottak.

— Engem ne félts, Mišo — mondta Solan. — A tüske is jó valamire.

— Akkor, amikor — oktatta Pogány. — Én csak annyit tudok, hogy Laudon generális szívét abnormálisan szurkálták a tüskék, mert akkor valami szép szőke lány bukkant fel a turistaházban, és Laudon mindjárt belébolondult, a lány meg a Laudonba. Szép pár voltak. A férfi haja fekete, a lányé szinte fehér. Úgy összemelegedtek, hogy odább a Négyfog alatt lerúgtak egy lavinát és vele csúsztak le ebbe a kis völgybe. Szerencsájukra csak kis lavina volt, nem temette el őket egészen. Emlékszem, még akkor is citeráztak az ijedségtől, amikor befutottak a turistaházba és tüstént néhány pohárka konyakot rendeltek egyrészt egészségi okokból, másrészt megmenekülésük örömére. Igazán összeillő pár volt. Nem lehetett elválasztani őket egymástól.

Pogány elmondta, hogy ravasz fehérnép volt az a szőke lány, mindent megtett volna Laudon generális kedvéért.

— Úgy bizony — mondta. — Egyszer kártyáztunk, pókeroztunk. Ő, mármint Laudon generális, aztán egy ősz hajú úriember, akit csak Dunaföldváry grófnak hívtunk, egy bratislavai ember, bizonyos Jack tengerész és én. Az a szőke lány ott ült Laudon mellett — el nem mozdult volna mellette! — és azt mondta, majd ő fogja keverni a kártyát. Játék közben iddogáltunk, így hát ráhagytuk, csinálja, ha kedve tartja. Hogyan csinálta, nem tudom, de úgy keverte a kár-

tyát Laudon generálisnak, hogy amikor végre komoly játékra került sor — megálljunk csak, hogy is volt? — hát nekem fulhendem volt, három ásszal, Jack tengerésznek fulhendje volt három királlyal, gróf Dunaföldváry hetes pókert kapott, Laudon generális meg csak hergelt bennünket. Jó kártyát kevert neki a szőke! Végül aztán nem volt több pénz, nem hívtunk vissza és azt mondtuk, le a lanttal. Kiteríti a kártyáit Laudon, hát alsó vagy felső pókere volt, már nem tudom pontosan, rámosolygott a rakás pénzre, besöpörte és azt mondta, nem volt rossz játszma. Ráhagytuk, mert a nyerőnek kutya kötelessége, hogy dicsérje a játszmát...

Nem hallgattam tovább, mit mesél Pogány, valami megdöbbenett a történetében. A Nagyhegy alatti turistaházban az embereket két dolog tartotta fogva: a kártya, a póker — és az Üveghegy meséje. De kiket? Hányan voltak? — törttem a fejem. Mindnyájukat megfogta vagy csak egyet? Amikor a turistaházban éltem, Kališ Milan is néha pókerozott, és az Üveghegyről mesélt nekem.

Elnyúltam a lapos sziklán, magamba szíttam a napsugarak kimondhatatlanul finom porát, néztem a Szélkatlan fűrészkes hátát.

Ekkor sajnálat és furcsa szemrehányás hasított belém. Még csak hat napja voltam a Csendesvölgyben, és úgy éreztem, már legalább hat esztendeje itt élek. Aggódni kezdtem, hogy soha többé nem látom Zolót, egyszer s mindenkorra befellegzett a velem kapcsolatos terveinek. Pedig Bratislavában úgy éreztem, nem is olyan rossz tervek. Azt akarta, hogy menjünk el innen, éljünk békében és biztonságban. Nem voltak rossz tervek, mert én sok mindent átéltem és láttam, miféle lehetőségeket biztosítana az az élet, amelyről Zolo olyan szépen tudott beszélni. Zolo nem tartozott a mindennapi emberek közé, akiket tömegével találunk, mint eső után a gombát. Amikor a háború után rosszul ment a dologom, segített rajtam. Nem tagadhatom, igen, segített rajtam.

A szánakozás, szemrehányás és aggodalom után csendes és titkos öröm lett úrrá rajtam, belőle sarjadt ki a gondolat, hogy nem Zolo tervei törnek utat számomra a további életbe, hanem inkább Solan erős és szép keze, amelyben a sáfrányvirágok is szebbnek látszottak, mint a földön. A keze mellett talán saját életemnek az a darabja is,

amelyet Kališ Milannal töltöttem a Csendesvölgyben, meg az, amit aztán átéltem.

— ...szívében tüskével ment haza. Én is vele mentem akkor, ő pedig, nagysád — megint odafigyeltem —, egyre csak hátrafelé forgolódott, úgy nézett vissza a völgyre és a turistaházra, mint a gyűjtögető a pajtára, hogy jól ég-e a háta mögött.

Aztán csend lett. Egy nagy, lapos sziklán hevertünk, s amikor Solan számba dugott egy cigarettát, és meggyújtotta, hálásan megfogtam napbarnította kezét.

Rám mosolygott, és azt mondta, hogy jó itt a Csendesvölgyben. Klečka csendesesen elnevette magát, nevetett Janka is.

— Jó bizony — helyeselt Pogány —, de a Csendesvölgyben is úgy van, hogy az egyiknek jobban megy, a másiknak rosszabbul.

Pogány megjegyzése kissé megharagított, rosszmájúnak találtam, aztán ujjamat végigfuttattam Solan nagy, barna kezén, láthatatlan betűket írtam rá:

„MIŠO UTÁLATOS“.

„HAZAMEGY“, írta a kezemre Solan.

Pogány észrevette, hogy egymás kezére írkalunk azt mondta:

— No! — majd hozzátette: — No, menjünk a turistaházba.

Kis idő múlva lustán föltápászkodtunk és elindultunk.

A turistaházba már befutott az új kiránduló csoport, Prostějovból jött, a régi vendégek már elmentek volt, hátizsákukban frissen szedett gyalogfenyőágakkal, és az új csoport magával hozta Zolót is. Nem elevenen, csak a levelét hozták el egy halomnyi más postai küldemény között.

Pogány meglepetten, Klečka és Janka kárörvendőn, Solan kissé megdöbbenően nézett rám, amikor rájuk mosolyogtam, és félrehúzódtam a levéllel az ebédlő sarkába.

„Drága Emmal“, olvastam Zolo magabiztos írását. „A dolgot már elintéztém. Hamarosan indulhatunk. Remélem, elfeledted már az ügyet, amely a bratislavai állomáson játszódott le kettőnk között. Mindenképpen jó volt, hogy hazamentem. Gyere haza te is! Fontos dologról van szó.“

A levélben még néhányszor megismétlődött a „gyere haza te is“ és a „fontos dolog“, a hosszú levélnek ez a visszavisszatérő refrénje már-már megzavart, és haza is mentem

volna — végigjártam már a Csendesvölgy hegygerincét, szítem eleget, beteltem napsütéssel, és mint Solan mondta, feketére sülttem, olyan voltam, akár a sötét éjszaka —, hazamentem volna, de amikor a kései ebédet borral öntözgettük — szomjunkat mással nem olthattuk, csak egy kis borral —, akkor megint gondolkozni kezdtem.

Solan még egy palack bort rendelt és úgy vélte, ha az ember szomjas, innia kell.

Pogány megdicsérte okosságáért, Klečka és Janka álmélkodott, honnan szedi Solan Jožo ezt a mérhetetlen bölcsiséget.

Pogány Mišo hirtelen felém fordult, rám meresztette fehér szemét és azt mondta:

— Tudja-e, nagysád, hogy annak a Laudon generálisnak még egy neve volt? Werner Stauffachernak hívták. Werner Stauffachernak! Akkor tudniillik, amikor kártyán elnyerte minden pénzünket, alsós pókerral seperte be a bankot, Werner Stauffacher pedig a piros alsónak a neve. Úgy emlékszem, mintha ma lenne. Kezében tartotta a kártyát, nézett minket, mit csinálunk, hogyan játszunk, és azt mondogatta magában: Werner Stauffacher! Werner Stauffacher!

Mindnyájan rám néztek, mert kissé összereztem. Werner Stauffacher nem volt más, mint Kališ Milan, ezt jól tudtam, tehát Laudon generális is Kališ Milan volt.

Felhajtottam egy pohár savanykás bort, bár senki sem kínált. Elgondolkoztam: Werner Stauffacher! Réges-régi vitéz, ma már csak a kártyajátékban hősködik! Laudon generális! Az is csak nótában meg káromkodásban él! Kruci Laudon! Tiracs Mir! Egy hegy neve, valahol messze Ázsiában. Kališ Milan! Milan nem volt csupán Laudon generális, sem Werner Stauffacher, sem Andreas Hofer. Csak Pogány históriáiban látszik ilyennek, s lassan már én is így emlékszem vissza rá. Csak így? Hol van Kališ Milan? Hol van Milan? Hol az a Milan, aki valamikor felkeltette önbizalmamat, magamba vetett hitemet? Hol van Milan, aki nélkül üres és szomorú a Csendesvölgy? „Hol vagy, Milan, hol vagy? Gyere, és ketten leszünk!” visszhangzott bennem csendesesen, s akkor elhatároztam, hogy a Csendesvölgyben maradok még, Kališ Milan kedvéért meg Solan kedvéért is, aki elűzte belőlem az üresség és a tompaság érzetét, Zolo várhat még néhány napig a fontos dolgával.

— Ismertem azt a Werner Stauffachert — mondtam vá-

ratlanul az álmélkodó Pogánynak —, sovány, magas ember, ugy-e? Gesztenyebarna hajú.

— Igen. Akkor hát ismerte a Laudon generálist is...

— Ismertem. Ugyanaz az ember volt. A Csendesvölgy szelleme — tettem hozzá ostobán.

— Hogy is hívták azt az embert? — kérdezte Pogány —, mi volt a neve tulajdonképpen?

— Kališ — mondtam —, Kališ Milan. Egyikük sem ismerte?

Solan fejét rázta, példáját Klečka, majd Klečka után Jan-ka is követte, csak Pogány bólintott, hogy ő ismerte azt a vidám, jókedvű embert, két néven is ismerte: Laudon generálisnak és Werner Stauffachernak.

— Jobban mondva három néven — tette hozzá Pogány —, Tiracs Mirnak is hívták.

— Szegény, valószínűleg már nem él — mondtam.

— Nem él? — nézett rám Pogány. — Honnan tudja?

— Tudom, hogy Kališ Milan eltűnt. Mindmáig nem tért vissza, és családja már ismételten felhívásokat tett közzé az újságokban.

Egyszerre elcsendesedtünk. Csend volt az egész ebédlőben, mert a prostějovi sízők csak néha-néha mondtak valamit egymásnak, megkocogtatták a légsúlymérőt és szótlanul kitöltötték a bejelentőlapot. A legtöbben levelezőlapokat írtak hozzátartozóiknak, ismerőseiknek. Olyan emberek voltak, amilyenek a Csendesvölgybe szoktak járni, síbakancsban, sínadrágban, kockás ingben, fiatalok, öregek, csak egyetlenegy ütött el a többitől: ócska, valamikor fehér kalapban járkált az ebédlőben.

— Jól ismerem, jobban mondva ismertem — kezdtem beszélni hirtelen Kališ Milanról a ránk szakadt csendben. — Itt ismerkedtem meg vele, a régi turistaházban. Tudom, hogy szeretett kártyázni. Néha sikerült nyernie, néha nem. Emlekszem, egyszer Doubek gondnokkal kirándulni ment a Csendeshajlaton túlra, a mezősvölgyi turistaházba, s ott néhány más emberrel együtt egész éjjel, egész nap kártyáztak. Az lett a vége, hogy mindketten elvesztették minde-nüket, s amikor harmadnap végre hazakerültek, én is, meg a gondnok felesége is nagy meglepetéssel állapítottuk meg, hogy nem a Csendeshajlat felől jönnek, hanem alulról az erdő felől. Megkerülték az egész Csendesvölgyet, átkeltek a Naposvölgyön, hogy kissé kijózanodjanak. Amikor megér-

keztek a turistaházba, Doubek négy szem epret hozott, Kališ egy parádés vargányát. Megajándékozták vele a gondnoknét, hogy megvessék a jó hangulat ágyát, aztán elmesélték, mi történt velük. A gondnok feleségét megpuhította a királyi ajándék, és Doubek szárazon megúsza a dolgot.

Pogány, Solan, Klečka és Janka szája sarkában gyöngemosoly rémlett.

— Megváltoznak az emberek, mihelyt beteszik lábukat a Csendesvölgybe — mondta kissé szomorún Pogány és Solanra pillantott. — Nem olyanok, amilyenek a síkságon voltak. Rendszerint gyerekké változnak. Nincs igazam, Jožko? Te is mintha nyugtalan lennél.

Solan vállát vonogatta, elmosolyodott és rám nézett.

— Bizony, visszavedlenek gyerekekké — ismételte Pogány. — Az egyik Laudon generálisnak képzei magát, a másik Werner Stauffachernak, a harmadik azt hiszi magáról, hogy Tiracs Mir a neve és a Gaurizankart mássza meg, a negyedik vargányát hoz...

— De hisz ez mind egy és ugyanaz az ember volt — mondtam.

— Igaza van. — Pogány a gyűrűs ujjamra pillantott. — Ugyanaz az ember. De néha mások is szakasztott olyanok.

Az ötödik meg, folytattam magamban Pogány szavait, tűvé teszi a Csendesvölgyet a legszebb sáfrányvirágokért. Elgondolkozva néztem az asztalra, a poharakban sárgán csillogott a bor a napon, elgondolkozva simogattam a két sáfrányvirágot, amelyet Solan dugott a blúzom gomblyukába. Valaki meg azt képzei, fűztem tovább a gondolataimat, hogy a neve *Florigera Montana*, Virághordozó, a Csendesvölgy növényteni különlegessége. Solanra néztem, feketén és kócosan, gondolataiba merülve ült mellettem. Azt képzei-e ez a Solan, hogy ő az Üveghegy meséjében a királyfi, akinek az óriási ólomseprű alá kellett bújnia, hogy megtalálja szépleány mátkáját? Talán azt képzei, talán nem. Na és, ha azt képzei?

— Kališt jól ismertem — mondtam Pogánynak. — Azt hiszem, ön is jól ismerte. Nemrég említette báró Kunszentmártoni kísértő szellemét. Állítólag magukra ordított, amikor megidézték a túlvilágról. Pedig akkor Kališ ordította.

Pogány kerekre nyílt fehér szemmel meredt rám.

— És mondja csak, Pogány úr — kérdeztem —, tulajdonképpen kinek a főkabórét kapta el a szél a Hátsónyer-

gen? A Kališét vagy a magáét? Én úgy tudom, Kališ sohasem használt fókabőrt.

Kíváncsin pillantottam Solanra. Csodálkozva és meglepetten nézett rám és Pogány Mišóra.

— De nagysád — mondta Pogány —, hisz akkor magatán még nálam is jobban ismerte a régi turistaházat. Nem emlékszik?... Nagysád, nem hívták magát véletlenül Paloma Nigrának?

— De igen.

Solannak egy fekete hajtincs hullt a homlokába.

— Hát maga, Pogány úr, nem maga volt a Hrajnoha?

— Persze hogy én voltam. Azok voltak a szép idők!

Solan, Klečka és Sališ Janka úgy meredt ránk, mintha csodát látnának, Klečka meg a Jankája jókedvűn, Solan pedig — legalábbis én így láttam — dühösen.

— Komolyan? — kérdeztem talán mohóbban, mint kíváncsiságom megkívánta. — Valóban? Akkor hát maga volt a hőse a hírhedt fogadásnak, hogy ki nyeri meg a lesiklóversenyt a Hátsónyeregből? Tényleg maga nyerte meg? Magáé lett a díj, a sült kakas? Hát hová lett a szép, kócos haja meg a bajusza?

— Én voltam, nagysád — mondta Pogány és büszkén nézett szét maga körül. — Én nyertem meg a fogadás díját, a kakast, annyi húst tölttem magamba, mint valamikor Hrajnoha. Ó, micsoda szép idők voltak! Abnormálisan szép idők! De könyörgöm, hát maga az... maga a híres Paloma Nigra, a Fekete Galamb... hová lettek azok az abnormálisan szép idők... Látom, már gyűrűje is van, bizony gyűrűje... ha megengedi... — Pogány itt komolyabbra fogta a hangját —, ahogy elnézem a gyűrűjét... — Pogány a bal kezem gyűrűsujján a jegygyűrűmre mutatott —, ...eszembe jut egy történet, amely valóban itt esett meg a Csendesvölgyben. Jobban mondva nem is a Csendesvölgyben, hanem a túlsó oldalon, a Mezősvölgyben, a Csendeshajlat alatt. Egyszer ott jártam több bratislavai ismerőssémmel, köztük egy cégjegyzővel, bizonyos dr. Balla Zoltánnal...

Még ma is érzem, hogy elfutotta arcomat a vér. Dr. Balla nem más, mint Zolo — dr. Balla Zoltán, a bratislavai Exim kivíteli és behozatali vállalat cégjegyzője. Mereven ültem, mintha kővé dermedtem volna, alig hallottam Pogány meséjét, csak a szívem dobogását éreztem és hallottam.

— ...a másik kettő előttünk ment, nem tudtak semmi-

ről, és engem meg azt a Balla doktort eltemetett egy ronda lavina. Mondom, abnormálisan ronda lavina volt. Lucskos és nehéz. Én úgy-ahogy kimásztam belőle, de olyan tompára verte az eszemet, hogy az kész borzalom. Nem tudtam, hol a fejem, hol a kezem, hol a lábam, és amikor kissé rendbe jöttem, lefelé akartam indulni a Mezősvölgybe a többiek után. Már el is löktem magam, könyörgöm, a botommal, hogy indulok, amikor — képzeljék csak! — furcsa csillogás akad a szemembe, olyan éles csillogás, hát képzeljék, a Balla doktor kezén csillogott a jegygyűrű. Valósággal azt hittem, hogy az a vékony kis aranyabroncs kiszúrja a szememet.

Megdöbbsentem. Tulajdonképpen hányszor jegyezte már el magát Zolo?

Pogány nagyot fújt és tovább mesélt. A Csenedeshajlat alatt lecsatolta síjét, a lécekkel kezdte eltakarítani a nedves és nehéz havat. Kiszabadította, magához térítette ájult pajtását.

— Azontúl az az ember szörnyen hitt az életben — mondta még Pogány. — Jött a háború, üldözni kezdték az embereket, de ő mit sem bánta és csak azt mondta: „Nekem semmi bajom sem történhetik. Ha a halálnak fájna a fogam, már abban a lavinában elvitt volna.” A felkelésben aztán egy aknára lépett és vége lett. Még ma is látom azt az aranyfényű csillogó gyűrűt, ahogy világított a hóban...

Elnevettem magam. Mindnyájan rám néztek. Még néhány prostějovi sízó is felkapta fejét.

— Nem igaz, Pogány úr. Balla doktor nem vett részt a fölkelésben. Ma is él. Jól ismerem.

Pogány Mišo elhallgatott. Rosszul esett neki, hogy rajtakaptam a lódításon. De nekem is elment a kedvem mindentől. Agyamban úgy kergették egymást a gondolatok, ahogy az északi szél hajtja a porhót a Csenedesvölgy szikláin és fenyői között. Mi lesz, ha Pogány találkozik Zolóval? Ha beszél neki Solanról meg egy lányról, akivel a Csenedesvölgyben akadt össze? Ha elmondja, hogy egy bizonyos Solan Jožo, máskülönben kedves jó barátja, sáfrányvirágokat hord nekem és cigarettát dugdos a számba? Ha elmondja, hogy láthatatlan betűkkel írogattunk egymás kezére? Csak hadd mondja el! De mit szól majd hozzá Solan?

Zolo jegygyűrűjére néztem. Csillogott, de fénye nem volt

olyan parázs, hogy életet adhatna és elvehetne. Akkor legalábbis nem hittem. De akkor még nem tudtam, hogy Zolo gyűrűjéből is kilövellhet olyan fény, amely életet ad az embernek, vagy ha nem is életet, legalább gazdagságot.

Pogány Mišo továbbra is hallgatott, Klečkanak meg Sališ Jankának nem volt miért fárasztania a nyelvét. Az is lehet, hogy nem akartak nagyon kárörvendőnek látszani. Klečka kerek képén bizonytalan mosoly kísértett, Janka vékony ujjai a gyufával játszadoztak. Solan önmagával birkózott, hogy a nyelvét ne eressze túlságosan szabadjára Pogány előtt.

— Mi bajod, Mišo? — kérdezte Pogánytól kis idő múlva Janka. — Miért hallgattál el egyszerre?

— Fáradt vagyok — mondta. — Fáradt... és úgy érzem, hogy a nap a nyelvemet is megperzselte.

Aztán megint hallgatott. Rajtakaptam a lódításon. Ez rosszul esett neki. Sejtettem már, mennyi igazság lehet azokban a históriákban, amelyeket Pogány Laudon generálisról mesélt.

I. 11., péntek.

Mozgalmas ez a hét. Csupa értekezlet a patakáteresz dolgában. Eljöttek a tervezőmérnökök, hogy a hely színén győződjenek meg róla, indokoltak-e azok a javaslatok, amelyeket férjem tett a tervezet megváltoztatására. Elismerték, hogy férjemnek igaza van.

Ma megütötte fülemet néhány szó, Pekár, az építkezés vezetője beszélgetett Homolával.

— Boldogult apám mindig azt mondta — jelentette ki Pekár —, hogy nagy csizmában könnyebben elfér a láb, mint kis csizmában. Így van ez a patakáteresszel is.

— De az idő, az idő! — mondta Homola. — Fut az idő, vezető elvtárs. Eszményi dolog volna, ha már építenénk azt az átereszt.

I. 14., hétfő.

Nehéz írnom a Csendesvölgyről, mert noha mindezt magamnak írom — legalábbis egyelőre —, nem írhatok csupán saját magamról. Másokról is kell írnom. Márpedig másokról sohasem tudtam írni. Még jól emlékszem iskolás éveimre,

már akkor kellemetlenségeim támadtak, mégpedig csupán azért, mert rákényszerítettek, hogy a barátnőmről írjak. A kereskedelmi akadémia második évfolyamában dolgozatot kellett írunk azzal a címmel: „Az én barátnőm — jellemrajzi vázlat“. Tanárom szerint meglepően jó jellemrajzot írtam, nyilvánosan fel is olvasta az osztály előtt, hogy a többiek példát vegyenek rólam, barátnőm pedig kegyetlenül megsértődött és hosszú ideig nem beszélt velem. Azóta sem kíséreltem meg, hogy jellemeket rajzoljak, de most kénytelen vagyok vele, másokról is írnom kell, mert ez a történet sok embert érint, a Csendesvölgyben és a mi völgyünkben egyaránt.

Amit itt írok, nem csupán rám vonatkozik. Azokról az emberekről van szó, akik a világra hoztak, azokról, akikkel együtt éltem a háború alatt a Csendesvölgyben, azokról, akikkel a háború után, negyvenhétben ismerkedtem meg a Csendesvölgyben és végül azokról az emberekről is, akikkel most együtt élek, együtt dolgozom, és rendszeresen érintkezem. Írnom kell azokról az emberekről, akik életem három hegyi fejezetében velem voltak és ma is velem vannak.

Apám, anyám, Kališ Milan, Doubek gondnok, a felesége, Zolo, Kuna gondnok, a felesége, csendes és szótlan segédje, Pogány, Šolan, aki már régóta a férjem, Klečka, Sališ Janka, Tretina, Marčuk, a három Staska, Stázka, Hanka és Katka, Mojto, a darus, Bazela és brigádja meg sokan mások — mind-mind olyan ember, akikről saját magamon kívül meg kell emlékezmem.

Ilyen komolytalanul kezdem, bár az utóbbi napokban elég sok komoly dolog zajlott le körülöttem. De már megnyugodtam, már képes vagyok asztalhoz ülni és leírni, ami az eszembe jut.

Üzemi gyűlésünk volt, Pekár, az építőigazgatóság vezetője beszámolt a tavalyi terv teljesítéséről, az ez évi tervről és a vállalt kötelezettségekről, majd a vitában Tretina kért szót és élesen fellépett a víziépítkezéseken és az 5. szakaszon uralkodó visszásságok ellen. Ostorozta a rendkívül nagy munkamulasztást, munkaerővándorlást, lopásokat, az anyag és a gépek rongálását, aztán végigsímított sárgásbarna haján, amely éles bírálata közben a homlokába hullott.

— Ezenfelül, elvtársak — folytatta —, az 5. szakaszon

már majdnem elkészült az új folyómeder, épül a terelő-csatorna, hamarosan megkezdjük a csatorna és vízvezeték-áteresz építését, és már legfőbb ideje, hogy munkához lássunk és megkezdjük az építendő patakáteresz földmunkáit. Már tél van, ez igaz, de ez nem tartóztathat fel bennünket, nem gátolhatja munkánkat, a régi mederben most kevés víz folyik és a patakátereszt most kell elkészíteni, most, merem állítani, még akkor is, ha az építésvezető elvtárs más véleményen van.

Férjemre pillantottam. Lesütötte tekintetét és gondolkodott.

— Az áteresznek tavaly el kellett volna készülnie, ezt kötelezettségül vállaltuk, vagy legalábbis meg kellett volna kezdenünk az építés munkálatait, ámde kötelezettségünket nem teljesítettük. Nézetem szerint helytelen — mondta Tre-tina —, ha az építésvezető elvtárs azzal mentegetődzik, hogy rossz a tervrajz. Itt voltak Bratislavából az elvtársak, mármint azok a tervezők, és csak nagy nehezen ismerték el, hogy az építésvezető elvtársnak igaza van. Mindnyájan jól tudjuk, végül is mit mondtak. A Lukavica patakhoz elég lenne az eredeti tervben előírányzott áteresz is, az építése pedig most elhúzódik — ez szent igaz, elvtársak, mindenki bírálni fog, azt mondja majd, hogy tehetetlen emberek vagyunk —, és mi lesz a vége, elvtársak? Ha megkésik a patakáteresz építése, egyben megkésik a munka az egész 5. szakaszon és késedelmet szenved a vízierőmű építése is. Az 5. szakaszon meg kell építeni a patakátereszt, mégpedig tüstént, gondoskodni kell arról, hogy ne dolgozzanak az új tervrajzon, mert fölösleges. Idő, idő, múlik az idő, elvtársak, jó lenne, ha máris építenénk az átereszt.

Az üzemi étkezőben, ahol a gyűlést tartották, egyszerre csend lett, mintha üres volna a helyiség. A szürkület ránehezedett az emberekre, akik csendesen ültek a székeken, padokon, s bizonytalanul pislogtak.

Nemsokára valaki felgyújtotta a villanyt.

Az emberek még jobban pislogtak, míg szemük hozzá nem szokott a fényhez. Mindnyájan csendesen ültek. Baze-la, az elnök eléggé tanácstalanul nézett az asztalra, brigádja is némán ült, baretsapkájukat kezükben tartották, Brtko, a raktárügyi előadó télikabátban volt, nyaka köré vastag gyapjúsált tekert, Homola szélesen mosolygott, csendesen ült Pekár is, az építőigazgatóság vezetője, ceru-

zájával játszott, Landek, a baggeros szerényen meghúzódott a padon és félénken nézett körül, ott volt Lipčík, az anyagbeszerző, katonai posztóból varrott ruhájában, Lukáč, a kotrógépkezelő, az öreg Marčuk, hallgattak a többiek is, Košnár és fúvószenekarának tizenkét fiatal muzsikusa, Adam és Ševce is, akik olyan szépen fújják a szárnykürtöt, csendben ültek a többiek is.

— Nos, építésvezető elvtárs! — mondta Bazela, az elnök, végigsimított akaratos, göndör sárga haján és férjemre mutatott.

— Jó dolog — mondta a férjem, felállt, és kezével az előtte álló szék támlájára támaszkodott —, jó dolog, ha bíráló szavakat hallunk, ha e bírálat igaz és ha az a célja, hogy orvosolja a bajokat. Én itt kijelenthetem, hogy az 5. szakaszon legkisebb a munkamulasztás, legkisebb a munkaerő-vándorlás, lopások nincsenek — én legalábbis nem tudok róla —, és a legkisebb az anyag- és géprongálások százaléka. Ami a kötelezettségvállalást és a patakáterszt illeti, amelyet még tavaly el kellett volna készítenünk, vagy meg kellett volna kezdenünk, csak annyit mondhatok, hogy én még Tretina elvtársnál is jobban örülnék, ha a patak már az átereszen keresztül folyna. Erről biztosíthatom Tretina elvtársat. — Az étteremben halk nevetés hallatszott, Tretina szeme villogott, s amikor a nevetés elcsendesedett, férjem magyarázni kezdte, miért hibás a tervrajz, miért kell sokkal tágasabb átereszt építeni, mint amilyent a terv előírányoz. — Én ismerem a Lukavica patakot. Már több mint egy esztendeje figyelem, s bár ez nem sok idő, ennyi is elég, mert tájékozódtam a Lukavica felől a környező falvak lakosaitól, mindez elég ahhoz, hogy tudjam, jelenlegi terveink túl szűken állapítják meg a patakátersz méreteit. Ezenfelül, elvtársak most tél van, ez az időszak rendkívül válságos az átersz építésének szempontjából, de még így is munkához látnánk, ha rendelkezésünkre állna a kijavított és átdolgozott tervrajz. Amíg meg nem kapjuk, nem fogunk hozzá az átersz építéséhez. Nemegyszer megmagyaráztam már az elvtársaknak, hogy a terv hibás. Javaslatot dolgoztam ki a tervrajz megváltoztatására, s most várunk kell az új tervre. Amíg meg nem kapjuk, nem kezdjük el a munkát. Az átersz építéséért másképp nem vállalom felelősséget. Nem tehetek mást, elvtársak.

Az étteremben összesúgtak az emberek.

Megdermesztett a nyugtalanság. Mi lesz ennek a vége? Miért hadakozik férjem oly makacsul az eredeti tervrajz ellen? Miért nem építhetik meg az átereszt a tervek szerint? Férjem tőlem távol ül, fejét lehajtotta. Nyakán elállt a szürke bársonykabát gallérja. Egyszerre megesett rajta a szívem.

— Tessék, Tretina elvtárs! — mondta Bazela, miután csendre intette a sűgő-bűgő embereket.

— Amit az építésvezető elvtárs mond — jelentette ki Tretina —, az csak amolyan értelmiségi mellébeszélés, amolyan — mindig mondtam — spekuláció, és én csak annyit mondhatok, hogy az ő helyében egyetlen öntudatos dolgozó sem tiltakoznék a tervrajz ellen, mert... mert úgy fest a dolog... — Tretina hátrasimította homlokából sárgásbarna haját —, ...úgy fest... mintha szabotázssal állnánk szemben.

Férjemnek elvörösödött a nyaka.

Tretina zsebkendőjével a homlokát törölgette.

— Szabotőrökre pedig nincs szükségünk — tette hozzá —, és így nem lehet dolgozni, elvtársak.

Tretina leült.

Éles szavait az egész gyűlés megdöbbenéssel fogadta. Engem szédülés kerülgetett, mintha ködön keresztül láttam volna, hogy férjem felpattan. Arca haragtól égett, aztán pár pillanat múlva dühösen elnevette magát.

— Csendet kérek, elvtársak! — harsogta Bazela. — Tessék, Marčuk elvtársé a szó.

Férjem leült, nem jelentkezett tovább.

— Elvtársak — mondta Marčuk és szétnézett maga körül —, Tretina elvtárs nagy szavakat mondott, és én nem tudom, mondhat-e ilyeneket éppen ő, méghozzá a mi szakaszunkról. Mi valamennyien az építésvezető elvtárrsal együtt igyekszünk jól dolgozni, hisz ahogy Pekár elvtárstól hallottuk, az 5. szakasz százharminc százalékra teljesítette a tervet, és én igazán nem tudom, lehet-e ilyen dolgokat mondani éppen a mi szakaszunkról. Én azt hiszem, nem lehet. Ott a szakaszon elég sok ember van, itt is számosan ülnek közülük, és ugyanazt mondhatnák, amit én, mert bizony aligha beszélhet valaki az építésvezető elvtársról úgy, ahogyan Tretina beszélt.

Férjem Marčukra nézett, Tretina szürke szeme villámokat szórt.

— Én is tudom, mi kell és mi nem kell — folytatta Marčuk —, és más dolgokat is tudok. Ha Tretina valamirevaló ember lenne, nem rukkolt volna ki csak most azzal, amit mondott. Igaz, már régen mondogatja ugyanezt az építésvezető elvtárs háta mögött, azonkívül uszítja az embereket és olyan dolgokat is mond... no, olyan dolgokat, amiket igazán nem illik mondani... az építésvezető elvtársról, meg a feleségéről is, Solanné elvtársnőről.

Marčuk rám nézett és leült. Engem didergetett a félelem. Láttam, hogy Homola arcáról eltűnt a széles mosoly. Aztán fülemben dobolni kezdett a vér, nem hallottam semmit, azt sem, hogy mit mondott Landek, a baggeros, csak arra emlékszem, hogy felállt, több hangot hallottam, Bazela csendre intette a gyűlést — aztán sok idő múlva férjem szavát hallottam:

— ... majd megállapítja a pártellenőrzés... vizsgálják ki, történt-e szándékos kártevés az 5. szakaszon... Tretina elvtársat felelősségre vonni... Tretina elvtársnak a pártellenőrzés előtt kell felelnie a rágalmakért... és más dolgokról is szó van. Brtko elvtársnak részletesen be kell számolnia az anyaggazdálkodásról, ugyanezt kell tennie Lipčik elvtársnak is, számot kell adnia munkájáról Homola elvtársnak is. Ezt én követelem, mint az 5. szakasz építésvezetője és ebből nem engedek.

Férjem aztán Tretinához fordult, valamit mondani akart neki, de nem szólt.

Zúgott, morajlott a terem, Bazela, az elnök igyekezett csendet teremteni.

Hétfő, késő este

Izzadtan mentem ki az étkezőből. Siettem még az irodába, s amikor az ebédlő előtt az alkonyatban férfiak sötét tömegét pillantottam meg és felismertem Tretina, Marčuk és férjem hangját, futva ki akartam kerülni őket.

Marčuk megállított.

— Mondd csak, Marčuk elvtárs — kiáltott rá éppen akkor Tretina —, mond meg hát, miket beszélek még?

— Bizony beszélsz!

— De mit? — Tretina hangja megbicsaklott. — Ezért még drágán megfizetsz!

— Még te fenyegetsz engem? — kérdezte Marčuk. —

Éppen te? Az elvtársnőről olyan dolgokat mondtál, hogy ha engem illetve, én bizony megmutatnám neked!

Férjem dühös szemmel nézett rám, aztán tekintetét a földre ejtette.

— Most beszélj, itt az elvtársnő előtt — ripakodott rá Marčuk Tretinára —, mondd a szemébe, mi volt, hogy volt! Kíváncsi vagyok rá, mit fogsz most mondani?

— Hagyjuk ezt most! — mondta férjem és hozzám fordult. — Gyere! Az ilyesmit máshol intézik el. Más fórum előtt!

— Hát miért nem beszélsz? — ordított Marčuk újból Tretinára. — Most kellene beszélned. Hogyha nem volna ez az elvtársnő, a jó pajtásod még ma is élne... Azt mondtad, csak ő az oka...

Ekkor rárivalltam Tretinára. Nem tehettem másképp. Ordítanom kellett.

— Tretina elvtárs — kérdeztem kiabálva —, itt mondd meg tanúk előtt, részt vettem-e a felkelésben Tkáčikkal együtt vagy sem! Te nagyon is jól tudod!

Körülöttünk az emberek elcsendesedtek.

— Ott voltam?

Tretina nem válaszolt.

— Ezért még felelni fogsz!

I. 16., szerda, éjjél után.

Férjem csendesesen jött haza. Nem szólt semmit. A műszaki utánpótlás esti iskolájának megnyitásán vett részt. Tegnap reggel óta nem beszél velem.

— Emma, figyelj rám — mondta tegnap —, én tudom, mi a célja Tretinának. El akar érni valamit, s talán ilyen pletykákkal, rágalmakkal próbál segíteni magán. Lehet, hogy bajba akar dönteni téged és veled együtt engem is. De ez nem fontos. Te elintézed vele a magad dolgát, én is elintézem a magamét. Engem másvalami érdekel.

— Micsoda?

— Hogy igaz-e. — Férjem fürkészve nézett rám, bársonykabátja zsebéből elővette fésűjét. — Nekem az a fontos, mi igaz az egészben, és tulajdonképpen mi közöd volt ahhoz a Tkáčikhoz?

Bennem felforrt a méreg.

— Szégyelld magad — mondtam. — Szégyellheted ma-

gad előttem és főleg magad előtt. Hát neked nem az a fontos, hogy Tkáčik miattam pusztult-e el a fölkelésben. Neked nem az a fontos, hogy mit beszél rólam Tretina. Neked más a fontos. Csakis az, hogy mi közöm volt hozzá. Bocsáss meg, de ez igazán nevetséges, nevetséges számomra felelősséget érezni olyan ember iránt, amilyen te vagy.

Nem szólt semmit. Csak a szeme villogott. Elment. Úgy emlékszem, összegörnyedt, amikor kilépett az ajtón.

Kegyetlen szavak voltak, amiket mondtam, de csakis bennük láttam mentségemet. Fáj, hogy a férjem egyszerre kicsinek érzi magát előttem, s attól félek, hogy ezek az éles szavak nem sokáig segítenek rajtam.

Csak a Csendesvölgy segít. Csak a Csendesvölgy segít, ha megírok róla mindent, amire még emlékszem, mert mindez összefügg a Csendesvölgygel. Első pillantásra valószínűtlennek látszik, pedig összefügg.

— Hogyan? — kérdezné a férjem, ha beszélne velem. — Hogyan függhet össze? Ne mondj már ilyeneket, Emma!

— Majd meglátod, hogyan — mondanám —, majd meglátod, csak légy türelemmel!

De már nem tudom, képes-e a férjem arra, hogy türelmesen várakozzék. Úgy érzem, nem képes rá. Nem.

I. 16., este.

Vasárnap délután, azon a vasárnapon, amikor a brnói és a plzeňi sízők elmentek, és megjöttek a prostějoviak, a Nagyhegy alatti turistaházban mély csend honolt asztalunk körül. Mindnyájan gondolatainkba merültünk, Pogány, Solan, Klečka meg a Jankája, amikor egyszerre kinyílt a konyhába vezető ajtó, és két férfi lépett be az ebédlőbe. Lassú, nehéz léptekkel haladtak, mintha kissé felöntöttek volna a garatra. Nyomon követte őket Kuna gondnok és csendes, szótlán segédje.

Pogány hirtelen elfordította barna arcát és fehér szemét Solantól, akitől valamit kérdezni akart, és nagy hangon odakiáltott a jövevényeknek:

— Isten hozta, Staško! Mi szél hozta ide? Üljön le mellénk!

Staško egy pillanatra megállt, hátrahajolt, fekete kalapját két ujjával tarkójára tolta és ránk mosolygott. Ugyanezt

tette a társa is, aki körülbelül három lépésnyi távolságban követte.

— Nocsak, ne féljen — mondta Pogány —, üljön ide hozzánk!

A két ember kezét nyújtogatta, aztán leült. Staško Pogány mellé, a másik Sališ Jankához. Fekete kalapjukat egy üres székre tették, ránk néztek és megdicsérték az időjárást. Aztán Staško megkérdezte Pogánytól, hogy érzi magát, és meddig marad még.

— Keddig — mondta Pogány és intett Kunának, hogy hozzon még két poharat.

— Csak keddig?

— Csak. Vár a munka.

— Munka — mondta töprengve Staško, és kigombolta fekete ünneplő kabátját. — Bizony, ránk is vár már a munka. Azért jöttünk, hogy megnézzük, lehet-e már ácsolni a fát az új turistaházhoz, pusztul-e már a hó.

— Hát bizony pusztulgat már — bólintott Pogány —, elkegne az új és nagyobb turistaház.

— Ne féljen — mondta Staško és büszkén felszegte fejét —, őszre állni fog, őszig az utolsó szögig elkészül. Holnapra tele lesz velünk a völgy. Csak a jó idő kitartson!

— Ne féljen, Staško, kitart! Erre iszunk!

— Hát akkor egészségükre! — Staško kezébe fogta és megemelte a savanykás borral teli poharat. — Időjárás, háború, politika, mind bizonytalan dolog, akárcsak a fehérség.

Staško, az ács, felém fordította ráncokkal szabálytalanul szabdalt fehér arcát, barna szemét, melyet alig-alig nyitott ki, éppen csak annyira, hogy idejében lehunyhassa a feléje röpködő szilánkok, forgácsok elől.

Nem tudom, honnan ismerte Pogány ezt a Staškót, de ismerte, s bár előzőleg nagyon hallgatag volt, most élénk beszélgetésbe kezdett a két áccsal az új turistaházról, más menedékházakról, s beszédükből kiderült, hogy Staško ács-mester, rábízták az új turistaház építését, a fából összerótt falakat és a tetőt.

Elfogyott a bor, Staško mester hozatott még egy litert. Rám nézett és ezt mondta:

— Az ilyen fehérség, amilyen a kisasszonyka, csak egyet füttyent, és kilenc templom tornyában kongatni kezdik a harangot.

Rám mosolygott.

Elmosolyodtam én is, bár nem nagyon értettem, mit akar mondani.

Staško mester aztán közös ismerőseikről beszélgetett Pogánnyal. A másik ács csak itt-ott tett egy megjegyzést, aztán Solan megkérdezte, hol fog állni az új turistaház, és olyan lesz-e, amilyen a régi volt.

Klečka és Janka valamiről sugdolódzott.

Az ács fölállt az asztaltól, intett Solannak. Az ablakból megmutatta neki, hol áll majd a turistaház, két kézzel a levegőben mutatta, nagyjából milyen lesz, és amikor visszaültek az asztalhoz, szóba került a régi turistaház meg az is, hogyan pusztították el a felkelés alatt Hitler katonái. Staško tudott róla, és tudott róla a másik ács is. Kezdett érdekelni a dolog, mert sajnáltam mindent, amit a német katonaság a felkelés alatt és visszavonulás közben elpusztított. Különösen sajnáltam a Nagyhegy alatti régi turistaházat.

— A német abnormálisan alapos fajta — mondta Pogány. — Azt beszélik, hogy itt voltak a völgyben, fölgyújtották a turistaházat és vártak, míg egészen le nem égett, aztán aláaknázták a pincét. Csak akkor vonultak el, amikor mindent elpusztítottak.

Staško hörpintett a poharából, Klečkára és Jankára pillantott. A kettő összedugta fejét és valamiről suttozott.

— Nem úgy volt — szólta Staško. — Mindjárt megmondom, hogy volt. Itt a völgyben három katonájuk esett el. Valaskai emberek három SS-t hoztak fel ide, felkísérték őket a Hátsónyereg tövébe s ott lepuffantották őket. A németek megtudták, fuvarosokat szereztek Valaskában meg Podkonicében, teherhordókról is gondoskodtak és a turistaházból eltakarítottak mindent, amit csak meg lehetett mozdtítani. Tányérokat, élelmiszerkészletet, paplanokat, takarókat, ágyakat, bort meg pálinkát, még az ajtókat és az ablakokat is. Mindent, aminek egy kis értéke volt. Aztán a nagy étteremben — ha emlékeznek rá — a padlót meglocsolták benzinnel, meggyújtották és elmentek. Úgy nézettek vissza a turistaházra, mint a gyújtogató az égő pajtára, hogy csapkodnak-e belőle a lángok. De a turistaház akkor mégsem égett le. Egy idő múlva másodszor is eljöttek. Fölgyújtották a házat és vártak, amíg el nem égett. Vagy három nappal később megint újabb németek jöttek, felülről ereszkedtek le, a Csendeshajlat alatt elfogtak egy partizánt,

a Nagyhegy alatt lelőtték, ott is van eltemetve, ezek a németek aztán a levegőbe röptették a pincét meg az alagsori hálótermeket. Az volt a robbanás! Még Valaskában is remegtek az ablakok.

— Ki volt az a partizán? — szakította félbe Pogány.

— Nem tudom — mondta Staško. — Valószínűleg senki sem tudja. Én csak annyit hallottam, hogy a németek elfogták, lehozták ide a turistaházhoz, aztán visszamentek vele a Nagyhegy alá és ott...

— Találtak valamit utána? — kérdeztem.

— Nem tudom. Ezt csak egy ember tudná megmondani, falunkbeli, valaskai ember.

— Kicsoda? — kérdezte a másik ács.

— Hát az a... hogy is hívják? Nemrég feleségül vette a Babčát... no, hát hogy is... igen, Tretina!

— Aha!

— Hát persze hogy ő. Azt mondják, maradt is nála valami a partizán holmijából. No de — fordult hozzánk Staško — Tretina is eljön ide. Velünk együtt kell dolgoznia. Máskülönben ügyes ács. Csak kissé elkanászkodott. Egyre csak a hivatalokat járja... azt hiszem, kaparni akar magának. No meg az is tetszene neki, ha elismernék valami partizán rangját. Ha meglátom, szólok neki.

— Ugyan már, minek! — mondta a másik ács és legyintett nehéz lapátkezeivel. — Azon a partizánon már úgysem segít semmi.

Elöntött a harag. Miért legyintgetnek ilyesmin az emberek? Mintha az a partizán sohasem létezett volna. Halott. Igaz. De még egy halott partizán is többet ér talán száz eleven embernél. Pár percre nem figyeltem oda, miről beszélgetnek, megint magam előtt láttam a hó holdfényben fürdő fehér lepedőjét, rajta a kereszt kékes árnyékát, és fönn a magasban a Csendesvölgy hegykoszorújának gyászszalagját. Miért nem hallgatnak az emberek a halottakról? Miért beszélnek róluk, miért mondanak róluk gyöngé és nehézkes szavakat?

Klečkára és Jankára néztem. Még mindig sugdolódtak. Solan nyugtalan és türelmetlen volt. Akkor azt hittem, hogy Pogány Mišo miatt idegeskedik. Solan egyedül akart lenni velem, de nem lehetett, és amikor az ácsok elmentek, még nyugtalanabb és türelmetlenebb lett.

— Emma! — mondta éjszaka a férjem. — Nem szabad azt hinned, hogy olyan vagyok, amilyennek kedden reggel mondtál. Ne gondold, hogy fontos számomra... nem, egyszerűen nem hiszem, hogy te valakinek a halálát okoztad volna. Egy pillanatig sem hittem. De nem tudom, miért támadtál úgy rám.

— Miért kezded megint?

— Csak azért — mondta —, mert nem tűröm, hogy semmibe vegyenek. Nem tűröm sem tőled, sem Tretinától.

— Én nem veszek semmibe.

— Már megpróbáltad. Ma összehívtam a szakaszon az embereket, elbeszélgettünk. Tretina egyszerre nagyon kicsi volt... aztán elmentem az igazgatóságra. Talán tudsz róla.

— Nem tudok.

— A vállalásunkról van szó. Az emberek mellett vannak. — Férjem szavaiból gyöngeséget éreztem. — Az emberek mellett vannak. Mihelyt megkapjuk az új tervrajzot, mindjárt elkezdjük a patakáteresz építését. Az emberek hajlandók három váltásban dolgozni, készek dolgozni még ebben az időben is. Tretina nagyon kicsike volt.

Férjem azt várta, mit szólok hozzá, de én nem mondtam semmit. Csend volt, csak a szél rázta az ablakot.

— Hát azt tudod-e, mit mondott nekem Homola?
Nem kérdeztem.

— Azt mondta, hogy az egésze még tárgyalni fogunk. A dolog állítólag nem olyan egyszerű. Azt én is tudom. De nekilátunk és megkezdjük a földmunkákat. Tüstént, mihelyt megkapjuk az új terveket. Így is bonyolult dolog lesz...

— Az lesz — mondtam. — Nagyon bonyolult.

Többet nem akartam mondani férjemnek. Nem árulhattam el, hogy az építőigazgatóság már javaslatot tett férjem áthelyezésére. A javaslatot elküldték a központi igazgatóságnak. Tretinát illetően is javaslatot dolgoztak ki. Félek ettől a javaslattól, de talán jobb lesz, ha férjemet más szakaszra helyezik át.

A rendkívül elhanyagolt 4. szakaszcsoportról visszahívták Vrba mérnököt. Örülnék, ha oda helyeznék át a férjemet. Nyugtunk lenne Tretinától.

De miért mentették fel beosztásától Vrbát? Csak ő tehet az ottani bajokról? Vagy talán neki is akadt gondviselője, amilyen nekünk Tretina?

Nem tudom, hová helyezik át a férjemet. De örülnék, ha minél messzebb kerülne Tretinától.

I. 17., estefelé.

Kinn térdig ér a hó, a három Staska már nem jár Manet robogón. Apjuk udvarán sem zúgatják a masinát. Láttam őket. Kezslábasban, gyalog jöttek az állomásról, piros kendőben és kurta ködmönben.

Három fiú ment velük. Lehet, hogy tavaszig mind a három Staska főköttő alá kerül. Szép lányok. Bazela, Lukáč és Adam volt velük. Bazela Katkával, Lukáč Hankával, Adam pedig, aki olyan szépen fújja a szárnykürtöt, Stázkát kíserte.

Körös-körül minden csupa fehérség. Fehérlenek a völgyünket övező hegyek, a Hradovica és a Skalná, ma egy időre a nap is kisütött. Felszakadtak a felhők, előbújt a derűs, téli ég, a vadonatúj fehér és piros épületek ragyogtak a nap sárgás fényében, kékes árnyak nyúltak el a porzó, fehér havon. Olyanok voltak ezek az árnyékok, mint nagy selyembálák, amelyekből néha blúzokat szoktak szabni. Az építőtellek oly nagyok és szépek a hóban. Mellettük meglapul a falu, Kistrét, mintha szégyellné magát a nagy gyárcsarnokok, felépült és befejezetlen lakóházak, a folyó három új kövecses földgátja mellett.

Csak egy kis időre kukkantott ki a nap. Nagyon borús és hideg a január, az ember bőrébe harap a tél. Ki tudja, mi lehet most a Csendesvölgyben? Talán már olyan a völgy, amilyen valamikor volt — fehér, mint egy nagy menyasszonyi fátyol.

A Nagyhegy alatti turistaházban úgy öt óra tájban felpezsdült a hangulat, mint általában tavaszi vasárnapokon szokott. A szép idő sok vasárnapi szívót és alkalmi vendéget csábított a turistaházba.

Alig mentek haza az ácsok, az ebédlő egyszerre megtelt emberekkel.

Volt köztük erdész, tanító, postahivatalnokok és hivatalnoknők meg mindenféle más emberek — még három bratislavai kiránduló is, akik véletlenül éppen a Csendesvölgy környékén jártak hivatalos kiküldetésben. A vendégek állva, ülve ettek és ittak, s közben dicsérték a szép időt és a Csendesvölgyet.

Zsivajosan folyt a beszélgetés az asztalok körül, az emberek összehordtak hetet-havat. Még politikáról is beszéltek, bár a turistaház több mint ezer méter magasan volt. Megemlézték a plešťanyi államellenes tüntetések utóhangjait, a görögországi forradalmat, az indonéziai harcokat, a dunai árvizet, amely márciusban annyi kárt tett, felbukkant már a „vasfüggöny“ szó is, elmondták véleményüket sportról, jéghekiről és asztaliteniszről, az új turistaház építéséről, kis és nagy lánckereskedőkről — a nagy zajban szótlanul ültünk asztalunknál, a három bratislavai vendég pedig türelmetlenül várta, mikor jön végre Kuna gondnok, hogy kiszolgálja őket. Kunának sok volt a dolga, csendes és hallgatólag segédje pedig tőle telhetőleg segített neki.

Talán magam is bekapcsolódtam volna az időszerű kérdésekről folyó beszélgetésbe, de négy asztaltársam fáradt volt, szótlanul ültek és föl sem emelték tekintetüket az asztal lapjáról. Csak néha-néha nézett körül valamelyik, ha valaki a többinél frissebb hangon emlegette az iparosítást, amely akkoriban még elég új dolog volt. Mindnyájunkat fogva tartott a fáradtság. Főleg Solant és engem. Pogány Mišo is csendesen ült, kissé szégyenlősen nézett rám, de aztán egyszerre megszólalt. Váratlanul megjegyezte, hogy az egész negyvenhetes év kész pökedelem, mert meghalt korunk legérdekesebb alakja, Al Capone, a gengszter, szegénnyt megütötte a guta.

— Ha valakit megüt a guta, könyörgöm — tette hozzá —, akkor annak vége.

— Igaza van — mondta Sališ Janka.

A három bratislavai vendég ránk nézett. Arcukon értetlen síkföldi mosoly lapult.

Egyikük megjegyezte, hogy Al Capone valóban érdekes ember volt, mondott volna még valamit, de szavát elfojtotta az a nagyhangú eszmecsere, amelynek tárgya az állami és közhivatalokban megkezdett tisztogatás volt, valamint az, hogy mily helytelenül járnak el az állami és politikai megbízhatósági bizonylatok kiadásánál.

A prostějovi szízők újságokat is hoztak. A napilapok kézzől kézre jártak, az egyik végül elkerült a mi asztalunkra is. Magam elé húztam, pillantásom megakadt az első oldalon közölt képen és megborzadtam. Már sok ilyen képet láttam. Tehervagon, előtérben kislány, a lányka mögött férfi és asszony, mellettük több más ember, mindnyájan kedvesen mosolyogtak, lábuknál batyuk, zsákok. Szemem a kép alatti szövegre tévedt: „Szerencsés utat és boldog új otthont Magyarországon!” Undorodva lapoztam bele az újságba, a harmadik oldalon szemem két szörnyű szóra tévedt. Ugyanarra vonatkoztak, amire a címlapon közölt fénykép: „Történelmi igazságtétel.” Felháborodottan félretoltam az újságot. Engem is érintett a dolog, nem tagadhatom. Ha Zolo nincs, talán engem is így fotografáltak volna le, nyomorult batyuvál, tehervagon előtt, arcomon mosollyal. Lefényképeztek volna, mint kitelepített németet — pedig sohasem tekintettem magam németnek. Annak éreztem magam, aminek az iskolatársnőim. Mindig örültem, hogy ugyanaz lehetek, ami a többi.

A gondnok segédje odalépett a három bratislavai vendéghez, megkérdezte:

— Maguk mit parancsolnak?

A vendégek azt mondták, egy liter bort.

— Milyen boruk van? — kérdezte az egyik.

A gondnok segédjét kissé zavarba hozta a kérdés, csak annyit mondott, hogy jó bor van. Ő ugyan nem sokat iszik belőle, jobban szereti a tiszta vizet, de még senki sem panaszkodott, hogy megártott volna neki a bor, nyilván tehát olyan lesz, amilyennek lennie kell, bár valaki egyszer azt emlegette, hogy az íze felér a vitriollal.

— No jó — mondta a vendég —, de tulajdonképpen miféle bor? Szilváni, rizling, leányka vagy esetleg somlai fehér, siller, badacsonyi kéknyelű, hárslevelű vagy számorodni aszú?

— Micsoda kérem? — bámult a gondnok segédje.

— Szamorodni aszú — ismételte a vendég nagy hozzáértésről tanúskodó kérdésének utolsó szavait, s már folytatni akarta, amikor a gondnok segédje megjegyezte, hogy az ő véleménye szerint bor az bor.

— Tudják — tette hozzá —, nálunk a hegyek közt nem terem úgy a bor, mint maguknál a város környékén, azért nem sokat értünk hozzá. — Elgondolkozott és még azt mondta: — De tudják, én úgy hiszem, aki szereti a bort, minden bornak megtalálja az ízét.

A bratislavai vendégek elnevelték magukat.

— Jól van — mondták —, hozzon hát abból, ami van! Egy palackkal!

— Kérem szépen! — mondta a gondnok segédje, hozta a bort, szótlanul eléjük rakta a palackot meg a poharakat, és a három bratislavai vendég keresni kezdte a borban az ízét.

Abban a borban nehéz volt megtalálni valamiféle jó ízt, de a jámbor vendégek azért csak keresték.

Negyvenháromban egy csoport alkalmi turista tévedt be a régi házba. Külsejük, viselkedésük arra vallott, hogy kiránduló arizátorok. Leginkább egy magas úriember tűnt ki közülük, aki sötétkék térdnadrágot és hozzá zöld inget viselt. Ő hozta a turistaházba a hírt, hogy a szovjet katonaság elfoglalta Harkovot, és hamarosan nagyon aggasztó lesz a helyzet; asztalhoz ült és biztatta társait is, hogy foglaljanak helyet,

Doubek gondnok odament hozzájuk, a magas úriember megkérdezte, milyen bora van. Mármint hányféle fajta? Meghallottam a kérdést és kíváncsi voltam, mi lesz, mert Doubekot ez a kérdés mindig kínos zavarba hozta. Még kínosabb zavarba, mint amilyenbe az imént esett Kuna csendes és hallgatag segédje.

— Mert tetszik tudni — mondta a zöld inges, magas úriember —, én elég jól értek a borokhoz, és talán az lenne a legjobb, ha többféle borból hozna kóstolót. Tudják, a legjobb, ha az ember íz szerint választ, mert a név nem sokat számít. Ugyanegy név alatt különböző borok bújnak meg, a név, uraim, gyakran megtéveszti az embert. Legyen olyan szíves, hozzon előbb kóstolót, mert mint maga is tudja...

Doubek csak annyit mondott „Kérem!”, és kiment a konyhába. A konyhában egy tálcára hét poharat rakott és mind-

egyikbe öntött egy kis bort. A hét poharat az asztalra tette, és velem együtt nézte, mi lesz ebből, melyik borból fog rendelkezni a magasra nőtt úriember, mert mindaddig nem fordult elő, hogy ilyen kiváló borszakértő tévedt volna a turistaházba.

A magas úr sokáig keresgélte a bor ízét. Belekóstolt az első pohárba, harapdálta, ízlelgette a bort, aztán így szólt: „No, ezt nem!”, megkóstolta a másikat, fejét ingatta és megjegyezte: „No, ez éppenséggel megjárná, de próbáljuk meg a többit is!”, a harmadik poharat a világosság felé tartotta, tanulmányozta a bor színét, nézegette az ital felületén sötétlő csíkot, ebből a pohárból nem is ivott, csak a negyediket kóstolta meg, homlokát ráncolta és nem mondott semmit, az ötödik pohár megint megnyerte tetszését, elismerően ingatta fejét — aztán még megkóstolta a hatodik és a hetedik pohár bort is, de egyik sem tetszett neki. A hatodik és a hetedik poharat undorodva tolta el maga elől.

A borkóstoló sokáig tartott, az úriember társai már türelmetlenek voltak, ők is inni akartak ahelyett, hogy a cimborájukat néznék, de amikor a borkóstoló véget ért, a magas úriember az ötödik poharat levette a tálcáról és így szólt:

— Ebből kérünk, gondnok úr. Ez jó bor. A többi sem rossz, de nem is jó.

— Kérem! — mondta Doubek gondnok és elvitte a poharakat. A konyhában elnevette magát, kezébe fogta a megkezdett borospalackot és megkérdezte Kališ Milantól, hogyan lehetséges, hogy valaki egyetlenegy üvegben hétféle ízt talál.

— Előfordul az ilyesmi — mondta Milan —, még többféle íz is akadhat, mégpedig akármiben. Csak az a fontos, hogy aki kóstolja, melyik pillanatban szánja el magát erre vagy arra az ízre.

Nem tudom, hogy Milan még mit mondott, de azt hiszem, a legtöbb íze az illető úriember pimaszságának és butaságának volt.

Hogy mennyi íz volt a három bratislavai úriemberben, akik akkor mellettünk ültek az ebédlőben, már nem tudnám megmondani, de annyi szent, hogy ivásból nem buktak volna meg.

Az ebédlő tele volt emberekkel, cigarettafüsttel és kellemes világossággal, amilyen a turistaházakban szokott lenni estefelé, szép derűs nap után.

Mialatt a magas úriemberre gondoltam, akinek hét íze volt tartalékban, a beszélgetés tovább pergett, és Pogány néhány megjegyzést tett Zorróról, aki visszatér, a szép modellről és a Karib-tenger kalózáiról, különböző divatos filmek hőseiről, miközben az ebédlő túlsó sarkában élénk vita folyt a Tiso-pörről.

Szóltanul ültem Solan mellett. Jól éreztem magam mellette. Elfárasztott a kirándulás, arcom, kezem tüzelt a naptól, gondolataim messze jártak, Bratislavában.

Bratislavába vitt a körülöttem folyó beszélgetés, és én nem akartam Bratislavában lenni.

— Jöjjön, sétáljunk egyet! — mondtam Pogánynak, Solannak, Jankának és Klečkáknak. — Miért ülünk itt?

Senkinek sem akaródzott fölkelnie, csak Solan jegyezte meg, hogy nem is rossz ötlet.

Elfutottam a hálóterembe, hogy szvettért húzzak, s amikor visszajöttem és karomon hoztam Solan nehéz, kék szvetterét is, Pogány úgy mosolygott rám, mintha feje tele lenne megemészthetetlen gondolatokkal. Mosolya láttán azt mondtam magamban: Elég! Lesz, ami lesz! Mondja meg Pogány Zolónak, mit tud rólam! Felőlem lódíthat is, amenynyit akar.

Solan felhúzta szvetterét és kimentünk.

Szvetter! Vinné el a nagyvíz! Most is ilyen nehéz, kék szvettért kötök. Nagyon lassan megy. Csak egy kis darabot kötöttem a hátából. Alig egyharmadával készültem el.

Már árnyék lepte a Csendesvölgyet, csak a hegyormok égtek fehéren a nap sugaraiban. A prostějovi szőket a turistaház közelében pillantottuk meg, a régi kalyiba mellett, amelyet még januárban összedöntött egy lavina, a gerendáit harminc lévnésnyi körben szórta szét a lejtőn; a prostějoviak nagyban edzettek, ki-ki megmutatta, mit tud. Csak úgy záporoztak a krisztániák, bognik, tempósvungok, zergeugrá-sok, telemarkok és egyéb figurák, amelyeket nehéz volna pontosan meghatározni, mert legtöbbjük különmemű alkotóelemekből tevődött össze.

Eszembe jutott Pogány Mišo, aki azt bizonygatta, az ember legbiztosabban úgy tanul meg sízni, ha a világ minden kincséért sem esik a hóba és bármilyen történet, talpon, illetve sítalpon marad. Ilyesféle törekvés vezethette a prostějovi szőket is, de nem mindnyájukat, mert egyikük már ott szorgoskodott a turistaház szemétdombján, az amerikai ka-

tonai konzervdobozok közül keresett ki egy megfelelőt, hogy alkalmas bádogcsíkot vágjon ki belőle. Törött síjét akarta összefoltozni, és este a turistaházban, mialatt a sílécét javítgatta, megesküdött rá, hogy a sí befutott a romba dőlt kalyiba egyik vándorgerendája alá, ezért volt kénytelen fenékfékhez folyamodni.

Solannal keresztülhaladtunk a száraz tavalyi fűvön, a magas, keskeny vízeséshez mentünk, amely vagy fél óra járásra volt a turistaháztól. Kerülgettük a sáfrányvirágokat, amelyek száma napról napra szaporodott.

— Megvannak még a virágai? — kérdezte Solan, amikor a vízeséshez értünk.

— Megvannak.

— Nem akar újakat éjszakára?

— Nem. S miért éjszakára?

— Hogy a Csendesvölgyről álmodjon.

— Ugyan már! Úgyis éjjel-nappal róla álmodok, akár alszom, akár ébren vagyok.

Solan kissé meglepetten nézett rám, aztán megkérdezte, kitől kaptam levelet.

— Egyszer talán megmondom, de most nem. El kellene utaznom, de még egy hétig maradok. Maga is hazamegy?

— Még nem tudom — mondta Solan —, de kedden valószínűleg már mennem kell. Elmennek a többiek is.

— Ha még nem kell mennie...

Elhallgattam, aztán sokáig csendben voltunk. A magas, keskeny vízesés sziszegve, zúgva ugrált lefelé az éles sziklákon, elsuhan a hó alatt, amely széles csíkban ívelt át fölötte.

Kališ Milan valamikor azt mondta, hogy a Csendesvölgyben a víznek mindenütt más a hangja. Szögletes gránitsziklákon úgy sziszeg, mint amikor az ember a kés élére fúj, a sima mészkövön pedig úgy csurog keresztül, mintha mezítláb futna, és kölcsönkérte volna az én szép, puha lábamat.

Aztán eszembe jutott a hirdetés, amelyet még Bratislavában olvastam egy újságban, mielőtt elutaztam volna a Csendesvölgybe. „Keressük Kališ Milan partizánt, aki a Martin mellett vívott harcok után nyomtalanul eltűnt. Aki tud róla, szíveskedjék értesítést küldeni a következő címre: Kališ Ján, Lenovo, u. p. Borčice.”

Hol van Milan? Nézttem a vízesést, az éles sziklákon le-

felé zuhanó fehér habos vizet. Talán egy feltáratlan tömegsírban, talán meg is találták és nem tudták megállapítani a személyazonosságát. Szegény Milan!

Egyre inkább búsultam utána, de már nem úgy, mint akkor, amikor megérkeztem a Csendesvölgybe. Bár Milan nem volt velem, elcsitult bennem az üresség szorongó érzése, s a Csendesvölgy már nem volt tátott száj, hanem erő forrása, amelyből szépség fakad — Solan keze is hatalmas volt, mégis szép sáfrányvirágokat hozott benne. De így is búsultam Milan után. Mellette hallottam meg először, hogyan szól a föld hangja, az a hallhatatlan hang, amely néha az ember sejtjeiben zsibong, ő értette meg velem, hogy az öregék sírjai ugyanazon a földön a fiatalok életét jelentik, és ő szoktatott le róla, hogy minden emberben fenevadat lássak. Szerettem őt — igen, ki merem mondani —, s talán ezért sikerült az addig meg nem értett dolgok mélyére hatolnom.

A vízesés mellett nemsokára fázni kezdtünk. Csendben voltunk. Velem hallgatott Solan is, bár arcáról sok kimondatlan kérdést olvastam le: Kitől kapta azt a levelet? Kivel jár jegyben? Miért jött egyedül a Csendesvölgybe? Ki az, akiről Pogány Mišo beszélt? Ki az?

Elnevettem magam.

— Min nevet? — kérdezte Solan.

— Oda nézzen! Látja ott azokat a vályúkat? — Az ócska, fekete vályúkra mutattam, amelyek már előbukkantak a hóból. Nyáron belőlük itatták a jószágot. — Valahányszor rájuk nézek, nevetnem kell.

— Miért?

— Mindjárt elmondom.

Mesélni kezdtem Solannak egy nagyon bús és elkámpicso-rodott turistáról, aki az óráját vesztette el a Csendesvölgyben, elvesztette, mielőtt rádöbrent volna, hogy tulajdonképpen mi is történik.

Itt történt az eset, az itatóvályúknál.

Akkor nem tudtam, de ma már tudom, hogy ugyanúgy kezdtem mesélni, talán lódítani Solannak, ahogy Pogány Mišo beszélt és lódítgatott előttem. Még Kališ Milant sem kíméltem, és úgy beszéltem róla, mintha állatorvos lett volna.

Nyáron a víz egyik vályúból a másikba csurgott, onnan a harmadikba, a negyedikből a földre loccsant, egy lapos

kövön vízi csillaggá tört szét, szépen villogott a napsütésben.

A vályúban mindig kristálytiszta volt a víz, s a szóban forgó turista megvetette a szobájában felszerelt szép fehér mosdót, bár hideg és meleg víz is csurgott bele, s feltette magában, hogy a Csendesvölgyben valamirevaló turista csak vályúban mosakszik. Ez egészséges, úgymond, üdítő és romantikus. Miért ne keresse az ember ebben a ronda világban a romantikát, ha teheti?

A vályúnál levetette piros-fehér kockás ingét, rátette a törülközőjét és a törülközőre az óráját.

— Jó kis óra volt — panaszkodott később a turistaházban boldog-boldogtalannak —, Zenit márkájú, és pontosan is járt. Egész pontosan.

Alig kezdett ugyanis mosakodni a turista, furcsa dolgok történtek körülötte. Szegény nem láthatta, mert javában fröcskölte a hideg és romantikus vizet gyűrött arcára és álmos szemébe. Amikor végre kitörülte szeméből az üdítő vizet és körülnézett, már későn volt. Csak annyit látott, hogy piros-fehér kockás ingének az ujjá egy jámbor tehén pofájából lóg ki, a Riska nesztelenül ballagott oda a holmijához és nyilván azt hitte, hogy neki készítették oda reggelnek. A turista rohanni kezdett a tehén után, az állat egyet ugrott, és lenyelte az ing ujját is.

— Abban a tehénben van az ingem, a törülközőm és a Zenit órám — panaszkodott a turista —, ezt adják össze!

Milan és Doubek nevetett rajta, én sem álltam nevetés nélkül.

— Melyik tehén volt?

— Az ott ni — mondta a turista és az egyik tehenre mutatott, amely már békésen legelt a réten, valamivel a turistaház alatt.

— Gyerünk oda! — tanácsolta Milan.

— Igaza van! — ragyogott fel a turista szeme. — Gyerünk!

Odamentek.

Elöl ballagott a szerfölkött bánatos és elkámpicsorodott turista, nyomában Milan, Doubek, utánuk én, velünk tartott néhány turista, akik már értesültek a Csendesvölgy legújabb szenzációjáról. Valóságos küldöttség, nézett végig rajtuk Milan, ahogy a tehén elé járultunk.

Lassan, mintha mi sem történt volna, mentünk oda az

állathoz, megsimogattuk, a tehén a fülét billegette, mert kínozták a bögölyök, farkát lóbálta — aztán az emberek egymás után odaszorították fülüket a tehén oldalához.

Senki sem hallott semmit, csak Milan, „az állatorvos“ kiáltott fel, amikor hetedszer préselte fülét a tehén bordáihoz:

— Még benne van! Ketyeg!

— Igazán? — kérdezte a szerfözlött bánatos és elkámpicsorodott turista, tágra nyitotta amúgy is nagy szemét. — Igazán?

— Bizony ketyeg! Ide szorítsa a fülét!

A turista a tehén oldalára hajtotta fejét és hallgatódzott. Nem tudom, mit hallott, de amikor kiegyenesedett, még siralmasabb volt a képe.

— Nem ketyeg — mondta. — Úgy látszik, megállt.

— Hát ha nem ketyeg — jegyezte meg az „állatorvos“ Milan —, alighanem másutt kell keresnie.

Már nem emlékszem, hogy a szerfözlött szomorú és elkámpicsorodott turista kereste-e másutt a Zenit óráját, de azt hiszem, nem tartotta volna magához méltónak az efféle kutatást. Elég ficsúrosan öltözködött, s a turistaházból elmenet azt mondta, hogy emberfeletti munka volna végigturkálni az egész Csendesvölgyet.

— Szent igaz, szent igaz — bólogattunk.

— Szent igaz, szent igaz! — mondogattuk gyakran az olyan dolgokról, amelyek a legvalóságosabban igazak voltak. Kališ Milan is így mondta, mások is.

Kališ Milan nem volt csupán Laudon generális és Werner Stauffacher. Nem volt olyan, amilyennek Pogány Mišo festette, amikor barátainak és nekem mesélt róla. Olyan sem volt, amilyennek én mondtam, amikor Solannak meséltem róla. Másféle is volt.

1952. I. 18., péntek.

Férjemet áthelyezték a 4. szakaszra. Örülök neki. Tretina talán elérte már, amit akart, és ezentúl békén hagy minket. Lehet, hogy Tretinának igaza van, de nehezen törődöm bele, hogy olyan kíméletlenül megtámadta a férjemet. Mi lesz most az 5. szakaszon? Tudja-e Tretina helyettesíteni a férjemet? Ki fog neki segíteni? Nem ragad-e férjemen Tretina vádja, a szabotázs? Nem tudom. Néha nevetek rajta, máskor

félelem kínoz. Talán jobb így, hogy mindkettőjüket, a férjemet is, meg Tretinát is gondokkal árasztották el.

1952. I. 25., péntek.

Már itt a tél. Hull a hó, szitál görbe földünkre.

Az 5. szakaszon mától fogva Tretina az építésvezető.

A férjem máshol dolgozik. Áthelyezték a 4. szakaszra, ahol éppen csak kezdődik a munka. Sok minden megváltozott. Férjem később jár haza, mint azelőtt szokott. Nem beszélget velem. Vagy ha szól is, csak úgy tessék-lássék teszi, és csak a legszükségesebb dolgokról beszél. Ha látom, hogy olvas vagy tanul, vagy valamin dolgozik, szívesen megzavarnám, megmondanám neki, hogy már kész vagyok mindent megmagyarázni, néha nyelvemre kíváncznak a szavak, de erőt veszek magamon, mert végül olyasmiről faggatna, ami a legjobban gyötör. Azt pedig félek megmondani neki. Hallgat ő, és hallgatok én is — ez pedig nem jó.

Mi legyen Tretinával? Férjemet nagyon érdekli a 4. szakasz, talán annyiban is hagyja az egész Tretina-ügyet. Nem tudom, tegyek-e valamit Tretina ellen. Ha nem teszek, a férjem szemében utolsó rongy leszek, senki és semmi. De hogyan próbáljam meg? Nem tehetek semmit.

Ma Stázkával beszéltem, és a három Staska ma megint nem érkezett egyszerre haza. Stázka megkérdezte, nem jöhetne-e be egy pillanatra hozzánk.

— Hát Peter? — kérdeztem. — Már jobban van?

— Na persze. Nemsokára hat hete lesz, hogy bevitték a kórházba, és mankóval már járni is próbál. Hamarosan visszajön ide.

Stázka arcát pirosra csípte a hideg — olyan volt a két orcája, mint fehér kendőn két piros alma.

— Hát a Manet robogó? — kérdeztem. — Már nem zúgatják otthon az udvaron?

Stázka fejét rázta.

— Mi lesz a sízéssel? Esik a hó.

— Hana és Kata elmegy valahová. Azt mondták, csak sínadrágot és bakancsot vesznek, síléceket kölcsönbe is kapni.

— Üdülőbe mennek?

- Igen.
- Hová? Nem tudja?
- Nem tudom. Még nem beszéltek róla. Én is velük men-
nék, de így ...
- Ide figyeljen, Stázka ...
- Miért magáz engem?
- Talán tegezzem?
- Természetesen, elvtársnő. Fiatalabb vagyok. Legalább
tíz-tizenkét évvel.
- Tegeződjünk össze.
- Ó, azt nem lehet. Én nem tudok tegezni olyasvalakit,
aki idősebb és tapasztaltabb nálam. Nem tegezhetem. Maga
csak tegezzen engem, elvtársnő, én meg magázni fogom.
Talán idővel megszokom és én is visszategezem. — Stázka
felállt. — Már megyek, éppen csak benéztem, mert otthon
megint firtatni fogják, hol voltam. Hana és Kata azt mond-
ja ... Nem tudom, mit mondanak. Éppen csak benéztem ...
- Nem mondanak semmit. Hát ide figyelj, Stázka, a gye-
rek miatt jöttél? Az a gondod? Mondd, meg akarod szülni?
- Meghökkentem, amikor Stázka két szeme — két szép,
csillogó barna szem, akkora, mint a makk — csodálkozással
és kíváncsisággal tele meredt rám.
- Miért?
- Megzavart a kérdése, megbántam már, amit kérdeztem.
Szemrehányás ébredt bennem, hogy minek avatkozom olyas-
mibe, amihez semmi közöm, csak véletlenül értesültem róla.
- Miért? — kérdezte ismét Stázka, mintha valami rossz
lenne abban, hogy meg akarja szülni a gyereket. — Sohasem
boldog az olyan nő, aki nem akar gyereket. Nálunk a falu-
ban is vannak olyanok ... De nem ezért jöttem magához.
- Nem is hallottam, mit mond. Forróság öntött el, szemem
égett.
- ... és amikor nála voltam a kórházban — hallottam
Stázkát, mintha nagyon messziről érne hozzám a szava —,
azt mondta, hogy így nem kellek már neki, azt mondta, hogy
vetessem el ...
- Peter ezt nem mondhatta komolyan. — Gondolatok
után kutattam magamban, a magam és mások gondolatai
után. Mit mondjak Stázkának? Hogyan mondjam meg neki?
Hogyan beszéljek vele, hisz ilyen dolgokban csak rossz ta-
nácsot adhatok? Hisz talán én is olyan nő vagyok, amilye-
nekről Stázka beszélt. Olyan, aki sohasem lesz boldog. —

Peter ezt nem mondhatta. Biztosan akar téged, nagyon kíván. Talán jobban, mint azelőtt. De fél, mert így gondok várnak rá. Attól ne félj, Stázka, hogy nem akarna téged... és ha gyereked lesz, még jobban fog akarni, mint azelőtt, ezt tudom, megbízhatsz bennem.

Stázka nem vette le rólam barna szemét. Egy kis öröm csillant benne. Aztán beszélni kezdett a munkájáról, a gépgyárról, majd vagy négy sort kötött a férjem szvetterén.

Nem tudom, jó tanácsot adtam-e neki, de azt hiszem, nem tévedtem. Mojto Peter tudja, hogy Stázka szereti őt. Nehezen lenne meg nélküle, de azt követeli a lánytól, hogy ne legyen gyereke. Ha pedig kedvéért lemondana a gyerekről, megutálná Stázkát.

Mibe keveredtem bele? Csak azért, mert láttam, hogy Stázka sír a robogója mellett, amikor Marčuk Mojtoról beszélt, és az emberek nagyokat nevettek.

Talán Marčuk segíthetne?

Az olyan nő, aki nem akar gyereket, sohasem boldog. Még mindig fájnak Stázka szavai, bár a lány már rég elment.

Férjem, a Csendesvölgy, Tretina, Marčuk, Mojto, Stázka, a patakáterész — mi minden keveredett össze néhány hét alatt. S mindezen átfonódik Tkáčik ijesztő neve, amely állítólag csak véletlenül csúszott ki Tretina száján. Nem igaz. Tretina szántsándékkal mondta. Több mint egy esztendőn keresztül hallgatott róla. Egy éve megkértem, hogy ezt a nevet soha többé ne említse sem előttem, sem a férjem előtt. Lehet, hogy csak azért jött hozzánk december elején furcsa javaslatával, hogy ezentúl törődjem az üzemi klubbal és a könyvtárral. Talán csak azért ajánlotta fel a funkciót, hogy kiejthesse előttünk Tkáčik nevét. Az jár a fejemben, hogy beperelem Tretinát. De nem tudom, segítenék-e magamon. Tretina talán bebizonyítaná, hogy ma mond igazat Tkáčikról, és sikerülne elhallgatnia régi igazságát. Lehet, hogy már nem is kell beperelnem Tretinát, mert férjem a 4. szakszon dolgozik, és ott nincs Tretina.

Tretinát elég régóta ismerem. Ezerkilencszáznegyvenhét óta. Akkor ácsok jöttek a Csendesvölgybe, velük jött Tretina is. Azóta ismerem.

Nehéz dolgozni az építőigazgatóságon. Fűlsértőn zakatolnak az író-, számoló- és könyvelőgépek, szemembe hasítanak a vonalak és a számsorok — és az emberek körülöttem? Talán csak képzelem, de úgy érzem, hogy arcukon állandóan ott kísért a megvető és elutasító mosoly.

Az üzemi étkezdében ma láttam Tretinát. Nagyon gondterhelt volt. Elfordult, amikor észrevett. Rangellal, a káderessel, Lušpajjal, a közbiztonsági előadóval, Homolával és Hamada villanszerelővel beszélgetett.

Sohasem hittem volna, hogy ennyi gondot okozzon nekem Tretina és általa a Csendesvölgy.

I. 26., szombat este.

Kališ Milan kisegítő gimnáziumi tanár volt. Ahogy elmesélte, nehezen végezte tanulmányait. Apja vasutas volt, pénzéből nem futotta fia taníttatására, ezért Milan a szünidőben mint napszámos dolgozott a pályán, még főiskolás korában is, sőt tanári vakációt is a vasútnál töltötte, mert fizetést csak azokért az órákért kapott, amelyeket ledolgozott az iskolában.

— Szünidőben nem tanítok, tehát bért sem kapok — mondta egyszer a Csendesvölgyben, amikor a patak mellett ültünk, messze a turistaháztól, egy nagy száraz kövön, amelyet zúgva folyt körül a víz.

Már rég beleszeretett a hegyekbe, kirándulásokra járt a Csendesvölgybe és negyvenháromban elhatározta, hogy önként számúzi magát ide. Megegyezett Doubek gondnokkal, hogy segíteni fog a munkájában, cipeli az élelmiszert a turistaházba, fát vág, rendet csinál a házban, megjelöli a csendesvölgyi turistautakat — szabad idejében pedig olvasni, tanulni fog és alkalomadtán segít majd egy-egy turistának elúzni az esős napok unalmát.

Így is lett, Milan cipelte az elemózsiát, vágta a fát, segédkezett a házban és a ház körül, pingálta a jelzéseket, kiszolgálta a vendégeket, beszédbe elegyedett, sőt még kártyázott is velük, és még abban az évben, mielőtt ránk köszöntött volna a szeptember, hazament beteg édesanyjához. Szeptembertől a trnavai gimnáziumban kellett volna tanítania. Ez akkor volt, amikor a Nagyhegyen azt mondta, hogy

négy év múlva találkozunk a Csendesvölgyben. De előbb jött Nem négy év múlva. Alig fél esztendő elteltével beköszöntött, tavasszal, húsvét előtt. Aztán itt is maradt a turistaházban.

Amikor augusztus végén hazakészülődött, hogy tanítson a nagyszombati iskolában, mint Laudon generális távozott, szívébe tört tövisekkel, s mikor messze a turistaház alatt elbúcsúzott tőlem, elkérte a fényképemet.

Csak egy fényképem volt, nagyobb fotográfiából kivágott kerek darabka, rajta a fekete fejem. Még egy ilyen kis darab fényképem volt, az édesanyámé, mindkettőt apám karórájának nagy hátsó lapja alatt hordtam magammal.

Leültünk az út mellett egy sziklára, Milan zsebkésével felpattantotta az óra fedelét, s én odaadtam neki a fényképemet.

Aztán elváltunk egymástól.

Kališ Milan, Laudon generális, Werner Stauffacher, Tiracs Mir, Andreas Hofer és még néhány más név viselője — ezek a nevek jókedvű pillanatokban születtek a Nagyhegy alatti turistaházban — lefelé ballagott a Csendesvölgyben, én pedig, Klaas Emília, Kékszemű Squaw, Paloma Nigra, Lucia és Florigera Montana, felfelé indultam a turistaház felé.

Szomorú voltam, s ez nem kerülte el Doubek gondnok figyelmét. Azt mondta:

— Mit se bánd, Emma! Legalább karcsúbb leszel, mert remélem nagy bánatodban enni sem fogsz. Volt egyszer egy barátom, az annyira lefogyott a boldogtalan szerelemtől, hogy meg sem bírta maradni a földön. Hogy a szél el ne vigye, ólombetéteket kellett rakatnia a cipőjébe. Így aztán kissé biztosabban járt.

— Ugyan eredj — mondtam —, ne beszélj zöldeket!

— Egy szép napon — folytatta Doubek — síkirándulásra indult a szerencsétlen, s miközben a vasúti pályaudvar felé haladt, szél kerekedett, felduzzasztotta a síkabátját, felkapta a szerencsétlent, és ki tudja, hová vitte volna, ha barátomnak nincs kellő lélekjelenléte és bele nem kapaszkodik egy gyárkémény villámhárítójába. A síléceit elvesztette, beleestek a kéménybe, ő meg lógott a villámhárítón, úgy kaszált a lábával, mint a horogkereszt a német zászlón.

— Eredj már! Ne lódíts!

Mindez eszembe jutott, amikor hétfőn, Pogány szabadságá-

nak utolsó napján a Sátánkövén üldögeltünk. Ott voltunk valamennyien. Pogány, Klečka, Janka, Solan meg én. Akkor jutott eszembe, amikor Pogány a nagymamájáról mesélt és elmondta, hogy az öregasszonyt egyszer elkapta a forgószél, magasba emelte, és ha a nagymama bele nem kapaszkodik egy patak menti fűzfába, hetedhét országon túlra vitte volna a fergeteg.

— De a nagymama, könyörgöm, okos asszony volt, szépen megkapaszkodott a fűzfában — mesélte mosolyogva Pogány —, a forgószél elfáradt, mialatt a fűzfát tépázta, így aztán a nagymama megmaradt. Itt is temettük el. Bratislava mellett a seneci temetőben. Becsületszavamra! Ha nem hiszitek, elmehettek megnézni a sírját.

Hétfőn délután a Sátánkövén üldögeltünk, jobban mondva már estefelé járt az idő. A Sátánkövétől a turistaházig nyúló hosszú rétről már leolvadt a hó, csak a patak mellett maradt meg a vastag, szélhordta hótakaró, ott még sízni lehetett; a rét lila volt a sáfrányvirágoktól, amelyek már becsukták kelyhüket, mert a nap már az ég aljáról laposan pislogott a Csendesvölgyre, és a krókuszok tudták, hogy nemsokára éjszaka lesz; társaságunk a Sátánkövén azon versengett, hogy melyikünk tud furábbat mondani: aki nagyobb lódít, az nyer, vacsora után neki kell a legtöbbet innia, még hozzá ingyen. Rendelhet magának, amit szeme-szája kíván.

Nem akarom állítani, hogy ez nemes szórakozás, fennkölt szellemű időtöltés volt, de hozzátartozott a pihenéshez. Nem hallgatni rádiót, nem olvasni újságot, nem vitatkozni és civakodni azon, hogy mi helyes és mi helytelen, egy ideig nem törődni magyarokkal, németekkel, demokratákkal és nagybirtokosokkal, nem beszélni sem Kínáról, sem az amerikai katonákról, sem a ludákokról és Tisóról — ezt velem együtt mindnyájan a pihenés legfontosabb részének tekintették. Ha Milan köztünk lett volna, aligha tartotta volna be ily szolgálai módon a hegyek törvényét, hogy ezer méternél magasabban nincs keresnivalója a politikának, de sem Pogáynak, sem Klečkanak és Jankának, sem Solannak nem jutott eszébe, hogy áthágja ezt a törvényt. Mellettük én is kénytelen voltam beletörődni a tilalomba, így aztán mind az ötén lódítottunk, versenyeztünk, hogy ki tud nagyobbat mondani.

Lepergettük a megszokott halászhistóriákat, amelyek hő-

sei iszonyú nagy halak, főleg pisztrángok voltak, sor került a vadászokról és vérszomjas fenevadakról, emberderéknyi vastag óriáskígyókról szóló mesékre, mindenféle történetekre, amelyek síkirándulásokon, hegmászás közben, esetleg a társas életben zajlottak le. A legtöbb históriát Pogány Mišo rázta ki magából, a fergeteges nagymamát nem is számítva, bár valljuk be őszintén, a meséi elég gyöngécskék voltak. Akkor már alighanem tudta, hogy nekem ugyan beszélhet. Szép történettel rukkolt ki Klečka, elmondta, hogy valamelyik ismerőse élete legnehezebb feladatával került szembe, amikor megbízták, hogy holdvilágos nyári éjszakán egy szép lányt őrizgessen, talán mondani sem kell, hogy feladatát kétségbeejtőn rosszul teljesítette. Mialatt Klečka mesélt, Janka szerfölkött titokzatosan mosolygott. Én is összeszedtem magam és elmondtam egy hegyi történetet, bár nagyon törtem a fejem, mit is meséljek el ott a Sátánkövén.

— Tisztelt barátaim — kezdtem szakasztott úgy, ahogyan valamikor régen magam is hallottam ezt a históriát —, tisztelt barátaim, az Alpok gleccsereiben nagyon mély és nagyon veszélyes szakadékok vannak. Erről már valószínűleg hallottak.

— Hát persze — mondta Solan, s én rácsaptam napbarnította kezére.

— Egy ilyen szakadékról szól ez a hihetetlen történet — folytattam —, kérem, jól figyeljenek! Mert csak az értheti meg, miről van szó, aki jól idefigyel. Egyszer régen, réges-régen fönn az Alpok hegyei közt egy fiatalember házasodni készült.

— De engedelmet kérek — mondta Klečka —, az öreg ember házassága már nem sokat ér.

— Ne zavarjon — ripakodtam rá —, hagyja, hogy befejezzem! Házasodni készült tehát, és egy nappal az esküvő előtt fogta a puskáját és vadászni ment a hegyekbe, talán nem is vadászni akart, csak gondolkozni, hogy jól teszi-e, ha az illető leányzót feleségül veszi. Elment és nem tért vissza többé. Keresték, tűvé tették érte az erdőt, a hegyet, messzi vidéken kérdezősködtek, nyomoztak, a menyasszonya, talán mondani sem kell, egyre türelmetlenebb lett, de a jó embert mintha a föld nyelte volna el. Senki sem látta, senki sem tudott róla, senki sem sejtette, hová vészett. A fiatalember akkor huszonnégy éves volt, a menyasszonya tizenkilenc. Nemsokára az emberek elfelejtették az egészet.

A menyasszonyt feleségül vette egy másik falubeli legény. Eltelt hatvan esztendő, s egy tavasszal a nagyvíz sok mindent kimosott a gleccser alól, ami évek során a hasadékokba potyogott. Napvilágra hozott egy szép fiatalembert, aki egyik kezében puskáját szorongatta, a másikban egy lelőtt zergét tartott. Teste teljesen ép és sértetlen volt, mintha aznap esett volna bele a szakadékba. A víz a falu széléig hozta, az emberek összecsiszódultek, nézegették. Ott volt köztük egy öregasszony, nyolcvanadik esztendeje határát taposta, s mihelyt megpillantotta a halottat, siránkozni kezdett: „Istenem, Istenem, mit vétettem, hogy így kell téged viszontlátnom, drága Hubertkám!” Aztán elájult és amikor magához térítették, elmondta, hogy ez a csodahalott az ő Hubertkája, aki hatvan évvel ezelőtt a vőlegénye volt. Hát mit szól ehhez, Pogány úr?

Elnevettem magam, mert Pogány Mišo úgy bámult rám, hogy majd kiesett a szeme.

— Mi lelte, Pogány úr?

— Szörnyű dolog, nagysád — mondta és kékgombócos, sűrű kötött sapkáját tarkójára tolta —, szörnyű dolog! Maga ezt a történetet tőlem lopta!

— Hogyhogy?

— Hogyhogy? Mindjárt megmutatom!

Ezzel Pogány Mišo olyan iszonyú és nevetséges fintorokat kezdett vágni, olyan torzképekbe gyűrte napbarnította arcát, hogy előbb megijedtünk, aztán hangosan kacagni kezdtünk. Klečka annyira nevetett, hogy még a szemüvege is bepárasodott, egyre azt hajtogatta: „No de, Mišo, engedelmet kérek!”, szarvasbőrrel kellett tisztára törölnie szemüvegét, mert Pogány Mišo arcán minden porcika, minden parányi idegszál mozgott, és arcvonásai kimondhatatlanul furcsa formákba gyűrődtek. Minden mozgott a fején, orra, szeme, füle, sapkája, és sapkája végén ide-oda lengett a gombóc. Ujjait hol ökölbe zárta, hol kinyújtotta.

— Hagyd abba, Mišo! — nyögte ki Sališ Janka. De torkán akadt a szó, köhögni kezdett, aztán meg kellett törölnie nevetéstől könnyes szemét.

Amikor Pogány Mišo arcán, fején végre helyreállt az eredeti állapot, odafordult hozzám és megkérdezte:

— Mit szól ehhez, nagysád?

Lassan kifogyott belőlünk a nevetés, csak Klečka mondta még egyszer, „No de engedelmet kérek!”, Solan felemelte

sapkáját, amely a nagy nevetés közben lepottyant fejéről, és Sališ Janka megkérdezte:

— Mi ütött beléd, Mišo?

— Megállj! — felelte Pogány. — A nagysáddal beszélgetek. Mit szól hozzá? Emlékszik még?

— Hát az is maga volt, Pogány úr? — kérdeztem, amikor végre szóhoz jutottam. — Maga?

— Én bizony! Emlékszik rá? Jól emlékszik?

— Emlékszem.

— No látja! Akkor meséltem a históriát a jégbe fagyott vőlegényről.

— Hát azt tudja-e — kérdeztem —, milyen nevet kapott aztán a turistaházban?

— Milyet, nagysád?

— Úgy hívták: Magánjáró Trenker.

Solan nézett, nem tudta, mosolyogjon-e vagy mérgelődjön.

— Ne mondja! — nézett rám Pogány. — Magánjáró Trenker!

— De minek fintorgattad a képedet, Mišo?

— Várj csak, Janka! Nagysád, maga tehát a turistaházban volt, amikor én...

— Igen. Maga meg miért készült fel akkor annyira a csendesvölgyi kirándulásra?

— Meg akartam mutatni az akkori ideáломnak, hogy tökéletes hegymászó vagyok, de amikor útra készen meglátott, nem volt hajlandó velem jönni. Akkor jártam utoljára a Csendesvölgyben. Csak a háború után jöttem el megint ide.

— De mik voltak azok a grimaszok, Mišo? — kérdezte Janka.

— Ugyan, hagyj már békén, Janka drágám! Ezeket a fintorokat neked is meg kellene tanulnod. Valamikor talán még nagy hasznát veszed. Akkor a kirándulás előtt vagy három hétig gyakoroltam, nagysád, mert meg akartam mutatni a hölgyismerősömnek, mit kell tenni, hogy ne fagyjon el az ember arca, keze.

— De engedelmet kérek, Mišo! — méltatlankodott Klečka.

— Ejnye, Mišo! — nevette el magát Solan. — Hát így akartál neki kurizálni? Csodálkozom, hogy nem futott ki a világból, amikor meglátott. A kirándulás előtt gyakoroltad az idegen szavakat is?

— Lehet — mondta Pogány és megigazította fején kötött sapkáját.

— Gyerünk, uraim, gyerünk — szólt ránk Janka —, történeteket akarok hallani, történeteket, nemsokára lemegy a nap és hideg lesz!

— Nagysád — mondta Pogány —, szép az a kis történet, amit a jégbe fagyott vőlegényről hallottunk, de nem sokat ér, mert nagyon hasonlít a valósághoz. Úgy bizony, nagysád, az elhihető dolgok gyakran valótlanok, a valódi történetek pedig nagyon hihetetlenek. Azt a vőlegényt konzerválta a jég és a hideg, ezért maradt nyolcvanéves korában is húszesztendős. Hát kérem, Oroszországban még ma is huzigálnak ki mammutokat a jégből. Egész fiatal és egészséges állatok, csak éppen megfagytak szegények. Márpedig azok a mammutok biztosan tovább voltak a hűtőszekrényben, mint az alpesi vőlegény.

— Igaza van — ismertem el meglehetősen csalódottan, elkedvetlenített, hogy a történetem annyira valószínű. Pedig a cél az volt, hogy a históriáink hihetetlenek és valótlanok is legyenek, csakis így kecsegtettek a nyeremény reményével.

Nem tudom, hogyan hat mindaz, amit írok. Szeretnék csak igazat írni, ezentúl is azt teszem, s vállalom annak kockázatát, hogy a feljegyzéseim nagyon hihetetlenek lesznek. De inkább legyenek hihetetlenek és igazak, mint hihetők és valótlanok.

Utánam Sališ Janka mondott el egy történetet, amely azt mutatta, mennyire árt a túlságos szolgálatkészség.

Jankának nővére és sógora él Bratislavában, talán mondani sem kell, hogy a sógor a nővérének a férje volt. A sógort Jozefnek hívták, Janka tehát József napján egy cserép jácinttal ment el hozzájuk. A lakás ajtaja előtt egy fiatalember állt, ő is jácintot és egy skatulyát tartott a kezében. Félénken Jankára nézett.

— Jozefnek hozta? — kérdezte Janka a fiatalembertől.

— Igen, József-napra — felelte a legényke —, de nincsenek itthon.

— Semmi baj — nyugtatta meg Janka — nálam a lakáskulcs, ha akarja, átadom.

— Köszönöm — örvendezett a fiatalember. — Nagyon köszönöm. Tetszik tudni, mi diákok szeretnénk valamit ajándékozni a tanár úr nevenapjára, azért vásároltuk a já-

cíntot és ezt a holmit. A csomagban új síkötés van, mert a tanár úr sízni szokott, gyakran utazik a hegyek közé.

Sališ Janka szerfölött csodálkozott, hogy mióta lett tanár a sógora, és hogy mi köze a diákokhoz.

— De arra gondoltam — magyarázta a Sátánkövén —, hogy a sógorom mindenre képes, hogy változnak az idők, és változnak az emberek, bárkiből bármi lehet, és ezzel elvettem magamtól sógorom professzorságának a gondját. Megvártam, míg hazajött, és amikor végre befutott, átadtam neki az ajándékokat. Nagyon örült, főleg a síkötésnek, mert újfajta kötés volt, elől rugóval.

— Tudom már milyen — szólt közbe Pogány. — Svájci. Nem jó, nagyon nehéz. Nos? — fordult Jankához.

— Később, vagy három hét múlva — mesélte Sališ Janka — megint elmentem a testvéremhez és megint találkoztam azzal a diákkal. Megkérdezte: „Mondja, kisasszony, tulajdonképpen kinek adta át az ajándékomat?”

„Kinek? — bámultam rá. — Természetesen Jozefnek.

„Hát azt képzeli, hogy a maga Jozefje az egyetlen Jozef a világon?”

Igaza volt. Nem az én Jozefem volt az egyetlen. Egy másik Jozef, a tanárjuk, a szomszédos lakásban lakott albérletben. De már nem lehetett segíteni rajtuk. A jácint elhervadott, és a kötést is felszerelték már a sógorom síjére.

— Nos — mondta Pogány és Sališ Jankára kacsintott —, jó kis história, de túlságosan elhihető, Janka drágám, túlságosan elhihető és túlságosan valószínű, mert aki ismer téged, tudja, hogy mindent összezagyválasz.

Egyik történet a másikat követte, s a versenyt végül Solan nyerte meg. Egytől egyig megegyeztünk abban, hogy Solan tud legjobban lódítani, s hogy este megvendégeljük, amennyire a pénztárcánk engedi, mert Solan szerfölött komoly képpel így kezdte a meséjét:

— Volt nekem egy nagyapám.

Máig sem tudom, mi nevetséges van abban, hogy valakinek volt vagy van nagyapja, mert Pogálynak, Klečkának is, Jankának is meg nekem is volt nagyapám, de mindnyájunknak nevetnünk kellett rajta.

— Ne nevéssetek! — mondta Solan. — Nekem igazán volt nagyapám. Az apámnak az apja volt. És ez az én nagyapám nagy vadász is volt. Talán mondanom sem kell, hogy eljárt vadászni. Télen, nyáron, tavasszal, ősszel. Egy szép

vasárnap reggel kiment a határba, hogy lő nyulat. Nemsókára puskája elé is került egy szép, kövér nyúl, öregapám rálőtt. Mit gondoltok, uraim, agyonlőtte?

— Aligha — vélte Pogány.

— Igazad van, Mišo — helyeselt Solan —, nem lőtte meg A nyúl hátsó lábára állt, és mellső lábával mosakodni kezdett, mint a macska.

— Látod, Jožo — jegyezte meg Sališ Janka —, a macska is mosakszik, a nyúl is mosakszik, csak te nem mosakszol. Attól félsz, hogy visszafehérednél, ugye?

Solan mindkét kezével legyintett és folytatta:

— A nyúl hátsó lábára állt, mellső lábaival mosakodni kezdett, és úgy mosolygott a nagyapámra, mint... mint... no...

— Mint a telihold a trágyadombra — segítette ki Pogány, ujjával megfenyegette Solant és hozzátette: — Mesélj rendszeren, Jožo, mert nem lesz a történetből semmi!

— Tehát úgy mosolygott a nyúl a nagyapámra, mint a telihold a trágyadombra, öregapám dühbe gurult, ráduplázott a flintájából, és ettől a nyúl még szélesebben mosolygott. Nagyapámnak inába szállt a bátorsága. Úgy ám, uraim! Vállára kapta a puskát és futott haza, ahogyan csak bírt! Már tudta, mi a baj. Valaki megbabonázta! Nincs segítség! El kell mennie egy minden hájjal megkent öreg erdészhez, tanácsot kell kérnie tőle, hogyan billentse helyre a puskája dolgát. Nagyapám el is ment az erdőkerülőhöz, az erdész csak ránézett a mordályra és máris tudta, hány hét a világ. Azt mondta öregapámnak:

„Tudja mi történt? Ezt a flintát valamivel megverték. Van flóbertpuskája?”

„Van!”, mondta nagyapám.

„Akkor hát fogja a flóbertot, lőjön vele egy süket verebet, a veréb vérébe mártsa bele a töltővesszőt, úgy törölje ki vele a puska csövét!”

„De könyörgöm alássan — kérdezte a nagyapám —, honnan tudjam, hogy melyik veréb süket?”

„Hát ezt az egyet nem tudom megmondani. Legjobb lesz, ha a verebektől kérdi meg, nem tőlem.”

Elnevettük magunkat, és Pogány Mišo megjegyezte:

— Jól tódítasz, Jožo — és kenegetni kezdte magát Nivea krémmel.

— A nagyapám — folytatta Solan — megfogadta az erdő-

kerülő tanácsát. A verebeket persze nem gyóntatta még, hogy melyikük süket, mert a veréb nem érti az emberi szót — ezt a nagyapám is tudta —, de fogta a flóbertot, és ahány veréb a szeme elé került, mind lelőtte. A verebek vérével kitörülte a puská csövét, ezt tette hét évig, hét hónapig, hét hétig, hét napig...

— Elég már! — kiáltott közbe Pogány Mišo. — Mondd meg kereken, hogy hét évtől hét másodpercig minden időegységen keresztül és meglesz! Már hűvösödik.

— ...hét óráig — folytatta kényelmesen Solan —, hét percig és hét pillanatig. Ezt egy másik erdésztől tanulta. Aztán a nagyapám fogta magát, vállára akasztotta a puskát és vadászni ment. Megint vasárnap reggel volt, mint akkor régen...

— A nyúl még mindig várt rá? — kérdezte Klečka.

— Ó, nem — mondta Solan —, a nyúl már elment. Megijedt, mert a hosszú idő alatt a nagyapám megtanult célozni.

— Hohoho — röhögött Pogány.

Solan lett a győztes.

— Értsétek meg — mondta Pogány, amikor végre abbahagyta a nevetést —, Jožo lódított a legjobban, mert a süket veréb se nem süket, se nem veréb. Egyes vidékeken így hívják a csuszkát. Ezért a történet kellőképpen hihetetlen és valótlan is. Elégedettek lehetünk vele.

Aztán nagyot csapott Solan hátára.

Úgy látszott, Pogányt kissé elkedvetlenítette Solan győzelme, de este megint jókedvre derült. Vacsora után összeszámláltuk a pénzünket, felbecsültük, mennyi ideig futja még, főleg én számolgattam buzgón, mert még nem akaródzott visszamennem Bratislavába.

Solan pedig vidáman és merészen rendelte az ételeket, italokat. Nagy bátorságát aligha merítette a győzelméből. Talán más oka volt. Amikor a Sátánkővéről sítalpon lefelé ereszkedtünk a jégpáncélját levedlett, csobogó patak mentén, megkérdeztem, valóban hazamegy-e másnap.

Éles vonású arcán mosoly suhant át.

— Hazamegy?

— Még nem mondta el az Üveghegy meséjét. Aligha megyek haza. Be kell fejeznie a mesét.

Landek, a baggeros járt az üzemi klub könyvtárában, megkérdezte, nem az-e az ember kötelessége, hogy e világon valóra váltsa az utópiákat.

— Nem — mondtam. — Az embernek csak megvalósítható vagy csupán látszólag megvalósíthatatlan dolgokat kell valóra váltania. Nem utópiákat. Az utópia megvalósíthatatlan.

Aztán tovább beszélgettünk.

Nagyon csodálkozott, hogy utópia az a vágy is, hogy a bölcsesség törvényének rendeljünk alá minden művészt, tudóst, hivatalnokot, tanítót és másokat, akiket a társadalomban vezető szerep illet meg. Sokáig kellett bizonygatnom, hogy ez a vágy csak a múltban kerülhetett az utópiák közé, amikor sem a tudósok, művészek, hivatalnokok és tanítók, sem a társadalom más vezető emberei nem követték a bölcsesség parancsát.

Amikor megkapta könyveit és elbúcsúzott, még megkérdezte, nem tartozik-e az utópiák közé az 5. szakasz is.

Zavarba jöttem. Landek gondolatokba merülten távozott, amikor azt feleltem, hogy nem.

Vasárnap, délután.

Férjem nincs idehaza. Nem szólt semmit, de tudom, hogy a síjőringet nézi. Én nézni sem tudom. Motorkerékpár vonszol egy pórázra kötött szízt! Undorodom tőle. Otthon maradtam.

A Csendesvölgy azért is volt szép, mert ilyesmit nem követhettek el benne. A lejtőket, hegyoldalakat, tisztásokat, katlanokat, szurdokokat, szűk völgyeket, réteket és fennsíkokat hó takarta. A síző nem volt ráutalva, hogy motorkerékpáros vonszolja végig a havas utakon.

A Nagyhegy alatti turistaházban jókedv honolt. Jókedvűek voltunk akkor is, amikor Solan a süket veréb históriájával megnyerte a versenyt.

Az asztalfőn foglalt helyet, mellette én ültem, másik oldalamon Pogány, velünk szemben Klečka és Sališ Janka. Solan ült, mint egy isten, egyre hozatta az enni- és innivalót, mi ötten pedig mintha erre az estére átalakultunk volna a tanítók énekkarává. Solan nemcsak enni-, innivalót rendelt, azt is megparancsolta, mit énekeljünk. Orrunkon

keresztül dúdoltuk a nótákat, hogy annál jobban érvényesüljön Sališ Janka szép hangja; nótázásunkra a prostějovi sízók is felfigyeltek és velünk daloltak.

Nemsokára bekövetkezett, amit Pogány fogvacogva megjósolt. A csoport vezetője elővette a tizennyolc gondjaira bízott legény és lány, férfi és asszony névsorát, a gitárost elküldte gitárjáért, bemutatta nyáját, zengett a nóta, a gitáros buzgón pengette hangszerét. A prostějovi kirándulók valami gyár mérnökei és műszaki alkalmazottjai voltak, kiegészítve a hozzájuk tartozó hölgykoszorúval, s miután bemutatkoztak, Pogány Mišo készségesen felemelkedett helyéről és kijelentette, szíve repes az örömtől, hogy megismételheti azt az önkínzó mutatványt, amellyel nemrég szerepelt ugyanezen a helyen, és sokkal készségesebben mutatott be mindnyájunkat, mint a plzeňi és a brnói sízók kedvéért tette, s elmondott rólunk mindenfélét, ami éppen az eszébe jutott. Magáról bevallotta, hogy egy meglehetősen rendetlen és engedetlen bandának a vezére, odahaza Bratislavában. különféle csődbe ment intézményeket likvidál, itt a Csendes-völgyben pedig saját terveit számolja fel, azokat a sok reménnyel kecsegtető terveket, amelyeket velem és Solannal kapcsolatban táplált. Aztán olyan nótát húzatott, amelyről tudta, hogy a gitáros ismeri, Klečka is ilyen nótát rendelt, Janka is, Solan is, meg én is.

A sziszegő petróleumlámpa zöldes fényében mindenféle romantika töltötte meg a termet: katonai, szerelmi, lakodalmi, betyár- és csavargóromantika. Régi trampek, önkéntes csavargók nótái csendültek fel, a Niagaráról, amely sötétben zúg az éjszakában, és így tovább, betyárok zengték Sališ Janka csengő hangján: „Erdők, magas hegyek, jaj mi lesz veletek, ha innen elmegyek, kicsordul könnyetek. Erdők, magas hegyek, szómra feleljetek, ha innen elmegyek, messzire tőletek“. Nem maradt el Katyusa nótája, az amuri partizánok indulója, a szerelmes felelgetős, hol mi kezdtünk rá, hol a prostějoviak, s könnyes lábon lopakodott be a terembe a komoly cikkekben hetvenhétszer elátkozott, érzелgős nóta: „Búcsúzik a legény árva kedvesétől“.

Jó idő múlva asztalunkhoz ült Kuna gondnok és csendes, hallgatag segédje, bort hoztak maguknak és velünk ittak, az ebédlő mennyezete majd ránk szakadt, akkora erővel fűjtük a búcsúzó nótát, mert másnap Pogány és a bandája hazaindul.

Mennydörgött, nyögött minden, csak a gitár akkordjai röpködtek, mintha táncot járnának az ének hullámszó tengere fölött, a két nótá fölött, amely ráütötte pecsétjét arra az estére.

— Én csak likvidátor vagyok, nagysád — mondta csendes és mély hangon Pogány Mišo —, likvidálom a saját terveimet magával meg ezzel a Solan Jožóval kapcsolatban. Sok minden voltam már, amióta a világot járom, mindenféle neveket aggattak rám. Hrajnoha voltam, én voltam — hisz maga mondta — a Magánjáró Trenker, én voltam Nanga Parbat, az énekes, és még sok más. Minden jó volt, csak egy hibája volt, egyetlenegy hibája. Valahányszor beszélek róla, mindig szörnyen bonyolult egyenletnek látom, amelyben az ember nem ismeri ki magát úgy, ahogy kellene. Na igit, Paloma Nigra! Néha más dolgok is félresikerülnek, nemcsak az egyenlet, amelyben az ember nem ismeri ki magát.

Én az asztal alatt nagy, láthatatlan betűket írtam Solan kezére, a turistaház ebédlője nyögött és recsegett a nótázástól.

Ma már mosolygok rajta, de akkor nem mosolyogtam, amikor minden mennydörögte, nyögte a nótákat: „Búcsúzik a legény árva kedvesétől, éles fűrész hasít kettejük szívébe, éles fogú fűrész, papiros a lapja, ezüst a fogója, szín-arany a fénye. Erdők, magas hegyek, jaj, mi lesz veletek, ha innen elmegyek, kicsordul könnyetek. Erdők, magas hegyek, szómra feleljetek, ha innen elmegyek, messzire tőletek.“

„MARAD?“ írtam láthatatlan betűkkel Solan kezére az asztal alatt.

„MARADOK“, írta a kezemre Solan.

Nyögött, zengett minden, összetoltuk az asztalokat, össze-melegedtünk, mert Pogány Mišo búcsúzott a Csendesvölgytől, és a prostějovi szízők kikopogtatták a barométeren, hogy legalább még egy hétig szép idő lesz. Zúgtak és nyögtek a dalok, az egész társaság tapsolt Sališ Jankának, Klečka Števo, a bratislavai temetők udvari szállítója úgy örült neki, mint senki más, zengtek és nyögtek a dalok, és Pogány Mišo úgy érezte, mintha lelkét édes fájdalomírral, mézes mustárral kengetnék, zengtek és nyögtek a nóták, Solan Jožo ivott, mint egy király — és hol volt Zolo?! Hol volt Zolo szép bratislavai lakásával, jól berendezett kétszobás garzonlakásával, hová lettek pehelypárnás, kényelmes ka-

rosszékei, jó társaságbeli, befolyásos ismerősei, gyönyörű Paillard villanygramofonja, válogatott slágerei és bluesai? Hová lettek a fényképezőgépei, filmkamerái, töltőtollai és gyűrűi, amelyekkel titkon kereskedett? Hová lettek a tervei? Hová lettek a szavai: „Emma, itt látni sem akarnak téged, alsóbbrendűnek érzed magad, senkid sincs, magányosan élsz, gyere el velem, megszabadulsz a családot elvesztésének kínzó emlékétől, Amerika a korlátlan lehetőségek hazája, ott ismét érezni fogod, szentül hiszem, csak ott érezheted megint, hogy ember vagy!” Hol voltak akkor ezek a szavak, amelyekkel — ezt is elmondom még — csupán csalogatott, csábítgatott? És hová lett Kališ Milan? Szegény már sehol sem volt. Ezért arra gondoltam, hogy Kališ Milan-nak már senki sem árulja el, mi van velem és mit teszek. Senki, még Pogány Mišo sem. Zolónak pedig elmondhatja! Így gondolkoztam akkor, mert a Csendesvölgy és Solan erős keze többet jelentett, mint Zolo csábítgatása, hogy menjek el és hagyjam itt a Csendesvölgyet és vele együtt a többi csendes völgyet is.

Az ebédlőbe egyesével, kettesével szállingózni kezdtek az ácsok, akik délután nekivágtak a Csendesvölgynek, és a turistaháztól lejjebb épített deszkabódéba szállásolták be magukat. Jött Staško mester is, s átvillant rajtam a gondolat: fűttenek egyet, hadd szólaljon meg a harang kilenc templom tornyában! Florigera Montana valamikor Kališ Milannal egy nótát dúdolgatott, legényről szólt a nóta, aki szántogat a kertek alatt, most meg Florigera Montana az óriás ólomseprűje alatt bujkáló királyfival fog nótázgatni. De mit fog énekelni?

— Ezt a nótát, Jožo — kiáltottam oda Solan Jožónak, megfogtam hatalmas, napbarnította kezét, és Pogány Mišo összerezte —, ezt a nótát, Jožo: Erdők, magas hegyek, jaj, mi lesz veletek, ha innen elmegyek, kicsordul könnyetek.

Végigdaloltuk a nótát, Staško mester ránk kiáltott:

— Ki tudja, ki fog sírni? A hegyek aligha! — és aztán tovább zengett és nyögött minden.

Felnyögött még egyszer a lelkem is. Zolónak rokonai vannak Amerikában. Segíteni fognak rajta, kezére járnak, sőt már gondoskodtak is bizonyos dolgokról. Csak oda kell menni! „És nyugtód lesz, Emma, nem kell dolgoznod, csak akkor, ha magad is akarsz! Nagyszerű lakásod lesz! Most

nincs. A lakásod nem mondható lakásnak. Eleget fagyoskodtál és rettegtél a hegyekben! Elmegyünk és elfelejtjük az itteni tájakat, az itteni rossz embereket.“ Ó, Zolo! Lehet, hogy Emma elmegy veled, ki tudja, milyen Emma, de sohasem megy veled Florigera Montana, a Hegyi Virághordozó, nem megy veled az óriás ólomseprűje alatt lapuló királyfi, sem Pogány Mišo, sem Klečka Števo, sem Sališ Janka, aki úgy dalol, mintha kristálytisztá víz buggyanna ki a földből a napvilágra, nem mennek az ácsok, Staško mester sem, mert felépítik az új turistaházat a Nagyhegy alatt, nem mennek veled a prostějovi szők sem. A Csendesvölgy fölött nem tör a magasba sem a Tiracs Mir, sem a Godwin Austen, sem a Nanga Parbat, csak a Predno, a Nagyhegy, a Négyfog, a Szélkatlan örökös fölötte, a Nanga Parbatnak csak a térdéig érnének, de számunkra a Nagyhegy az Üveghegy.

Az ismerkedő és búcsúünnepség sokáig elhúzódott. Összeismerkedtünk a prostějovi szőkkel, üdvözlöttük az ácsokat, akik az új turistaházhoz való gerendákat, deszkákat fogják faragni, üdvözlöttük egymást Solan Jožoval, aztán elbúcsúztunk Pogány Mišótól, és Pogány Mišo is elbúcsúzott tőlünk.

Az ebédlőben mindenki összetegeződött, mindnyájan összetegeződünk, még Kuna gondnokkal és csendes, hallgató segédjével is, aki végül megjegyezte, „tegnap nem hittem volna, hogy ilyen szépen kezdődik majd ez a hét“, és fejét csóválta. Egész este nem is szólt többet.

Azon az estén ismerkedtem össze Tretina áccsal is, akit vasárnap délután Staško mester említett, ügyet sem vetettem rá, hogy Tretina vagy egy órán át le nem vette rólam a szemét. Aztán vele is mulattam, beszélgettem, mert odaült mellém.

— Likvidátor vagyok, Emma — mondta Pogány csendes, mély hangon. Őt hallgattam, Tretinára nem figyeltem, bár Tretina valamiről beszélt, én Pogányt hallgattam és Solan Jožo hatalmas barna kezét fogtam. — Likvidátor vagyok, Emma, és most elmegyek a Csendesvölgyből, hazamegyek, vissza a síkföldi életbe. Nézem a rétet, amely a turistaház mögött felrúg a Sátánkövéig, tele van sáfrányvirággal, s ahogy megyek lefelé a Csendesvölgyben, úgy nézek majd hátra, mint a gyűjtogató, hogy lángol-e már a pajta, úgy nézek hátra, mint valamikor Laudon generális szívébe tört tövisekkel, megyek lefelé a Csendesvölgyben, te meg egyedül ballagsz fölfelé a réten, a Sátánkövéhez, mész, lassan

lépkedsz, magas vagy, karcsú, főlemeled a kezed, a ruha lecsúszik rólad, a földre hull, s úgy mész ruhátlanul, égnek emeled a kezed, mindegyik kezedben sáfrányvirág, fehér és lila sáfrány, egész tested fehér, nem napbarnította, mint most, fehérén ragyogsz, mint az oltári gyertya, hajad a vál-ladat verdesi, és mész fölfelé a völgyben... Ó, Emma, igyunk egyet! Egészségedre, Paloma Nigra!

— Ne lódfíts, Mišo, ne lódfíts! Úgysem hiszek neked, olyan abnormálisan lódfítasz!

— Nem lódfítok, csöppet sem lódfítok, csak azt mondom, milyen vagy... és a meztelen igazságot cifra ruhába öltöztetem...

Zsivaj, nótaszó, muzsika, kiabálás, Solan, Pogány, Treti-na — és amikor másnap reggel nagyon korán felébredtem, képtelen voltam visszaemlékezni, mit mondott Tretina. Csak annyit tudtam, hogy érdekes volt, amiről beszélt.

Aztán megint elaludtam. Csak egész kis időre. Az alatt a pár perc alatt vad és furcsa álmokat láttam.

Ma is emlékszem rá, hogy végig a Csendesvölgyben, amely csupa hó volt és fehér, mint a menyasszonyi fátyol, csendő-rök kergettek, nagy, széles hótalpakon rohanlak utánam, óriásikat léptek, lábukról szitált a hó, és én nem tudtam el-szökni előlük a síléciken, aztán magamra maradtam, és lassan sétáltam valami csodálatos barlang narancsszínű fo-lyosóján, mellettem mély, zöldvizű kis tavak voltak, aljukon tallérok csillogtak sárgán, emberek dobálták a pénzeket a vízbe, hogy elnyerjék a szerencséjüket, nemsokára Kališ Milannal jártam a Napostó partján, a Predno alatti tenger-szemnél, nevettünk, mértük a víz mélységét, tizenhárom métert mértünk, és Doubek gondnoknak azt mondtuk, hogy a tengerszem hétszázharminc méter mély, és Doubek meg-kérdezte, honnan szedtünk olyan hosszú zsinórt, aztán málladozó, széles lépcsőkön rohantam lefelé Milan nyomá-ban és kiabáltam, várjon meg, de Milan csak futott tovább, és végül egész kis gyerek voltam, apám már nem volt ott-hon, már bevonult, anyám fehér ruhát varrt, én körülötte futkároztam — hirtelen hetyke német egyenruhában benyi-tott a szobánkba a matematika tanára, engem keresett, és egyszerre Zolóvá változott és elordította magát:

— Itt lakik Klaas Emília?

— Én vagyok az — mondta anyám.

— Itt lakik a lánya is, Klaas Emília?

— Én vagyok az — hallottam megint anyám hangját.

Anyám aztán felkelt, megfogta a könyvkötőprés nagy vas-kerekét, keze reszketett a félelemtől, reszketett az ajka is — aztán a Dunában fürödtem, velem fürdött Kališ Milan és Solan Jožo is. Egyszerre szinte megbénultunk az ijedtségtől, Zolo állt a parton, s abban a pillanatban kővé dermedt körülöttünk a víz. Zolo csillogó katonacsizmában közeledett felém, kezében hosszú csövű német katonai pisztolyt tartott — aztán megkönnyebbülten fellelegzettem, tudtam, hogy ebből az álomból valami réges-régen valóság volt, de ma már semmi sem maradt belőle, semmi sem lehet igaz. Felnyitottam a szememet és örültem, hogy csupa olyan dolgot látok, amelyek a valóságra emlékeztetik az embert.

Tekintetem boldogan simogatta végig az ormóttan síbakancsokat, amelyek óriási fűrtebe kötözve száradtak a kályha fölött, a hálóterem sarkában.

1952. I. 30., szerda este.

Már elkészültem férjem szvetterének a hátával, és lassan kötni kezdem az elejét. A pamut vastag, és nagyon gyorsan nő kezemben a szvetter. Lassabban kell kötnöm, mert ha elkészülök vele, nem lesz mire hivatkoznom a férjem előtt, hogy miért virrasztok késő éjszakáig. Lassan kell kötnöm a szvettet, hogy ír hassak a Csendesvölgyről. Mihelyt elkészülök vele, kesztyűt vagy sapkát vagy sált kezdek kötni. De egyelőre nem kell mentegetőznöm, mert a férjem semmit sem kérdez. Nagyon keveset beszélünk egymással.

Kint mindent betakar a hó. Mindenre fehér takarót terít, csak ott nem, ahol dolgoznak. Fehér minden, nemcsak a Hradovica és a Skalná, hanem egész völgyünk is. A folyó fekete, néhol kékes színű, s mint fogait vicsorgatja ránk a part-hoz tapadt jégtáblákat.

Férjem unokaöccse, Gajar Jano, az egykori hivatalnok és kitanult villanyszerelő már visszatért a kórházból, és bár az orvosok nem szereltek szárnyakat a hátára, hogy fennmaradjon a levegőben, ha beszakad alatta a turanol mennyezet, mégis már munkába jár, és szereli a villanyvezetékét. De más állást keres. Szívesen dolgozna a gépgyárban, azt mondja, ott jobb a munka, és még senki alatt sem szakadt le a padló. Bányába is elmenne dolgozni. Úgymond, ott is biztonságosabb, mert legalább föld van az ember lába alatt.

Szízőket is látni, férfiakat, asszonyokat, gyerekeket. Az emberek téli üdülésre utaznak.

1952. I. 31., csütörtök délelőtt.

Tretina az imént rákvörösen jött ki Pekár irodájából. Dühösen bevágta maga mögött a mi irodánk ajtaját.

Csütörtök, délután.

— Ott voltam a kórházban, meglátogattam Mojtót — mondta ma Marčuk. — Sokáig beszélgettem vele. Már jár, bottal járkál, nemsokára hazaküldik, és akkor eljön ide is.

— No és? — kérdeztem. Kíváncsi voltam, mert én vettem rá Marčukot, hogy menjen a kórházba és beszéljen Mojtóval. — Mit mondott?

— Hogy mit mondott? — Marčuk magasra rántotta vállát, aztán leeresztette. — Nem mondott az semmit, csak én mondtam neki.

— És maga mit mondott neki?

— Azt, hogy lator. Hallani sem akar a Stázkáról. Azt mondta, mi közöm hozzá, mit avatkozom bele. Ez csak rá tartozik. Majd azt teszi, amit jónak tart. És kész! No aztán én is kipakoltam. Mindennel. Te lator, mondom neki! Azt képzeled, hogy mert darus vagy, meg mit tudom én, mennyire teljesíted a normádat és abajgatsz az Ifjúsági Szövetségben, odaállsz az emberek elé és szónokolsz nekik mintha olvasnád, azt képzeled, te lator, hogy a Stázka neked csak annyi, mint egy darab rongy? ! Én tudom, mondtam, mennyi téglát raktak a daru kosarába, és hogyan emelked föl. Ettől aztán megijedt a Mojto. Én is fordítottam egyet a nótán. Nézd csak, mondom neki, ez már így van a világon. Férfiember vagy, férfinak szégyen csak úgy a világba gyerekeket csinálni. Stázka meg akarja szülni a kicsit, te meg mit mondasz neki? Röstellheted magad! Aztán megint másról kezdtem beszélni, és azt mondtam, nemrég még a bolhát is lecsókolta volna Stázkáról, most meg? Hohó, fiacskám! Ez nem norma és nem is daru, hogy törni-zúzni lehessen! Nem is olyan, mint kékingesen szónokolni! Most mutasd meg,

milyen legény vagy! Szégyellte is magát, ahogy illik! Ugye, jól megmondtam neki, elvtársnő?

Elnevettem magam.

— No mit szólsz hozzá? Jól beszéltem?

— Lehet, hogy jól — mondtam. — De Mojto nem szóno kol. Kék ingben sem láttam soha.

— Mindegy az — Marčuk dühösen legyintett. — Mind egy szálig ilyenek. Nem szeretem ezeket a mai fiatalokat, nem tudják megbecsülni, amijük van, nem értenek hozzá, hogy emberek legyenek.

— Nem mindnyájan ilyenek — vetettem ellen bátortalanul, mert Marčuk nagyon dühös volt. — Nem mindnyájan. Csak egyesek...

— Ugyan már! Hagyj békén.

— Nocsak, Marčuk elvtárs! — most már nem bántam, hogy arcáról lerí a harag és szeme mérgesen izzik. — Gondolj másokra is, ott van például Adam, Ševce, Bazela és a brigádja, Košnár, Landek. Hát őket is semmirekellőknek tartod?

— Nekik könnyű — mondta Marčuk —, egyiknek sincs Stázkája, mint a Mojtonak.

— Hát a daruval mi van? — terelem másra a szót.

— A daru vasból van — vágta rá Marčuk —, amit láttam, láttam, amit meg nem láttam, azt nem láttam. Én is tudom, mit kell mondani. Nem igaz?

— Ki volt még ott a darunál?

— Vagy ketten-hárman. Olyanok, mint ő. De azok is ludasak. Egy rossz szót sem mondhatnak rá.

— És ha Mojto nem akarná, ha mégsem akarná...

Marčuk rám hunyorított. Didergő, kiaszott képén hosszan, vékonyan húzódtak a ráncok.

— Ha nem akarná? — Megrándította a vállát és nevetett. — Dutyiba megy a daru miatt. Ezt én mondom neked, elvtársnő. Nem a daru a fontos. A Stázka gyereke a fontos. És ha ilyen dolgokban nincs rend, az emberek dolga, hogy megteremtsék.

— És mi lesz — kérdeztem —, ha Mojto nem szereti Stázkát?

— Hogy nem szereti? Ez csak olyan férfitempő. De a férfiembernek azt is tudnia kell, mikor alázkodjék meg az asszony előtt. Gyerek pedig kell. Ha fiú lesz, elmegy katonának, ha lány, akkor is lesz belőle valami. Ezt is meg-

mondtam neki és még valamit. Te tökfilkó, szóltam rá, te hagyod, hogy mindenféle kamaszok futkossanak a Stázkád után? Egy pillanat nyugta sincs a csirkefogóktól! Te hagyod? Hisz rád hoznak szégyent, ember! Aztán még azt mondta Mojto, hogy takarodjak haza. Hogy törődjek a magam dolgával. Jól csináltam, elvtársnő?

— Lehet, hogy jól. — Szórakoztató volt nézni ezt a Marčukot, arcán futkározott a méreg, de szemében már öröm csillant. — Jól tette, és ne haragudjon, hogy...

— Ugyan már, mit beszél! — Elbúcsúztunk. Marčuk még egyszer visszafordult: — Az a virágtartó is nemsokára meglesz, de még hideg van a virágültetéshez.

— Jól van, Marčuk elvtárs.

Ki tudja, mi mindent mondott Marčuk Mojtonak? Fura egy ember. Dolgozik, ahogy csak bírja, még egyszer sem fordult elő, hogy nem jött volna munkába. Szereti a munkáját, de a fiatalokat nem szereti. Talán szereti is őket, és csak azért morog rájuk, mert nem becsülik meg, amijük van. Hej, ha neki ilyen élete lett volna fiatal korában!

Csütörtök, késő este.

Férjem ma elég jókedvűn jött haza. Arcát pirosra csípte a hideg szél, amely a folyó felől élesen söpör végig a völgyön. Én is kissé felvidultam, amikor azt mondta, hogy a 4. szakaszon jól megy a munka, jól érzi ott magát, jobban, mint az 5. szakaszon. Nem tudom, miért kezdett egyszerre beszélgetni velem. Örülök, hogy annyira érdekli az új munkaszakasz. Talán elfeledkezik arról is, gondoltam, amit Tretina tett ellene. Talán ideje sem lesz rá, hogy Tretinát felelősségre vonja.

— Fődolog — mondta még —, hogy ott nincs semmiféle Tretina. Tulajdonképpen mi van azzal a Tretinával, Emma? Mi van a patakáteresszel? Megérkezett már az új tervrajz? Miért nem építi Tretina az átereszt? Miért nem fogott hozzá a régi tervek szerint? A 4. szakaszon jól érzem magam, Emma, mert ott senki sem ismer téged. Nincs ott olyan jó ismerősöd, mint Tretina.

Kissé elszomorítottak a szavai, férjem is megbánta, hogy kimondta őket.

Aztán különös dolgokról kezdtem beszélni, olyasmiről,

amit férjem már rég nem hallott tőlem. Előbb mósolygott, aztán elkomolyodott az arca.

— Jól tudod — folytattam —, hogy szerettelek, és azt is tudod, hogy az érzéseim nem romlandók és nem változékonyak.

Férjem elnevette magát.

— Valóban nem romlandók — mondtam —, és azt hiszem, nem változnak a te érzéseid sem. Arról, hogy mi történt velem, mielőtt összeházasodtunk, nem nagyon akaródzott mesélnem, nem akartalak untatni vele. Nem vagyok olyan, mint a többi lány. Legtöbbjük sokat beszél magáról, ezzel próbál érdeklődést kelteni. Én ezt nem akartam megtenni. Nem is fogom soha. Ostobaság. Számomra az a fontos, hogy... talán nem kellene megmondanom neked, de valóban az a fontos számomra, hogy méltó legyek hozzád. És ugyanezt kívánom tőled is.

— De Emma, mi lelt? — kérdezte férjem és mellém ült. — Mi történt veled?

— Semmi sem történt. Csak olyan furcsa hangulatom támadt... tél van már, minden fehér, amerre nézek, mindenütt csupa sízó, mindenütt csupa verseny, azt a te drága sítőringedet is újból megrendezik... és tavasszal el kellene mennünk valahova... a Csendesvölgybe is elmennék, bár...

— El is megyünk, Emma — mondta. — Mit se félj! Főlősleges gondokat ne okozz magadnak! Van nekem jogom rá, hogy megtudjam, ki volt az a Tkáčik? Úgy hiszem, senkinek sincs joga egy másik ember múltjához. A feleségnek sincs joga a férj múltjához, a férjnek sem a feleségéhez.

— Hogyhogy joga? Miféle joga?

— Talán rosszul fejezem ki magam — mondta —, de úgy vélem, senki sem vonhat felelősségre senkit. Nem kényszerítheti, hogy feleljen a múltjáért. Hogyan vonhatnálak felelősségre Tkáčik miatt? Bár minden homályos előttem, de... Az ember a múltjáért csak a többi embernek, az egész társadalomnak tartozhatik felelősséggel. A társadalomnak talán joga is volna felelősségre vonni. Más dolgokban ma felelősségre is vonják. Nemde?

— Igazad van, és még sincs igazad. Mi történik, ha a társadalom érdekei véletlenül azonosak az illető egyén érdekeivel? Ha a te érdekeid vagy az én érdekeim azonosak lennének a körülöttünk élő emberek érdekeivel? Mi van akkor?

— Nem tudom, Emma. Nem tudom, mire gondolsz. De hagyjuk az egészet! Tavasszal elmegyünk a Csendesvölgybe, ott majd bölcselkedhetünk. Tégy félre egypár koronát! A szvetteremet pedig kösd készre!

— Rendben van!

Többet nem beszéltünk a más ember múltjához való jogról. Aggasztott, hogy férjem túlságosan igyekszik legyőzni önmagát. Lehet, hogy már sok mindennel leszámolt magában — de nincs igaza. Nem mondhattam meg neki, miért nincs igaza. Egyszer még megmondom. Megmondom, hogy a társadalom érdekei azonosak az ő érdekeivel. A társadalomnak és neki is egyaránt joga van hozzá, hogy ismerje a múltamat. De mikor mondom meg neki? Mikor lesz hozzá bátorságom? Talán a legkönnyebb és a legjobb volna a Csendesvölgyben.

Csendesvölgy! El a Csendesvölgybe!

Furcsa, hogy állandóan a Csendesvölgy neve visszhangzik bennem itt a mi völgyünkben is, ahol hosszan elnyúlnak a régi és az új gépgyár tágas csarnokai, fehérén és pirosan lepik a földet az új lakóházak, szürkén szomorkodik a folyó megbolygatott partja, s a völgy két oldalán hullámosan húzódnak a hegyek, bal felől a Skalná, a jobb parton a Hradovica, s a folyó csak folyik, hiábavalón folyik, de már nem sokáig, eleget folyt hiába, amióta az ördög a vénasszony húzta ekével kiszántotta a medrét. Furcsán visszhangzik bennem a név, amióta férjem december elején említette a Csendesvölgyet, és Tretina Tkáčikot emlegette.

Hej, Csendesvölgy, bárcsak vinne el a nagyvíz!

A Csendesvölgyben szép derűs napra ébredtünk, majdnem az egész hét ilyen napos, derűs volt. Megint meg kell mondanom, hogy az ember fura teremtmény. Már örültünk volna, ha egy-két helykönnyű, szép fehér felhő megjelenik az égen, de a mennyboltot mintha tisztára söpörték volna. Kék volt, mint a mamám új köténye, a nap habzsolta a hófoltokat a patak mentén, mind hangosabban zúgott a völgyben a víz, a régi fű között kelt már az új pázsit, s a kopár réteken lilán pompázott a sáfrány.

Finoman remegett a reggel a Csendesvölgy fölött, amikor fájó fejjel és fájó lélekkel, de mosolygó arccal kísértük ki a ház elé Pogány Mišót, Klečka Števót és Sališ Jankát.

Régi turistaházi szokás szerint Kuna gondnok odaállt az ebédlő ajtajába, seprűvel végighúzott mindhárom vendég

hátizsákján, ugyanezt tette csendes és hallgatólag segédje a turistaház bejáratánál.

Kiseprúzták őket, háromszor végighúztak rajtuk, hogy szerencsével járjanak, és Pogány Mišo, Klečka Števo meg Janka útnak indult.

— Fenn a magas hegyen — dalolta még Sališ Janka a turistaház előtt —, sós könnyű teremjen . . .

„-remjen, -remjen“, válaszolt rá szomorúan a Csendes-völgy, amely fölött finoman remegett a reggel, még egyszer sóhajtván jött a visszhang a sűrű fenyves felől „...teremjen“, Janka végigénekelte a nótát, és meghallgatta a Csendes-völgy parádés kíséretét, aztán dacosan felszegte fejét és elindult. Solan Jožo meg én a turistaház elé kísértük őket, az étteremből a prostějovi szízők kiáltoztak utánuk, lejjebb a völgyben az ácsok lenggették kalapjukat.

Pogány Mišo megállt, letépett egy sáfrányvirágot, eldobta, letépett egy szebbet és a kezembe nyomta.

— Nemcsak a Jožónak — mondta és megfenyegetett mindkettőnket, Jožót meg engem —, nemcsak a Jožónak szabad sáfrányt szagztatnia! Soha meg nem bocsátanám, ha nem tépnék egyet-kettőt.

— Még egyet, Mišo! — mondtam. — Fehéret!

— Jól van, még egyet — bólintott Pogány Mišo, lehajolt és szép fehér sáfrányvirágot húzott ki a földből. — Még egyet, mert neked egy kevés, no még egyet, ne mondd, Emma, hogy abnormálisan feledékeny ember vagyok. Nesze még egy fehér sáfrány, hogy jól emlékezzél rá, amit tegnap este mondtam. És érezzétek jól magatokat, jelentkezzetek, ha majd hazakeveredtek!

Pogány Mišo is dacosan felszegte fejét, akárcsak Sališ Janka meg Klečka Števo, így tett mindenki, aki jól érezte magát a Csendesvölgyben, hej, de nem sokáig érezhette jól magát, mert egyszer el kellett mennie, megint hátára kellett vennie a síkföldi élet terhét; Pogány Mišo dacosan felszegte fejét, és sietett Števo meg a Jankája után. Futásban még oda kiáltott valamit az ácsoknak.

Sokáig néztünk utána. Jókedvűek is voltunk, meg szomorúak is. Bementünk a turistaházba, Kuna gondnoktól elkértük a messzelátóját és még sokáig néztünk Pogány Mišo után. Úgy nézegetett hátrafelé, mint Werner Stauffacher, amikor elment a Csendesvölgyből, illetve mint Laudon generális, aki szívében hordozta a belétört töviseket, úgy né-

zégetett vissza, mint a gyújtogató, lángol-e háta mögött a pajta.

Mindnyájan vissza-visszafordultak, Klečka is meg Janka is. Messzelátóval néztem utánuk. Megérkeztek a lejtő alá, már csak a sapkájukat lehetett látni. Pogány sapkája szürke volt kék gombóccal, Jankáé sárga és zöld, Klečkaé kék, piros gombóccal. Az arcok vissza-visszanéztek, forogtak a sapkák. Feltűntek, majd megint lebuktak, az erdő alól még egyszer mind a hárman visszafordultak, aztán már nem lehetett látni őket.

Solanra pillantottam. Már csak egy sapka volt a Csendes-völgyben, barna sapka sárga gombóccal, a Solan fején.

Most mi lesz, Florigera Montana? Megsimogattam a blúzomba tűzött két sáfrányvirágot, Pogány virágait, és Solan Jožo hosszúkás, fekete, élesen metszett arcát néztem. Mi lesz most?

Reggel, amikor Pogány Mišo a hálóteremben a batyuját csomagolta össze, megkérdezte:

— Nos, Jožo, velünk jössz? Velünk jössz haza?

— Nem — mondta Solan.

— Tehát nem? — kérdezte még egyszer Pogány Mišo, aztán már nem szólt semmit.

Solan Jožo tekintete mintha odatapadt volna a szép zöld erdőhöz, amelyben társai eltűntek.

1952. II. 1., péntek.

Tretina átereszének a helyét már kijelölték. Ma megkezdték az első kamra földmunkáit. Állítólag három váltásban fognak dolgozni. Lehet, hogy Tretina már megkapta az új tervrajzot.

1952. II. 2., szombat.

Völgyünkben még sokáig elhúzódik a munka az építkezéseken. Bár minden nap, minden éjszaka több lesz a már kész épület, még így is sokáig elhúzódik a munka, mert völgyünkben nem csupán az épületekről van szó. Azt akarjuk, hogy ne legyenek többé szalma- és zsindeletetős viskók, sem cseréptetős házak, sem villák, amelyeket itt-ott jobb módú emberek építhettek maguknak. Olyanok, mint Zolo vagy a hozzá hasonlók. Ilyesféle dolgok már nem lesznek

itt. Tiszta gyárcsarnokok lesznek, szép lakások, a folyó arra fordul, amerre az emberek akarják, s az emberek kívánsága szerint végez hasznos munkát. Nagy mű ez, még sok ember sok munkája, elszántsága, becsületessége, szorgalma és türelme kell hozzá. Meg más emberi tulajdonságok, amelyek szüksége csak később mutatkozik meg.

Az 5. szakaszra már rég, még tavasszal sok-sok fekete vízvezetékcsövet hordtak, olyan széleset, hogy egy kisebb gyerek állva végigsétálhatna bennük. Amíg a csöveket be nem temette a hó, amíg melegebb volt az idő, a gyerekek bújócskáztak bennük, versenyeztek, ki bújik keresztül előbb a csöveken, a fiúk nagyokat rikkantottak, és boldogok voltak, hogy hangjuk hatalmas és dörgő visszhangot kelt a vascsövekben.

Ezekkel a csövekkel vezetik majd a vizet a Hradovica aljából, ahol néhány bővizű forrás fakad, jó ivóvizet ad az ódon bükkös. A víz a csöveken keresztül jut el az új lakótelepekre, fehér csempékkel kirakott konyhákba és fürdőszobákba, elvezetik a gépgyárba is.

A folyó új medre nagyon széles, ugyancsak széles a terelőcsatorna is, amelynek mentén a vízierőmű áll majd, s ezért hosszú lesz a patakátersz is, amelynek gondja Tretinára, az új építésvezetőre hárul. Nem tudom, milyen hosszú, de bizonyára legalább kétszáz-kétszázötven méter. Ilyen hosszsan kell ásni az árkot, még hozzá nagyon mély árkot, mert az áterszben a patak a víz alatt, a folyó új medre és a terelőcsatorna alatt folyik majd, elég bővizű patak a Lukavica, sok vizet szed össze a Hradovica alatti bükkösökben.

Az 5. szakaszon már megkezdték a földmunkát. Megkezdték a csatorna- és a vízvezeték áterszének építését, talán ezért kezdte meg Tretina a patakátersz földmunkáit is.

Hideg van, a földbe mélyített gödrök körül az emberek itt-ott tüzet raknak, hogy kezüket melengethessék, bakan-csokban, gumicsizmákban, kopott, foltos nadrágokban, kurta bekecsekben, ócska kalapban és sapkában fűlöznek a tüzek körül.

Talán Marčuknak van igaza. Csak az ilyen embereknek van rá okuk, hogy örüljenek az új életnek, csak ők képesek valamit tenni érte. Csakis tőlük függ, szélesen nyújtózkodnak-e a gyárcsarnokok, magasba nőnek-e a házak, mélyülnek-e az új folyómedrek, csatornák. Talán Tretina is így gondolkozik. Minden az olyan emberektől függ, mint Bazela

és a brívádja, mint Adam, Košnár, Ševce, Landek, Lukáč és sokan mások. Ezekről a didergő, sáros emberektől. Amikor látom őket dolgozni az áteresznél, lassan röstelkedni kezdek, szégyellem tiszta selyemblúzatot, szvetteremet, tiszta ruhámat.

Megvolt-e, meglesz-e valaha ezeknek az embereknek életében az, amit én a Csendesvölgyben átéltem? Bizonyára megvolt. Egyszer vagy többször? Ismétlődhetik ilyesmi? Azt hiszem, igen. Ezek az emberek megházasodtak és gyerekeket neveltek, vagy majd ezután házasodnak meg és nevelik fel gyerekeiket. Marčuknak is vannak gyerekei, Tretinának is vannak gyerekei, három gyereke, mindenkinek van gyereke, Berec Stázkának is lesz.

Nehéz az élet gyerekekkel, de még rosszabb gyerekek nélkül. Körülöttem minden csendes, mert nekem nincs gyereke. Magam vagyok az oka. Férjem nem tud róla. Még nem mondtam meg neki. Egyszer talán ezt is meg kell mondanom. De hogyan? Szörnyű körülöttem ez a csönd, iszonyú a rend. Mindent ott találok, ahova letettem.

1952. II. 4., hétfő este.

Egyedül ülök otthon, egészen egyedül, férjem a műszaki utánpótlás esti iskolájában ad elő, térdemre terítve a megkezdett szvetter, két hosszú tű, a padlón nagy gombolyag pamut. Még macskám sincs, hogy játszana vele. Előttem notesz. Meg akarom írni, mi történt kedden reggel, miután Pogány Mišo elment a Csendesvölgyből, és vele ment Sališ Janka meg Klečka, akik már megint egészen összebékültek.

— Van kedved ízni? — kérdeztem Solan Jožótól. — Nekem nem nagyon akaródzik. Fáradt vagyok tegnaptól.

— Nekem sincs hozzá kedvem — válaszolta.

— Tudod, mit? Takarót viszünk magunkkal és leülünk valahol a patak mellett. Én előkeresem a régi gondnok emlékönyvét, nézegetni fogom. Jó lesz? Végig kell néznem a könyvet, ha nem tenném, odahaza szemrehányásokkal gyötörném magam. Ez a könyv minden, ami a régi turista-házból és a régi Csendesvölgyből megmaradt. Egész egykori életéből nincs már semmi, csak ez a könyv és én...

— Jól van — szakított félbe mosolyogva Solan —, te hozd a könyvet, én viszem a takarót. Egyet vagy kettőt?

— Ahányat akarsz. Ha neked kettő kevés, hozhatsz hármat is!

Magamhoz vettem a könyvet. Jožo egy takarót hozott, egy darabon fölfelé mentünk a Csendesvölgyben a fűvön, lila és fehér sáfrányok között, kemény havon a patak mentén, amely fönn a Szélkatlan alatt eredt. A zúgó patak partján találtunk egy darab száraz gyepet, velünk szemben havasan, fehérén égett a napban a gerinc, amely a Csendesvölgyet elválasztja a Naposvölgytől, leterítettük a földre a takarót és leültünk.

Jól éreztük magunkat. Melegen süttött a nap, perzselve verődött vissza sugara a fehér hegyoldalról, illatos szellő simogatta arcunkat, teleszíttuk magunkat a napfény kimondhatatlanul finom, forró porával. A patakban csobogott a víz, végigrohant a Csendesvölgyön, finoman és vékonyan siklott át a simára csiszolt grániton, s a napsugárban szikrázó csöppei olyanok voltak, mint az aranyhajú hercegnő kibontott hajkoronája.

Nemsokára elnyúltam a takarón, fejem alá tettem a turistaház emlékkönyvét, és szótlanul néztem a tiszta, mérhetetlenül mély és magas eget.

Éreztem, hogy zúgnak bennem minden csendes völgy viizei, suhan a szellő, lerázva a harmatcsöppeket a sáfrányokról, lüktet régi jó földünk élete, a földé, amely nem tesz semmit, csak halállal szüli az új életet. De mit tesz az ember? gondoltam akkor és azóta számtalanszor.

— Jožo — mondtam —, én a háború alatt nagyon sokáig voltam itt a Csendesvölgyben. Mindenféle emberrel találkoztam, váltakoztak, jöttek-mentek, és sokan sok mindenféléről okoskodtak velünk együtt. Okoskodjunk mi is!

— Jól van, Emma. De miről?

— Bármiről. — Néztem a kék eget és olyan hirtelen mondtam Solannak, mint ahogy meleg időben a sziklafalról jégcsap hull le és végigcsúszik a havon: — Az ember semmi, csak apró porszem a mindenségben, mit tehetne a körülötte dúló erők ellen... Nem, Jožo, valahogy így gondolom... vannak horizontok, ahová talán sohasem viszi el az embert a lába, madarat a szárnya. Itt a Csendesvölgyben valami mintha ezt bizonyítaná.

— Nem, Emma — felelte —, a világmindenség semmi és az ember minden. Nem madárszárnyakról van szó. Egyetlen állat sem nézhet oly tágra nyílt szemmel, oly sokáig az égbe,

mint az ember, és az ember mindent legyőz, legyőzi a hegyeket, új medret szab a folyóknak, feltölti a völgyeket és utat tör magának a mindenségbe. Nem te, Emma, nem is én, de az ember mint összesség, az ember mint az értelem, akarat és erő összessége. Higgy nekem, Emma! Az embert minden-hová elviszi a lába, oda is, Emma...

— Emma, Emma! Ne hívj engem Emmának! Utálatos név!

— Hát minek nevezzetek?

— Találj ki valami új nevet! Itt a Csendesvölgyben az emberek mindenféle neveket találnak ki, csak a saját nevüket nem használják. Pogány Mišót is valamikor Hrajnohának hívták, később meg Magánjáró Trenkernek. Nem sok hiányzott, hogy Sališ Jankán rajta nem ragadt a név: Láthatatlan ember. A Csendesvölgy a világ ellentéte, fordítottja a külső világnak, ezért mások itt a nevek is. Nem olyan köznapí, megbízható nevek, mint a síkságon.

— A pap sem talál ki új nevet, ha keresztelni akar. Kikeresi a naptárból.

— Én nem paptól akarok nevet, nem is kalendáriumból — mondtam, és már-már kiszökött a számon, hogy hívjon Florigerának, de nem szóltam. Maradjon titok ez a név, gondoltam, csak bennem éljen Kališ Milan emlékével együtt. Nemcsak az emlékével, hanem mindazzal együtt, ami bennem Milantól való.

Zolo nem talált ki nevet számomra. Erőlködött, törte a fejét sokáig, aztán legyintett, azt mondta, ostobaság. Hát Solan Jožo?

Néztem az arcát. Fekete szemével hunyorgatott, a kék eget nézte. Ember — értelem, akarat és erő összessége! De hol marad az érzelem, hol marad az érzés? Pár pillanatig szótlanul néztem, felrémllett bennem a gondolat, nem lehetne-e ilyen ember mellett odáig jutni, hogy személyes érdekünk fűződik a világ és az emberek megjavításához. Az az érdek, amelyet Kališ Milan ébresztett bennem, amikor azt mondta: „Az ember csak akkor igazán ember, ha életében valamit tesz, ha életét valamivé teszi. Olyasmivé, amin hídként juthatnak el az emberek a jövőbe. Mi az emberi jövő? Az a kor, amikor az ember nem hányódik apró forgácsként a természet és az emberiség vad óceánján.” Amikor mondta, nem értettem ezeket a szavakat. Csak később értettem meg őket, nem nagyon, csak egy kissé, akkor a patak partján, Solan mellett. Furcsa. Akkor Solan Jožo volt, ma meg a férjem.

— Jožo?

— Tessék?

— Azt mondtad, hogy az ember az értelem, akarat és erő összessége. Úgy értetted, hogy az ember képes irányítani és megjavítani saját sorsát?

— Úgy, úgy is lehet érteni.

Elfordultam, felkönyököltem és nézegetni kezdtem a turistaház régi emlékkönyvét. Lassan, figyelmesen lapozgattam benne. Letéptem egy halványzöld, friss fűszálat és rágcálni kezdtem.

Ugyanílyen fűszálat szakított Solan Jožo is, apránként harapott belőle, eszegette.

— No, abbahagytad már az okoskodást? — kérdezte egy idő múlva.

— Várj, Jožo! Valamit mondanék neked, de előbb meg kell gondolnom — mondtam, és tovább lapozgattam az emlékkönyvben.

Ezt a gondosan bekötött könyvet — értettem a könyvkötészethez, még apám megtanított rá — a turisták és sízők klubja ajándékozta a Nagyhegy alatti turistaháznak, és a szép betűkkel megörökített ajánlásban valaki azt remélte, hogy a könyvben tömören megörökítik a tervbe vett vagy végrehajtott túrák történetét, szóban vagy rajzban illedelmesen kifejezésre juttatják a hegyek ébresztette, fennkölt érzéseket, esetleg mondatokba öntik a turistaházban születet költői vagy prózai műveket, amennyiben valamelyik turista vagy síző tehetsége odáig terjedne.

Megmosolyogtuk a derűlátó funkcionárius jámbor óhaját, mert bizony a könyvbe nagyon kevés olyan dolog került, amit ő szeretett volna olvasni.

A könyv elején néhány oldalas feljegyzések szóltak a Csendesvölgy hegycsúcsairól és gerincéről, valamint a környező völgyekbe tett kirándulásokról, akadt továbbá néhány komolyabb veretű érzelmi ömlengés is. Még tudományos tapasztalatokról is beszámoltak. Valami tanultságát fitogtató alak, aki méltán keltette fel Solan Jožo dühét, olaszul írta be: „Essendo la natura inesorabile ed immutabile e nulla curante che le sue recondite raggioni e modi di operare siano o non siano esposti alla capacità degli uomini.” Az olasz szöveghez a szlovák fordítást is mellékeltek, nagyjából arról volt szó, hogy a természet megváltoztathatatlan és könyörtelen, és teljesen közömbös, hogy lényegét és megnyilvánu-

lásait megérti-e az ember vagy sem. Az idézet alatt ott állt Galileo Galilei neve, mint szerzőé, s odébb még egy név: Dr. Szomolányi Ferdinánd mérnök.

Nem tudtam, sőt nem is sejtettem, ki volt Szomolányi, de aztán eszembe jutott, hogy alighanem ő lehetett az a bizonyos gróf Dunaföldvár, akinek a pénzét Kališ Milan elnyerte kártyán, mert a vesztes játszma után nagyon borúlátón nyilatkozott a világmindenségről. Pogány Mišo legalábbis így mesélte. Borúlátó szavai egyébként nem idézhetők hitelesen, mert pillanatnyilag nem vagyok ezer méter magasan a tenger színe fölött. Efféle kifejezésekkel az emberek vagy haragjukban élnek, vagy olyankor mondják ki őket, amikor négy fal között egyedül vannak.

Solan Jožo azt állította, hogy ez az egész olasz bölcsesség istentelen nagy marhaság, még akkor is, ha Galilei mondta, mert az ember számára nem lehet közömbös, hogy megérti-e a természetet vagy sem. Hinnie kell abban, hogy a természet megérthető és megváltoztatható.

— De Jožo — mondtam —, ez egyaránt érvényes az emberen kívül és az emberben magában létező természetre. Azt mondod, az ember értelemnek, akaratnak és erőnek az összessége. De az érzelemről megfeledkeztél.

Solan rám nézett.

— Az embert is meg kell változtatni, nemcsak a világot — folytattam —, nemcsak a hegyeket, folyókat, termőföldet, hanem azt is, ami mélyen az emberben rejlett, és mondjuk, ebben a háborúban jutott felszínre. Mi legyen például Hitler tömeggyilkosainak őskori bestialitásával?

— Igazad van, Emma — mondta. — Látod, erre eddig nem is nagyon gondoltam. Pedig ez is fontos, talán fontosabb a többinél. De értelemmel, akarattal és erővel ez is megváltoztatható.

— Igazad van, de csak az érzelem készíteti rá az embert, hogy megváltoztassa. Nem igaz?

Solan nem szólt semmit.

Az emlékkönyv elején német nyelvű feljegyzéseket is olvastunk, több volt belőlük, arról áradoztak, hogy a természet csodás alkotásokat hoz létre, hogy a természet létráján felfelé hágó szellem a legtökéletesebb, és hogy a természet szava nem harsogható túl.

Elnevettük magunkat.

— Gyerünk amoda, a turistaház alá — mondta Solan Jožo

—, és próbáljuk meg a vízesésnél! Próbáljuk meg, sikerül-e túlkiabálnunk.

— Jožo — mondtam —, te megint csak a természet külső hangjára gondolsz.

Megértette, rám mosolygott — később kiderült, hogy magunkban sem tudtuk túlkiabálni a természetet. Azt a második hangot, amely néha üvöltve megszólal az emberben.

Jó volt ott a patak partján, a hólepte hegyoldal alatt, amely a pataktól a Szélkatlan gerincéig nyújtózott, hogy elválassza a Csendesvölgyet a Naposvölgytől. Úgy éreztük magunkat, mint a természet tenyerén, magunkkal hoztuk a turistaház régi emlékkönyvét, és Pogány Mišo elment és magával vitt valamit Kališ Milanból is. Abból a Milanból, akit ő csak úgy ismert, mint a Csendesvölgy egyik szórakoztató kulisszáját.

Fejemben visszhangzott a dal: „Búcsúzik a legény árva kedvesétől“ meg „Erdők, magas hegyek“, a patak csobogva futott végig a Csendesvölgyön, fülünkbe susogott a szellő, akkor kezdett hozzám beszélni az a Kališ Milan, akivel a Csendesvölgyben nemegyszer beszélgettem mindenféléről, nemegyszer okoskodtunk erről-arról.

Sokan voltunk a Csendesvölgyben, akik szerettünk okoskodni. Doubek gondnok, a felesége, különféle vendégek, Kališ Milan meg én, és amikor Pogány Mišo elment, Kališ Milan beszélgetni kezdett velem, elmondta mindazt, ami emlékeimben őt idézte.

A német nyelvű feljegyzések után valaki emlékezetből idézte és majdnem egy egész oldalon leírta azt a verset, amely így kezdődik: „Üdvözöllek, erdők, hegyek, tiszta szívből köszöntelek!“ Na és aztán jött a java. Az, amit nem óhajtott és nem remélt a turisták és sízők klubjának derűlátó funkcionáriusa. A könyvben hemzsegték az ostoba rajzok. Ezeken a firkálmányokon a sízőket hol derékig a hóba dugták, hol a föld színe fölé emelték, ott rúgkapálóztak kézzel-lábbal, sível-bottal, mint Pogány nagymamája a fűzfa fölött, másutt fenyőfákhoz, sziklákhöz hajigálták őket, csak úgy szikráztak a kövek, mint vihar alatt az ebédlőben a kályha, nem egy képen valami kövér síző elől futottak a fenyőfák, hogy le ne tarolja őket, egy oldallal odább pedig ugyanaz a síző tágra nyílt szemekkel bámult lecsatolt síléce után, hogy fut a Hátsónyeregbe le a Csendesvölgybe.

Számtalan hasonló, ceruzával, tollal, sőt pasztellal raj-

zolt kép után — micsoda igyekvő krónikások lehettek, akik a Csendesvölgybe még pasztellfestéket is hoztak magukkal! — elérkeztem Milan bejegyzéséhez, amelyben beszámolt a gaurizankari kirándulásról. Pár percig néztem a Milan keze írta sorokat: „... azokhoz a horizontokhoz, amelyekhez az embert a lába, madarat a szárnya el nem viszi soha...”, és arra gondoltam, hogy Milan megszűnt hinni ezekben a horizontokban, mert a maga életéből az emberi jövőbe vívő hidat csinált. Néztem a keze írását, mintha olvasnám, pedig nem olvastam. Csak az írást néztem, szinte magamba szíttam, mert kíváncsi voltam, mit írtak még ugyanilyen betűkkel a könyvbe. Lapozgattam, de sokáig nem találtam sem olyan, sem legalább hasonló betűket. Eszembe jutott, hogy talán nem is a betűk a fontosak, hanem a feljegyzés tartalma, de a további oldalakon nem találtam semmit, ami betűiben vagy tartalmában hasonlított volna a gaurizankari históriához.

Csak rövid feljegyzések voltak, ostoba rajzok, megint feljegyzések, íróktól és költőktől kölcsönzött idézetek, nemegyszer úgy örökölték meg őket, ahogyan egy kisvárosi kávéház primása szokta lejátszani emlékezetből a klasszikus szerzeményeket.

Már nagyon éreztem hátamon a napsütést, a hólepte fehér hegyoldalról visszaverődő napsugarak tűzét.

— Jožo — mondtam Solannak —, kend be a hátam egy kis Niveával!

Solan Jožo bekente a hátamat, aztán nem néztük tovább a turistaház emlékkönyvét.

Amikor jó sokára megint visszafordultam a könyvhöz, és lapozgatni kezdtem benne, tekintetem megakadt egy hosszú bejegyzésen, amelyet 1941 karácsonyáról kelteztek. Arról volt szó benne, hogy mi történt egy bizonyos M. T.-vel, akinek kezdőbetűi ott díszelegtek a szöveg alatt. Az M. T. kezdőbetűikkel egy helyütt már találkoztam a turistaház emlékkönyvében.

Azon a karácsonyon hóvihar volt, a Csendesvölgy állítólag olyan fehéren tündöklött, mint a menyasszonyi fátyol, szörnyen sok hó esett, és a vad hegy, a Szélkatlan felől riogatón süvöltött az északi szél. Süvöltött és üvöltött, rázta a régi, szilárdan épített turistaházat, s ebben az ítéletidőben az a bizonyos M. T. egy liter borba fogadott valakivel, hogy mezítelenül, egy szál úszónadrágban, sítalpon lefut

a turistaháztól elég messzire fekvő kalyibáig, megkerüli és visszatér.

Buta fogadás volt. Ha a hóviharban eljut a kalyibáig és visszatér, biztosan megnyeri az egy liter bort, de ha nem tér vissza és elpusztul a viharban, ki fizeti meg a másíknak a fogadás árát? Ki kárpótolja veszteségéért, ha M. T. nem lesz többé a világon?

A turistaház emlékkönyve erről nem emlékezett meg, mert M. T. visszatért a kalyibától. A turistaházban nagyon mulattak rajta, mert vastagon ráragadt a hó, s amikor leolvadt róla, M. T. olyan lila volt, mint egy ma született sáfrányvirág, és azt hangoztatta, hogy soha életében még nem érezte olyan jól magát.

— Fura ember lehetett — vélte Solan.

— Elég fura. De melyik ember nem az?

Tovább lapoztam néhány oldallal.

— Ide nézz, Jožo! Megint M. T.! — mondtam.

Rövid, de érdekes feljegyzést találtunk. Zöld tintával, apró betűkkel örökítették meg, meglehetősen olvashatatlan írással: „Adolf Hitler, Berchtesgaden, Deutschland. A csendes-völgyi sízők boldog újévet kívánnak és elvárják, hogy ez lesz az ön utolsó esztendeje. A Nagyhegy alatti turistaházban, 1941. december 31-én. M. T.“

— Azt mondd, hogy ismerted a régi turistaház gondnokát? — kérdezte Solan Jožo. — Valóban jól ismerted?

— Nagyon jól.

— És tudott ezekről a feljegyzésekről?

— Bizonyára tudott.

— És nem félt a házban tartani ezt a könyvet?

— Kitől félt volna?

— A rendőrségtől és a rossz emberektől.

— Ugyan már, Jožo — legyintettem. — Én úgy tudom, hogy a rendőrség buta, az emberek pedig nem rosszak. A rendőrségnek egyre csak tanulnia kell, az embernek állandóan tökéletesítenie kell rosszását, ha rá akar jönni az efféle dolgokra. A szabadság vágya ott is utat tör, ahol senki sem várná. Végeztél te illegális munkát? Részt vettél a felkelésben? Ha részt vettél benne, tudnod kellene.

— Mint katona vettem részt.

— Én is harcoltam a felkelésben, ott kellett lennem, a körülmények megkövetelték... Mondd, Jožo, mi annak a harcnak az eredménye? Az, hogy ma viaskodnak a partizán

címért? A kocsmagondnok partizánok? Az, hogy a partizánok gyilkosai szabadlábban élnek? Minderről már az újságok is írnak. Vasárnap az ácsok is beszéltek valami Tretináról, állítólag sorra járja a hivatalokat, szeretne kitalálni magának valamit. Talán egy kocsmát.

— Mi az eredménye? — Solan Jožo haragosan nézett rám. — Nem tudod, mi az eredménye? Bizonyára nem a partizánok címe és kocsmagondnoksága, az sem, hogy a partizánok gyilkosai szabadlábban vannak. Amit emlegetsz, az nem más, csupán annak bizonyosága, hogy milyen rosszul tudunk élni a szabadsággal. Nagy harc volt, ezt senki sem vonhatja kétségbe. Talán az volt benne a szomorú, hogy sokan nem tudták, miért harcolnak. Mindenki csak azt tudta, hogy harcol a németek ellen. De csak kevesen látták, hogy miért folyik a küzdelem. Nem minden harcos tudja, miért harcol. A harc értelmét a jövőben, gyakran a nagyon távoli jövőben keresik és találják meg. Talán te sem ismered a harc igazi értelmét, talán én sem értem, de azt tudom, hogy senki sem verekedett sem címekért, sem kocsmákért, sem a gyilkosok büntetlenségéért. Ez csupán annak jele, hogy sokan rosszul élnek, esetleg visszaélnek a szabadsággal. Nagy művészet helyesen élni vele.

— Mi hát az értelme az egésznek?

— Mi az értelme? — Solan Jožo kinyújtózkodott a takarón. — Nehéz volna megmondani. De mindebben a fasizmus elleni harc jelentéktelen kis részét kell látnunk. — Solan Jožo felemelte napbarnította két kezét, mintha ívben akarta volna összekulcsolni. — És mi a fasizmus elleni harc? Harc a szabadságért, számomra pedig a szabadság azt jelenti, hogy szabad és korlátlan lehetőségeket biztosítunk az emberi értelemnek, akaratnak és erőnek, s mindhármát megnyergeljük. Megnyergeljük, Emma — jaj, bocsáss meg, hogy megint kimondtam a nevedet! —, úgy nyergeljük meg, hogy az ember eljuthasson ama távoli horizontig, amelyet az imént említettél. Ez a jövőendő dolga. Ma még nem tudjuk pontosan, hogyan váltjuk valóra, esetleg valaki vagy valami befogja a szemünket, hogy ne láthassunk tisztán. Ma még nem tudjuk, mi az értelme mindennek. Mindezt majd a jövő mutatja meg.

— Ó, ti férfiak! Csak a jövőre gondoltok, papiroson felvázoljátok és vártok, mi lesz belőle.

Még meg akartam mondani Solan Jožónak, én azért vet-

tem részt a felkelésben, hogy kényelmesen pihenhessek és napozhassak a Szélkatlan tövében, s hozzá akartam tenni, hogy ez bőven elég, mert e földön az élet szörnyen drága, és iszonyú árat kell fizetni egy kis örömért, jóérzésért. De ekkor sok minden futott át az agyamon. Anyám, az ismeretlen emberek, akiket a mosókonyhában bűjtatott, étellel, ruhával látott el, az iratok, amiket hordtam nekik, apám és a hitleri gépesített aljasság iránt érzett csodálata, Kališ Milan, aki valahol, ki tudja, hol ontotta véré a hóra. Zolo, aki csillogó gyűrűket forgatott az ujján, sok-sok seb, amit bekötöztem, sok ember, akit meghalni láttam, megint Zolo és édeskés szavai: „Emma, ebben a ronda és züllött világban nem lesz semmi, csak nyomor és piszok“, aztán életem borzasztó fejezete, amelyet a felkelésben szenvedtem végig — ez a Solan Jožo meg itt mellettem az égre bámul és a messzi jövőendő dolgairól álmodozik...

Perzselt a nap, csobogott a víz, és fölöttünk illatos szellő suhant.

— Beszélünk a világról — mondtam —, beszélünk a világról és nagyokat mondunk. Sokan már nem élnek, sokan, akik jobbak voltak nálunk, Jožo... mégis minden majdnem ugyanúgy maradt, ahogy volt. Pedig nem szabad úgy maradnia. Le kell győznünk az akadályokat, amelyeket utunkba gördítenek, hogy feltartóztassanak.

Solan felém fordította napbarnította arcát, csodálkozó szemmel meredt rám.

— Meg kell keresnünk, hol, miben vannak ezek az akadályok, félre kell hártanunk őket, akkor aztán, Jožo, egyszer majd nyugodtabban pihenhetünk itt, mert az ember, aki szerinted az értelem, az akarat és az erő összessége, akkor majd eljut a messzi horizontokig, uralkodni fog a körülötte és a benne létező világon...

Solan Jožo nem szólt semmit. Nézte az eget és néha hunyorgott.

Nem elég az Exim irodájában ülni. Úgy zubogtak bennem a gondolatok, mint áradáskor a víz a Csendesvölgyben. Nem elég, ha az ember a cégjegyző, Zolo égisze alatt örül a jó dolgának. Szégyen, gyalázat így élni. Solan, Solan — Kališ Milan rég megmondta, mit követel tőlem ez a föld, amelyet oly elevenen érzek és átélek. Kötelességeket és talán áldozatot. De Solantól is.

Elfordultam, letörtem egy törpefenyőgallyat, a turistaház

emlékkönyvébe tettem, hogy tudjam, meddig olvastam el, meddig néztem át.

— Emma... az ördög vigye ezt a nevet! — szólalt meg egyszerre Solan Jožo. — Ide figyelj! Ne törd rajta a fejed! Ha majd hazamegyünk, otthon gondolkozunk róla. Itt a Csendesvölgyben más érdekel bennünket. Itt üvegéből vannak a sziklafalak és a hegyoldalak. Azon az estén, amikor Pogány Mišo benyitott az ebédlőbe, nem mondtad el nekem, mi történt azzal a királyfival. Ott hagytad abba, hogy az ólomtestű óriás kukacnak csúfolta. Ezzel a szóval förmedt ránk Pogány Mišo is.

— Mit gondolsz, Jožo? Haragudott ránk Mišo? Nem mond el Bratislavában semmit?

— Kicsit haragudott, de a haragja elszáll. Különben is, miről beszélhetne Mišo? És kinek?

— Miért haragudott?

— Nem tudom, talán azért, mert csak egy kis boldogságot szánt nekem. Azt akarta, hogy szép időben örüljek a Csendesvölgynek. Ráadásul megkaptalak téged. Az ember mérges, ha a másik többet kap, mint amennyit adni akart neki. Azzal a német katonával is így volt.

— Milyen katonával?

— Csak úgy az eszembe jutott. Kár beszélni róla.

Aztán Solan Jožo mesélt arról a katonáról. Elfogták, és a német nyugodtan elmondta, miért sajnálja a két cukorkát.

A falu fölött erdő volt, az erdőben bunker, a bunkerban zsidók rejtőztek. A német katona egy kislányt vett észre a faluban. Gyanúsnak találta a ruháját, magához hívta a lánykát, térdére ültette. Cukorkát adott neki és megkérdezte, nincs-e testvérkéje.

— Nincsen — mondta a kislány —, de van két barátnőm. Van egy harmadik is, de rá most haragszom.

— Hol vannak a barátnőid?

A német katona még egy cukorkát vett elő, odaadta a lánykának és azt mondta, a barátnőit is megajándékozná cukorkával, ha elvezetné hozzájuk. Azt a rossz kislányt pedig elveri.

A lányka elvezette a német katonát az erdőbe, és amikor célhoz értek, a lányka bement a bunkerba és a katona két gránátot dobott utána. Aztán maga is bement a rejtekhelyre, a bunkerban látta, hogy a gránátok hibátlan munkát

végeztek : a rejtékhelyen négy halott kislány, négy asszony, egy fiú és két öregember feküdt véresen.

— Csak a cukorkát sajnálom — mondta a katona, amikor kihallgatták. — Kár volt értük.

— Talán Pogány Mišo is sajnálta, hogy... — mondta Solan, de félbeszakítottam :

— Ugyan, Jožo, hogyan hasonlíthatod össze őket. Pogányt, téged és magamat — meg azt a katonát és a kislányt! Kissé merész dolog, Jožo! Nem igaz? Ezt mondd még meg! Nem tartozol véletlenül Pogány bonyolult családjának szűkebb vagy tágabb köréhez?

— Én nem.

— Hát kicsoda?

— Nem tudom. Pogány Mišo el akart hozni még valakit, de nem sikerült. Janka nővére pedig kórházban van. Azért nem jöhetett velünk.

— Mi baja?

— Összeégette a lábát benzinnel.

— El kellett volna őt vened feleségül?

— Nem. Miért? Sohasem láttam. Ugyan, Emma, mi jut az eszedbe? Nem erről van szó. Ne félj! Egészen másról! Nézd azokat az üvegből való hegyoldalakat és sziklafalakat! Mi történt a királyfival?

— Kíváncsi vagy rá?

— Nagyon.

— Komolyan, Jožo? Figyelj ide!

Aztán megfogtam a kezét és elmeséltem, hogy az ólomvárban az óriás ólomgaluskával kínálta a királyfit. Az Üveghegyről nem tudott, s amikor az első galuskában két foga tört ki a királyfinak, az óriás azt mondta, rakja zsebébe a galuskát. Sokáig meséltem Solannak, hogy a királyfi járt az ezüstvárban, míg végül eljutott az aranyvárba.

— Zúgott az erdő, mennydörögtek a hegyek — folytattam a mesét, s még mindig fogva tartottam Solan Jožo kezét —, mennydörögtek a hegyek, zúgtak az erdők, százmázsás bögéstől remegett a vár, s a királyfi tudta, hogy jön haza a vasorrú bába fia.

„Fuj! Fúj! Emberbüzt érzek, add ide, hogy megegyem!“, ordította az óriás és aranybunkójával akkorát dobantott, hogy alapjában megremegett a vár, s hetedhét ország visszhangzott belé. „Hol van? Kiféle-miféle? Itt kell lennie! Ide vele!“

„Csendesebben, fiacskám, csendesebben — nyugtatta a vasorrú bába. — Csak egy szép fiatal legény van itt, üdvözetet hozott ólomvári és ezüstvári bátyáidtól. Ha nem bántod, tüstént ide hívom.“

„Semmit sem teszek neki, ha a bátyáim nem bántották, de jaj neki, ha hazudni próbál!“

A királyfi kibújt az aranyseprű alól, előszedte az ólom- és ezüstgaluskát, bizonyosságul, hogy valóban ott vendégeskedett az ólomvárban meg az ezüstvárban. Megállt az óriás előtt, úgy nézett fel rá, mint a magas toronyra.

„Mondd meg, mit akarsz tőlem, te kukac! — ordított rá a szörnyeteg. — Ha tehetem, segítek rajtad. Mit se félj!“

A királyfi mesélt hosszú vándorlásáról, megkérte az óriást, adjon tanácsot, merre forduljon, mit tegyen, hogy eljusson az Üveghegyre, mert az Üveghegy tetején van állítólag három citrom, amelyek elvezetik a feleségéhez.

„Látod amott azt a nagy hegyet, olyan fehér, mint a feslő bimbó? — mutatott az óriás bunkójával a messzeségbe, akkora volt a bunkó, mint egy százados tölgyfa. — Ott van az Üveghegy, tetejében csodaszép fa, az egész világon nincsen párja, három citrom lóg rajta, hét mérföldre érezni az illatukat. Felmászol a hegyre, letérdelsz a fa tövében és kinyújtod a kezed. Ha neked szánták, a három citrom magától a kezedbe hull, de ha nem neked szánták, bármit is teszel, nem szakíthatod le őket. Ha majd visszafelé jössz és megéhezel, megszomjazol, vágd föl az egyiket és tüstént betelsz étellel, itallal. De megállj! Éhen nem engedlek továbbmenni, hadd emlegesd meg, hogy itt jártál az aranyvárban! Mama, hozza már a galuskát!“

A vén vasorrú bába azon nyomban nagy aranytálat tett az asztalra, fia bunkójával akkorát vágott a földre, hogy a tál fél óra hosszat táncolt-pergett az asztalon.

„Egyél — mondta az óriás —, ha meg most nem vagy éhes, rakd a zsebedbe, majd megeszed útközben!“

A királyfinak két foga már beletört az ólomgaluskába, nem nagyon fült foga az ételhez, inkább telerakta vele a zsebét és azt mondta, majd útközben csemegézni fog belőle.

Csobogott a patak, arcunkat illatos szellő simogatta, a nap mintha forgolódott, szétterpeszkedett volna a kék mennybolton.

Solan Jožo lehunyta szemét.

— Alszol, Jožo? — kérdeztem.

— Nem alszom. Hallgatlak. Mesélj!

— „Végre megtudtam, hová, merre menjek“, mondta a királyfi — hunytam le én is a szemem —, „ha térdig is koptatom a lábam, megyek, míg oda nem érek.“ Elindult és ment hegyről völgybe, völgyből hegyre.

A keleti ég alján ragyogva felbukkant a hetedik hegy-orom, a levegőben citrom édes illata érzett, a királyfi előtt csillogott-villogott az Üveghegy, sima volt az oldala, akár a jég, tiszta, mint a kristály, s a hegy tetején szélesen terpesztette ágait a citromfa. Boldogan nekifutamodott a királyfi, rohant, ahogy a lába győzte, meg sem állt, csak a hegy tövében.

Úgy állt ott, mintha kővé dermedt volna. Magas volt a hegy, az oldala sima, még egy ráncot sem lehetett látni rajta. Mihez kezdjen? A három gyönyörűséges citrom ringott az ágon fönn a hegy tetejében, mintha hívogatná, és oly erősen illatozott, hogy a királyfi kis híján elájult a szagától.

„Isten nevében!“, mondta magában és mászni, kapaszkodni kezdett fölfelé a sima üvegfalon. Ment is úgy-ahogy, amíg lankásabb volt a hegyoldal, de mihelyt meredekebben tört fölfelé, csúszni kezdett a keze-lába, a királyfi meg gurult lefelé, mire észbe kapott, ott állt megint a hegy lábánál. Búsan körülnézett az ágait ringató fára. Hintáztak rajtuk a citromok, mintha integetnének, mintha hívogatnák. Megint nekiveselkedett a hegymászásnak, de alig jutott fel két-három ölnyre, megsiklott a lába, s lebukfencezett, mint az előbb.

— Akárcsak az a tramp.

— Eredj már! Mit kevered bele a trampot a mesébe! Micsoda tramp?

— Egyszer a Magas-Tátrában láttam, hogyan röpült le egy tramp a Téry-horhosról. Igaz, havon csúszott lefelé, nem üvegen, de amikor a lejtő aljára ért, nem bírt föltápaszkodni. Lepedőben vitték el.

— Mert nem volt galuskája — mondtam.

— Miféle galuskája?

Nem feleltem, s csak Solan Jožo hosszas rimánkodására folytattam a mesét. Ma már csodálkozom rajta, miért mondtam el neki akkor az Üveghegy meséjét. Fárasztó munka volt, mert nem mindenki tud mesét mondani. Kališ Milan

értett hozzá. Én tőle tanultam meg, mint a kisdíák a verset, amikor még nem tud olvasni. Nem tudom, mi késztetett a mesélésre, de úgy hiszem, Kališ Milan biztatott, Solan Jožo kérlelt.

— A királyfinak tele volt a zsebe galuskával — mondtam —, ahogy csúszott lefelé a hegyről, megharagudott, és szórni kezdte zsebéből a galuskát, mert azt hitte, annak a súlya húzza le a lejtőn. Kidobta az elsőt — a galuska odatapadt az Üveghegy oldalához, kidobta a másodikat, a harmadikat — három lépcsőfokot látott maga előtt, amelyeken egész könnyen megindulhatott fölfelé. Most már észbe kapott a királyfi, szórni kezdte a galuskát, rakta maga elé a lépcső fokait. Előbb az ólomgaluskát dobálta, aztán az ezüst-, majd az aranygaluskát, míg végül szerencsésen felérkezett az Üveghegy csúcsára.

Ott letérdelt a fa alatt, kinyújtotta két kezét, nagyot sóhajtott — és a három gyönyörű szép citrom magától potytyant a markába. A fa eltűnt, az Üveghegy kipukkadt és elmúlt, mintha sohasem lett volna, s mire a királyfi észbe kapott, nem látott már sem fát, sem hegyet, nem látott semmit, csak végtelen sík rónát.

Magam is letérdeltem és néztem a Nagyhegyet. Solan Jožo is mellém térdelt, ő is a hegyre fordította szemét. A nap magasan állt a kék égen, mi meg örvendezve, boldogan levetettük minden gondunkat, nem törődtünk sem magunkkal, sem a világgal, néztük a Nagyhegyet, amely lángoló, vakító fehérén magasodott fölöttünk.

— Nézd csak, Jožo! — mondtam. — Az Üveghegy még áll.

— Hogyne állna. Még senki sem hozta el csúcsáról a három citromot.

— Nem mész megkeresni? — kérdeztem.

— Magamban nem. Velem jössz?

— Megyek.

Egymásra nevettünk, azt mondtuk, hogy valamelyik nap felmászunk a Nagyhegyre.

— De tudod, mit?

— Mit?

— Holnap elmehetnénk valamelyik szomszédos völgybe. A Mezősbe vagy a Naposba.

— Jól van. Elmegyünk.

Fehéren égett a Nagyhegy, tűzelt a napban a Csendes-

völgy, a patak csobogva ugrándozott a kövek közt, s mi ketten csodalátó szemmel néztük a Nagyhegy, az Üveghegy meredek szikláit. Úgy állt ott, mint valami óriási szobor.

Akkor hirtelen kissé meghökkentett mindkettőnket, mert úgy láttuk, hogy csúcsából váratlanul egy felhőt fújt ki. Apróka, kerek, rózsásbarna felhőt. Úgy lebegett a Nagyhegy fölött, mint szentséget őrző baldachin, elnyújtózott a Csendesvölgy, a Mezős- és az Ondrášovái-völgy fölött, amely mélyen lent pihent, a vad, éles szegélyű, meredek Laudon-csorba alatt. Nőtt, tágult a felhő, de a napot nem takarta el. Nemsokára aztán a rózsásbarna felhő ritkás, nagy hópelyhekre szakadt szét. A hó mindenfelől hullott a Nagyhegy lejtőire, a Csendesvölgyben odáig ért a hóesés, ahol nyírfakereszt jelölte az ismeretlen partizán sírját. Ez volt az első felhő sok derűs nap után, s addig hullatta magából a hópelyheket, míg egészen el nem fogyott, el nem enyészett.

— Mi meg itt fekszünk és még dunyhánk sincs — mondta egyszer Milan, amikor ugyancsak hullani kezdett a hó, s mi a száraz fűvön heverésztünk két szélborzolta fenyőfa között, az erdő szélén. — Dunyhánk nincs, de fölöttünk kihasadt az égi dunyha, és szórja ránk a pelyhét.

Akkor is jólesett, hogy a nagy hópelyhek ránk hullottak, Milanra meg rám. Csillogtak a napban, megpihentek forró arcomon. Halántékomon lüktetett a vér, hűtött a szellő, amely csendesen metszett a szélborzolta, zuzmószakállas magas fenyőfák ágai között.

— Figyelj rám, Milan! — Akkor akartam megkérdezni tőle, mikor találkozunk megint a Csendesvölgyben, de nem kérdeztem.

Milan összehúzott szemmel pillantott rám, aztán tágra nyitotta szemét, amikor másvalamit kérdeztem:

— Milan, mi lesz velünk?

— Ha én azt tudnám. — Mindig vidám szeme megpihent rajtam, tekintetében nemcsak vidámság, hanem vigasz is volt, de akkor nem valami vigasztaló szavakat mondott: — Nem tudom, mi lesz velünk, de talán tudom, mi lesz belőlünk. Talán egykor ilyen hó lesz belőlünk, ugyanígy hullunk az égből, csak nehéz volna megmondani, kire. Annyi biztos, Florigera, hogy magunkra nem hullunk.

— Eredj már! Miket beszélsz!

Szaporodik a hó. Az építkezéseken a fehér hó összekeveredik a szürke agyaggal és kavicssal. Borús az ég, rövid a nap és kevés a villany. Elég gyakran kell írnom gyertyafénynél. A környező falubeli emberek rádiókészülékeket visznek haza.

Az 5. szakaszon Tretina már megkezdte a patakátersz első kamrájának földmunkáit, hosszú, széles és mély gödröt ásat. Elégedetlen az emberekkel. Azt mondja, nem akarnak dolgozni a szavára. Kinevetik, csákányt, lapátot kínálnak oda neki.

— Fogd meg a csákányt, Tretina! — mondta állítólag nemrég Lukáč, a baggeros. — Nem fogsz fázni. Melegedj meg egy kicsit! Még megfagysz nekünk, pedig kár lenne ilyen híres mérnökért.

A munka mégis jól megy.

Eljárok az építőigazgatóságra, mint azelőtt. A frissen ásott gödör körül már halomba gyűlt a kiásott kavics, a töltésre csak a gödröt áthidaló kavicsos, agyagos földre fektetett deszkákon lehet följutni. A mélyített gödör falait deszkákkal biztosítják, a deszkákat fenyőfatönkökkel támasztják meg.

Az átersz körül élénken zajlik a munka. Röpül a mélyből a szürke folyami kavics, Bazela brigádja nagyszerű teljesítményeket ér el. Közel négyszáz százalékra teljesítik a normát.

Öröm nézni a fiatal legényeket. Beszélhet róluk Marčuk, amit akar. Öröm nézni Bazelát, akinek akaratos, göndör haja mintha megemelné a barettsapkát, öröm nézni a csoportjába tartozó fiatal legényeket, öröm találkozni a mindig mosolygós Adammal és a morcos képű Ševeccel. Jó barát a két legény. Szépen fújják a szárnykürtöt. Az átersznél dolgozik — jól dolgozik! — a magas termetű Košnár is, aki a fúvószenekart vezeti. Velük dolgoznak még sokan mások.

Éjjel-nappal három váltásban dolgoznak az emberek Tretina áterszén. Izzólámpával, fényszórókkal világítanak maguknak. Ma már felállították a cölöpverő kost, hogy bedöngöljék a Larsen-lemezeket, ezeket a nagy, kemény vasakat, hogy megszilárdítsák, szigeteljék az első kamra falait. A régi töltés oldalán már vékony oszlopokon fut az ideig-

lenes, magas feszültségű villanyvezeték, az első kamra gödrében már szerelik a szivattyúkat és villanymotorokat. A szivattyúk eltávolítják a gödörből a vizet, a töltés fölé a régi folyómederbe öntik. Az oszlopokra további fényszórókat szerelnek, hogy éjszaka könnyebben menjen a munka.

Nőnek a földből a lakóházak is. Formát kap a munkaértartalékok tanintézete és a szociális központ épülete is. Lakásunk ablakából is látni őket.

Valahányszor elmegyek a patakátersz mellett, gyötör a kétség, jól tette-e a férjem, hogy nem fogott hozzá már előbb. Az átersz már készen lehetne.

Kellemetlenül is érzem magam. Az emberek — főleg az igazgatóságon — kimérten, hűvösen és barátságtalanul bántanak velem. Mintha Tretina patakáterszén is barátságtalan lenne hozzám a munka. Mintha elkergetne magától.

1952. II. 6., szerda.

Megszűntek a fagyok. Esővel vegyes hó esik. Az 5. szakaszon az emberek nedvesek a sártól és az esőtől.

Szerda, este.

Ma veszekedés támadt az üzemi étkezdében. Tretina kenyeret evett, egyszerre fölugrott és ráordított Bazelára, az üzemi tanács elnökére. Nem értettem, mit mondott.

— Ne kiabálj, Tretina elvtárs! — mondta nyugodtan Bazela. — Az ügyet majd elintézzük.

Körülöttük nevettek az emberek.

— Te intézed el, mi? — kérdezte gúnyosan Tretina és odadobta a kenyeret Bazela elé az asztalra. — Még hogy te intéznél el valamit! Szegényke! Nesze, edd meg ezt a kenyeret magad a csótánnyal együtt, ami benne van!

Aztán Tretina lehordta Ukropecot, az üzemi konyha vezetőjét, olyanokat vágott a fejéhez, hogy még ezer méter távolságból is kín volt hallgatni.

Bazela csendesen ült, nyugodtan evett.

Az emberek nevettek.

Ma elég zajos napunk volt az üzemi könyvtárban.

— Hát én bizony még soha egy könyvet sem olvastam el — dicselkedett Antal, aki sofőr az 5. szakaszon —, nem is olvasok el soha ebben a bűdös életben. Ne is haragudj rám, szép elvtársnő, de mihelyt kezembe fogok egy könyvet, tüstént elalszom. Igaz, könyv nélkül is elalszom. Fáradtan jövök meg a munkából és még könyvet olvassak?

— Akkor meg minek jöttél ide?

— Melegedni. Hideg van odakinn.

— Nem hiszem. Nem is eresztelek el könyv nélkül, Antal elvtárs.

— Nocsak!

— Úgy van az a könyvekkel — szólt közbe Ferech, aki földmunkás ugyancsak az 5. szakaszon —, a könyvekkel az úgy van, hogy az ember másról olvas és megint mást lát maga körül. Mármost minek olvassunk olyasmit, ami nem igaz? Olvasás nélkül is elég a hazugság a világon.

— Ejnye, Ferech elvtárs — mondtam. — Én szégyellnék így beszélni. Kifüggesztették a fényképedet, mint jó munkásét, te meg így beszélsz? Még jó, hogy ráragadt a hó a képedre, nem látni.

Az emberek nevettek.

— Nos, elvtársnő — mondta erre Chyla, aki váltóór az 5. szakaszon —, egyet mondj meg nekem! Minek vannak a világon olyan könyvek, amelyekben nem írnak az úristenről? Mindenki azt mondja, hogy már nincs isten, csak természet van. Talán igaz is, de végeredményben mindegy. Minek volt eddig a világon az isten? Csakis azért, hogy az emberek meg ne sértsék, ne káromolják, mert az ember néha ráfizet az istenkáromlásra. Én is elég régóta élek ezen a világon, nem maradok már itt annyi ideig, amióta vagyok. De azt az egyet tudom, hogy aki káromolja az istent, az káromolja a természetet is, a természet pedig nem hagyja magát és bosszút áll.

— Hogyhogy? — kérdeztem. — Hogyan áll bosszút?

— Hát egyszerűen — mondta Chyla. — Mindenféle ember él a világon. Kívánja azt a természet, hogy az emberek igyanak? Bizony nem kívánja, sőt tiltja és védekezik ellene. Megengedi a természet, hogy valaki ártson a más egészségének? Bizonyára nem. Sőt tiltja és tiltakozik ellene. Az

ember saját egészsége ellen se véthet, nemhogy a más egészsége ellen. Tűrheti a természet, hogy az asszonyok elvételessék a gyereküket? Nem engedi, tiltakozik ellene, bosszút áll érte. Mindig így volt és így lesz. Valamikor isten a poklall büntetett. Nos, ilyen pokla van a természetnek is.

— Jól van, Chyla elvtárs, de ezek nem könyvek...

— Tudom én jól, hogy ilyen könyvek nincsenek — éppen azért szeretnék olyan könyveket olvasni, amelyek megtanítják az embert, hogyan éljen. Ilyen könyveket olvastatnék a gyerekekkel is.

Antal, Ferech és Chyla már idősebb emberek, szeretnek az élettapasztalataikról beszélni — de Landek, a fiatal baggeros megszegényítette őket. Benyitott a könyvtárba, lekapta fejről svájcisapkáját, visszaadta a kikölszöszött könyveket és hozzáfogott újakat válogatni.

— Elvtársnő — fordult hozzám és egész bátran beszélt, elvégre ott volt Antal, Ferech és Chyla —, tudod-e, mikor éreztem életemben a legnagyobb örömet? Tudod-e, mikor örültem a legjobban?

— Mikor? — kérdeztem.

— Már régen — mondta. — Még kisgyerek voltam, harmadik osztályba jártam, és akkor a mamám nagy botrányt csapott, hogy úgy sincs pénz, és még iskolakönyveket is kell vásárolni. Apám akkor azt mondta: „Könyvekre ne sajnáld a pénzt! Adj neki!” Meg is kaptam, ma már nem tudom, hány koronát, olvasókönyvre. Akkor, elvtársnő, olyan különös szagot éreztem. Mert tudod, az olvasókönyveket én vittem el a postáról az iskolába, és olyan csodálatos szaguk volt. Egyes könyvek mesésen illatoznak. Az a szag ott úszott körülöttem, míg oda nem adtam a pénzt a tanítónak, és meg nem kaptam az olvasókönyvet. Néha, amikor magam voltam otthon — senki sem törődött velem —, arcomhoz szorítottam az olvasókönyvet, és egyszer elsírtam magam az örömtől.

— És most? — kérdeztem.

— Még most is néha így örülök a könyveknek, de tudod, elvtársnő, az ember öregszik és megjön az esze...

Antalra, Ferechre és Chylára néztem. Szótlanul álltak és álmélkodó szemmel meredtek ránk.

— Mit olvasol legszívesebben? — kérdeztem Landektől.

— Mindent, amit megértek, és amit nem értek, azt meg-

kérdem valakitől. Ha nem veszed rossz néven, elvtársnő, engedelmeddel megint kérdeznék tőled valamit.

— Csak tessék!

— Az az utópia, ugye, tulajdonképpen amolyan megvalósíthatatlan terv vagy javaslat arra, hogyan kellene élniük az embereknek. Igaz?

— Úgy van — mondtam. — Helyes.

— Aha... No köszönöm, elvtársnő, nemsokára megint eljövök. De én úgy képzelem, hogy az az utópia azt is megmondja, hogyan kellene az embereknek dolgozniuk, és hogyan kellene együtt élniük. Azt hiszem, tulajdonképpen nem más, mint a rendes emberi élet tervezete. Nemde? Annak terve, hogyan éljünk értelmesen. Igazam van, elvtársnő?

— Bizonyára, Landek elvtárs.

— Még ezt az egyet mondd meg! Minden rendes ember utópista?

— Miféle rendes ember?

— Hát az olyan, aki jól dolgozik, jól él együtt a többiekkel, és nem kerül ellentétbe önmagával sem.

— Aligha, Landek elvtárs. Elég sok rendes embert ismerek, aki nem utópista. Ma már nincsenek utópisták. Ma már mindenkinek bőven van alkalma ahhoz, hogy a világot egészséges emberi érteleme szerint építse fel.

— Akkor hát miért nem építi? Miért kellett ma Vargának a Tretina ásta gödörbe esnie?

— Kinek?

— Vargának. Hisz ismered. Lefordult vele a deszka, a gödörbe zuhant, és eltörte mindkét kezét, állítólag a koponyacsontja is eltört.

Nem feleltem, hallgatott Chyla, Antal és Ferech is.

— Nemrég vitték kórházba. Ha így megy tovább, az 5. szakasz valóban csak amolyan utópia lesz. Node már megyek is, elvtársnő.

Chyla, Antal és Ferech szótlanul állt, megdöbbentette őket Varga balesete, meg Landek könyvszeretete is. Nemsokára ők is elmentek. Antal és Chyla könyvet is vitt, Ferechnek nem kellett.

A könyvtárból fáradtan mentem haza. Köd borult a völgyre. Az izzólámpákat és fényszórókat tompa fényű sárga golyók és kúpok vették körül. Kavics, fa, vas, Larsen-lemezek, melyek messziről barna rakott szoknyának látszanak, drótok, kábelek, fehér porcelán szigetelők az oszlopokon,

talajnyesők, autók — együttvéve mind olyan, mint az ember mozgatta anyag esztelen tánca.

Rosszkedvűen gondoltam vissza Chyla bölcselkedésére, az istenről és a természetről mondott szavaira, és kínozott Varga balesete. Eszembe jutottak férjem szavai, hogy a dolgokat is meg lehet sérteni. Nem mindegy a kettő? Megsérteni a dolgokat, megsérteni istent? Nincs igaza Landeknek is? Valóban olyan nehéz jól és rendesen dolgozni, ügyelni a többiekre is?

Ebben a völgyben az új világot építik. Az emberek lassan haladnak feléje — sokan nem győzik a lépést. Chylának, Ferechnek és Antalnak bizony nehezebbre esik, hogy tartsa az iramot. Talán Landek is nehezen győzi a lépést — egy ember maga nehezen bírja az iramot. Nehezen bírja, de mennie kell, követni a rohamosan változó világot itt, a nagy emberi munka völgyében, amelyet emlegetni fognak azok is, akik még meg sem születtek. De mi legyen Vargával? Szegény ember.

1952. II. 8., péntek.

Varga balesete ügyében vizsgálatot indítottak. Ma már sokszor hallottam, hogy az 5. szakaszon káosz van. Hogyan keressék belőle a kiutat? Mire támaszkodjanak? Tretina állítólag dühöng, hogy az áteresz építéséhez nem kapott elég fát. Varga is ezért zuhant a gödörbe. Azt mondja, még másokkal is megeshetik. Ma állítólag ordítózott Homolával, a szállítási előadóval, hogy hol a fa. A fának állítólag már meg kellett volna érkeznie. Tretina ugyancsak állítólag kivizsgálja, miért nincs éppen most elég fa az áteresz építéséhez. Miért nincs ilyen és amolyan méretű fűrészáruja, amire éppen most volna szüksége.

Az építőigazgatóságon dühösek az emberek. Férjem is dühös.

— Tretina rosszul jelölte ki az alapokat — rivallt rám, mintha én volnék felelős az áteresz építéséért. — Úgy látom, rosszul dolgozik. A gödörben elégtelen az állványzat, elégtelen a biztosító támasztás is. Enged a föld nyomásának. Megkapta már az új tervrajzot?

— Nem tudom — mondtam.

— Tretinának beletörik a bicskája — klabált rám a férjem —, úgy látom, rosszul jelölte ki az alapok ásását.

— Miért kiabálsz rám? — Láttam, hogy férjem arca haragtól vonaglik. — Miért kiabálsz, Jožo?

— Miért? Nem tudod?

— Nem. Nem tudom. Ha úgy találod, hogy Tretina rosszul dolgozik, segítened kellene neki. Nem láttad, hogy Tretina sokáig habozott, amikor meg kellett kezdenie az átereszt építését? Nem gondolod, hogy erőszakkal hajszolták bele a munkába?

Férjem összeharapta fogát és fejét csóválta.

II. 10., vasárnap este.

Fehér a világ a völgyünkben. Majdnem olyan fehér, mint a Csendesvölgyben. Eleget írtam már a Csendesvölgyről, de még kell írnom róla, még nem jutottam a történet végére. Ezek a sorok, amelyeket magamról írok, néha összecsomósodnak, úgy érzem, szét kellene fésülnöm, ki kellene bontanom őket, mint az összegubancolódott hajfonatot.

Elég sokat írtam már — és lassanként bujkálnom kell mindazzal, amit itt összehordtam. Férjemnek nem szabad elolvasnia. Azt hihetné, hogy számomra ő csak pótlék mások helyett. S egy szörnyű dologtól félek. Attól, hogy gyűlöli a halott Kališt. Zolo még azt is gyűlölte, hogy valamikor megszülettem, s hogy a világon vagyok. Mi lenne, ha férjem meggyűlölné Milant? El sem tudom képzelni.

Zolo gyűlölt engem és gyűlölte Kališ Milant is, mert sok mindent elmondtam neki róla. Szenvedett, valahányszor arra gondolt, hogy élek, hogy a világon vagyok, s megkérdezte magától, miért kerültem az útjába. Egyszer meg is mondta.

— Emma — kezdte —, kár, hogy erre a világra születél. Jobb lenne, ha nem volnál. Az utamba kerültél, a lábam alá tévedtél, és én most úgy járok, mintha kígyó tekeredett volna a lábamra. Sehogy sem tudlak elrúgni magamtól.

— De Zolo!

— Ne törődj vele, Emma. Csak úgy mondtam. Hogy tesszik ez a gyűrű?

Kiűtöttem kezéből a piros dobozt, amelyben keskeny platinagyűrű volt. Aztán sokáig bántott a dolog — mégis jó volt, hogy Zolo nem ment velem a Csendesvölgybe.

Jobb volt ott nélküle.

Ugyanaznap este, amikor Solan Jožoval a Szélkatlan alatt heverésztünk a patak partján, a turistaházban egyszerre nagyban dúlni kezdtek a társasjátékok. A prostějovi sízők játszottak, mi ketten meg néztük. Az ebédlőbe nemsokára benyitottak az ácsok, Tretina is eljött, az asztalunkhoz ült, és inkább bennünket nézett, mint a prostějovi sízőket. Lenézőn mosolygott rajtuk, és úgy éreztem, arcán néha-néha a gyűlölet hulláma suhan át. A prostějovi sízők egymás után találták ki az újabb társasjátékokat, nevettek, és időnként velük vigadtunk mi ketten is, én meg Solan Jožo.

Valamennyi játék lényege az volt, hogy a társaság egyik tagjának az ostoba ember szerepét kellett játszania, és ehhez nagyszerűen bevált az a síző, aki fehér kalappal a fején nyitott be a turistaházba.

Zömök fiatalember volt, barna bársony térdnadrágja alól gömbölyűen ugrott elő izmos lábikrája, kerek arca fölött kalap trónolt, és eléggé szellemesen tudott válaszolni a legtöbb kérdésre.

Csak egy hibát követett el. A turistaházba egy lányt hozott magával, aki még sohasem járt a hegyek közt, és sohasem látott Csang Kai-sek játékot. Ősrégi turistaházi társasjáték, az a lényege, hogy a társaság kiválaszt soraiból egy buta embert, ráveszik, hogy foglaljon helyet egy magas trónuson — az asztalra állított széken — és ha megkérdezik: „Csang Kai-sek, adj parancsot!” elkiáltja magát: „Tűz!”

A kalapos síző nem volt olyan buta, hogy ne tudta volna, mi a játék fortélyja, de magával hozta a turistaházba a babáját, és örömet akart szerezni neki. Ezért hagyta, hogy kivezessék a turistaház elé, mialatt barátai előkészítették a trónusát meg a jogarát — mustárral bekent fenyőfaágat —, Csang Kai-sek legtitkosabb tanácsosa takarót vetett a vállára, többi barátja pedig vizet vett a szájába. A legtitkosabb tanácsos aztán behívta Csang Kai-sekot, trónjára ültette és kezébe nyomta jogarát.

Mindnyájan hallgattunk, mint a sír.

Csang Kai-sek kezébe fogta a jogart, és szeme sem reb-bent, pedig ujjai közt csurgott a csípős és tapadós mustár, nem tiltakozhatott ellene, elvégre összeegyeztethetetlen Csang Kai-sek méltóságával és tekintélyével, hogy trónusán mérgeledjék vagy nevéssen.

Valamennyiünket csiklandozott a nevethetnék. Csang Kai-sek babájának ragyogott a szeme, várta, mi lesz ebből, és

a hívők serege is csak erőlködve tudta megállni, hogy ki ne köpködjön vagy le ne nyelje a szájában tartott vizet.

A tömegek — vagyis a prostějovi szők — és Csang Kai-sek között a közvetítő szerepét a legbelsőbb és legtitkosabb tanácsos játszotta, s szerfölött komoly, mély hangon rákezdett mondókájára :

— Rossz hírek jöttek tán országunkba, kedves híveim? — kérdezte méltóságteljes hangon, és magasba emelte jobb kezét.

A hűséges tömegek helyeslés fejében csak morogtak, mert tele volt a szájuk vízzel.

— Ellenség közeledik országunk felé?

Újból ráhümmögtek a tömegek.

— Szembeszállunk az ellenséggel?

Helyeslő dűnnyögés.

— Csang Kai-sek, adj parancsot! — biztatta a legtitkosabb tanácsos fenséges uralkodóját.

— Tűz! — ordította el magát Csang Kai-sek, és a mormoló tömeg szájából záporozva áradt feléje a nyállal és a vacsorára elfogyasztott borjúpörkölt maradékaival vegyes meleg víz.

Csang Kai-sek babája örömében kacagva rohangált fel-alá, Csang Kai-sek pedig rendkívül meglepett képet vágott, mintha egyáltalán nem várta volna az orvítámadást.

Leszállt trónusáról és miután megmosakodott, megkérdezte kedvesétől :

— Nos, jól mutattuk be a játékot, Vlastičkám?

— Nagyszerű volt! — felelte a lány. — Csodálatos voltál, aranyom!

Csang Kai-sek a kályha fölött elhelyezett farácsra rakta kalapját, hogy megszáradjon.

— Vlasta — mondta babájának —, furcsa dolgokkal kell meghódítanom a szívedet.

Tretina felállt, lenézőn mosolygott ráuk is, meg a prostějovi szőkekre is és megjegyezte :

— Amilyen a cirkusz, olyan az előadás.

Aztán cigarettát vett Kuna gondnoktól és elment.

Más emberek dolgoznak a vízepítkezésen, mások a lakóházakon, mások az új gépgyár építésén és megint mások a gépgyárban. Néha el is különülnek, csúfnevekkel tisztelik meg és kigúnyolják egymást!

„Mi gépgyáriak!“, „Mi lakóházépítők!“, „Mi, mi!“ Elég gyakran hallani efféle szavakat, és ma felfogtam különös értelmüket, amikor Stázka hírről hozta, hogy Peter már hazajött a kórházból.

Valóban? Már?

— Rá kell beszélnem, hogy jöjjön hozzánk a gépgyárba dolgozni. Ott jobb. Meleg van. Nem dolgozhatik a beteg lábával kinn a hidegben. Aztán nálunk mások is az emberek.

— Hogyhogy mások?

— Nem olyanok, mint kinn az építkezésen. Talán ő is más lenne, ha a gépgyárban dolgozna. Talán olyan... Egy szóval más lenne.

Stázka rám függesztette csillogó szemét, amely nagy volt és barna, mint a makk.

— Azt mondta Peter, hogy az öreg Marčuk megbolondult. Mást nem mondott. Nem beszél velem. De mit segít rajtam? — kiáltott fel hirtelen sírós hangon. — Mit segít rajtam, ha mindent elmondok magának? Mit segíthet rajtam?

— Kerüld őt, Stázka! — mondtam. — Ha valóban olyan, ahogy mondod, ránézned sem érdemes, kár minden szóért, amit rá vesztegetsz.

Egyszerű tanács, de néha beválik. Nem tudom, Stázkán segít-e.

Tulajdonképpen mi mindent mondhatott Mojtónak az öreg Marčuk?

1952. II. 12., kedd délután.

Tretinának kellemetlenségei támadtak Varga balesete miatt. Talán a patakáteresz dolga is nyugtalanítja. Tegnap kötelezettséget vállalt, hogy meggyorsítja az áteresz építését, és megkezdí a második kamra földmunkáit, hogy az építkezés gyorsabban haladjon előre. Érdekes, hogy már hordani kezdték az átereszhez a különféle deszkákat és gerendákat. Képtelen vagyok megérteni, hogyan foghat hoz-

zá a második kamrához, amikor az első még nem betonozták ki.

De Tretinának, úgy látszik, minden lehetséges.

Kedd, este.

Férjem Bratislavában van.

Odakinn sűrűn havazik.

Jó itt benn a barakkban is, amikor kinn olyan csípős a hideg, s amikor hideg volt a Csendesvölgyben, jól éreztük magunkat a fűtött, meleg ebédlőben.

Akkor is jólesett a meleg, amikor az ebédlőben, a forró kályha fölött a Csang Kai-sek kalapja száradt.

Nevetséges alak volt ez a Csang Kai-sek. Nevettünk rajta, és Solan Jožo valami megjegyzést tett a szerelemről.

— Tessék? — kérdeztem.

— A szerelem már ilyen — mondta. — Az embert kimondhatatlan bolondságokra készíteti.

No és aztán — mintha nem beszélt volna pár perce kimondhatatlan ostobaságokról — Solan Jožo is ostobaságot követett el, bort hozatott, és csendesen üldögéltünk az asztalnál, iszogattunk és néztük a további társasjátékokat. Csang Kai-sek nem fogyott ki az ötletekből. Beleegyezett pajtásainak minden rosszmájú javaslatába, és Vlastičkája határtalanul boldog volt. Szinte pillanatonként tapsikolt, annyira kikívánczolt belőle az öröm.

Jó volt ülni egymás mellett, csendesen mosolyogni, és hagyni, hadd keringjenek kedvükre fejünkben a gondolatok. Különös gondolatok voltak. Ha az embert egész nap perzseli az izzó napsütés, ha az ember magába szívja a napsugarak kimondhatatlanul finom, fényes porát, és örül az őt körülvevő sokarcú élet szépségének, amely nem olyan egyhangú, mint lenni a síkságon, örül a derült égnek, az Űveghegy kilehelte felhőknek, a hónak, a napsugarak táncának a Csendesvölgy katlanaiban és szurdokaiban, a köveknek, a szikláknak, a szirteknek, a zúgó patakoknak és vízeséseknek, a fűnek, a gypnek, sáfrányvirágoknak, törpefenyőeknek, szél cibálta fenyőóriásoknak, a fekete és hallgatag fenyveseknek, a sziklai verebeknek, amelyek egész nap csivitelnek a völgyben, a körülötte és mellette élő embereknek, a prostějovi sízőknek, a gondnoknak, csendes és szótlan segédjének, aki aznap reggel azt mondta Solan Jožónak, hogy

jobb két embernek együtt feküdni egy takarón, mint egy embernek egymagában kettőn, s ha az ember örül Solan Jožónak — olyankor különös gondolatok rajzanak benne. Az ember úgy érzi, mintha élesebb lenne a látása, hogy mintha megszokott két szeméhez még egy külön harmadik szem is járulna.

Kališ Milan jön a Csendesvölgybe, látom a messzelátó üvegén keresztül, hogy jön az erdő felől, ő az, nem lehet más, csak neki van ilyen kék vászonzubbonya! Florigera Montana elébe rohan, száguld lefelé a lejtőn, nem bántja, kő van-e a sí alatt vagy hó, csak fut, köszöntik egymást, és Milan megkérdi:

— Jól érzed itt magad?

— Állandó rettegetésben élek, rettegek érted, Doubekért, feleségéért, a turistaházért, magamért, rettegek mindenért, mert gonosz a világ, és gonoszsága idálg ér... de vannak pillanatok, amikor jól érzem magam, Laudon generális!

Megdöbbentem, hogy így válaszolok magamban Milannak, mert sohasem szólítottam ezen a néven. Számomra Milan nem volt Laudon generális. Csak Pogány Mišo számára volt az, aki ártatlanul kikölcsönözte az emlékét, hogy érdekesebbnek játssza meg magát előttem. Solan Jožóra néztem, éles vonású, fekete arca összpontosított figyelmet fejezett ki, ahogy a pohárba meredt, magába mélyedve malmozott hatalmas, erős kezének hüvelyk- és mutatóujjával. Mit adjak Milanból Solannak? Mit keressek Solan Jožóban Kališ Milanból, aki már bizonyára nincs e világon? Solan Jožo más ember, mint Milan volt. Keményebb, tudja, mit akar, bár nagyon messzire céloz, inkább az értelem, mint az érzelem embere. Milyen az, ha az értelem embere érzelmekre gyúl?

— Mit nézel rám? — kérdezte.

— Nem szabad?

— De lehet — mondta —, csak addig lesz jó, amíg egymásra nézünk.

— Jožo!

Még ma is nevetnem kell, ha rágondolok, mert Solan Jožo azt akarta mondani: „Emmal”, de nem mert a neven szólítani, félt, hogy megharagít. Akkor már éreztem, hogy őt is egészen hatalmába kerítette a Csendesvölgy révülete. De magamról is mindmáig biztosan tudom, hogy akkor a Csendesvölgy már csak egész halkán visszhangoz-

ta bennem: „Hol vagy, Milan, hol vagy? Gyere, és ketten leszünk!”

Aztán kortyolgattunk a savanykás borból, és a prostějovi sízók hahotázni kezdtek. A néhai Csang Kai-seken nevettek, aki megdöbbenve állapította meg, hogy a legújabb társasjáték eredményeképpen bekenték a képét korommal.

Futott az idő, az ebédlőben a petróleumlámpa sziszegve köpködtte zöldes fényét, Kuna gondnok és segédje asztaltól asztalhoz ment, kíván-e valaki még enni vagy inni, és amikor odaértek hozzánk, ránk mosolyogtak.

— Ma szép idejük volt, ugye?! — kérdezte a gondnok segédje és mosolygott. Arcáról leolvastuk, hogy a Csendes-völgy minden szépsége csak nekünk van, senki másnak a világon.

— Hozzál még eggyel, Janko! — mondta Solan Jožo és feléje nyújtotta az üres flaskót.

— Hozom már — egyezett bele készségesen a gondnok segédje —, fődolog, hogy ízlik.

— Ó, Jožo — mondtam —, erdők, magas hegyek, jaj, mi lesz veletek?

— Mit se félj! Velünk jönnek az erdők is, meg a hegyek is!

— Eljönnek?

— El.

Jó későn, fél tizenegy lehetett már, a prostějovi sízók aludni indultak. Jó éjszakát kívántunk egymásnak. Az ebédlőben rajtunk kívül csak Csang Kai-sek kalapja maradt a vaskályha fölött. Csöpögött róla a víz, sercegve hullottak a cseppek a kályhára.

Aztán odajött hozzánk Kuna meg a segédje, egy ideig mindenfélét meséltek a zergékről meg a fajdokról, azt mondták, már dűrög a fajt az erdőn, süketül a szerelemtől, aztán szó került az emberekre is.

A gondnok mesélni kezdett egy emberről meg egy asszonyról. Egyszer télen állítólag itt találkoztak a turistaházban, hosszan egymásra néztek, kezét fogtak, és bár sohasem találkoztak az életben, megállapították, hogy már nagyon-nagyon régen ismerik egymást, vagy tizenöt éve. Azt is elmondták, milyen szép volt tizenöt évvel előbb, amikor még mindketten fiatalabbak voltak, összetartottak, és az egész világ ellenére szerették egymást.

— Márciusban is jártak itt ketten — mondta a gondnok

csendes és hallgatólag segédje —, majdnem szakasztott olyanok, mint maguk, már értesítést is küldtek, hogy nemsokára összeházasodnak. Éppen ma hoztam el a levelet a postáról. Talán ismerik is őket. Bratislavalak.

A gondnok segédje kifutott a konyhába, kemény papírosból ragasztott borítékot hozott. A címet előttem ismeretlen kéz írta, asszonykéz — nyilván a menyasszony küldte a nyomtatott értesítést ismerőseinek. Kivettem a borítékból a fogazott kartonpapírosra nyomtatott értesítést, nagyon elegáns betűkkel állt rajta az örömhír. Zolo! — sikoltott fel a lelkem. Lélegzetviisszafojtva olvastam: „Dr. Spál Nora és Dr. Balla Zoltán tisztelettel közlik, hogy házasságukat a Kék-templomban áldják meg...“ Szinte hallhatón kezdett dobogni a szívem. Úgy hallottam, mintha az asztalon verne előttem.

— Ismerik őket? — kérdezte a gondnok segédje.

Lassan összehajtottam a házassági értesítést.

— Azt kérdem, ismerik-e őket.

— Nem — ráztam a fejem. — Nem ismerem. Te ismered őket, Jožo?

— Nem.

Aztán kirohantam a házból, hogy egy kis friss levegőt szívjak, hirtelen összeszorult a mellem, ott kinn talált meg Kunáné, éppen egy nyaláb fát hozott a kamrából. Kevés ember jelenléte esett olyan jól, mint akkor a gondnok feleségéé.

— Mi baja? — kérdezte.

— Semmi — válaszoltam, de amikor megtántorodtam, mert kóválygott a fejem, belém karolt, és bevezetett a szobájukba, ahol a férjével lakott. Egy pohár vizet adott és így szólt:

— Az emberre néha rájön a rosszullét, minden ok nélkül is. Higgye el, velem is előfordul.

Belém diktált két pilulát, s amikor lenyeltem, néhány szóval elpanaszoltam neki, mi történt.

— Az ilyesmi is előfordul — mondta —, az ördög sem ismeri ki magát a férflakban. Ő, ha én mesélni kezdenék!

Kis idő múlva elég jókedvűn mentem vissza az ebédlőbe.

Aztán még elbeszélgettünk az üres és csendes ebédlőben, s amikor Kuna még egy üveg bort hozott, azt mondta, oltuk majd el a lámpát. Ő már aludni megy, későn van.

Elment a segédjével együtt, Solan nemsokára eloltotta

a lámpát, a lámpa sziszegett, amíg ki nem szivárgott a be-
léje szivattyúzott levegő. Kialudt a lámpa, az ebédlőre rá-
borult a sötét. Idővel lassan megkülönböztettük a faltól az
ablakokat, még egy kis fény is szivárgott be — újhold előtt
voltunk —, mi ketten Solannal ott ültünk a szürke ablakok-
kal szemben, a vaksi világosság felé tartottuk poharainkat,
hogy megnézzük, mennyi bor van még bennük, egymás mel-
lett ültünk és Solan Jožo megkérdezte:

— Mi van veled? Miért ver úgy a szíved?

— A bortól van, Jožo.

— De miért dobog olyan hangosan?

— A nap az oka, Jožo. Egész nap napoztunk.

— De miért ver a szíved olyan hangosan és olyan gyor-
san?

— A Csendesvölgy teszi, Jožo. A Csendesvölgyben egy nap
több, mint másutt egy egész hét.

Fura teremtés az ember. Örültem, hogy Solan Jožo nem
tudja, ki az a Dr. Balla Zoltán. Nem tudta, bár Pogány em-
lítette a nevet.

Ültünk a sötét, a hunyó hold pislá fényétől alig-alig szür-
külő ebédlőben, és különös emberekről beszéltünk, akik
a Csendesvölgybe járnak, ebbe a visszájára fordított világba.
Solan Jožo mindig megkérdezte, igazán megtörtént-e, ami-
ről beszélek.

Én meg ráfeleltem, hogy igazán, igazán.

Egyszer — ezt is akkor meséltem — a Nagyhegy alatti
turistaházba beállított egy ember. Bejött az ebédlőbe, s mi-
vel véletlenül egyedül voltam a helyiségben, egy ideig né-
zegetett, mintha azt vizsgálná, megbízhat-e bennem, aztán
megszólt:

— Jó napot! — és megkérdezte: — Kérem szépen, hová
tehetném a biciklimet?

— Micsodát, kérem?

— A biciklimet.

— Ne haragudjon, nem értem — mondtam. — Miről van
szó?

— Hát a biciklimről — rivallt rám —, nem tudja, mi
a bicikli? Egész közönséges, normális bicikli, ES-KA gyárt-
mányú, ha mindent tudni akar.

— És hol van a biciklije? — kérdeztem, amikor kissé
helyrebillent a lelki egyensúlyom. — Itt a Csendesvölgy-
ben?

— Hát hol lenne másutt, az istenért. Itt van a Csendesvölgyben, a turistaház előtt. Jöjjön, nézze meg, ha nem hiszi!

Mentem is — a turistaház előtt valóban ott állt a bicikli, a csodálatos két kerék, amely a világtörténelemben először feljutott a Csendesvölgybe. Nevetséges látvány volt a bicikli a turistaház előtt, egy fenyőfa derekának támasztva.

Nem tudtam mást mondani, csak annyit, hogy vigye le a pincébe. Este aztán Milan óvatosan megkérdezte a turistától, mire neki a bicikli a Csendesvölgyben.

— Én a turisztikát egybekapcsolom kerékpározással — jelentette ki a turista.

— És hogyan csinálja, kérem?

— Holnap majd meglátják — felelte a kerékpáros turista, s másnap reggel valóban öröm volt ránézni, hogyan fogta egybe a két sportot.

— Hova készül? — kérdeztem tőle ijedten.

— A Csendeshajlaton át a Mezősvölgybe, és még tovább. Ha nincs ellene kifogása, magammal viszem, klsasszony.

Azzal elindult. Hatalmas léptekkel haladt, mert erős ember volt, meg se kottyant neki a bicikli, ahogy a vállán vitte. De én nem mentem vele.

— Hogy mi minden történt azután, hogyan jutott fel az az ember biciklivel a vállán a Csendeshajlatban, azt aligha-nem soha senki meg nem tudja — mondtam Solan Jožónak.

— Ez igazán megtörtént?

— Igazán, Jožo.

Fura emberek emléként fura történetek őrzik mások emlékezetében és a turistaház emlékkönyvében. A Nagyhegy alatti új, ideiglenes turistaház még nem rendelkezett sok ilyen történettel, de már születőben voltak a fura históriák. Egyiküket, egy nagyon furcsa és beavatatlanok számára talán szerfözlött nevetséges történetet magam kezdtem szövögetni.

Vadul vert a szívem, kissé összeszorult a torkom, s úgy éreztem magam, mintha nagyon veszélyes vizekben úsznám. Miért tette ezt velem Zolo? Miért csalt meg? Tudtam, hogy márciusban két hétig nem volt Bratislavában. Állítólag szolgálati úton járt, és kitérőt tett a Tátrába. De a Tátrában nem volt. A Csendesvölgybe látogatott el, amelyről annyit meséltetett velem, bár maga is jól ismerte. Talán itt született meg benne az elhatározás, talán ezért is búcsúzott el

olyan könnyen tőlem a bratislavai állomáson, amikor együtt készültünk a Csendesvölgybe. Fölöslegesen aggódtam, hogy Pogány árulkodni fog rólam Zolónak.

Bár Zolóval szemben mindig bizonyos fenntartásaim voltak, bár a Csendesvölgyben üldözött a nyomtalanul eltűnt Milan emléke, akivel itt elég hosszú időt töltöttem, s akkor negyvenhétben a plzeňi, brnói, prostějovi kirándulókban, Pogány társaiban inkább láttam embereket, mint Zolóban, mégis lesújtott a házassági értesítés.

Bizonytalanságot, talán lejtőt éreztem magam előtt. Senkim sem volt már. Anyám elpusztult. Apám is elpusztult. Dr. Balla Zoltán úgy döntött, ahogy sohasem vártam volna tőle. Most már nem az volt fontos számomra, hogyan győzedelmeskedjem Zolón. Ez már lehetetlen volt. Csak arra gondoltam, hogyan győzzem le önmagammat. Nem szabad engednem önmagamnak!

Amilyen a baj, olyan az orvossága, gondoltam. Égési sebekre forró olajos borogatás való. Egyet tehetek: megteszem magam saját nevetséges történetem főszereplőjének!

— Jožo — mondtam —, ide figyelj! Egyszer egy furcsa lány jött ide a Csendesvölgybe. Bratislavából jött. Egymaga érkezett, mert összeveszett a vőlegényével. Itt volt, sízett, kirándulgatott, és egy napon szörnyen elszomorodott. Itt a Csendesvölgyben tudta meg, hogy vőlegénye időközben másképp határozott és megházasodott. Mi szörnyen nevetségesnek találtuk, de az a lány aligha, mert...

— Ez igazán megtörtént?

— Igazán.

— Bizonyára meglepte — mondta még Solan Jožo —, amikor értesült róla.

— Szent igaz — helyeseltem, ezzel a szóval szoktunk helyeselni egymásnak a Csendesvölgyben. És jó volt, hogy a sötét ebédlőben ültünk, mert titokban letörölhettem a könnyeimet.

II. 13., szerda.

Lassan megy tovább az élet, én pedig úgy érzem, hogy nagyon rohan az idő. Férjem a 4. szakaszon dolgozik, én meg ott, ahol dolgozni kezdtem, amikor férjemmel ebbe a völgybe jöttem.

A töltés alatt ma kavargott, habot vert a folyó, csapkodta

a lapos köveket, amelyekkel kirakták a gát alját. Lemosta róluk a hulló havat. Hó lepte azt a darab felásott, kavicsos földet, amelyből a három nagy új töltés formálódik — köztük folyik majd új medrében és az erőműt tápláló csatornában a folyó. Olyan utat követ, amelyet az ember szabott meg neki, hogy hajtsa a turbinákat, hasznos munkát végezzen.

Néztem, hogyan ássák Tretina átereszének az alapjait, az első kamra mélyre ásott gödrét, a második kamra sekély árkat — így akarja Tretina meggyorsítani az építkezést. A régi töltésnél átvágott kavicsos földet fával és vassal támasztották meg. A hó kövekkel és agyaggal keveredik. Az emberek mellett villanymotorok is dolgoznak, a régi töltés fölött a folyó régi medrébe szivattyúzzák a vizet. A sáros, csatakos emberek dolgoznak, ahogy bírnak, szórják föl a gödör partjára a kavicsot, amely nagy kupacokba gyűl. Aztán autók jönnek és elhordják.

Szegény Varga! Valahányszor elmegyek az áteresz fölött, mindig oda kell néznem, ahol a baleset érte. Varga kórházban van, állapota állítólag nagyon súlyos.

A régi töltést, amelyet azelőtt eléggé szélesnek és alacsonynak láttam, most igen magasnak és keskenynek találom, oly mélyen vágták a földbe az áteresz kamráinak helyét.

Tretina vezeti a munkát. Már néhány napja nem láttam. Ő talán néha lát engem, talán nevet is a hátam mögött. Hadd nevéssen. Mást nem kívánok neki, csak azt, hogy sikerüljön az áteresz építése. Nem Tretináról van itt szó, nem is rólam. Ahol ilyen építkezés folyik, mint a mi völgyünkben, nem két ember dolga a fontos. Ha véletlenül mégis ezt hinném, olyan lennék, mint az egyszeri légy, mely az egyik tehén szarván ült, amikor a tehének szántásból jöttek. Odaröppült melléje a másik és megkérdezte, hol volt. „Szántottunk!”, felelte a tehén szarván üldögélő légy. Hát valahogy így festene, ha azt képzelném, hogy a kettőnk dolga a legfontosabb.

Szerda, délután.

Jó, hogy Zolo azt tette, amit tett. Ma már jó. Jó, hogy nem volt velem a Csendesvölgyben, és hogy Solan volt mellettem, és az is jó, hogy Zolo nincs velem itt ebben a völgyben.

Furcsa, hogy férjem már rég nem említette a Csendesvölgyet és Tkáčikot. Nem tudom megmagyarázni a hallgatását, de félek tőle.

Szerda, estefelé.

Meleg volt a Csendesvölgyben, de amikor Solan Jožóval főkabórös síléceinken felfelé kapaszkodtunk a Csendeshajlatban, egyenesen forróságot éreztem. Lusta, déli szellő hozta lassú szárnyán a tavasz illatát, a tavasz már befelé tolakodott a Csendesvölgybe, ott sűtkérezett a hófödte hegyek, a Predno, a Nagyhegy, a Négyfog és a Szélkatlan háta mögül szálldosó felhők között.

Néha-néha a felhőkből pára ereszkedett a völgybe, a gyógyó napsütés kimondhatatlanul finom porrá hullott szét, és forróságban fürdette egész testünket, ahogy Solan Jožo mondta.

Mögötte kapaszkodtam fel a hegyre, de nagyon nehezen ment a hegymászás. Lefogta lábamat a fáradtság, és állandóan kiabáltam Jožóra, hogy ne siessen annyira. Fájt a fejem, a tegnapi szörnyű este és szörnyű éjszaka után úgy éreztem magam, mintha kettébe szeltek volna. Amikor reggel elindultunk, nem akartam menni. Nem tudtam, mit tegyek. Solannal menjek-e, vagy a turistaházban maradjak, összecsomagoljak és elutazzam? Csak azt nem tudtam, hova. Bratislavába Zolóhoz? Hogyan mutatkozzam a szeme előtt? De aztán lehurrogtam magamban a bizonytalanságot. Solannal kell mennem. Meg kell mutatnom, hogy egyenértékű társa vagyok. El kell vetnem magamtól mindent, ami eddig volt, Kališ Milan kivételével, és Kališ Milan hagyatékát bele kell fonnom kettőnk sorsába. A Csendesvölgy varázsa kapcsolt össze Milannal. Miért ne köthetne össze Solannal is? Már akkor élt bennem a meggyőződés, s most egyre erősödik, hogy a Csendesvölgy varázsa többet jelentett, mint az, ha elutaztam volna Zolóhoz.

— Mi van veled? — kérdezte Solan Jožo. — Mi lelt? Roszszul érzed magad?

— Fáradt vagyok, és ma szép idő sem lesz. Felhősödik az ég.

— Te félsz a felhőktől? Gyere, átkelünk a Csendeshajlaton a Mezősvölgybe.

Nehezen kapaszkodtam föl a hegyre, de talán akkor is

nehezen ment volna a hegymászás, ha a gondnok csendes és hallgatag segédje nem mutatta volna meg Zolo házassági értesítőjét. A melegben az olvadó hó puha és mély volt, s minél magasabbra jutottunk, annál nehezebben esett a járás.

A prostějovi sízők messze elmaradtak mögöttünk. Néhányan lepihentek a sziklák tövében, a törpefenyvesnél, a Sántánkővénel, a hó között sárgálló, száraz, füves foltokon, és süttették magukat a nappal. Ők is fáradtak voltak, aznap — szerda volt — mindenkit elbágyasztott a hőség. Valósággal a földhöz nyomta az embert.

— Ilyen napokon — mondogatta Kališ Milan — legjobb a turistaház mellett üldögelni, sütkérezni a napon vagy fát vágni, csak egyet nem szabad tenni: tilos kirándulásra menni. Legfőképpen a Csendeshajlaton át a Mezősvölgybe. A Csendeshajlat lényegében nyereg, és néha veszélyessé válhatik. Te, Florigera, tudod-e, hogy Tibetben állítólag minden nyergen nagy kő van, és a kövön ez áll: „Om mani padme hum“, ami azt jelenti: „Hála nektek, szellemek, amiért óvtok utamon“. Vigyázzatok a nyergekre! Nem is olyan ártatlanok, amilyeneknek látszanak!

A tibeti nyergek — és a mi Csendeshajlatunk! Ó, Milan! Csakhogy azon a szerdán mennem kellett. Egyszerre nyugtalanság lett úrrá rajtam, egy pillanatig sem bírtam ki egy helyen.

Kapaszkodtam felfelé Solan Jožo nyomában, a gondolataim boszorkánytáncot jártak között, Zolo és Milan között. Milannal nemegyszer átkeltem a Csendeshajlaton, és nem történt semmi bajunk, de Milan mindig megválasztotta a megfelelő időt. Ó, kár Milanért! Azért is kár, hogy Laudon generális nem jár többé a Csendesvölgybe, nem jön sem Werner Stauffacher, sem Tírac Mir! A Csendesvölgybe dr. Balla Zoltán jár, az Exim kiviteli és behozatali társaság cégvezetője!

Negyvenhárom augusztusában váltam el Milantól, amikor Trnavába utazott mint kisértő tanár. Ez kevéssel azután történt, hogy a Nagyhegyen azt mondta nekem, négy év múlva itt találkozunk a Csendesvölgyben. Akkor azt hittem, hogy soha többé nem látom, de Milan tavaszra, húsvét előtt váratlanul visszatért, s azontúl a Csendesvölgyben maradt.

Faképnél hagyta kollégáit, az igazgatóját és a miniszté-

riumot, mert kellemetlen dolog történt vele. A gimnázium igazgatója állítólag azt mondta :

— Tudja, milyen idők járnak, kolléga úr. Nagyon jól tudja, hogy engedelmeskednünk kell. Ha zulukafferok jönnek is, úgy kell táncolnia, ahogy füttyülnek magának !

Az igazgató ezt azért mondta, mert Kališ Milan nem vett részt az államünnep napján rendezett iskolai ünnepségen.

Még egy kellemetlen dolog történt Milannal. Sem több, sem kevesebb, csupán annyi, hogy a kávéházban felkapta az asztalról a nehéz nikkal hamutárcát és belevágta Hitler képébe. A falon függő színes fotográfiába. Ez akkor történt, amikor a szovjet katonák átlépték Románia határát.

— Az üveg összetört — mesélte húsvét után a turistaházban —, védelmezőnk pofája elgörbült, valósággal összegyűrődött, mint amikor kocsikerék fut keresztül egy bádogdobozon, no és aztán megléptem. Lehet, hogy nemsokára nehéz idők köszöntenek rám. Neki kell gyürkőznöm. Kovel, Szeret, Ogyessza, Szimferopol, Tarnopol ! A szovjetek már a régi határainkon állanak. Mindenfelé illegális nemzeti bizottságok alakulnak.

Furcsa borzongás futott végig rajtam, olyankor érez ilyesmit az ember, amikor régi vágya kezd teljesülni.

Negyvennégy húsvétja után megváltozott a Csendesvölgy. Milan is megváltozott, bár azontúl is sáfrányvirágokkal díszítgetett. A turistaház rendszerint üres volt, vendég szinte egyáltalán nem tévedt be a kapuján. Milan gyakran tanácskozott Doubekkel és a feleségével, s ha ilyenkor véletlenül odamentem hozzájuk, mindnyájan elhallgattak.

Egy alkalommal Milan elvezetett messze a háztól és azt mondta :

— Emma !

Meglepetten néztem rá, hogyan meri kimondani a nevet, amelyet már rég nem vett a szájára, de Milan akkor csöppet sem törődött vele.

— Emma — mondta még egyszer —, elég jól ismerlek, és te is ismersz engem. Azért bujkálsz itt, mert menekülnöd kellett. Keményebb idők jönnek, megeshetik, hogy néhány nap és éjjel nem leszek itt. Visszatérek, elmegyek, újból visszatérek, de ha valami baj érne, és többé nem térnék vissza . . . No ne, Emma ! Ne vedd túlságosan a szívedre ! De fel kell készülnöd rá ! Itt kell rám várnod ! Nézd, amott !

Kališ Milan megfogta a kezemet és egy helyre mutatott

a törpefenyves felett, a Nagyhegy csúcsa alatt, ahol a sziklák, kövek úgy borultak egymásra, mintha tetőt alkotnának.

— Oda hordj fel magadnak valamit, Emma! — mondta. — Doubekkel már megegyeztem. Doubekék segítségedre lesznek. Vigyél magadnak konzerveket, takarókat és más szükséges dolgokat! Én is segítségedre leszek. Ha baj történnék, menj oda, ott várj rám Doubekékkel együtt. Nem félj! Még el sem múlik a nyár, és vége lesz mindennek.

— Jól van, Milan!

Felparázslott bennem a vágy, hogy Milannal tartsak, bárhova megy, és megvárjam, amíg vissza nem tér, s aztán megtettem, amit mondott. Doubekkel együtt konzerveket, takarókat cipeltünk fel a törpefenyves fölé, a három szikla rejtekébe.

Múltak a napok, hetek, Milan gyakran több napon, éjjelen át sem tért vissza a turistaházba, nemegyszer kezemmel kerestem az ágyon, de ott sem volt, mert ő is ugyanazt tette, amit én, csak hogy mindmáig nem tudom, hová hordta az élelmet, hol voltak a partizánok, akikhez járt.

Azt sem tudom, miért nem avatott be egészen a dolgaiba, miért jelölt ki számomra külön búvóhelyet. Nem tudhattam már meg tőle, de talán azért tette, mert kímélni akart. Akkor már tudtam, hogy gyerekem lesz Milantól.

A Csendesvölgyben vége szakadt az idillnek, a háború egyre kíméletlenebbül ostromolta völgyünket. Húsvét után két ember érkezett a Csendesvölgybe, és szörnyű dolgokat meséltek. Valahol Kelet-Szlovákiában megállt egy német katonavonat. Nem tudom, hol történt. A tehervagonokat telezsúfolták éhes, piszkos emberekkel, akiket a német katonák Ukrajnában fogdostak össze, s most Németországba szállították őket. Az állomáson kinyitották a vagonokat, kidobálták a halottakat, és a vagonokat megint bezárták. Elszörnyedtünk, kezdetben nem hittük, hogy bárki képes lenne ilyesmire, de végül el kellett hinnünk, mert a két ember hátborzongató részletességgel mondta el történetét. Egy éjjel katonai repülőgép ütközött neki a Szélkatlannak, összetört, s a gép roncsai között több mint harminc katonatiszt vesztette életét. A Mezős- és a Csendesvölgy egy ideig valósággal hemzsegett a katonáktól és a csendőröktől.

Negyvennégy augusztusának elejéig voltam Milannal együtt a Csendesvölgyben, s körülbelül ugyanakkor, amikor hozzánk is megérkezett a Hitler ellen elkövetett merénylet

híre, a csendörök szigorú razziát hajtottak végre a Csendesvölgyben és a szomszédos völgyekben, s minthogy akkor Milan is elment volt, nem tudtam, mit tegyek, és felmenekültem a Nagyhegy csúcsa alatt készített rejtekhelyre. Doubekékat a csendörök valószínűleg elhurcolták magukkal. A rejtekhelyen vártam Milanra. Magam voltam ott és vártam. Gyakran néztem a turistaházat, nem füstöl-e a kéménye. Nem sokáig maradtam a rejtekhelyen. Egy hétnél valamivel tovább. Talán tíz napig. Aztán nem bírtam többé a magányt, és elindultam a Csendeshajlaton túlra. Onnan már vissza sem tértem. Nem mertem. A Csendeshajlat görbe nyerge mindig visszariasztott, borzongást keltett bennem, mert rajta túl más világ volt. Nem tudom, mi lehetett az oka, de ahogy közeledtem a Csendeshajlat nyergéhez, mindig riogatott a félsz, mi lesz, mi lehet a túlsó oldalon.

Végül amikor elcsendesedtek a harcok, és körülöttem az erdőben, a napsütötte országút fölött csak négy ember maradt, velük tartottam, és egy ideig tölem telhetőleg segítettem pusztítani azt a világot, amely az egészséges emberi ész ellen fordul, és elűzött engem Milantól. A négy ember neve Uhrič, Trník, Bajzík és Mertel volt. Nem tudom, mi történt velük, mert november elején elváltam tőlük, és a háború után megtudtam, hogy nyomtalanul eltűntek. El kellett válnom tőlük. Chvojnicában, egy hegyaljai német faluban bujkáltam, két öreg embernél. Kristéknél ágyba döntött a betegség, amelyet magam okoztam.

— Jožo — kiáltottam Solanra —, lassabban!

— Ugyan! Már nincs messze. Még két-három fordulat, és a hajlatban vagyunk. Gyere csak!

A Csendesvölgy fölött felhők takarták az eget, a völgyön időnként nyirkos, a nap fényében fátyolos gőz húzódott végig, és forrósággal öntött el bennünket.

1952. II. 13., szerda este.

A Csendeshajlatból mindkét oldalra jól lehetett látni. Látuk a Csendesvölgyet és a Mezősvölgyet is. A csendesvölgyi oldalon sárgállott a hó, akár a viasz, annyira megszűrte a nap fényét a sok felhő, a Mezősvölgy meredek és vadregényes lejtőjén kékesfehér volt a hó, akár a kékítős vízbe áztatott lepedő. Nyergek, gerincek és csúcsok voltak ha-

tárt a színek közé, és határt vontak az emberek közé is. A Csendeshajlat engem is elválasztott Kališ Milantól.

Megpihentünk a Csendeshajlat széles, hófúvásos gerincén, kis ideig üldögéltünk egy kopár, száraz sziklán, magunkba szívtuk a sárgáskék napsütést. Tekintetünkkel az óriási katlanhoz hasonlatos, mély Mezősvölgy alját kerestük. Félelem lett úrrá rajtam, mert nem láttam a völgy alját. Mint mindig, valahányszor a Csendeshajlatból néztem.

A Mezősvölgyből visszhang felelt kettőnk beszélgetésére is. Időnként szinte azt hittük, hogy valaki dühösen morog és csúfolódva ismételteti szavainkat. A Mezősvölgy sziklafalai jól visszaverték a hangot, de bennem mindig azt az érzést keltették, hogy csúfolódnak.

A Mezősvölgy kékes levegőjében finom köd húzogatta fátylát. Türelmetlenül vártam, de ezúttal hiába. Életemben csak egyetlenegyszer történt meg velem. Milannal jártam a Csendeshajlatban, akkor is ugyanezen a sziklán üldögéltünk, s előttünk ugyanilyen ritkás köd terjengett. Hirtelen felkiáltottam. A ködben kettőnk árnyéka látszott, Milané és az enyém, mindegyikünk fejét dicsfény koszorúzta: ibolya, kék, zöld, sárga, narancs és piros színű nagy karikák. A színek változtak, mert a köd hirtelen továbbhúzódott a Mezősvölgy fölött, hullámoztak a színek, hol tompábbak, hol élesebbek voltak — és Milan kijelentette, életében először magasztosult szentté.

— Méghozzá milyen könnyen — folytatta —, a Csendeshajlatban! Milyen tarka a dicsfény a fejem körül! Szent lettem anélkül, hogy bármivel is megérdemelttem volna. Te is, Florigera.

A Csendeshajlat éles határt vont a két szín, a sárga és a kék közé, talán ez volt az oka, hogy Solan Jožo kis idő múlva a szénről kezdett beszélni. Mi mindenről beszéltek az emberek a Csendesvölgyben! Kezdetben oda sem figyeltem. Gondolataim ugyanúgy váltakoztak, mint valamikor a fejünk körül ragyogó dicsfény színel, később meg nem értettem, hogyan juthatott ilyen gyönyörű helyen Jožo eszébe éppen a szén. Hisz a szén barna és fekete, s a Csendeshajlatból csak sárga havat, sárga felhőket és sárga levegőt láttunk, a túlsó oldalon pedig ugyanazt világoskékben. De tüstént megértettem, amikor azt mondta:

— Tudod-e, hogy a barna és a fekete szén mellett van még fehér szén, sárga szén, sőt kék szén is?

— Nem — mondtam —, én csak fekete, barna és fehér szenet ismerek. A fehér szén a víz, a vízierő, ugye?

— Igaz, de ezenkívül van még kék és sárga szén is. A kék szén a szél ereje, a sárga pedig a napsugaraké.

— Miféle költő keresztelte el őket? — kérdeztem.

— Nem tudom, de azt hiszem, a tudós is tud költői képeket alkotni, máskor meg a költő lep meg új tudományos felfedezésekkel és ismeretekkel. Tudod, szeretnék még egyszer megszületni, hogy a napfény költője lehessen. Semmi másé, mert csak a napfény érdemli meg, hogy beszéljek róla.

— Költő lennél? — néztem rá. — Nem szégyellnéd magad? Mérnök létedre? A négy erő költője bárki lehet, mert papiroson bárki játszhat velük, a fehérrel, a sárgával, a kékkel, a feketével. De a magadfajta embereknek az a kötelességük, hogy az életben játszadozzanak velük, életté varázsolják a játékot. Itt, a mi életünkben. Tüstént hozzá kell fogni, most mindjárt — nem pedig álmodozni, mint te teszed. Megérdemli ez a föld, amely testén hordozza a Csendesvölgyet és a Csendeshajlatot. Mind a négy erővel kell tüzet gyújtani ezen a földön, s félre kell lökni az útból mindent, ami gátol.

Solan Jožo egész hátrafordult, mintha a nyaka megmerevedett volna, úgy nézett rám.

— Nagyon szépen beszélsz — mondta —, csak attól félek, hogy a kék erővel is untig elég dolgom lesz. Kék szemedben annyi az erő, hogy valósággal szélvihar borzongatja a lelkemet.

— Ejnye! Úgy beszélsz, mintha verset mondanál!

— Nesze! — Solan Jožo cigarettát dugott a számba. — Ne beszélj annyit!

Mialatt cigarettáztunk, az atomerőről beszélgettünk, s amikor megállapítottuk, hogy az atomerő mindkettőnk számára még meglehetősen titokzatos dolog, felálltunk, hogy továbbmenjünk.

— Nos, Jožo, megfékezed mind a négy erőt?

— Ma még nem. Majd máskor. Egyelőre megelégszem a kékkel.

Nevetve bocsátkoztunk le a Mezősvölgybe. A visszhang is velünk nevetett.

Amikor Milannel jártam a Csendeshajlatba, Milan mindig kiválasztotta a megfelelő időt, s ha látta, hogy az időjárás

bizonytalan, kampókat és csákányt is vittünk magunkkal, mert a Csendeshajlat szeszélyes egy hely. A porhó megke-ményedett, jégmező lett belőle. Megkásásodott a régi hó, amelyen biztosan lehetett járni, a kásában csúszkált a lábunk, s a kásás hó lavínákban zúdult le a Mezősvölgybe.

Jožo ment elől, én a nyomában. Gyalog ereszkedtünk le a meredek lejtőn, Jožo sarkával mély nyomokat vájt a puha hóba. Nem kellett volna több, csak annyi, hogy megcsúszszunk vagy egy hóréteget magunkra rántsunk. Akkor ma már aligha írnám ezeket a sorokat. Akkor ugyan nem sokat törődtem vele. Rosszkedvű voltam, s ha nevettem is, mérges volt a nevetésem, főleg magamra haragudtam. Volt rá okom.

— Jožo — mondtam —, ha itt leesünk, még szilánkok sem maradnak belőlünk, s akkor nem fogod hámba a négy erő-det. Ha mégis életben maradnánk, iszonyatosan vacogna a fogunk. Ugyanúgy, mint Pogány Mišónak, amikor a Magán-járó Trenker nevet kapta.

— Mi történt vele?

— Állítólag szerelmes volt. De nyilván furamód. Ráadásul nagyon szerelmes.

— Nem értem. Igazán úgy történt, ahogy mesélted?

— Igazán, Jožo.

— Nem fér a fejembe...

— Talán imponálni akart a babájának, és amikor a lány nem jött el, csúfot űzött magából és a többiekből is.

— Ő tudta, mit tesz.

Még negyvenhárom tavaszán nagyon furcsa ember állított be a Nagyhegy alatti turistaházba. Igaz, ha idejött, csak fura ember lehetett. De ez a bizonyos szerfőlött fura ember volt. Nem is sejtettem, hogy ő a Hrajnoha, aki valamikor elnyerte a sült kakast. Kifakult kordbársony ruhájára szürke selyemből varrt kezeslábast húzott, hátán degesz hátizsák, vállán kurta hegymászó sí, fején kalap, hátizsákjában pedig iránytű, összerakható spirituszfőző, térképek, különféle viaszok, vaskampók és egyéb haszontalan holmik voltak, akadt köztük például óriási sötét szemüveg, amelyet a röntgenológusok szoktak használni; válláról összetekert hegymászó kötéllógott.

Már késő volt, amikor megérkezett, jó sokáig vitatkozott Doubek gondnokkal meg velem is a világ különböző hegy-csúcsainak megmászásáról, és azt állította, hogy odahaza néhány kitüntetése van, amelyeket alpesi és himalájai egye-

sületektől kapott. Azt is mondta, hogy kedves emléktárgyként őrzi a Jungfrau-serleget, amelyet ezerkilencszázharminchat július tizenötödikén nyert el, amikor megnyerte a felső Mönch-nyeregből indított hegymászó versenyt. Pogány Mišo — magam sem tudom elhinni, hogy ő volt — azon az estén nem is vitatkozott, inkább előadást tartott.

— Én mondom önöknek, tisztelt barátaim — szónokolt a turistaházban a kis petróleumlámpa mellett, mert a nagyobbik lámpa nem akart működni —, én mondom önöknek, hogy nincs ennél szebb a világon. Csodálatos, ha arra gondolunk, hogyan születtek, hogyan épültek fel a hegyek, felidézzük magunkban ama tektonikus és vulkanikus erőket, a föld méhében honoló hatalmakat, sorra vesszük az erózió, a denudáció és a defláció eredményeit és következményeit, vagyis a hegyekre ható külső erőket, egyszóval mindazokat a hatalmakat, amelyek földünkön hegyeket szülnek, csodálatos dolog a földkerekség hegyvidékeire gondolni, de még gyönyörűbb, ha az ember — például a magamfajta társtalan magánjáró — a hegyek közt ítéletidőket, iszonyú zivatárokat vészel át, és sikerül megúsznia anélkül, hogy beleesne egy gleccserszakadékba, vagy esetleg belé is zuhan, de később kimászik belőle, ha az égbe törő csúcs tövében ép bőrrel ússza meg a potyogó kövek áradatát, az iszonyú kővihedert — mert higgyék el nekem, tisztelt barátaim, a borsónyi kövecske is agyonsújthatja az embert, ha nagy magasságból zuhan le —, csodálatos, ha az ember kimászik egy lavinából, ha nem sül töpörtyűvé a tűző napon, s végül ha nem pusztul el a sötétben, sem ködben, sem esőben, sem viharban.

A magánjáró alpinista — mondom, ma sem tudom elhinni, hogy Pogány Mišo volt — körülbelül ilyen hangnemben folytatta szabad előadását. Mindenféléről kioktatott bennünket. Ásványokról és kőzetekről, hegyalakulatokról, növényzetről és állatfajokról — ki a fene tartaná meg fejében azt a számtalan görög és latin nevet? Doubek gondnok és mi mindnyájan csak mosolyogtunk, amikor a magánjáró alpinista szakszerűen szóokolni kezdett a hegymászó felszerelésről, a szükséges felszerelési tárgyakról, napi menetekről, sziklamászásról, bivakolásról vagyis táborozásról, hegyi patakokon és folyókon való átkelésről, arról, hogyan tarthatja fenn magát az ember, ha elcsúszik a jeges lejtőn, mindenféle más rendkívül érdekes és szerfölkött bonyolult

műveletekről, amelyekben a főszerepet a hegymászó kötél játszotta.

Furának találtuk ezt az embert, ezért elneveztük Trenkernek, a világhírű turista, síző, hegymászó, alpinista, filmszínész, rendező, író, barlangkutató és nők bálványa után.

Magánjáró Trenker csak ült az asztalnál és beszélt. Úgy találtuk, hogy érti a dolgát.

— Tudják, tisztelt barátaim — folytatta előadását —, ezen a világon csak az biztos, aminek három pontja van, és ami e három ponthoz kapcsolódik. Egy láb — egy pont, másik láb — második pont, hegymászó csákány — harmadik pont. De a lábunkon vaskampó legyen, megbízható, éles, kézzel kovácsolt vaskampó, nem gyári vacak, mert a gyári kampó foga nagyon könnyen letörik. Jól emlékszem, egyszer, amikor a Matterhornra másztam fel — tudják, hol van? Olaszul Monte Cervinónak hívják, de nem, megálljunk, Monte Cassinónak, de mégsem, különben sem fontos a név — egyszóval ugyanazon az úton haladtunk, mint ezernyolcszázhatvanötben Whymper. Van ott egy meredek gleccserlejtő, csupa hasadék, s azon a lejtőn értettem meg először, tisztelt barátaim, mit jelent a három pont, a három biztos pont, egy láb, még egy láb és a csákány. Múlhatatlanul fontos továbbá az egyensúly. Ha egyensúlyunkat elvesztjük, máris lőttek nekünk. Szakasztott úgy, mint a mindennapi életben. Akinek megvan ama három pontja s hozzá az egyensúlya, az olyan könnyedén sétál keresztül az életen, mintha...

— És melyik az a három pont? — kérdeztem bátortalanul.

— Jaj, ha én azt tudnám — legyintett a Magánjáró Trenker, érdektelenül pillantott rám és buzgón hunyorgott —, nagyon jó volna, ha tudnám, de sajnos, a mindennapi élet turisztikája egyelőre még gyerekcipőben jár.

Úgy eltelt az este, hogy észre sem vettük. Végül Magánjáró Trenker rendelt egy liter szilvapálinkát, hozzá cukrot és vaját, elfújta a lámpát, és egy bográcsban a szilvóriumból krampampulit főzött. Mi áhítatos tisztelettel néztük a kék lángot, amikor a fazék fölé hajolva meggyújtotta a szilvóriumot, olyan volt a sötét ebédlőben, mint valami középkori alkimista. Amikor fölhajtottuk a meleg, édes krampampulit, Magánjáró Trenker még egyszer megvizsgálta hegymászó felszerelését és kijelentette, másnap akármilyen idő lesz, végigsétál a gerincen a Szélkatlantól a Prednóig, a Prednóról pedig síjén lesiklik egyenesen a turistaház elé.

Másnap reggel szürke volt az ég, meleg idő köszöntött ránk, és esett, de Magánjáró Trenker parádésan felöltözött, felhúzta a bársonyruháját, rá a selyem kezeslábast, fejébe csapta kalapját, homlokára tolta a vastag szemüveget, egyik vállára akasztotta a hegymászó kötelet, ha esetleg valahol le kellene ereszkedni egy sziklacsúcsról, és lábán sível elindult a Szélkatlan felé.

Már elég messze járt a turistaháztól, de még mindig kiabáltunk utána, hogy legyen esze, forduljon vissza, a házban nem esik, jó meleg van, de ő ránk se hederített, az sem érdekelte, hogy a gondnok egy liter szilvapálinkát ígért ingyen a krampampulihoz, Magánjáró Trenker csak ment, ment, aztán eltűnt a ködben.

Sokáig nem láttuk. Doubek gondnok káromkodott, mint a jégeső, azt mondta, hogy ő a felelős ezért az ökörért, ha valami baja történik, reggel csúnyán össze is vesztek.

— Jogom van megakadályozni szándéka végrehajtásában — mondta Doubek —, ha nem hallgat rám.

— Joga van — felelte Magánjáró Trenker —, csak éppen hatalma nincs hozzá. Aki érvényesíteni akarja jogait, kénytelen mozgósítani a karhatalmat. Mert engem ettől a kirándulástól csak karhatalommal lehetne visszatartani.

Sokáig nem láttuk Trenkert. Elmúlt dél, már jócskán benne jártunk a délutánban, és aggódni kezdtünk a boldogtalanért, hogy valahol ráesteledik, és másnap már csak hült tetemét szedjük össze.

Minél többet gondolok erre a Trenkerre, annál kevésbé hiszem, hogy Pogány Mišo lett volna. De ha nem ő volt, ki más lehetett?

— Szerencsém volt — jelentette ki Magánjáró Trenker, amikor este lesült képpel és lábán vaskampóval visszaért a turistaházba, és végre a foga sem vacogott többé. — Nagy szerencsém volt, hogy amíg le nem ment a nap, legalább ezt sikerült megmentenem. Hogy a kalapom hova lett, szavamra, nem tudom.

A turistaház majd összedőlt, annyit röhögtünk, mert Magánjáró Trenker egy nyalábnyi aprófával és forgáccsal tért meg a túráról. Az ebédlőben lerakta az asztalra rapityára tört síléceit. Egymáshoz illesztette a szilánkokat és forgácsokat, s miközben ezt az összerakós játékot folytatta, elmondta, hogy a csorba fölött csak felhőket látott, valóságos felhőóceánt, ezért a csorba mellett ereszkedett le a Csen-

desvölgybe. Ott állítólag lerúgott egy kisebb lavinát, akkor-
ka volt csak, mint egy sapka.

— Aztán, tisztelt barátaim, besodort a sziklák közé, de
szerencsém volt, mert akkor már a földön feküdtem és láb-
bal előre csúsztam. A sílécek állítottak meg és tartottak
fenn a sziklák közt. Aztán felcsatoltam a kampókat, hogy
már ne történjen semmi bajom, még világossal összeszed-
tem a síket, otthon majd megmutatom a barátaimnak. Tu-
dom, leesik az álluk. Tudják, ez már így szokott lenni,
tisztelt barátaim. Nagyra hivatott ember ne vágja kis fába
a fejszéjét, csak nevetségessé válik. De hogy milyen gyö-
nyörű odafönn! A felhők csak a Csendeshajlatig érnek, föl-
jebb ragyogóan süt a nap, úgy tüzel, mint a parázs, alul meg
végtelen, fehér felhőóceán. Itt egy stratus, amott egy stra-
tus undulatus, odébb egy stratus sulcatus, mellette egy stra-
tus cumuliformis — ha nem tudnák, tisztelt barátaim,
szakemberek így hívják a felhőket —, hát mit mondjak, cso-
daszép, hullámzó óceán, és a hegygerinc a Szélkatlan, a Hát-
sönyereg, a Négyfog felől úgy húzódott a Csendeshajlat,
a Nagyhegy és a Predno iránt, mint valami tengeri szörnye-
teg tarajos háta. Gyönyörű látvány volt, csodaszép látvány,
hegymászói nagyságomhoz méltó, mesés jutalom, és méltó
ama példátlan merészséghez is, amellyel a csorba előtt le-
buktam az óceán mélyébe.

Doubek mindent megtett, hogy megértesse Magánjáró
Trenkerrel, milyen szűkében vagyunk a Csendesvölgyben
a tűzifának, de Magánjáró Trenkerrel nem lehetett szót
érteni, másnap csak azért is hazavitte a síléceit.

— Már sok mindenről meséltem maguknak — mondta
még búcsúzáskor —, de aki a hegyeket járja, mint én, nem
feledkezhetik meg a fagyról sem. Vigyázzunk a fagyra,
tisztelt barátaim!

Máris kirobbant belőlünk a röhögés, mert Magánjáró
Trenker szörnyen fintorogni kezdett. Sokáig tartott, amíg
megnyugodtunk.

A kalapját két nap múlva megtaláltuk. Valamivel a Sátán-
köve fölött, nagyon messze a Laudon-csorbától. Ezt nagyon
furcsállottuk, ezért kutatni kezdtük Trenker túrájának nyo-
mait. De sehogy sem sikerült megállapítanunk, hol törte
össze olyan tökéletesen a síléceit. Arra sem jöttünk rá,
hol ült vagy hol feküdt egész nap Trenker, és hol sütkére-
zett a napon, a felhőtenger fölött. Lavináról persze abban

az időben szó sem lehetett a Csendesvölgyben, ezért azt sem értettük, hogyan veszhette el Magánjáró Trenker a kalapját. Így aztán Trenker emlékeként a személyét körüllegő titokzatosság mellett csak a kalapja maradt, ott lógott sokáig, nagyon sokáig, valószínűleg a turistaház gyászos haláláig az ebédlőterem falán, mellette egy cédulán ez állt: „Trenker kalapja. Om mani padme hum!”

De Pogány Mišo volt-e? Nem hiszem. Én ugyan nem nagyon emlékszem arra, amit láttam, ahogy mondják, a szemem nem emlékezik, de még így sem hiszem. Negyvenhétben, amikor a Csendesvölgyben jártam, nem gondolkoztam annyit rajta, mint most.

II. 14., csütörtök este.

Mindent, ami nem mozog, puha fehér hótakaró borít. De itt a mi völgyünkben kevés dolog akad, ami nem mozog.

A Csendesvölgyben is így volt, ha nem fújt a szél.

A Csendesvölgyből Solan Jožoval elég simán lejutottunk a lejtőre, ahonnan már sílécen mehettünk tovább, a lejtőn kerestem a helyet, hol temethette el a lavina Pogányt és Zolót, hol csillant elő a hó alól a gyűrűje, aztán mint óriás fehér lovon, lesiklottunk a csodaszép Mezősvölgybe, egészen az erdőig, ahol akkor bújkáltam, amikor elhagytam a Csendesvölgyet, amikor elűztek Milantól.

A Mezősvölgyben is volt egy turistaház, azt is elpusztították Hitler katonái, a helyén már ott állt egy deszkabódé, nagy halom fa és vás, s a fuvarosok még mindig hordták a fát, mert a régi turistaház helyén nagy és fényűző hegyi szállót akartak építeni.

Meleg volt a Mezősvölgyben, amelyen világoskék napfény áradt végig, meleg volt, bár ez a furcsa fény hidegre és fagyra emlékeztetett. A hőség nem enyhült.

A Mezősvölgy szélén illatozott az összehordott fa, és úgy tűzött a nap, mintha elment volna az esze, Solan Jožo legalábbis így mondta.

Megpróbáltunk beszédbe elegyedni a fuvarosokkal, de hallgatag emberek voltak. Csak a lovaikra kiáltoztak, emelgettek és egymáshoz görgették a farönköket.

Tudtam, hogy a bacsó, bojtár, juhász, fuvaros nem szívesen ereszkedik beszédbe a turistával. Egyik is, másik is mást mond és mást gondol.

A Mezősvölgy szélén is ugyanúgy volt, mint mindenütt máshol. Egyfelől a turisták, másfelől a fuvarosok.

— Hasznos munkát adjon isten! — köszöntöttünk rájuk.

— Isten hallgassa meg! — fogadták és magukban azt gondolták: Tudjátok is ti, mi az az Úristen, és hogyan segíthet a szegény emberen? Hol kerülnek össze a magatok-fajta urak az istennel? Úgysem hisznek benne.

Mit mondjunk tovább? Mit kérdezzünk? Nekem nem volt hozzá kedvem, talán Solan Jožónak sem, inkább szótlanul szívtam a csodálatos jó levegőt, mesés illatot árasztott a fenyőfa, amelyet itt-ott már kivetkőztettek a kergéből.

— Honnan, honnan? — kérdezték egy idő múlva.

— A Csendesvölgyből, a Csendeshajlatból.

— No! — Minek csavarognak ezek az emberek a hegyek közt, miért akarják erőnek erejével a nyakukat törni? Hányan elpusztultak, lezuhantak, csontjaikat törték, de a többiek mit sem félnek, csak mászkálnak összevissza! Összerondítanak itt mindent! Persze bőven van idejük meg pénzük is! Könnyű nekik! Könnyű az ilyeneknek!

— Szép meleg nap van ma! — Mit tudjátok ti, mi a szép a hegyek közt! Sohasem jártatok sehol, még a Csendeshajlatba sem másztatok föl, miért haragusztok ránk, hogy arrafelé járunk, ahol senki sem jár? Mért haragusztok ránk? Van bennünk is keserűség bőven.

— Hát szép, már akinek szép! — Csak csavarognak, összerondítják a hegyeket, meg mindenféle neveket adnak nekik, amilyeneket soha senki sem hallott! A Predno az Predno, de már annak is más nevet akartak adni, a Nagyhegyet valamikor Legionárius-csúcsnak keresztelték, a Fogakat is elnevezték Négyfognak, mintha nem látnák, hogy négy van belőlük, és nem tudnának ötig számolni! A Szélkatlannak is más a neve a térképen, úgy hívják: Zergecsúcs. Mi a fene az a zerge? Talán vadkecske!

— Mikor lesz már készen az új hotel? — Mit bánjátok ti?! Mit törődtek a hegyek szépségével?! Nem ért hozzá más, csak a turista, hegymászó, síző!

— Amikor lesz, akkor lesz, egyszer csak meglesz! Ne féljenek! — Na persze, hogy itt cifrálkodjanak a völgyben! Minek jártok ide? Tudjátok is ti, mik azok a zöld erdők, nagy hegyek?

Körülbelül így beszélgettünk, míg meg nem kérdezték, hogy még ma vissza akarunk-e térni a Csendesvölgybe.

— Igen.

— Ma ne menjenek! Zivatar lesz. Nagy a hőség.

Ez a szó nagyon alföldiesen csengett, s e pillanatban belém hasított a sajnálat. Önmagamat sajnáltam. Már nem maradok sokáig a Csendesvölgyben, a síkságon pedig ott van dr. Balla Zoltán. Miért tette ezt velem? Bizonyára már rég a fejében forgatta a tervet. Velem meg csak játszott.

Ráhúztuk a sílécekre a fókabőrt s elindultunk a Mezősvölgyben visszafelé, a Csendeshajlat alá. Hátunkban éreztük a fuvaros pillantását, tudtuk, mit gondolnak rólunk, haszontalan, könnyelmű emberekről, akik bármikor, bármerre vaktában nekivágnak a világnak.

— Mit gondolsz, Jožo? — kérdeztem. — Szeretik ezek az emberek a hegyeket, erdőket? Vagy csak mi szeretjük?

— Természetesen, szeretik — mondta Solan Jožo —, csak éppen kerülik, talán azért kerülik, mert szeretik.

Sokáig hallgattunk, s találgattam magamban, vajon azok az emberek, akik oly szépen tudnak dalolni a hegyekről, valóban jobban szeretik ezt a tájat, mint azok, akik csak ide jönnek, hogy megnézzék. A hegyek közt élő ember...

— Jožo, ide figyelj!

— Nos?

— Az emberek, akik a hegyek közt élnek — mondtam, de valójában Milan beszélt belőlem —, nehezen küszködnek az élettel, az értelem és az érzelem bennük nem könyvek jóvoltából, hanem állandó csapások alatt alakul. Fejszeceapások faragják az értelmüket, érzelmeiket és világszemléletüket.

— Alighanem így lesz — vélte Jožo —, hogy is találhatnák ki az Űveghegy meséjét?

A Mezősvölgyben tényleg egész alföldies hőség volt. Még nehezebben ment a járás, mint fönn a Csendesvölgyben, mert a hó nagyon vizes, puha és mély volt. A fókabőrök átnedvesedtek és elnehezedtek. Itt-ott nedves, forró pára hömpölygött végig a völgyön, a rajta keresztülszűrő fény már nem volt halványkék, hanem viaszsárga. A nap előbukkant a gomolygó ködből, ismét beletemetkezett, mint-ha óriási kerek késként gurulna az égen, szeletelné a ködöt, a felhőket, a párát.

Nemsokára olyasmit láttunk, amit ember csak ritkán láthat. Mély szakadék támadt a felhőkben, fölötte derült volt az ég, s a derült égen ott ragyogott a nap. Úgy éreztük ma

gunkat, mintha mérhetetlen mély szurdok aljáról néznénk fölfelé. Fölöttünk sötétek voltak a felhők, a szakadék oldalán gömbölyűek, a szélén fakók, a felhőszurdok fölött a ragyogó kék égen ott állt a nap, mint fehér, tüzes golyó. Csak pár pillanatig tartott ez a csodálatos látvány.

— Ilyenkor — szokta mondani a magas fekete síző, aki gyakran megfordult a Csendesvölgyben —, ilyenkor térdeljünk le és imádkozzunk. — Ő is mindig letérdelt, homlokával illette a havat, és nagy hangon rimáncodott, hogy zengett belé a Csendesvölgy: — Óóó, Ááátóóón, óóó, Ááátóóón, mily gyönyörű szép a te ébredésed, óóó, Ááátóóón! Keletről jössz, meleget, fényt, szépséget adsz. Gyönyörű vagy, nagy vagy, ragyogó vagy, csodaszép vagy, magasan jársz a föld fölött, sugaraiddal átöleled az egész világot, önnön nagyszerű művedet, amelyet időtlen idők előtt teremtetted. Messze fenn a magasban lángolsz, sugaraiddal öleled a földet, óóó, Ááátóóón, óóó, Ááátóóón! — Egyébként a magas fekete síző sem tagadta, hogy mihelyt a felhők eltakarják a napot, olyankor már az ő könnyörgése sem segít.

Kezdetben azt hittem, hogy az atomot imádja, de aztán megmagyarázta, hogy Atonhoz könyörög, aki az ókori egyiptomiak napistene volt.

Egyszer is így könyörgött húsvét keddjén, mi meg, mármint a gondnok felesége és én, nagy fazék vizet öntöttünk a nyakába a turistaház ablakából, mert hétfőn ő is istentelenül meglocsolt bennünket.

Kétórás út után megérkeztünk a Csendeshajlat alá, akkorra Aton már úgy játszadozott a felhőkkel, mint kisgyerekek a nagy dunyhával, egészen bebújt alájuk.

— Minnehahaaa! — kiáltotta el magát éneklő hangon hirtelen Solan Jožo, mintha egyszerre elment volna a józan esze.

— ...hahaaa! — kacagott hátborzongatón a Mezősvölgy, és ránk tátogatta a Nagyhegy alatt feketéllő sziklatorkát — ...hahaaa! — majd egy idő múlva csendesebben még egyszer elért hozzánk a visszhang — ...nehahaaa!

— Mit ordítsz, Jožo?

— ... Jožo!

— ... Jožo!

— ... Jožo!

— Minnehahaaa — kiáltotta még egyszer.

— ...hahaaa!

— ...hahaaa!

— ...nehahaaa!

Aztán felém fordult, és arca úgy ragyogott az örömtől, hogy nem volt lelkem rávágni a síbottal.

— Minnehahaaa!

— ...hahaaa!

— ...hahaaa!

— ...nehahaaa!

Amikor a Mezősvölgy megszűnt kacagni, nemsokára megeredt az eső, s a csöppek közé fehér jég szemek keveredtek. Egyre sűrűbben. Úgy zuhogott a magasból az apró szemű jég, mintha valahol fenn kiszakadt volna a zsákja; a jégeső még jobban tönkretette az amúgy is nagyon rossz, vizes és mély havat. Sível már nem lehetett tovább kapaszkodni felfelé a hegyen, ezért lecsatoltuk a léceket és gyalog másztunk tovább. Ez sem volt jobb, lábunk mélyen bele-süllyedt a hóba, ide-oda csúszkáltunk a jeges kásában.

A Csendeshajlat fölött elsötétültek a felhők, lenn a Mezősvölgy szélén még a nap sütött a hóra, és a kövek, sziklák, szirtek, amelyek az imént feketén és élesen meredtek ránk, lassan megszürkültek, megfehéredtek a rájuk hullott jég szemektől.

Hallgattunk. Solan nem szólt hozzám, én sem hozzá, hogy véletlenül el ne áruljuk egymás előtt a félelmünket. Szótlanul kapaszkodtunk fölfelé, de nehéz volt a hegymászás sí-lécekkel és botokkal a csúszós havon.

Át kell jutnunk a Csendeshajlaton! Állandóan az járt a fejünkben, hogy a turistaházban nem tudnák, mi történt velünk, nem zuhantunk-e le valahol, nem törtük-e össze magunkat. Nem szabad a Mezősvölgyben maradnunk! A Csendeshajlaton megfagyhat a vizes hó, még erősebb lehet a szél, eső, még sűrűbb a köd! Merrefelé megyünk vissza a Csendesvölgybe?

Fájt a lábunk. Nagy darab utat tettünk már meg, de a legrosszabb még előttünk volt. Meredek volt a lejtő — Godwin Austen, a hegymászó bizonyára pontosan felbecsülte volna, hány fokosan hajlanak a lejtők, amelyek a Csendeshajlatból levisznek a Mezősvölgybe —, lábunkat csak szorosan egymás mellé rakhattuk a mély hóba, az apró szemű jég meg csak hullott, hullott a síkabátunkra, kámzsánkra, úgy kopogott a fülünk mellett, mint a szélsodorta homok.

Lábam mélyen belesüppedt a hóba. Megálltam.

— Ne állj meg! — ordított rám gorombán Solan és hátra sem nézett. — Gyerünk tovább!

Kezemről beszívárgott a víz a kabát ujja alá, éreztem, hogy vizes az egész testem, oldalamon csurog le a víz.

Tovább másztam fölfelé Solan nyomában, aki vagy tíz lépésre megelőzött. Tudtam, nem jó, ha az ember megáll, s nincs rosszabb, mint hátranézni. Akkor ugyanis az ember látja, hol van, és mi várna rá, ha megcsúszna és lezuhanna a lejtőn.

Még vagy ötvenméternyi kapaszkodó volt előttünk, itt volt legmeredekebb a lejtő. Elátkoztam a síket és a botokat, terhemre voltak, akadályoztak a mászásban, elátkoztam Solant is, aki egy szót sem szólt, csak kapaszkodott fölfelé lassú, de egyenletes, megfontolt léptekkel, mélyen beszúrta a hóba a síléceket, nagy kezével biztosan fogta felső végüket és csak mászott, mászott fölfelé. Sajnáltam, hogy nem ülök most Bratislavában Zolo lakásán, puha karosszékben, miért nem kovácsolok terveket Zolo jövőjéről.

A Csendeshajlat magasan előttünk húzódott, mint görnyedt, fehér hát, s eltűnt a magasból záporzó jégszemcsék ködszerű, sűrű függőnye mögött.

Oldalamon, hátamon végigcsurgott az izzadság és az esővíz, kegyetlenül melegem volt, nyitott szájjal, lihegve lélegeztem, szememet csípte a sós veríték.

A Csendeshajlat fehér hátát néztem, csak nem akart közeledni, sőt mintha kegyetlenül mind magasabbra emelkednék, egész odáig, ahol a vízzel és jégszemekkel teli felhő feketéllett fölöttünk.

— Ne nézz se föl, se le — mondta Solan —, csak egyenesen előre! Se jobbra, se balra! Volt egy ismerősöm — igaz, nem ember volt, hanem ló —, az istenért se akarta lejtőnek fölfelé húzni a kocsit. Ezért a kantárjára ócska kalapot kötöttek, hogy ne lássa az út hajlását. Tudományos felkészültségű gebe volt ez az ismerősöm, akárcsak az a hegymászó, Godwin Austen.

Solan megjegyzését ostobának találtam, de csupán azért, mert ezerszer is megátkoztam őt, miért megy olyan kíméletlenül előre, miért nem segít nekem, miért nem veszi el a símet, miért nem cipel fel a hátán a Csendeshajlatba. Próbára akar tenni? Miért tesz próbára? Mit akar tőlem? Miért maradt itt a Csendesvölgyben? Miért nem ment haza Pogánnyal együtt? Sejtí talán, hogy mi történt velem? Tud-

ja, hogy magam vagyok az a furcsa lány, akiről meséltem neki? Talán hencegni akar előttem? Vagy már ő is érzi a Csendesvölgy varázsát, amelyet én gyújtottam benne?

— A ló ne gondolkozzék tudományosan — mondta még Solan, aztán megdördült az ég a Nagyhegy fölött. Gyöngén, tompán, nagy magasból jött a mennydörgés hangja.

— Volt még egy ismerősöm — mondta Solan —, de az nem ló volt, hanem ember...

— Hagyd abba!

— Még ma is ismerem. Mindenféle galuskákat cipelt magával, ólomból, ezüsből, meg aranyból...

— Én is ismerem, szerencsével járt, végül övé lett a királylány.

Solan Jožo hátrafordult és rám mosolygott, arca fekete volt, mint a sötét éjszaka. Fekete képe, átizzadt válla úgy gőzölgött, mint az agyonhajszolt lóé. Lehet, hogy rólam is párásan szállt az izzadság, de nem láthattam.

— Nem megállni! Nem hátranézni! Volt egy ismerősöm — ripakodtam rá —, de az nem ló volt... Solan Jožónak hívták.

— Nagyon jó! Minnehahaaa!

A Mezősvölgy fojtottan felkacagott.

Solan megfordult, és vagy tíz percen át kapaszkodtunk fölfelé, Solan látszólag nyugodtan, én rettegve, másztunk fölfelé a szemcsés jégen, amely — akkor úgy éreztem — a legnagyobb büntetés, ami a világon az embert érheti — aztán egyszerre a Csendeshajlat háta lankásabban, enyhébben emelkedett, szélesebben rajzolódott ki előttünk, olyan volt, mint egy derék, jámbor paripa széles háta.

Fönn a Csendeshajlatban kifújtuk magunkat.

— Ne álljunk itt! — mondta Solan. — Csuromvizesek vagyunk, és a Csendeshajlat jó vezető. Belecsaphat a mennykő. Pogány Mišo is itt vesztette el a cigarettatárcáját. Ezüsből volt!

Botommal megfenyegettem Jožót, és elnevettem magam.

— De nem itt vesztette el. Ott lenn a sziklánál. Ott gyötördött olyan abnormálisan.

— Igazad van! Gyerünk!

A Nagyhegy fölött megint mennydörgött, még sűrűbben kezdett hullani a szemcsés jég. Ijedten néztem Solanra. Megint mennydörgött.

Solan felcsatolta síléceit.

Aztán a Csendeshajlatból a partizán sírjáig, a nyírfake-resztig — akárcsak Pogány Mišo — vajjal-mézzel keneget-tük a lelkünket, mert röptünk lefelé a vizes és csúszós jeges havon — és bár nemcsak bőrig, hanem csontig-velőig áztunk, a legjobb kedvvel siklottunk lefelé a Csendesvölgy-be. Hátunk mögött csapkodott a mennykő, mi meg örültünk, hogy a csúszós, jeges havon futunk a fenyegetőn morajló zivatar előtt.

A turistaházban felhajtottunk két-két pohárka rumot. Amikor a másodikat ittuk, Solan Jožo azt mondta:

— Látom már, tudsz nevetni, ha kell. Új nevet akartál. Tudod-e, hogyan foglak hívni?

— Nos?

— Minnehahának!

— Az mit jelent?

— Nevető vizet... indiánul.

— Jól van, Jožo — mondtam. — Egészségedre!

Kacagva ürítettük ki a poharat, a prostějovi sízők, akik melegítőben gubbasztottak az ebédlőben, meglepetten bámultak ránk. Nyilván azt hitték, hogy teljesen elment az eszünk, főleg amikor látták, hogy mindegyikünk alatt tócsákba gyűlik a víz, és ráadásul új neveket is ajándékozunk egymásnak.

1952. II. 15., péntek este.

Férjem nagyon figyelmes hozzám. Nem tudom, mi az oka, de tény, hogy már rég nem történt meg az, ami ma. Haza-érkezett Bratislavából — és egy pár barna, meleg prémmele bélelt, antilopbőr cipőt hozott nekem. Azt mondta, illik majd a bundámhoz. Itt a mi völgyünkben nem nagyon hord-hatom, de itt-ott én is eljutok a városba, és ebben a hidegben jó hasznát veszem. Egy szép lámpát is hozott. Fekete kovácsoltvas lámpát, amelyet mosolygó víziember tart a kezében.

Ha kiismerném magam a férjemben, talán kitalálnám, miért hozta a cipőt és a lámpásos víziembert. Talán azt hiszi, hogy megsértett, amikor Tkáčik felől faggatott.

— Mi újság Bratislavában? — kérdeztem.

— Semmi. Fővárosi nagycirkusz. Máskülönben sivár, mint a sivatag.

— Komolyan?

— Hát persze. Itt vidámabb az élet, Emma. Itt legalább látni, hogy valami történik.

— Mondd, nem haragszol néha rám, mert rávettelek, hogy ide jöjjünk?

— Nem — felelte. — Miért haragudnék? Nem is vettél rá. Éppen csak megemlégtetted. Néha ennyi is elég. Különben is a kötelességem, hogy itt legyek. Csak végre jobb lakást kapnánk. Szörnyű itt élni a barakkban. Hideg van.

— Ne félj! Kapunk lakást is!

— Nem gondolod, Emma — kérdezte —, hogy az emberek kerülnek bennünket, kitérnek előlünk? Azóta, hogy Tretina izgatni kezdett ellenem...

— Valóban kerülnek bennünket — mondtam. — Velem is csak akkor beszélnek, ha kénytelenek. Talán olyan emberek vagyunk, akiktől óvakodni kell.

— Miket beszélsz! Hallod, Emma, megállapíthatnál nekem valamit? Arról van szó, hogy megérkezett-e már az építési igazgatóságra a megváltozott és kijavított tervezet. Tudod, a patakáteresz új tervrajza. Érdeklődj utána!

— A tervezet? — Meglepett a dolog. — Hát Tretina a régi tervrajz szerint dolgozik?

— Valószínűleg. Nézz utána! Hisz Tretina arra építette fel a karrierjét, hogy a régi tervrajz szerint is dolgozhatnak.

Férjem rám nézett, fejét csóválta és mosolygott. Nem rám. Mintha valaki másra mosolygott volna.

II. 16., szombat este.

Odakinn minden szörnyen fehér, mindent magasan betemetett a hó, ez a mi egész völgyünk olyan, mint a behavazott Csendesvölgy. Egyre hull a hó, és szél kerekedik. Nagyon szép a világ odakinn; de úgy érzem, veszélyes, fenyegető ez a szépség.

Mindent hó borít, a régi és az új gépgyárat, az új és az épülő lakóházakat, a felásott kavicsos földet, kotrógépeket, talajgyalukat — mindent, ami nem mozog, hó alatt pihennek a szállítoszalagok, betonkeverőgépek, daruk, csillék, talajnyesők, hernyótalpas traktorok, billenő teherautók, légsűrítők, téglá- és cementrakások, előregyártott épületelemek, vasbetongerendák, épületfa és vas — minden vastag hótakaró alatt pihen. Az ablakra hó tapad, a barakk bejára-

tánál nagy a kiabálás, nem lehet kinyitni az ajtót. Befújta a hó.

Kinn meg tovább havazik, és ébredez a szél.

Vasárnap, reggel.

Havazik. Minden olyan, mint a menyasszonyi fátyol. Nem csinálunk mást, csak eltakarítjuk a havat, hogy ne gátolja a közlekedést és a munkát. Vadul fúj a szél.

Vasárnap, este.

Lapátoljuk, félrehárítgatjuk az egyre hulló havat.

II. 18., hétfő reggel.

Veszedelemes szépség fekszi meg völgyünket. Igyekezünk eltakarítani, megszüntetni. Tretina átereszén áll a munka. Senki sem dolgozik. Mindent betemetett a hó: a kiásott gödröket, gépeket, szivattyúkat, villanymotorokat, támaszfákat, halomba hányt agyagot és kavicsot — a régi töltés felől hosszú hófúvás takarja el Tretina munkáját, és a hóhegy taraja mind magasabbra emelkedik. Hó alatt pihen a Lukavica is, amelynek Tretina átereszén kellene átbújni a csatorna és az új folyómeder alatt.

1952. II. 19., este.

Egyre inkább meggyúlik a bajunk a hóval. A környező városokból és falvakból önkéntes munkabrigádok jönnek. Férfiak és asszonyok. Katonaság.

Sok ember dolgozik. De sokan nem jöhettek munkába. Nem járnak a vonatok, nem járnak az autóbuszok sem. Nincs kenyér, nincs ennivaló. Megakadt a közlekedés.

Aki teheti, dolgozik. Ma sikerült kissé áttörnünk az utakat elzáró hótorlaszokat. Aztán Tretina átereszéhez mentünk. Tretina arca dühös volt, szeme nedves. Senkihez egy szót sem szólt. Lapátoltuk a havat, hogy eljussunk az áteresz helyéhez, utat nyissunk az építőanyagot szállító jár-

műveknek. Ott volt Ševce, láttam Pekárt, az építő igazgatóság vezetőjét meg az előadót, Homolát és Brtkót, Lipčíket és még másokat az igazgatóságról. A havat lapátolták a baggerosok, Landek és Lukáč, meg Košnár, Antal, Ferech, Adam, Chyla és Bazela a csapatával, üde képű, jókedvű legények — még sokan dolgoztak velünk. A hótorlaszról röptült a hó, de a szél új hótömeget kergetett a folyó jegén, a töltés fölé emelte és kegyetlenül betakarta vele Tretina áteresztét. A villanyszerelők, Hamada, Chren és Hudec káromkodtak és siránkoztak a villanymotorok hófödte burkolata fölött.

— Elég! — mondta hirtelen Tretina. Arca, válla gőzölgött. — Kár a munkáért!

— Miért? — kiáltott rá Bazela.

— Nem látod? Vagy százan vagyunk, és mit csináltunk eddig? Semmit. Rádásul veszélyes is itt dolgozni. Valaki még belezuhan a gödörbe. Összetöri magát, mint Varga.

Bazela megtörülte homlokát. Aztán megint nekieresztette lapátját a hónak.

— Nem hagyhatjuk abba — mondta. — Ne menjetek el!

Tretina sarkon fordult és elment. Vele együtt az emberek vagy a fele otthagytá Tretina művét.

Csak Bazela maradt és a brigádja, férjem és én, Chyla, Ferech, Antal, Landek, Lukáč, Adam, Ševce és Košnár, meg az igazgatósági emberek. Lapátoltuk a havat, de már nekünk is elment tőle a kedvünk.

Megdermedt bennünk a vér, amikor hallottuk, hogy Hamada kegyetlenül káromkodik. A szerelő hangja a villanymotorok burkolata alól tört elő. Kezünk szinte megdermedt, abbahagytuk a hólapátolást.

— Víz! — ordított Hamada. — Víz a második kamrából! A motorok! Állnak a motorok. Végük. Na, ennek befellegzett!

Tretina áteresze mellett minden elcsendesedett. Én is rájöttem, hogy hiányzik nekem a villanymotorok érces duruzsolása, amelyet az előbb még hallani lehetett, tompán szűrődött ki a védőburkolat alól. Csak a szél zúgott, és vastagon terítette a havat Tretina elhagyott munkahelyére.

Völgyünkben annyi a hó, hogy talán ki sem lehetne számítani a tömegét. Minden fehér, csak ott nem, ahol már ellapátolták a havat, hogy az emberek közlekedhessenek, rendeltetési helyére szállíthassák az anyagot, és folytassák a munkát. Az 5. szakaszon a patakátereszt takaró hosszú és magas hótörlaszt takarítják el, az átereszt építésén már néhány napja nem dolgoznak.

A Csendesvölgyben bizonyára sok a hó. Most nyilván nagyszerű látványt nyújt, nem látni semmit, sem a sziklákat, sem a törpefenyvest, a keresztek is eltűntek a hó alatt. Hát a fenyőfák? Valószínűleg óriási hótörlaszok nehezednek rájuk.

Elmegyünk oda, bármi is történjék. Gyönyörű lesz a völgy tavasszal, ha kissé megtöpped a hó, és a napsugarak firnné sulykolják össze.

A Csendesvölgyben...

De elmegyünk-e mi ketten a Csendesvölgybe mindazok után, ami itt történt? Már aligha.

1952. II. 21., csütörtök délután

Vizesedik, olvad a hó. Tretinának igaza volt. A gépgyárban a vizes hó alatt megroggyant a hullámos eternit tető faszerkezete. A szögecselt tartógerendák nem bírták ki a nyomást. A megroggyant tető alatt állítólag tönkrementek a gépek.

Jól mondta Tretina, amikor december elején nálunk járt és amikor Tkáčikot is említette.

II. 24., vasárnap este.

Bazela Štefan ma tartja a lakodalmát Nagyréten Berec Katkával. Az első Staska már főköttő alá került.

Mindenfelé sízőket látni. Fiatalokat és öregeket. Ma én is fönn jártam a Hradovica alatt. A hó mély és nehéz.

Ma volt a februári ünnepség. Szépen sikerült, már azért is, mert végre megindult a munka a hó betemette szakaszon.

Szépen fújta Košnár rezesbandája, szépen szólt Ševéc és Adam kürtje.

Az ünnepi beszédeket Pekár és Bazela mondta. Nézttem Bazelát, hallgattam keresetlen szavait, és jól éreztem magam.

— Az lesz a célunk — mondta Bazela —, hogy ne csak úgy dolgozzunk, ahogy eddig dolgoztunk, hanem még jobban és még szorgalmasabban, hogy megszüntessük a befejezetlen építkezések nagy számát, amely lépten-nyomon akadályozza munkánkat. Ahogy mondani szokták, nem az a mester, aki elkezdí, hanem az, aki be is fejezi.

Tretina dühösen meredt maga elé. Szürke szeme szaporán pislogott. Sárgásbarna haja homlokába hullt. Arcán töprengés és harag tükröződött.

II. 26., kedd.

Tretina átereszen nem dolgoznak. A második kamrában feltört talajvíz öt villanymotort öntött el és tett tönkre.

1952. III. 1., szombat, késő este.

— Vagy Tretina, vagy én — mondta a férjem ma estefelé. — Így nem megy tovább.

— Mi történt?

— Hibát követtünk el, Emma — mondta —, hogy nem intéztük el ezt a Tretinát. Be kellett volna perelnünk, vagy más úton-módon kellett volna lehetetlenné tennünk. Főleg neked, hisz énnekem nem is volt rá annyi okom. Be kellett volna perelned azok miatt a dolgok miatt, amiket az 5. szakaszon mondott rólad az embereknek. Amikor azt mondta, hogy te okoztad annak a Tkáčiknak a halálát. Miért nem jelentetted föl? Hisz nem igaz, amit beszél. Én tudom, meg vagyok győződve róla, hogy nem igaz. De azt nem értem, Emma, miért nem perelted be. Magyarázd meg nekem! És mondd meg, igaz-e amit Tretina mondott?

Az asztalnál ültem, kezem a szvetteren pihent, amelyet a férjemnek kötök, hogy a Csendesvölgyben viselje, a szvetter ujja alatt volt a notesz, amelybe írom ezeket a dolgokat a Csendesvölgyről. Férjemre néztem — talán ijedten pillantottam rá —, férjem csizmában, bársonynadrágban, kurta bekecsben járt fel-alá a szobában, kalapját hátratulolta tarkójára, és bár elég meleg volt, nem vetkőzött le, csak járkált fel-alá az asztal előtt, és le nem vette rólam szemrehányó tekintetét.

Nem szóltam semmit.

— Azt magyarázd meg nekem — kérdezte újból —, miért nem pereled be? ! Ismerd be, Emma, kényes dolog ez, mert így magad is elismered, hogy igaza van Tretinának, és a markában tart. Vele együtt engem is és most újból kezdi...

— Mit kezd? — sikerült kinyögnöm.

— Mit! Talán még megtudod. Talán megtudod tőle magától... Meg attól a Tkáčiktól is. No attól már aligha... De ha megtudod, nagyon megbánod.

Becsapta maga mögött az ajtót és elment.

Most alszik.

Amikor hazajött, nem kérdeztem tőle semmit, ő sem beszélt hozzám. Csak azt kérdezte, megkapta-e már az építő igazgatóság az új, átdolgozott tervezetet. Nem tudtam meg semmit. Nem járhattam utána, mindig mellettem volt valaki, nem mertem keresgélni, aztán megfélelkeztem róla, s később havat lapátolni jártam.

A férjem részegen jött haza. Először történt meg, hogy ilyen állapotban vetődött haza. Sokáig szótlanul ült a heverőn.

— Semmi — kiabált, felállt és tántorogva járkálni kezdett a szobában —, semmi, minden csak semmi, nincs értelme... én dolgozni akarok, azt akarom csinálni, amit megtanultam, és amit még megtanulok... de nem engedik... te meg mire vagy, Emma, Mire? Mire vagy nekem? Mondd meg!

Visszaesett a díványra, aztán feltápászkodott és megint rám rivallt:

— Hol vannak a gyerekeink, Emma? Annyit tudsz beszélni a mások gyerekeiről, azzal is törődsz, hogy az a Stázka megszülhessen a gyerekét, de hol vannak a te gyerekeid? Hol vannak? Mutasd meg! Mutasd meg, milyen szépen

alusznak! Miért nem akarsz gyereket? Miért kell mindig...

— Ne kiabálj! — sziszegtem. — Minden szót hallani az egész barakkban!

Aztán lecsendesítettem, levetköztettem, lefektettem. Most alszik.

Kisírtam magam. Nem tudok aludni, egy pillanatra sem hunytam le még a szemem.

Mi történt? Mit csinál megint az a Tretina?

Akkor tavasszal, ezerkilencszáznegyvenhétben a Csendes-völgyben Tretina más volt, mint most. Egészen más. Minden más volt.

Oda kell mennünk. Már itt a március, a nappalok hosszabbak, a nap tovább süt a Csendesvölgyre is.

A Csendesvölgyben sikerült Solanban lángra lobbantanom és felszítanom a kék erőt. Nem tudom, sikerült-e, de tény, hogy lángra lobbantottam és felszítottam benne. Talán meggyújtottam és felszítottam benne mind a négy erőt, amelyeket a Csendeshajlatban említett, mert a Mezős-völgybe tett kirándulásunk után másnap szinte magán kívül mondta:

— Gyönyörű a föld, amely testén hordja az Üveghegyet és a többi üveghegyet, életet kell fakasztani benne a fehér, a sárga, a kék és a fekete erő hatalmával. Gyere, Minnehaha!

Hatalmas kezével megragadott, magasra emelt, egész fekete arcáig, és a tavalyi száraz fűvön át rohant velem a törpefenyvesbe.

'Szép volt akkor a Csendesvölgy, alattunk a tavalyi száraz fű és gyepek, körülöttünk a fehér és lila sáfrányok, játszott velük a szellő, motozott a törpefenyők éles tűlevele között, fölöttünk kristálytiszt volt a mennybolt, kimondhatatlanul mély és mérhetetlenül magas, a Csendesvölgyben susogott a szellő, zúgtak a patakok és a vízesések. A patakok, a vízesések és a szellő nótája el-elcsendesedett, ahogy az enyhe szél hullámosan hajtotta felénk a levegőt, elsuhant vele fölöttünk, s nótája elhalt a halántékunkban doboló vérünk lüktetésében.

Furcsa, vad ember volt Solan Jožo. Már hatalmába kerítette a Csendesvölgy varázsa.

Bazela tegnap feleségével, Katkával tavaszi üdülésre utazott. Velük ment a másik két Staska, Hanka és Stázka is. Nem tudom, hova. Két hét múlva jönnek vissza. Mindhárom Staskán síruha volt. Völgyükből tegnap több ember kelt útra a hegyekbe.

Meleg van, olvad a hó — tegnap már hóvirágokat láttam.

III. 4., kedd este.

A Csendesvölgyben az emberek kissé mások voltak, mint a síkságon. Tretina is más volt. Mindenféle emberek fordultak meg a Csendesvölgyben. Különböző foglalkozásúak, különböző természetűek, különböző ízlésűek. Turisták, sízők, hegymászók, alpinisták, kirándulók, vadászok, erdészek, vadorzók, papok, kéményseprők, szerelők, csendőrök, adótisztviselők, számadó juhászok, bojtárok és kisbojtárok, szabadságukat élvező jámbor polgárok, tanítók, tanárok, orgonisták, kántorok, valaskai és podkonicei lakosok, áfonyaszedő környékbeli asszonyok, üldözött zsidók, partizánok, katonák, repülők, pilóták, és egzisztencia nélküli emberek, meg olyanok, akiket nehéz volna besorolni a hegyvidéki látogatók bármelyik csoportjába. Illetve besorolni lehetne őket, mert több ilyen ember járt a völgybe, de nevük nem volt.

Aznap, amikor a csendeshajlati és mezősvölgyi kirándulás fáradalmait pihentük ki, Solan Jožoval kimentem a turistaház elé, s ott maradtunk a patak partján. Kölcsönkért nadrág volt rajtunk, mert a ruhánkat, cipőnket még a napon száríttgattuk. Már messziről észrevettük őket. Az embereket, akiknek még senki sem adott nevet.

Solan Jožo befutott a turistaházba a messzelátóért, s néztük, miféle emberek jönnek.

Lenn a Csendesvölgyben öt ember közeledett lassú, kényelmes léptekkel. Olyan ruha volt rajtuk, amilyenben az ember irodába jár vagy sétálni megy, kezükben kis bőrönd, vállukon esőkabát, fejükön kalap, mögöttük ugyan csak lassú léptekkel Kuna gondnok és szótlán, hallgatag segédje ballagott, hátukon két-két elég nagy bőröndöt, vállukon egy csomó sílécet cipelve.

Őt látogató jött. Négy úr és egy hölgy, az utóbbi szürke szoknyát és zöld szvettert viselt.

Felfelé jöttek a gyönyörű Csendesvölgyben. Azon a napon — hadd ismételjem meg — a Csendesvölgy gyönyörű volt, mert fenn a gerinc alatt minden fehér volt a szemcsés jégtől és a frissen hullott hótól, mindent elárasztott a ki-mondhatatlanul fehér napfény, s az egésze sötétkéken borult rá a mennybolt. Tisztán és forrón úszott az égen a nap, hevét kissé hűtötte a Szélkatlan felől áramló északi szellő.

Az öt vendég közeledett, de nem néztük őket. Ki lenne bolond a Csendesvölgyben ilyen emberekre bámulni?

Ezért az ácsokhoz mentünk, néztük, hogyan vágnak ket-ten-ketten rovátkát a fenyőfa törzsébe, mások szekercével faragták simára a rovátkák között a fa gömbölyű testét, megint mások ácsbárddal tisztogatták egész simára a szép, fehér törzset.

A Csendesvölgyben csattogtak a fejszék, csengtek-bongtak a bárdok, szekercék, zúgtak a patakok és a vízesések, susogott a friss, időnként elég hűvös szellő.

A vendégek közeledtek.

Kellemesen illatozott a kivágott, simára bárdolt fa, az ácsok, gyantától fekete kezükben szekercével meg csak a munkájukat figyelték, ránk alig vetettek ügyet. Köszön-tek, amikor odamentünk hozzájuk, de szóba nem elegyed-tek velünk. Talán furcsának találták, hogy nézzük őket, nem értették, miért nem keltünk síre, mint a prostějoviak, akik szétszóródtak a Csendesvölgy lejtőin, mellékvölgyei-ben, katlanaiban, és örültek a szép napnak.

Megint lefelé pillantottunk a völgyben, messzelátóval kerestük a jövevényeket. Nem hagyott nyugton a kíváncsi-ság.

Az egyik ács, zömök, sima képű, izmos fiatalember, bele-vágta fejszéjét a bakba, amelyen egy hosszú fenyőfatörzs pihent, hátrasímtotta homlokába hullt sárgásbarna haját, és odajött hozzánk.

— Talán már jönnek? — kérdezte.

— Jönnek néhányan — felelte Solan. — Tessék, nézze meg!

A fiatal ács busa sárga szemöldökéhez szorította a mesz-szelátót, jobban mondva az orrán összenőtt két szőrcsík alatt szürke szeméhez nyomta, forgatta a csavarját, s elé-

gedetten bólogatott. Visszaadta Solannak a messzelátót, és azt mondta, fura szők lehetnek.

Aztán felém fordult, arcomra csüggesztette szürke szemét és azt mondta:

— Tretina vagyok.

Bólintottam, és kezet adtam neki. Solan is kezét nyújtotta.

Kis ideig csend volt, s én csodálkoztam, miért mutatkozott be ez az ember. Tudtam, kicsoda, Tretinát akkor már ismertem. Staško, az ácsmester említette a nevét. Tretina velünk mulatott, mellettem ült, amikor Pogány Mišo búcsúzott a Csendesvögytől, és akkor is az asztalunknál foglalt helyet, amikor a prostějovi szők Csang Kai-sekot játszottak. Csak azt nem tudtam, miről beszélgettünk, mit kérdeztem tőle, s hogy ő mit mondott.

Láttam Tretinán, hogy igyekszik leküzdeni zavarát.

— Hétfőn este jól mulatott — fordult hozzám. — Hogy aludt utána?

— Köszönöm, jól.

— Tudja, ne vegye rossznéven, de minél tovább nézem magát, annál ismerősebb nekem. Nem vett részt a felkelésben?

— Részt vettem, különben is előfordul, hogy az emberek azt hiszik valakiről, hogy már találkoztak vele — mondtam, és Tretina ács megértette, hogy nincs kedvem beszélgetni vele. Haragudtam is rá, hogy az ismerősöm akar lenni egy kába, bolond este révén, amelyért valahogy nem akartam vállalni a felelősséget, és bár az átkelés a Csendeshajlaton kissé kigyógyított a dr. Balla Zoltán-féle nyavalyából, még mindig nem volt valami jókedvem.

Tretina látta, hogy én nem akarok barátkozni, Solan Jožo mérgesen hallgat, értett belőle és elment. Úgy éreztem, megsértődött.

Kis idő múlva elmentünk az ácsoktól, Solan is, én is. Nem beszélgettünk semmiről, csendesen leültünk a fűre, a napon száradó ruháink és cipőink mellé. Hiába kérdeztem Solantól, emlékszik-e valamire hétfő estéről. Nem emlékezett semmire, nem szólt semmit, csak a fejét csóválta.

Hallgatva ültünk, és közömbösen néztük a két szürke ruhás, a két barna ruhás és sárga félcipős urat, meg a szürke szoknyás, nylonharisnyás, sárga félcipős és zöld szveteres hölgyet. Meg a gondnokot és segédjét, akik görnye-

dezték a nehéz bőröndök és a sílécek terhe alatt. Megfigyeltem, hogy amikor elmentek az ácsok mellett, Tretina megállította a gondnok segédjét, és az papirosba csomagolva átadott neki valamit.

Az új vendégek megálltak a turistaház előtt, visszafordultak, és bevárták a gondnokot, aki néhány lépéssel hátrább követte őket.

— Gondnok úr — kérdezte a legkövérebbik —, ez a maga turistaháza?

Kuna gondnok kissé kihúzta magát és azt felelte, hogy bizony ez.

— No és miért ne lenne? — kérdezte Kuna segédje.

— Nem tetszik nekem — mondta a kövér úr. — Valóban ez a Nagyhegy alatti turistaház?

— Igen, amott a Nagyhegy — mondta Kuna és kezével mutatta is —, a turistaház pedig alatta van, innen kapta a nevét.

A kövér úr fejét csóválta, és megtörülgette izzadt homlokát.

— Tévedés kizárva? — kérdezte.

Kuna meglepetten nézett a kövér úriemberre, s most már bennünket is kezdett érdekelni az ügy. Felálltunk. Amikor odaértünk az új vendégekhez és rájuk köszöntünk: „Jó napot“, Kuna szaporán pislogni kezdett, és megkérdezte a kövér úrtól, miért lenne tévedés.

— Elvégre én tudom a legjobban, hol vagyok gondnok — vélte. — Ez itt a Nagyhegy alatti turistaház, én vagyok a gondnoka. Több mint egy esztendeje.

— Igazán nem téved? Meg merne esküdni rá?

— Hallja — mondta Kuna —, ne üzzön csúfot belőlem... Különben is tessék bejönni!

A vendégek besorjáztak a házba, mögöttük ment a gondnok és segédje a bőröndökkel. Mi is bementünk, mert a dolog egyre titokzatosabb és ugyanakkor mulatságosabb lett.

Az ebédlőben az új vendégek leültek, az urak megtörölték izzadt homlokukat, a hölgy idegesen nézegette a terem falait, a padlót.

Mind az öt vendégről lerítt a nagy csalódás.

Nemsokára a gondnok és segédje is bejött az étterembe, s a különös beszélgetés folytatódott.

— Gondnok úr, maga tehát azt állítja, hogy ez a Nagy-

hegy alatti turistaház — mondta a kövér úr, és mérgesen elnevette magát. — És hova tette azt a gyönyörű, elegáns és fényűző turistaházat? A hegyi szállót? Ez lenne az? Ne tartson bolonddát, jó ember!

Kuna, a segédje, Solan és én úgy néztünk rá, mintha nem hinnénk a szemünknek, jobban mondva a fülünknek.

— Van ebben a viskóban — kérdezte a kövér úr —, hideg és meleg folyóvíz? És számunkra egy kétágyas és egy háromágyas szoba?

Kuna fejét csóválta és azt mondta, hogy bizony nincs. A turistaházban csak két közös hálóterem van. Egy nagy és egy kicsi.

— Hideg vizünk van bőven — jegyezte meg Kuna segédje —, ha felforraljuk, meleg is lesz.

— Hogy merészeltek bolonddát tartani? — kiabált a kövér úr, és felugrott a székről. — Hogyan merészelte azt írni a levelében, hogy itt mindent megtalálunk, amit szemünk-szánk kíván, hogy a turistaház összkomfortos, minden fényűzéssel felszerelték, valóságos hegyi szálló, és így tovább? Még előleget is kért — ezer koronát!

Kuna eltátotta száját, de egy hang nem jött ki rajta.

A kövér úr elővett a zsebéből egy levelet, odaadta a gondnoknak.

— Olvassa csak, miket írt! — ordította. — Bepörlöm magukat, hogy félrevezetik a becsületes és hiszékeny turistákat, törvénytelen, megengedhetetlen és gyalázatos üzelmekkel kifosztják őket. Hisz maguk rosszabbak a gengsztereknél!

Kuna keze reszketett, miközben a kék borítékból kihúzta a gépírásos levelet. Mindössze néhány sor volt az egész, de Kuna nagyon sokáig olvasta.

— Ezt nem én írtam — mondta —, ez nem az én aláírásum. Engem Kunának hívnak, ezt a levelet pedig valami Buranský írta alá. Pénzt sem kaptam magától.

Az ebédlőben néma csend honolt, csak kintről lehetett hallani a fejszék zuhogását, az ácsbárdok csattogását.

— Megengedi — fordultam Kunához, és kivettem kezéből a levelet. Egy hiba nem volt benne, külalakja csinos, szövege nagyjából ugyanaz, mint a hasonló leveleké szokott lenni. A kövér urat, aki szemünk láttára szakmányban mérgelődött és törölgette izzadt homlokát, a levélíró — még ma is emlékszem rá — mélyen tisztelt dr. Tanček

Jozef úrnak titulálta. Dr. Tanček Jozef Bratislavában lakott, valahol a Beneš utcában. A levél a továbbiakban még egyszer megmélyentisztelte és biztosította, hogy április 17. és 26. között a Nagyhegy alatti turistaházban egy kétágyas és egy háromágyas szobát biztosítanak részére. A szobákban hideg és meleg folyóvíz van, a kétágyas szobához fürdőszoba is tartozik. A levélíró (vagy levélírók) köszönettel nyugtázták 1000 [szóval egyezer] korona vételét, és maradtak teljes tisztelettel. Előzőleg még kifejezést bátorítottak adni ama reményüknek, miszerint a minden komforttal és fényűzéssel felszerelt turistaház, amelyet méltán sorolhatunk a legelsősorú hegyi szállók közé, teljes mértékben kielégíti a mélyen tisztelt dr. Tanček Jozef úr ígéreteit. Legalul ott díszelgett az aláírás: Buranský, s az aláíráson keresztül hosszúkás pecsét hivalkodott: „Nagyhegy alatti Turistaház, 1405 m a tengerszint felett.”

Minden erőmből igyekeztem visszafojtani nevetésemet. Eszembe jutott, mondani kellene valamit ennek a dr. Tančeknak, hogy ne ordítozzon szegény Kunával, aki semmiről sem tehet, ezért így szóltam a hájas vendéghez:

— Tudja, doktor úr, valaki alighanem fel akarta idézni a múltat. Ez a levél szakasztott olyan, mintha a régi turistaházról szólna. Ott mindent megtalált volna, amit kíván, de nézzen csak oda! — mutattam ki az ablakon, a régi házból maradt betonroncsokra, rozsdásodó vasdarabokra, beomlott falakra.

— Tessék? Miféle múltidézés? Engem egyszerűen becsaptak! Félrevezettek! Pedig még a prospektust is megmutatták!

— Alighanem a régit — jegyeztem meg.

— Lehet, hogy régi volt, lehet, hogy túlságosan új. Hogy hívták a régi gondnokot? — kérdezte szigorún a kövér úr.

— Doubeknak.

— Doubek? Nem Buranský? Nem téved?

— Nem, én nem tévedek — feleltem. — Jól ismertem a régi turistaházat és Doubek gondnokot is.

— És hol gondnokoskodik az a Doubek?

— Doubek? Az már nem gondnokoskodik. Nem jött vissza.

— Honnét nem jött vissza?

Nem válaszoltam. Undorodva elfordultam a kövér úriember izzadt képétől.

— És hogy fogják hívni az új gondnokot? — kérdezte a kövér.

— Azt igazán nem tudom — mondtam, és mérgesen elnevettem magam. Nem találtam méltónak a kövér úriembert arra, hogy megmondjam neki, Doubekék a Jeseník hegységben élnek, egy hegyi szállót vezetnek.

A beállt csendet a gondnok szótlan, hallgatag segédje törte meg. Előbb elmosolyodott, aztán így szólt:

— Tudja mit, uram! Ha volna egy kis ideje, várhatna őszig, addigra elkészül az új összkomfortos turistaház, még a réginél is komfortosabb lesz. Csak őszig kell várni, és máris beköltözhetnek...

Elnevettem magam, Solan is nevetett, Kuna gondnok is.

— Mit enged meg magának!... — kiabált a kövér úr, de többre nem futotta erejéből, úgy eluralkodott rajta a felháborodás, hogy csak némán tátogatta száját. Jó idő múlva annyira magához tért, hogy megpróbált megállapodásra jutni Kunával, s végül megegyeztek abban, hogy Kuna és segédje tüstént hátára veszi a bőröndöket, vállára kapja a síket, és visszaviszi az egész cók mókot Valaskába; hamarosan el is indultak, az új vendégek vert seregként lépkedtek mögöttük.

Jožoval sokáig néztünk utánuk. Nem fordultak vissza. Nem néztek hátra, mint Laudon generális, amikor a szívébe tört tuskéket vitte magával, mint Werner Stauffacher, mint Pogány Mišo, nem néztek hátra, mint a gyújtogató, hogy jól ég-e a pajta. Egyikük sem szegte fel dacosan a fejét, amikor a háztól elindult lefelé a Csendesvölgyben. Sohasem sikerült megtudnom, ki üzte ezt a kegyetlen tréfát dr. Tančekkel, ki idézte fel számlájának terhére a régi turistaház emlékét, illetve ki engedett neki bepillantást a jövőbe.

Ez az eset kissé megjavította hangulatomat, Solan Jožo is jobb kedvre derült, s aztán fejemet a régi turistaház emlékkönyvére hajtva mesélni kezdtem Solan Jožónak mindazokról a furcsa emberekről, akik ide jártak a Csendesvölgybe.

Jožo el is hitte, meg nem is hitte, s majdnem minden esetben, valahányszor újabb érdekes és furcsa emberekről kezdtem beszélni, megkérdezte, igazán megtörtént-e.

— Jožo — mondtam aztán —, ma nem kaptam tőled sáfrányvirágokat.

— Még kapsz, Minnehaha.

Odajött hozzánk Harry, a fekete kutya, megcsóválta gubancos farkát.

— Mi újság, Harry, hogy vagy? — szóltam rá.

Harry még vadabbul csóválta farkát.

— Neked van itt a legjobb dolgod, Harry — mondtam neki. — Nem kell kirándulásokra járnod, nem kell sízned, még a Csendeshajlaton sem kell átkelned.

Harry csak a farkát csóválta és vidáman ugrándozott körülöttem.

1952. III. 5., szerda.

Már tudom, mi történt. Az 5. szakaszon, Tretina átereszé-
nek kiásott gödreiben a víz tönkretett öt nagy villanymo-
tort, amelyek a szivattyúkat hajtották, hogy a kamrákból
a régi töltés fölött a régi folyómederbe juttassák a vizet.
A motorok odavannak. Amíg nem hoznak újakat, vagy nem
javítják meg a tönkrement motorokat, Tretina átereszén
áll a munka.

Tretina ismét megmutatta, mire képes. Kijelentette — és
az igazgatóságon néhányan igazat adtak neki —, hogy
férjem az oka mindennek. Férjem nagyon ártott az 5. sza-
kasznak, az ott folyó építő munkának. Nem értette meg
az emberekkel, hogy télen nem lehet átereszt építeni. Nem
alkalmas vezető állás betöltésére. Nem védte meg kellő-
képpen álláspontját. Tretina ilyesféle nézeteket terjeszt
a szakaszon is, s ma értesültem, hogy férjemet felelősségre
vonják az átereszen beállt károkért. Állítólag felelnie kell
azért is, hogy a befejezetlen, betonozatlan kamrák a régi
töltést is fenyegetik.

Valóban képes Tretina ekkora aljasságra? Vagy valaki
áll mögötte, valaki uszítja?

Nem tudom, dühöngjek-e, nevessek-e vagy sírjak. Ma már
mindent megtettem, de hiába. Ez hát a helyzet. A férjem
tehet mindenről. Talán Tretina gyalázatosságáról is. Való-
jában nem én tehetek róla?

— Mindent értek — mondta ma reggel a férjem —, de azt nem értem, mi van veled, Emma. Miért nem védekezel Tretina rágalmai ellen? Ott kezdődött minden, mert Tretina tudja, hogy félsz tőle.

— Nem védekeztem és ezentúl sem védekezhetek elle-
ne. — Aztán olyasmit mondtam, amit talán nem kellett volna mondanom: — Hogyan védekezhetsz itt? Nem tudod, hogy szálkák vagyunk a Tretina-féle emberek szemében? Csakis azért, mert valamivel jobban tudunk élni? Mert tudunk öltözködni és enni? Mert egyesek példaképüket látják bennünk? Stázka, aki néha idejár, egyszer azt mondta, szeretne olyan lenni, mint én, és örülne, ha úgy élhetne Mojtóval, mint én teveled. Stázka példaképet lát bennünk, Tretina azonban nem. Tretina bennünk valami mást lát. Azt képze-
li, hogy ellensége mindenki, akinek tiszta az inge és a blúza.

— Ugyan dehogy — mondta a férjem. — Szó sincs róla. Mit beszélsz, Emma? Egész más a célja. Egyszerűen be akar kerülni valahová. Magasabbra akar jutni, mint ahol volt és van. Lehet, hogy valaki biztatja, bátorítja. Tretinának nem megy a munka. Attól fogva, hogy átvette a vezetést a szak-
szon, állandóan civakodik az emberekkel. Az emberek máshova szökdösnek, otthagyják a munkát. Hozzám is járnak tanácsot kérni, hogy mit tegyenek, s azt kérdik, nem jöhetnének-e az én szakaszomra dolgozni. A lelkükre beszélek, hogy maradjanak ott, ahol vannak. Ma Landek is nálam járt.

— Landek?

— Igen.

— No és?

— Elzavartam. Nem lehetett beszélni a fejével... kényte-
len voltam elkergetni. Panaszkodott Tretinára, azt mondta, hogy goromba és csúfolódó ember. Az emberek hozzám járnak tanácsért, ez az oka, hogy Tretina tovább uszít ellen-
nünk.

Férjem egyszerre elhallgatott. Egy ideig nem emelte fel tekintetét.

— Nem! — mondta hirtelen éles hangon. — Én nem tu-
dok semmiféle bűnről, amit te vagy én elkövettünk volna. Kikerested az átdolgozott és kijavított tervrajzot? Kíváncsi

vagyok rá, és tudom is, hogy már megérkezett. Elég rég megérkezett, Emma, és valahol fekszik. Kikerested már, utánanéztl?

— Nem.

— Nem?

Fejemet ráztam.

— Nem tehettem — sikerült kinyögnöm. — Nem akartam neked szólni róla, mert...

— Természetesen — sziszegte dühösen a férjem —, mert egy követ fújsz Tretinával!

— Bocsáss meg! Hogy beszélhetsz így velem?

— Igen, ez az igazság. Kezdetől fogva így van. De erre még ráfizetsz, Emma, mert én nem hagyom annyiban a dolgot, nem hagyom! Nyugodtan akarok dolgozni, és nem hagyom, hogy a Tretina-féle és a magadfajta emberek megromtsák a jó híremet. Az 5. szakasz sorsa forog kockán. Tudod, mennyi kárt tett már ott Tretina. Nem egymaga és nem közvetlenül, de talán más emberekkel együtt, talán veled együtt. Tudod te, mi mindenért kell felelned? Hát így nézed té a dolgokat, így érzel együtt az emberekkel, az építéssel? Tretina előbb habozott, aztán valaki beugratja, hogy fogjon hozzá az átereszt építéséhez, később kirukolt a kötelezettségvállalással — és végül a régi töltést is veszélyezteti. És te még segítesz neki?

Férjem dühösen felkacagott, aztán sarkon fordult és elment.

1952. III. 13., este.

Férjem konokul hallgat, hallgatok én is.

1952. III. 13., késő este.

A csendesvölgyi útból már aligha lesz valami. Itt a tavasz — a Csendesvölgyben talán még híre sincs, de itt már beköszöntött. Noha fagy, a levegőben érezni a tavaszt. Nem bírom benne, hogy eljutunk a Csendesvölgybe, nem azért, mert már tavasz van, hanem azért, mert férjem úgy döntött, hogy kivizsgálhatja az egész ügyet, a maga dolgát és az enyémet is. Pártellenőrzéssel fenyegetőzik. Nevetségesnek találom, hogy engem fenyeget vele, mert tudom, hogy

csak a pártellenőrzés találná meg itt az igazi bűnösöket, és segítené a bajokon.

De mi lesz az én sorsom?

Völgyünkben már elfogyott a hó. Csak ott maradt meg, ahol nagy torlaszokban, halmokban állt. Ott még van hó, tavaszi hó. Reggel kemény, fagyott és napközben vizes. Píszkos. Már mindenütt dolgoznak. A munka nő, növekszik szélességében, magasságában és mélységében. A munkaerő-tartalékok iskolájának és a szociális központnak az új épületeit ma már felbokrétázták. A felhúzott falak tetejét néhány bimbós somfaággal, egypár tarka szalaggal díszítették.

Kár, hogy a szociális központ nem lesz a mienk. Az iskola sem. Mindkettőt a gépgyár építi a maga embereinek.

Minden irányban bővül az építkezés völgyünkben. Szaporán halad előre. Sokan nem tudnak lépést tartani vele, sokan nem szeretnének lemaradni, és sokan vannak, akik bírják az iramot.

Hát én tudom-e tartani a lépést?

Aligha.

III. 14., péntek.

Marčuk már nem dolgozik az 5. szakaszon. Megbetegedett, állítólag nagyon súlyosan.

1952. III. 16., késő este.

Ma délután eltemettük Marčukot. Mi is ott voltunk a temetésén Nagyréten. A férjem is eljött.

Öreg Marčuk! Kár érte. Ebben a völgyben vesztette el árnyékát. Milyen ostoba és önző gondolatom támadt: Aligha lesz már virágtartó az ablakomon. Marčuk már nem készíti el a fiatal jávorfából, amely miatt összeveszett Tretinával.

Amikor kivizsgálták Mojto és az összetört daru dolgát, felkeresték a beteg Marčukot is. Marčuk állítólag azt mondta, hogy ő a daru közelében sem járt, semmit sem látott, és ha valamit beszélt, csak azért mondta, hogy az emberek jobban ügyeljenek munka közben. Mit is keresett volna a daru mellett? Messze van a munkahelyétől. Nincs ott keresnivalója. Csak azért járatta a száját, hogy a fiatalok

megbecsüljék, amijük van. Így történt, hogy a daru balesetének okát sem Mojtóban, sem barátaiiban nem keresték, hanem egész más irányban. Mojto ma a temetésen azt mondta, hogy a baleset oka a csúszós és puha agyag volt, amely besüppedt a daru egyik lába alatt.

A temetésen lestem az alkalmat, hogy elcsíphessem Mojtot, és megkérdezhessem tőle valamit; sikerült is beszélnem vele.

— Kár az öreg Marčukért — mondtam. — Jó ember volt.

— Kár... minden emberért kár — mondta Mojto. — Nemcsak Marčukért.

— De az egyik után jobban bánkódunk, a másik után kevésbé, nemde?

— Igen.

Mojto lehorgasztotta fejét, mélyen ülő szeme a földre meredt. Férjem szótlanul lépkedett mellettünk.

— Hallottam, hogy Marčuk ott járt magánál a kórházban.

Mojto meglepetten, kíváncsin és értetlenül meredt rám.

— Meglátogatott.

— Akkor, amikor lábtöréssel a kórházban feküdt?

— Akkor — mondta Mojto —, hát... furcsa ember volt... mindenféléről beszélt. Nem tudom, miért törődött annyit velem. — Férjemre pillantottam. Mosolygott. — Az öreg már ilyen volt. Mindenbe beleütötte az orrát. De annyi szent, jó ember volt.

— Igaza volt, amikor magával beszélt?

— Igaza? — Mojto megint lehorgasztotta fejét, a földet nézte. — Nehéz megmondani.

Amikor kimentünk a temetőből, megint Marčukról beszélünk.

— Kár — mondtam Mojtnak —, hogy már nem él. Már nem lehet beszélgetni, vitatkozni vele. Én se beszélek többé vele, maga sem. Ha tanácsot adhatok magának, fogadja meg az öreg Marčuk szavát. Aligha akart rosszat magának.

— Igaz — mondta Mojto, és kis idő múlva elváltunk egymástól.

1952. III. 17., késő este.

A férjem szvettére majdnem kész. Már a másik ujját kezdem kötni.

Ma a férjem hosszan nézte, hogyan kötöm a szvettet,

aztán leült mellém. Kezébe fogta a befejezetlen kötést és így szólt :

— Kár érted, Emma.

— Miért?

— Gyerekeknek is szép szvettereket tudnál kötni, mégsem akarsz.

— Miért mondod ezt?

— Miért nem akarsz gyerekeket, Emma?

— A lakás az oka. Hogyan legyenek itt gyerekeink? Lásd be!

— Lesz lakás is.

— Most? Hogy ez a baj a nyakunkba szakadt? Amikor sokan látni sem akarnak bennünket?

— Ne félj, Emma! Nem kell félned. Én nem tehetek az 5. szakasz balsorsáról. A szvetteremet meg csak kösd készre! Meglásd, elmegyünk még a Csendesvölgybe!

— Hisz kötöm, látod... fogok még kötni kis szvettereket is.

Hej, Csendesvölgy! Bárcsak a nagyvíz vinne el akárhová! Jó volt aznap, amikor pihengettünk a Csendeshajlaton át a Mezősvölgybe tett kirándulás után. Mindenféléről beszéltem Solan Jožónak, itt-ott még szegény Kališ Milantól is kölcsönkértem néhány történetet, de nem úgy, mint Pogány Mišo — Solan Jožo nevetett, és állandóan azt kérdezgette, igazán úgy volt-e.

— Igazán, Jožo — mondtam valamelyik történet után, és aztán mesélni kezdtem Mussolini drótfjáról.

A régi turistaháztól, amelynek a gondnoka Doubek volt, vastag vasdrótot húztak egy közeli fenyőfáig. A drótra kötötték a kutyát, amelyet Mussolininak hívtunk. Talán mondanom sem kell, hogy Milantól kapta nevét.

De most nem Mussoliniról van szó. A mese a drótról szól, amelynek hosszában futkosott Mussolini a turistaház mellett.

Egy este nagy hóvihar szakadt ránk, a meleg ebédlőben üldögéltünk és hallgattuk a vadul dudáló szelet. A szél pengette a drótot, a fagytól feszes drót úgy szólt, mint a nagybőgő húrja. Kellemesen brummogott tőle az egész ház.

Másnap este csendes idő volt. Egyszerre valami hatalmasan mennydörgött, a szörnyű zaj pár pillanatig tartott, aztán elült.

— Lavina — mondta a gondnok felesége, s a vendégek,

férfiak és nők rémülten meregették a szemüket. Rajtam is végigfutott a félsz.

— Hallották a lavinát? — kérdezte Doubek, amikor bejött az ebédlőbe.

— Hallottuk — mondták a vendégek —, hol ment le?

— Valahol a Nagyhegy alatt. Jókora lavina lehetett! Könnyen meglehet, hogy az Ondrašová-i-völgy felé vette az útját. Ott nagyon meredek a lejtők, ilyenkor gyakori a lavina.

Késő éjszakáig beszélgettünk a lavinákról, meg a sízőről, aki a Nagyhegy alatt egy lavinában lelte halálát, s attól kezdve a Csendesvölgyben nagyon gyakran potyogtak és mennydörögtek a lavinák, hó- és kőrétegek egyaránt, bár gyakran semmi sem mutatott arra, hogy lavinahullás várható. Rendszerint olyankor lavinázott a Csendesvölgy, ha ismeretlen ember érkezett a turistaházba.

Doubek egyszer elárulta, hogyan születnek ezek a lavinák. Furkósbótjával jó nagyot vág a Mussolini drótjára, s aki az ebédlőben ül, úgy érzi, mintha alpesi film kíséző zörejeit hallaná. Később Milannal együtt mi is buzgón lavinázgattunk, gyarapígtattuk a vendégek alpesi élményeit. A kedvesebb vendégeknek néha elárultuk a titkot, de akiket nem szerettünk, azok hazacipelhették szörnyű élményeiket, s ki tudja, hány embert rémisztettek el a csendesvölgyi lavinák meséjével.

A Mussolini drótjának története után Solan Jožo napbarátságos nagy kezével néhány sáfrányvirágot nyújtott át nekem, aztán elnyúlt a fűvön.

Lapozgattam a turistaház emlékkönyvében, amelyet kihoztam az étteremből, amikor elmentek a fura sízők, akik a Csendesvölgyben a régi turistaházat keresték, de semmit sem találtam a könyvben, ami Milanra emlékeztetett volna.

— Hagyd már azt a könyvet, Minnehaha! — mondta Solan Jožo. — Hagyd békén, hadd olvasson belőle más is!

— Jól van, Jožo.

Becsuktam a könyvet, és azontúl kezembe sem vettem. Nem is volt rá alkalmam.

Jó volt akkor a Csendesvölgyben, nagyon jó volt. Ránk köszöntött a csütörtök, azt mondják, ezen a napon kezd örülni az ember a vasárnapnak. Én nem örültem. Vasárnap akartam odahagyni a Csendesvölgyet, és visszatérni Bratislavába. Félttem az utazástól. Félttem a szégyentől, a meg-

aláztatástól, ismerőseimtől és néhai biztosságom roncsaitól. Attól is félttem, hogy sehol a világon nem hiányzik majd annyira a talaj a lábam alól, mint éppen Bratislavában.

— Jó itt, Jožo — mondtam.

— Jó, Minnehaha. De veled jó lenne másutt is.

— Azt hiszed?

— Tudom, hogy jó lenne.

Fehér lánggal égett a Csendesvölgy. Felálltunk, megfogtuk egymás kezét és a messzelátón keresztül néztük a prostějovi sízőket, hogyan ereszkednek le a Csendeshajlatból.

— Úgy látszik, arrafelé jó a hó. Szépen siklanak.

— Fölmegyünk délután?

— Fölmegyünk! Tudod, mit kellene még megpróbálnunk? Végigmenni a gerincen a Szélkatlantól a Prednőig.

— Jól van, Jožo, de az nehezebb túra, mintha ellenkező irányban mennénk. Nem bánom. Mikor megyünk?

— Holnap, szombaton vagy vasárnap. Hétfőn hazautazunk.

— Maradhatsz hétfőig?

— Maradhatok. De az a nap már az idei szabadságom terhére megy. Menjünk inkább vasárnap.

A messzelátóval néztem a partizán sírkeresztjét.

Kissé följebb egy síző jött gyalog a turistaház felé. Jobb kezében sílécének letört hegyét hozta. Másik kezében az alumínium síbotok csillogtak. Nevettünk rajta, és kíváncsiak voltunk, hova tette a síket.

— Nézd, Jožo! Zerge!

— Hol?

— Ott a Négyfog alatt! Mögötte a második, harmadik, negyedik!

Sokáig néztük a libasorban vonuló kilenc zergét. Békésen taposták a havat, hosszú, keskeny nyomot hagytak maguk után.

1952. III. 18., kedd este.

Tavas van már. A nap melegen süt, tovább is fennmarad az égen, a fákon mutatkoznak a rügyek. Reggelente a tócsákra csak vékony jégréteget fagyaszt az éjszakai hideg, a levegő friss és illatos. Napközben egész meleg az idő, a hó lepállik a Hradovicáról és a Skalnáról is.

A régi töltésen járok munkába, mint azelőtt. A régi merderben megcsappant a víz. Amikor olvadt a hó, a folyó

megduzzadt, vize zavaros volt. Színültig telt a Lukavica medre is, a pataké, amelynek keresztül kellene folynia Tretina átereszén.

Az áteresz építkezésén nem dolgoznak. Tretina még nem kapta meg az új villanymotorokat, a régieket nem javították meg. Időnként fülembé jut, hogy az emberek csúfot úznak Tretinából. Azt mondják, a mérnöknek azt is tudnia kell, mit forgat fejében a természet. Nem az a dolga, hogy kontrármunkába kezdjen. Ezt állítólag Lukáč, a baggeros mondta. Hajba kaptak, mert Tretina gúnyolni kezdte. Azzal ugratta, hogy Bazela magával vitte az üdülésre mindhárom Staskát, a Lukáč Hankáját is. Katka nem volt elég neki. Még kettő kellett, hogy beteljen a kedve.

Az emberek nem akarnak Tretinával dolgozni. Nevetnek rajta. Nem örülök neki. Vannak, akik örülnek. Nem Tretináról van szó, hanem az 5. szakasról. Az áteresz nem kész, tele van vízzel, nem dolgoznak rajta, a mély gödrök nyers falai talán leomlanak. A régi mederből a víz a föld alatt átszüremlik az átereszbe, és szétfolyik a földön. Veszélyben forog az áteresz és talán a régi töltés is. Mi lesz, ha a régi folyómederben magasra hág a tavaszi nagyvíz?

— Holnap Bratislavába megyek — mondta ma a férjem.

— Minek? Ki megy még?

— Többen megyünk.

— Mit hozol nekem?

— Semmit. Nem tudom.

— Semmit? Az kevés.

— Nem tudod, mi van Brtkóval?

— Nem. Miért?

— Felmentették az állásától az igazgatóságon.

— Brtkót? És most hol van?

— Te nem hallottál róla?

— Nem.

— Nem szívesen hallasz ilyesmit, ugye? De ez már nem fontos. Készülj fel! Az ügyedet meg az én ügyemet az üzemi tanács tárgyalja meg.

Férjemre néztem.

— Miért ijedtél meg annyira, Emma? Ne félj semmitől! Ha az üzemi tanács nem intézné el, a pártellenőrzéshez fordulok. Mi lelt, Emma? Miért vagy olyan sápadt? Tretinától félsz? Tretinától? És még kitől félsz?

Férjem nagyon szárazon, meglehetősen fölényesen beszélt,

szinte úgy, mintha parancsolgatna. Miért kényszerít bele ebbe a tárgyalásba? Miért nem hagyja annyiban az egészszet? Miért nem hagyja dolgozni Tretinát az 5. szakaszon? Miért kényszerít engem is, hogy Tretina ellen valljak? Talán vallanék is, de ha megteszem, a szavam magamra is visszaüt. Talán azért kényszerít rá, mert fontosabb számára a völgy java, mint az enyém.

Bratislavába kell mennie, mert sok a gondja a 4. szakaszon. A régi építésvezető, Vrba mérnök nagyon elhanyagolta a munkáját. De mások is egy követ fújtak vele. Állítólag a 4. szakaszon lánckereskedők fészkeltek be magukat, nagy mennyiségű építőanyagot sikerült eljuttatniuk fekete építkezésekre.

Mi minden történik itt? Kínoz a kíváncsiság, nem áll-e fenn hasonló helyzet az 5. szakaszon is.

A három Staska már megint Manet robogón jár munkába. Búgatják a motort apjuk udvarán. Barnára sülték, és valósággal kicsattannak az egészségtől.

Bazela is jó színben van. Beszéltem vele a kistréti kastélyról. Megörült, amikor azt javasoltam, hogy hozassák rendbe a kastélyt, helyezték el benne az üzemi klubot, a régi parkban pedig létesítsenek játszóteret a gyerekeknek. Bazela kemény, göndör sárga haja szinte megemelte új barrettsapkáját, valósággal ragyogott alatta egészséges arca.

1952. III. 19., szerda délután.

Szép és meleg tavasz készül itt a völgyünkben. Minden szebb, mint azelőtt volt: a régi és az új gépgyár, az épülő új lakónegyedek, a megbolygatott kavicsos föld, a régi és az új folyómeder, az épülő csatorna mentén megszépültek még a kotrógépek, talajnyesők, betonkeverők, daruk és csillékek is. Vidáman futkároznak az apró mozdonyok, vékonyka hangon sípolnak, jókedvűen mozognak a talajgyaluk, hernyótalpas traktorok, billenő tehergépkocsik, mókázva duruzsolnak a légsűrítők, légkalapácsok és fúrók — a napsütésben szemvidfítón ragyognak a téglá- és cementhalmok, előgyártott betonelemek, formatéglák, gerendák, deszkák, vasrudak — és a nagy vízvezetékcsövek között fiúk játszadoznak, ugrándoznak, bujkálnak, kiabálnak, belehuhognak a csövekbe és örülnek, hogy milyen mélyen, kongón szól

a visszhang. Vidáman csobog és zúg a Lukavica, amelynek keresztül kellene bújni a Tretina átereszén, partjain idei zsenge hajtások zöldellnek. A völgyünkben már robbanások is mennydörögnek, a jobb parton megkezdték az országút és a vasútvonal áthelyezését, és lerobbantják az útban álló lejtőket, sziklákat. Az országút és a vasútvonal áthelyezése összefügg a 4. szakasz munkájával.

Völgyünkbe bevonul a tavasz, amerre nézek, mindenütt rohamosan előtör az emberi munka — és én ezzel a nagy munkával nem tudok lépést tartani.

Rettegés didergeti egész testemet. Furcsa bizonytalanság kínoz, aggódok magamért, a férjemért — ugyanígy rettegettem a Csendesvölgyben is, amikor új és ismeretlen dolgokkal kerültem szembe, amikor életem fordulópontjai előtt álltam.

Így volt akkor is, amikor a Csendesvölgyben egyedül maradtam Solan Jožoval, és elfeledkeztünk Pogányról, Klečkáról meg Sališ Jankáról is.

Szép volt akkor ott a Csendesvölgyben — talán most is szakasztott olyan szép a világ arrafelé —, jól éreztem magam dr. Balla Zoltán nélkül, jól éreztem magam Solan Jožoval, jó volt, hogy nem gyötört az üresség és az undor érzése. Éppen ellenkező érzelmek árasztottak el, és a Csendesvölgy szépsége mellett más tulajdonságokat is rejtett magában. Megvolt a múltja, amely felébresztette bennem Milan emlékét és mindazét, ami valamikor körülötte élt. A Milannal átélt régi idő, mint mély húr zengett bennem, s arra a felismerésre készítetett, hogy Solanban megvan Milan, s megvan Solan is egészben. Ez megnyugtató, örömet, de furcsa bizonytalanságot is ébresztett bennem. Ugyanazt a különös érzést, amelyet hároméves koromban éreztem, amikor fürösztés előtt megmerítettek a vízben. Félttem az újtól, amely talán nem is rossz, de új és ismeretlen, s aztán örültem, hogy fölösleges volt a félelmem.

De kissé más volt, mint akkor, hároméves koromban. Talán jobban félttem, és egyáltalán nem tudtam, nem járok-e úgy, mint a kéményseprő, aki néhányszor megismételte: „Csak semmi fölösleges aggodalom, kisasszonyka!” Most is mint-ha magam előtt látnám ezt a kéményseprőt.

Valamikor januárban történt. Az egész Csendesvölgyet finom porhó takarta, fehér volt a világ, mint a menyasszonyi fátyol, hó lepte a törpefenyőket, köveket, sziklákat, szirteket, még a magas fenyőfák is vastagon feküdt a hó, fehér

volt a Csendesvölgy egész Valaskáig — és ekkor sítalpon befutott a turistaházba a kéményseprő. Teljes felszereléssel, feketén, mint a korom. Összetekert, hosszú drótnyelű kefével a vállán, mosolygós képpel állított be, hogy kitakarítsa a kéményeket.

Nevetséges látvány volt ez a sítalpon járó kéményseprő. A síkságon megszoktuk, hogy kerékpáron, gyalog, motorbiciklin közlekednek, de sem azelőtt, sem azóta nem láttam sítalpas kéményseprőt.

Kisöpörte a kéményeket, összeplszkította az egész turistaházat, aztán evett, ivott kedve szerint, és megpróbált rávenni, hogy menjek vele a Csendeshajlaton keresztül a Mezősvölgybe meglátogatni az ottani turistaház gondnokát.

— Csak semmi fölösleges aggodalom, kisasszonyka! — mondta. — Velem semmi baja sem történhetik. A kéményseprővel csak szerencse járhat. Ahol én vagyok, azt a helyet messziről elkerüli minden baj!

Végül mégis nagy nehezen belátta, hogy a Csendeshajlat nagyon veszedelmes nyereg, nagyon magasan van a tengerszint felett, nagyon veszedelmes átkelni rajta főleg akkor, ha sok az új hó — így hát még egy nap nálunk maradt a Csendesvölgyben, és csak harmadnap reggel indult haza. Sok mindent megtudtunk tőle azon a két napon, elsősorban azt, hogy odahaza van többféle örökmozgója, de egyik sem működik. Csak apróságok hiányoznak, és minden a legnagyobb rendben volna. Elmondta továbbá, hogy sok ember számára a sízés élvezet, de ő nem talál élvezetet benne. Számára a sí egyszerűen közlekedési eszköz. Az élvezetet másban keresi.

— Csak semmi fölösleges aggodalom, kisasszonyka! — mondta. — Jól tudom én, miben kell keresni az élvezetet. Egyáltalán nem a sízésben és a síben. Egész másban.

Igaza volt, mert amikor harmadnap elfelé készült a turistaházból, megkért, hogy nem kölcsönöznék-e neki egy kis viaszt. Azt mondják, jobban csúszik a sí, ha az ember egy kicsit bekeni.

Odaadtam neki a síviaszt.

Akkoriban jött divatba egy nagyon jófajta viasz, „Tip-Top“ nevű, elég lágy viasz volt mászáshoz és lesikláshoz, elsősorban friss porhón. Ráadásul ez a „Tip -Top“ nagyszerűen illatozott is. Szakasztott olyan szaga volt, mint a kamillának.

A kéményseprő elvette a viaszostégelyt, szakértő pillantást vetett rá, beleszagolt, fejét ingatta, pár percig nézte a német nyelvű használati utasítást, s mintha nem is halotta volna, amikor figyelmeztettem, hogy csak vékonyan kenje be a síjét.

— Csak semmi fölösleges aggodalom, kisasszonyka! — legyintett és bőven kenegetni kezdte a léceket.

Fájt a szívem, amikor látnom kellett, hogyan fogy a drága viasz, milyen jó szívvel van sítalpai iránt a kéményseprő. Úgy bekente mind a kettőt, mint a száraz kenyeret szoktuk vajjal, talán azt is hitte, hogy a sí majd megnálálja, és olyan simán csúszik, mint az olajozott mennykő.

— Nem tudom, hogyan fog majd csúszni ez a sok viasz, — jegyeztem meg, amikor majdnem üresen visszaadta a tégelyt. — Legalább szétkenhette volna, ha már jól akarta lakatni a léceit.

— Csak semmi fölösleges aggodalom, kisasszonyka! — nyugtatott meg, felcsatolta a síket és elindult a turistaház-tól lefelé a Csendesvölgyben, s noha közvetlenül a ház tövében elég meredek lejtő kezdődött, a kéményseprőnek nem sok öröme telt a sítalpaiban. Egyáltalán nem akaródzott csúszniuk, mintha makacsul ragaszkodtak volna ahhoz a helyhez, ahová letették őket. A boldogtalan kéményseprő kénytelen volt sítalpasan lefelé ballagni a völgyben, a lécek egész hótömböket hurcoltak magukkal.

Befutottam a házba, az ebédlő ablakából néztem a kéményseprő után. Furcsa nyom maradt utána. Mintha óriás sétált volna végig a Csendesvölgyön ormóttan, síkföldi facipőben.

Féltem, hogy még visszajön a kéményseprő, és összeszid a viaszom miatt. De nem jött vissza.

„Csak semmi fölösleges aggodalom, kisasszonyka!”, csengett a fülemben, amikor csütörtökön estefelé Solan Jožoval a Sátánkövénél álltam, és a Csendesvölgy alkonyati szépségét néztem.

Kékesen fehérlett a hó, a Predno, a Nagyhegy, a Négyfog és a Szélkatlan csúcsán vörösen lángolt az alpesi fény. Valahol messze vérpirosan nyugodott le a nap, búcsúzó fénye lángot gyújtott a Csendesvölgy szemcsés jéggel, friss hóval fedett ormain. Tűz gyúlt a csúcsokon, s pár pillanatig úgy lángoltak a hegyek, mintha az ismeretlen partizán sírja körül gyújtották volna meg az emlékezés lángjait.

Jó és szép volt az élet a Csendesvölgyben, de hamarosan

vége kellett hogy szakadjon. Elmúlt a csütörtök, vége felé járt mozgalmas szabadságom második hete is.

Este a turistaházban a prostějovi síző elmondta, hogyan vesztette el a síléceit. Elesett, az egyik síje eltört, aztán feltápászkodott és gyalog elindult a turistaház felé.

— Tudják — mondta —, nem akaródzott vállamon cipelni a deszkákat, mert az élük nyomja az embert, így hát az összelőrt sít beledugtam az ép lécnek a kötésébe, a botot keresztülhúztam a kötés drótfonatán, úgy csúsztottam magam előtt a havon a deszkát. Egyszerre csak ez a kolléga, itt ni, elszáguldott szorosan mellettem, én félreugrottam, a sí meg leugrott a botomról.

A prostějovi síző mindkét kezével legyintett, s hogy mindnyájan nevettünk, ő is mosolyogni kezdett.

— A sím persze elszökött. Hogy hová, nem tudom. Valahová a törpefenyők közé vagy a patakba, egész nap kerestem, de nyomát sem találtam.

— Tudod, hogyan találhatnád meg? — kérdezte Solan Jožo. — Föl kell mászni például a Nagyhegyre, és messzelátóval végigkutatni a Csendesvölgyet.

— Igazad van.

— Mi holnap végigmegyünk a gerincen, velünk tarthatnál te is.

— Nagyszerű — lelkesedett a prostějovi síző, de aztán kissé elgondolkozott és megkérdezte, nem volna-e jobb sztratoszférakutató léggömbbel végigtávcsövezni a Csendesvölgyet.

— Az sem volna rossz — mondtam.

De másnap nem jött velünk.

Örültem neki, mert ahogy múltak a napok, egyre jobban éreztem magam kettesben Solannal. Már nem visszhangzott bennem a panaszos kiáltás: „Hol vagy, Milan, hol vagy? Gyere, és ketten leszünk!“ Szép kirándulás volt. A turistaházban hegymászó vasakat, kötelet kaptunk kölcsön, közfel-tűnést keltettünk, amikor fókabőrös síléceinken útra kel-tünk. A Szélkatlanról jól vittek a sítalpak, bár a köveket jég lepte, és nagyon csúszós volt a jég szemcsékkel kevert új hó.

Itt-ott még látni lehetett a régi piros-fehér jelzéseket, amelyeket Milannal festgettünk, de már majd elmosta őket az eső, kifakította a nap. Legfőbb ideje volt, hogy megint találkozzunk Milannal a Csendesvölgyben, megint együtt

jelöljük az ösvényeket, ne vessünk és örüljünk az életnek, amely ma naposabb, mint az akkori élet volt, amely félelemmel elteltén úgy tornyosodott fölöttünk, mint borús időben alkonyatkor a sötétség a Csendesvölgy fölött. Derűsebb idők jártak már, mint akkor, amikor a Nagyhegy alatti rejtekhelyen vártam Milanra, és amikor magam is segítettem, hogy megadjuk a kegyelemdőfést a gonosz, rothadt hitleri világnak. Fönn a hegygerincen, egy ilyen kifakult jelzésnél belém hasított az aggodalom. Mi lenne, ha megjönne Milan? Hogyan mernék elébe állni Zolo csődbe ment terveivel és Solan Jožóval, akinek a keze erős és szép, és mindegyikben egy-egy sáfrányvirágot hoz nekem? Megálltam a Milan festette jelzés előtt, és csak akkor indultam tovább, amikor Solan rám szólt:

— Gyere, Minnehaha!

Szép kilátás nyílt a gerinc mindkét oldalára, nem csupán a Mezős-, Ondrašová-, Csendes- és Naposvölgybe, hanem más völgyekbe is, és a távolban a tavasztól zöldellő síkságra. A levegő tiszta volt, a napfény éles, s fönn a hegygerincen illatos szellő fújdogált.

A Csendesvölgy óriási, hatalmas volt, mint mindig, és végig fehér fényben égett.

Sokáig üldögéltünk a Nagyhegyen, pihentünk, és bár ott is időnként enyhén fájt még Zolo gyalázatos tette, s bár homályosan és csendesesen még ott örvénylett gondolataim mélyén Milan emléke, mégis örültem a szép napnak, és örültem Solan Jožónak is, mert úgy hallgatta szavamat, mint hívó a prófétáját. Másutt hol lehetett volna befejezni az Űveghegy meséjét, mint itt a Nagyhegyen, a mi Űveghegyünkön, amely fényes volt és barátságos, s ha kedve támadt, felhőt fújt a tiszta égre, és mennykövekkel csapkodott?

— Ez az Űveghegy még áll — mondtam —, de a mesebeli Űveghegy szétporladt, elnyelte a föld, és nem maradt belőle semmi, bármerre nézett a királyfi, mindenfelé sík róna nyújtózkodott a végtelenbe. Örvendezve hazafelé indult a királyfi, nem is evett, nem is ivott, nem is látott, nem is hallott az örömtől — csak harmadnap jutott eszébe, hogy enni-inni kellene. De egy falat ennivalója sem volt. Zsebe üres, s ugyanolyan sivár, kihalt körülötte a világ. Ekkor eszébe jutott, mit mondott a vasorrú bába fia az aranyvárban. Kivette zsebéből a legnagyobbik citromot, félbevágta — hal-

lod-e, Jožo! —, és lám, csoda történt: a citromból anyaszült meztelenül egy világszép hajadon ugrott ki, térdet, fejet hajtott a királyfi előtt és így szólt: „Készítettél nekem enni? Készítettél nekem inni? Készítettél nekem szép ruhát?” A királyfi sóbálvánnyá dermedt örömében meg félelmében is, körülnézett, hogyan tehetne eleget a szép leány kívánságának, de körös-körül semmi sem volt, csak pusztá föld. „Nincs, amivel megetesselek, nincs, amivel megittassalak, nincs, amivel felruházzalak, szépséges teremtés!” Így szólt a királyfi, a szép leány pedig hármat tapsolt és eltűnt, mint-ha a föld nyelte, a szél sodorta volna el. Tudta már a királyfi, mifélék a citromok, s feltette magában, többé egyet sem vág fel. A félbe vágott citromból jóllakott, eloltotta szomját és felfrissülten, új erővel indult tovább. Sietett, hogy minél előbb hazaérjen...

Be is fejeztem volna a mesét ott a Nagyhegyen, de a férfi mind ízetlen. Solan Jožo sem tudott csendben maradni, beleszólt a mesémbe, és megkérdezte, hogyan történhetett, hogy a királyfi nem vágta kettébe azt a szépséges leányzót a citromban.

— Eredj már, Jožo! Miket beszélsz!

— Komolyan kérde, Minnehaha! Hogyan történhetett?

— Nem tudom.

— És mondd csak, te beleférnél egy citromba?

— Ugyan eredj, Jožo! Miket beszélsz!

Valósággal megsértődtem Jožo szavain. Tekintetemet végigjártattam a Csendes- és Napos-, az Ondrašováli- és a Mezősvölgyön. Olyanok voltak a völgyek, mint óriási tátott szájak, mérhetetlen mélyen és szélesen tátogtak rám, a hó fehér fényében égtek, s kék foltokat rajzoltak testükre az árnyak.

— Azt hiszed — kérdeztem Solan Jožótól, akinek fekete, kócos haját játékosan borzolta a hűvös szellő —, azt hiszed, Jožo, hogy egyszer még találkozunk itt a Csendesvölgyben?

— Tessék? — meredt rám csodálkozva Solan Jožo. — Mit mondasz?

— Azt kérde, találkozunk-e még egyszer? Itt a Csendesvölgyben?

— De hisz itt vagyunk a Csendesvölgyben, pontosan az Üveghegy tetején. Az imént ugrottál ki a citromból, nem éppen meztelenül, hanem vörös síkabátban, szürke bársonynadrágban, síbakancsban. Remélem, nem vagy sem éhes, sem

szomjas. Bár lehet, hogy szomjas vagy. Ahhoz pedig, hogy újból találkozzunk, előbb el kell válnunk egymástól.

— Hát nem válunk el többé? — Solan Jožóra néztem, aki nem vette le rólam szemét, és értetlen képet vágott. — Mit gondolsz?

— Nem tudom. De kár volna tőled elválni, Minnehaha.

Még egy ideig folytattuk ezt a beszélgetést, s végül neveltünk egymáson, mint a kisgyerekek, aztán leereszkedtünk a vad, meredek Laudon-csorbába. Időnként megizzasztott a félelem és a fáradtság, mert a Laudon-csorbába nehezebb leereszkedni a Nagyhegyről, mint a Prednóról, a hátunkra kötött sík meg-megakadtak a sziklák között. Később már nem volt rá alkalmam, hogy befejezzem a mesémet Solannak. Néha még meg-megemléltettük az Üveghegyet, de már csak úgy beszéd közben, gondolataink egész másutt jártak, nem a mesebeli és a csendesvölgyi Üveghegyen.

Lesiklottunk a Prednóról a Sátánkővéhez, ott ültünk és néztük a törpefenyves sűrű bozótját. Meleg volt, olvadt a hó, a törpefenyők ágai, melyeket télen át lehúzott a vastag hó, most lassan kiegyenesedtek, felfelé nyúltak.

— Jožo — mondtam —, a törpefenyő már talpra áll, jön a tavasz, ideje, hogy hazamenjünk.

— Jól van, megyünk már, Minnehaha.

— Így fogsz hívni Bratislavában is?

— Nem tudom — mondta és jókedvűn nézett rám. — Ha megérdemled, talán így foglak hívni.

Elneveltük magunkat.

— Idefigyelj, Jožo — mondtam. — A háború alatt történt, egyszer júniusban, amikor itt voltam a Csendesvölgyben.

— És igazán megtörtént?

— Igazán, Jožo, csak jól figyelj.

— Hallgatok már, Minnehaha.

Aztán elmondtam Solan Jožónak, mi történt akkor júniusban. Nagyot nevetett rajta, és csodaszép fehér és lila sáfrányvirágokkal ajándékozott meg érte.

Levél jött a turistaházba, hogy június tizennyolcadikán nagy iskolai kirándulás készül a Csendesvölgybe, a kiránduló csoport a Prednóról átkel a Nagyhegyre, és a Nagyhegyről leereszkedik a turistaházba.

El sem tudtuk képzelni, miféle társaság lesz. Csak nem kisgyerekek? Még legurulnának a Laudon-csorbáról az Ondrašová-völgybe. Alighanem serdültebb iskolások lesznek,

nyilván tudják és felkészülnek rá, mi várja őket a Csendes-völgyben.

Hát ami azt illeti, eléggé felserdült társaság volt, de mégsem annyira érett, mint vártuk.

Június tizennyolcadikán este hat órakor a turistaház előtt állva néztük a Prednót, mert az állt a levélben, hogy a kiránduló csoport hat óra tájban kel át a hegyen.

Pár perc múlva valóban meg is jelentek. Legelől egy pap lépkedett, mellette egy hölgy, nyilván tanítónő, nyomukban negyven lányka, tizennégy-tizenöt évesek lehettek, és leg hátul megint két felnőtt hölgy következett. Tanítónők.

A csoport hirtelen bukkant fel a Predno gerincén, s mihelyt a lányok észrevették a turistaházat, futva indultak feléje egyenest a Prednóról, észre sem vették, hogy tengerként állja útjukat a törpefenyő bozótja. Amikor a pap és a tanítónők is eltűntek a törpefenyők sűrűjében, Doubek gondnok megjegyezte, hogy most öt óráig nyugodtan pihenhetünk.

— Öt óráig. Majd tizenegy felé fogadjuk őket a törpefenyves alsó végén, akkor majd meglátod, Emma, mire képes a törpefenyő. Egy ízben három bratislavai doktor viaskodott vele. Egyikük még az aranyóráját is elvesztette. Ha kedved tartja, megkeresheted.

Doubek, a felesége, én meg Milan bementünk az ebédlőbe, és ott beszélgettünk, főképpen arról, hogy milyen szépen pusztulgat a hitlerista Németország, aztán kártyáztunk egy kicsit, és tizenegy órakor több, mint negyven takarót cipeltünk ki a törpefenyőbozót alsó végéhez, a patak partjára, magunkkal vittük a petróleumlámpát is, és vártuk a kirándulókat.

Tényleg pontosan tizenegy órakor bújt ki a törpefenyők közül az első lányka. Megállt a patak partján és siránkozott, hogy elvesztette a kenyérzsákját, nem lesz mit ennie, még a pénzét is elvesztette. Mezítláb volt, jobban mondva kezében tartotta egyik félcipőjét, a haja kócos, teste véresre karmolt, csipkés ruhájából csak néhány rongycafat maradt a testén.

Doubek, a gondnok keresztülsegítette a lánykát a patakon, fogott egy takarót és ráborította. A lány leült egy hideg kőre és tovább sírdogált.

Aztán egyszerre három lányka jelent meg, megijedtek a pataktól, szakasztott olyan vagy még rosszabb állapotban

voltak, mint az első, megkapták a takarójukat, leültek és csendesen pityeregtek.

Utánuk egy nagyobb, erősebb diáklány jött elő a bozótból, ráripakodott a társnőire, hogy röstelljék magukat, ilyen nagylányok és bőgnék, és bár ő is ugyanolyan rongyosan került elő a bozótból, mint barátnői, visszafordult, és bele-rikkantott a sűrűségbe :

— Tánya ! Megérkeztem !

Szavának visszhangja támadt, valóságos leánykórus zengedett a rengetegben.

Aztán egyesével, kettesével, hármasával bújtak elő a lányok a törpefenyő sűrűjéből, ruhátlanul, kabát, hátizsák és pénztárca nélkül.

A gyepon és a köveken, a törpefenyő bozótja tövében már negyven lányka ült pokrócba csavarva, rázta őket az éjszaka hidege, reszkettek az izgalomtól és a félelemtől, hol sírtak, hol nevettek, olyan volt az egész társaság, mint a mélységes alvilágból felbukkant bizonytalan árnyak, amikor végre a pap is kikeveredett a sűrűségből.

A lányok kórusban köszöntötték :

— Na stráž !

A pap szakasztott olyan volt, mint a védencei, a gyalogfenyők lehúzták róla a lüszterkabátot és a balonselyem esőköpenyt, áldozatul követelték fényképezőgét és kalapját, dagadt fekete aktatáskájáról elveszett a zár, ingéből csak foszlányok maradtak. Mialatt átkelt a patakon, megcsúszott egy kövön, és fél lába megkóstolta a patak vizét.

Milan felkarolta, takarót terített a vállára, a pap megköszönte, és mihelyt meghallotta a sűrűségből kiszüremelő vékony, sírós hangokat, odaugrott a gyalogfenyőkhöz, félrehúzott egy vastag ágat és bekiáltott :

— Tessék csak ! Szép hölgyeknek itt a kijárat !

Kisorjázott a három szép hölgy. Az egyiknek a lábáról lemaradt a cipő, mindhármuk testét ruha helyett csak rongycafatok burkolták, mert a sűrű és szűrős gyalogfenyő ellenében nem állhatta meg helyét sem a testszínű santung kosztüm, sem a sok ráncú zsorzszt szoknya, sem a nagy piros-zöld-rózsaszín virágmintás imprimé selyemruha. Az egyik tanítónő zokogott. Másnap azt mondta, hogy a szégyentől sírt.

Átkeltek a patakon, aztán elvezették az egész társaságot a turistaházba. Biztattuk őket, hogy a ház egész közel van,

negyven-ötven lépésre, látni is lehet, azok a kivilágított ablakok már a turistaházhoz tartoznak, most már semmi veszély sem fenyegeti őket, mitől sem kell félniük. Mégis mindnyájan remegtek a félelemtől.

— Hát tudja, gondnok úr — mondta a pap és mosolygott —, ebben a gyönyörű völgyben sok mindenféle élményre számítottam, de erről még csak nem is álmodtam. Ez túltesz minden elképzelésemen. Mondhatom, ilyen meglepetésben még nem volt részem. A gyalogfenyők között már háromszor is elővettem az aktatáskámból a plzsamámat, hogy lefekszem valamelyik bokor tövébe. Szavamra, meglepő egy élmény.

A kiránduló csoport hosszabb ideig maradt a turistaházban, éjjel-nappal takaróba csavarva jelentek meg, s vártak mindaddig, míg hazulról meg nem érkezett mindegyiküknek a szükséges pénzösszeg, és el nem küldték a nélkülözhetetlen ruhadarabokat.

Kis idő múlva a Nagyhegy alatti turistaház gyűjteménye új, értékes emléktárgyakkal gyarapodott. Trenker — talán Pogány — alapja, a női papucs és az egy szál alumínium síbot mellett — amelyet talán Kunszentmártoni báró modernizálódott kísértete sajátított el — egy darab santung, egy cafat zsorzsett és egy darab imprimé selyem lógott. Néhány nappal a kiránduló csoport távozta után ugyanis sikerült rávennünk az egyik juhászbojtárt a közeli szállásról, hogy keresse meg a gyalogfenyők között a pap fényképezőgépét. De nem talált mást, csak néhány rongycafatot, a három legjobbnak látszót elhozta.

Solan Jožo nevetett, én is nevettem, aztán könnyelműn játszadozni kezdtem a jegygyűrűvel, amelyet Zolótól kaptam. Lehúztam az ujjamról, legurítottam a Sátánkövének oldalán és elkapdostam. A gyűrű finoman csilingelve gurult végig a ripacsos sziklán, és csillogott a napsütésben.

— Hagyd abba, Minnehaha! — mondta Solan Jožo. — Leesik, és soha többé meg nem találod. Nézd csak, mekkora lyuk van itt a kő alatt.

— Hadd essen le — mondtam könnyelműen —, amúgy is csak kellemetlen és már elveszett dolgokra emlékeztet.

Solan Jožo meglepetten és — mindmáig úgy érzem — nagyon szemrehányón pillantott rám.

— Valamikor eljegyeztem magam — mondtam —, de rég, nagyon rég történt. Már nem is igaz. Úgy érzem, hosszú

évek óta nem jártam Bratislavában. Melletted legalábbis úgy érzem.

Solan Jožo megfogta a vállamat, feléje fordultam, s amikor el akartam kapni a gyűrűt, kicsúszott ujjaim közül, legurult a hóra, aranyosan villant egyet, és utolsót csilingelve fejest ugrott a Sátánkőve mellett tátongó lyukba.

Még ma is hallom a gyönge, csilingelő hangot, ahogy kiszökött a sötét sziklalyukból. Elszomorodtam. Hogy Solan Jožo mit érzett, nem tudom. Talán sok mindenre gondolt, talán azt hitte, győzelmet aratott valaki fölött, akit nem ismer. Nem tudom. Egyszerre elkomolyodott, pár pillanatig fürkészve, nagyon közlről a szemembe nézett, aztán lesöpörte orromról a sáfrányvirágot.

Amikor délután három óra tájt leereszkedtünk a turistaházba, még szomorúbb voltam, bár nem értettem magam sem szomorúságom okát.

Kuna gondnok egy levelet tett elém.

— Egyél, Minnehaha! — biztatott Solan, de előttem kihűlt az ebéd, oly sokáig olvastam Zolo rövid levelét. Tehát nem Zolo küldte a turistaházba az esküvői értesítést, hanem új menyasszonya, illetve felesége. Vagy talán mégis ő küldte — de nem, erre még gondolni sem akartam.

„Drága Emma!“, állt a kurta levélben. „Hiszem, hogy nagyszerűen érzed magad a Csendesvölgyben. Kettőnk közös ügye, vagyis elutazásunk még nem oly sürgős, mint előbbi levelemben említettem, ezért ha teheted, maradj még ott és élvezd a szíes örömeit! Örülök visszatérésednek. Udvozöl Zolo.“

Néztem ezt a néhány sorba zsúfolt emberi aljasságot, sokáig néztem, kihűlt az ebédem, és Solan Jožo csodálkozott.

— Olyan vagy te, Minnehaha — mondta —, mint a mesebeli királyfi. Most se nem eszel, se nem íszol, nem látsz és nem hallasz. Egyél már és legyen eszed! Valami baj történt?

Szótlanul néztem rá. Fekete haja az arcába lógott, megrezzent a szíve dobogásától.

— Ha baj történt — mondta —, még rendbe lehet hozni. Egyél! A gyűrűt úgyis elvesztetted.

Nem lehetett már rendbe hozni semmit, számomra csak az volt fontos, hogy ne engedjek Zolo aljasságának. A Csendesvölgyben azonban nemsokára olyasmi történt, amitől mindent más színben láttam, s azontúl már igazán nem törőd-

tém vele, hogyan, mivel akar még megalázni doktor Balla Zoltán.

Nem törődtem vele. Egész másvalamit kezdtem fontosnak tartani. Hogyan vágjak neki megint az életnek, ezúttal Solan erős, szép kezét fogva.

1952. III. 20., csütörtök, késő este.

A barakkban csend van. Mindenki alszik. Nem hallani ajtócsapkodást, sem a folyosón dobogó léptekeket. Csak valahol messze pengeti valaki csendesen a mandolinját.

Ma reggel magához hívatott Pekár, az építőigazgatóság vezetője. A tanácskozó asztalnál ült Homola szállításügyi előadóval. Elégé gondterhelten nézett rám, Homola megvetően mosolygott.

— Ül le, elvtársnő! — mondta Pekár.

— Köszönöm.

Nem tudtam, mit akarnak tőlem, mert sokáig — én legalábbis úgy éreztem, nagyon sokáig — csak hallgattak. A vaskályhában lángolt a szén, forrósággal és vas szagával töltötte meg az irodahelyiséget.

— Mi téged, elvtársnő — mondja Pekár, megint elhallgattott és begombolta szürke kabátját —, mi téged mindig jó, megbízható és lelkiismeretes, sőt öntudatos munkaerőnek tartottunk. Nagyon nehezemre esik kijelenteni, hogy csalódtunk benned, elvtársnő. Homola elvtárs kívánságára átkutattuk az íróasztalodat, és nézd csak, nézd, mit találtunk nálad!

Pekár kigombolta vastag, szürke kabátját.

Felálltam.

Az asztalon a kísérő iratokkal együtt ott hevert a patak-áteresz új tervrajza, amelyet férjemnek kellett volna megvalósítania az 5. szakaszon. Megkapaszkodtam Pekár asztalában.

Az irodában csend volt. Mindketten szótlanul meredtek rám; Pekár aggodalmasan és Homola enyhe mosollyal, mosolya széles volt és tele értetlenséggel, megvetéssel és magabiztonsággal.

— ... így történt tehát — folytatta Pekár —, hogy Tretina az 5. szakaszon nem láthatott munkához, várnia kellett, és hiába várt, a régi tervrajz szerint kellett hozzáfognia az építkezéshez... Egyébként ezt már te is tudod, mindenről

tudsz, ami ott történt. A villanymotorok tönkrementek, áll a munka. Nem csupán te vagy az oka mindennek, de...

— Én? — kérdeztem. — Én vagyok az oka valaminek?

— Nem mondom, hogy csak te vagy az oka — mondta csendesen és lassú szóval Pekár —, de te is oka vagy.

— Minek? Minek, ha szabad kérdeznem?

— Annak, hogy visszatartottad ezeket az iratokat.

— Nem, ennek nem vagyok oka — mondtam olyan csendesen, ahogy csak bírtam. — Az okot és a bűnöst máshol kell keresni. Nem bennem. Vezető elvtárs, te jól tudod, hogy én nem dugtam el ezeket az iratokat. Valaki az asztalomba csempészte. Semmi részem ebben az aljasságban. Azt képzé-
litek, elvtársak, hogy képes lennék ekkora alattomosásra a férjem ellen, hogy én... én...

Amikor kisírtam magam, Homola megjegyezte:

— Nyugodj meg, elvtársnő, de ez már így van!

Pekár begombolta kabátját.

— Mi van így?

— Hogy ezek az iratok okozták az egész bajt az 5. szakaszon.

— Nem igaz — mondtam. — Nem így van, Homola elvtárs! Valaki más a bűnös. Az, aki eddig visszatartotta az iratokat. Én már kerestem. És nyomuk sem volt. Tanúim vannak rá, hogy kerestem, de nem találtam. Tanúul hívhatom, ha...

Homola arcáról eltűnt a mosoly.

— Tudtad, hogy az iratok már megérkeztek? — kérdezte Pekár.

— Igen.

— Ki mondta?

— A férjem. — Megijedtem, hisz a férjem nem mondta, hogy a tervrajz már megérkezett. Csak azt akarta, állapítsam meg, megkapták-e már az igazgatóságon a tervrajzot.

Homola éles, fürkésző szemmel meredt rám. Pekár kigombolta kabátját. A tervrajzot nézegette, a javításokat és a kiegészítéseket, ide-oda rakosgatta a papírosokat. Gondolkozott. Két keze kissé remegett. Kis idő múlva azt mondta, elmehetek.

Nem tudom, mit jelentsen ez. Sejtelmem sincs róla, hol lehettek az iratok. Talán az egész ügy összefügg azzal, hogy a 4. szakaszon felmentették állásától Vrba mérnököt, az építőigazgatóságon pedig Brtkót, a raktárügyi előadót? Ta-

lán azzal is összefügg, hogy a férjem Taraba és Pokorný mérnökökkel Bratislavába utazott? Összefügg vele? De hogyan?

És hogyan védekezzem? Elmehetek valahová, beperelhetem Tretinát becsületsértés miatt? Panaszt tehetek, keresetet adhatok be — és ki ellen? Nem, nem tehetem, mert akkor más dolgok is napvilágra kerülnének.

De hogyan függ össze mindez Tretinával, miért uszít ellenem és a férjem ellen? Hová menjek? Kihez forduljak? Ki-nek szóljak? Miért nem kiabált velem Pekár? Miért nem ordított? Hisz rám akarta bizonyítani, hogy alattomosan viselkedtem a férjemmel és a többiekkel szemben. Kihez forduljak? Bazelához? Nem, nem tehetem. Miért nem tartóztatott le Pekár?

1952. III. 21., péntek, éjfél után.

Két óra van. Mindenütt csend. Elhallgatott a mandolin is. Szemem ég a sírástól. Elaludtam férjem szvettére és a notesz fölött, amelybe a Csendesvölgyet rejtettem. Mi mindent összeírtam már! De tovább kell írnom, hogy védekezni tudják Tretina ellen — talán férjem ellen is.

Lépést kell tartanom az emberekkel, akik megváltoztatják ezt a völgyet. Lépést kell tartanom velük. Nem szabad hátramaradnom. Tisztázni kell mindent. Sohasem jó, ha a dolgok tisztázatlanul maradnak. Ellenkezőleg. Bármi áron odáig kell vinni őket, hogy kiderüljön, mi helyes és mi helytelen. Csakis így leszek méltó, hogy együtt dolgozhassam, és élhessek ezekkel az emberekkel, akik sárosan és csatákosan, izzadtan és porosan, fáradtan és elgyötörtten erőiket meghaladó munkát végeznek, hogy ez a völgy olyan legyen, amilyennek látni akarjuk.

Magamról csak azt tudom, hogy ebben a völgyben eddig úgy dolgoztam, ahogy tudtam és bírtam. Teljesítettem kötelességemet, sőt kötelességemnél többet tettem. Valaki beavatkozott a munkámba. Nem tudom, ki volt. Valakinek szüksége volt rám, hogy árthasson férjemnek. És valakinek szüksége volt Tretinára is.

Mindez arra késztet, hogy — amennyiben szükség lenne rá — védekezzem férjem ellen is. Már sok mindent átéltem, és mindig azt vallom, hogy mindenkinek joga van a boldogsághoz. Nekem miért ne volna jogom hozzá? Hazudnék, ha

azt mondanám, hogy férjemmel nem éltem át elég boldog órát. Ha valakit a magunkénak tekinthetünk, vele együtt dolgozhatunk, segíthetünk neki — ez a boldogság. Ezt a boldogságot védenem kell. Még nem tudom, hogy védem meg. És mi lesz, ha nem védem meg? Ha sokak boldogsága forog kockán, egy ember boldogsága nem tesz számot.

Férjem azt mondta, hogy készüljek fel. Hogyan készülhetek fel? Talán azzal, hogy a Csendesvölgyről leírok mindent, amire még emlékszem. Csak ne keverednének bele már azok a furcsa dolgok!

A Csendesvölgyben mindig furcsa dolgok történtek. Talán azért, mert furcsa emberek jártak oda. És a Csendesvölgy ráadásul furcsa bűvöletbe ejtette ezeket a furcsa embereket.

A jelzéseket festegettem Kališ Milannal, Milan azt állította, hogy négy év múlva találkozni fog velem a Csendesvölgyben, annyi volt a jelzés, hogy kielégítette még a meszelátó turistát és rövidlátó társnőjét is, a Nagyhegy a mesék Üveghegyévé változott, Milan azt mondta, hogy tolvaj és gonosztevő vagyok, ellopom tőle magamat, a sátán ott ejtette el a sziklát, Luca táncba vitte az embereket, Pogány Mišo abnormálisan küszködött Laudon generálissal a vad, éles szélű, meredek Laudon-csorbában, abnormálisan exponált helyzetben, hiába volt minden óvatosság, Hédi nem kiáltozott többé: „Itt vagyok, itt vagyok!”, Laudon generális töviseket hordozott szívében, kísértett Kunszentmártoni báró szelleme, Laudon generális abnormálisan apró pikulájával úgy fújja a nótát, hogy csak az abnormálisan szép szőke lány hallotta, aztán az abnormálisan apró pikulával megtáncoltatta az egész turistaházat, Tiracs Mir, Godwin Austen és Nanga Parbat felmászott a Gaurizankarra, aztán Valaskától Podkonicéig görgették a Berlin—Róma—Tokió tengelyt, a hófödte lejtők óriás fehér paripákká változtak, a „városi urak” magukkal hozták udvari bolondjukat, akit Kikónak neveztek, a ház előtt megbízható és hibátlanul működő barométer volt, ott veszett el Andreas Hofer, a tanár úr titkos rádióadót talált a Nagyhegyen, a Csendesvölgyben az emberek az Üveghegyről meséltek, Kališ Milan hol Laudon generálissá, hol Werner Stauffacherrá, hol Tiracs Mirrá változott, belőlem Kékszemű Squaw, Paloma Nigra, Táncos Luca, Florigera Montana és később Minnehaha lett — sajnos mindezek a nevek nagyon rövid életűek voltak, egyik-másik csak két-három óráig tartott —, az emberek úgy lódítottak,

mint Hány János, szívükbe tövisek törtek, nagyon szúrós tövisek, ugyanannak a bornak hétféle íze volt, egy liter borért majdnem meztelenül vágtak neki a szörnyű hóviharnak, „nyaktörő” kirándulásokra jártak, mint Magánjáró Trenker — valóban Pogány Mišo volt-e vagy sem? — Atonhoz imádkoztak, eltörték sílécüket, lábukat, bordáikat, engesztelő ajándékuul vargányát és négy szem epret hoztak, hallgatództak, hogy ketyeg-e a tehén hasában a Zenit-óra, egyszerre űzték a turisztikát és a kerékpáros sportot, kongatták a drótot, hogy a vendégek haláluk órájáig szepegeve emlékezzenek a lavínára, újévi üdvözetet küldtek Hitlernek, dicsfényes szentekké változtak, egész természetes dolgokról beszéltek és nevettek rajtuk, este fura turistaházi társasjátékokat játszottak, amelyeken csak kelekótya ember mulathat, és a törpefenyő bozótjában ronggyá szaggatták ruhájukat. Még sok más is történt ott a Csendesvölgyben, vidám és szomorú dolgok. Évek múltán ki emlékeznék vissza mindenre? A Csendesvölgyben az embereken bűvölet vett erőt, sok mindenre gondoltak, sok mindenről beszéltek és igazuk volt, amikor azt mondták, hogy sehol a világon nincs olyan élet, mint a Csendesvölgyben, ahol az emberek és a dolgok új nevet kaptak, mintha a világ fonákján élnének.

Egyszer még a közeli város kövér postafőnöke is azt mondta, hogy a világon sehol sincs párja a Nagyhegy alatt húzódó Csendesvölgynek.

Vadászni ment, nyulat akart lőni, s közben feljutott egészen a turistaházig. Két éjszakát és egy napot töltött ott, s a második éjszaka hajnalán a városban találtak rá, lövésre kész puskával állt a káposztahegy tetejében, amelyet a bologár kertészek hordtak a piacra. Megkérdezték tőle:

— Az istenért, mit keres itt, postafőnök úr?

— A Csendesvölgyben jártam nyúlászni — magyarázta —, de az a völgy úgy elkábított, hogy semmit sem lőttem. Bármerre fordultam, nem láttam nyulat. Ezért most itt várok a káposztában, ördöge lenne, ha ennyi káposztában nem kerülne nyúl a puskám elé.

Még sok-sok minden történt a Csendesvölgyben.

Mindjárt másnap is, szombaton. Solan Jožóval fölkapaszkodtunk a Szélkatlan csúcsa alá, s egyszerre összerezzenünk, mert néhány lépésre tőlünk nagy zajjal egy csapat fogoly rebbent fel. Foglyok a Csendesvölgyben! Leszálltak

a hóra, s amikor közelebb mentünk hozzájuk, megint továbbbreptültek.

— Megértem — mondta Solan Jožo —, hogy a Csendesvölgyben zerge, gyík, vipera, szarvas, őz, szerelemtől süket fajt, sziklai veréb és még sok más állat él, de hogy kerül ide fogoly? Miből él?

Sokáig törtük rajta a fejünket, vizsgálgattuk a havat, s hosszas keresés után észrevettük, hogy a foglyok gödröket ástak a hóban, az őszi megmaradt áfonyához. Lelegelték az áfonyát, kibányászták a vastag hótakaró alól.

— Szegény madarak — mondtam —, elfelejtették, hogy lehet még a világon tavasz is, hogy vannak vidékek, ahol már nyoma sem maradt a hónak, és azt hiszik, hogy sehol a világon nincs olyan jó élet, mint a Csendesvölgyben.

— Akárcsak mi ketten, Minnehaha.

— Te is azt hiszed, Jožo?

— Azt hiszem. Hát te?

— Én is.

— A levél után is, amit tegnap kaptál?

— Főleg a tegnapi levél után.

— Miért?

— Az a levél megsértett. De már elkésett.

— Hogyhogy, Minnehaha?

Elmondtam, miről is van szó, de úgy mondtam, mintha csak Zolo leveléből értettem volna meg, mi történt. Figyeltem Solan Jožót, hogy érez-e egy kis felelősséget értem. Úgy hiszem, érzett is, de akkor nem mutatta. Később sem, amikor bevallottam, hogy talán csak az ő kedvéért játszadoztam oly könnyelműn a gyűrűmmel a Sátánkövén.

— Olyan ez — mondta —, mint mikor Pogány Mišo ott küszködött a Laudon-csorbában. Mit lehet itt tenni? Hogyan segíthetek én rajtad? Nemrég valami Andreas Hofert emlegettél, a hegymászó kötéllel kapcsolatban. Magad is jól tudod, hogy a hegymászt még a Csendesvölgyben sem lehet kötéllel feltolni az Űveghegy tetejére. Hogyan ment-selek meg téged Zolo számára, amikor egyszer már két karomban vittelek? Lehet, hogy megmentelek — csak ma még nem tudom, kinek. De hagyjuk az ostoba beszédet! Gyerünk tovább, Minnehaha!

Noha a Csendesvölgyben sem lehetett feltolni kötéllel a turistát az Űveghegy tetejére, mégis furcsa és néha szörnyű dolgok történtek ott. Az emberek idillben éltek, amely

egy hajszálon lógott az elképzelhetetlen tragédiákkal és szerencsétlenségekkel zsúfolt pokoli szakadék fölött, emberek ölték egymást természetellenes módon, lőfegyverrel — sok iszonyú dolog történt ott.

Solan Jožoval sokáig maradtunk a száraz, napsütéstől meleg fűvön, a Szélkatlan csúcsa alatt. Fejemet a földre hajtottam, száraz fűszálak között néztem a sáfrány virágait. Sütött rájuk a nap, átvilágított fehér és lila szirmaikon, rájuk vetítette a porzók és a bibe árnyékát, a sáfrányok játékosan ringatództak az illatos, enyhe szellőben, amely aznap reggel valahol messze a síkságon lecsókolta a harmatot a tavaszi virágokról.

A völgyben sziklai verebek röpködtek csiripelve, itt-ott már a mormota is füttyögetett.

Szombat volt, szép nap, az utolsó nap.

1952. III. 21., péntek, reggel 4 óra.

Szép volt az a szombat.

Délután három óra tájt lementünk a turistaházba, és Solan Jožo útközben agyonütött egy vipérát.

Az utolsó nap volt már, minden mintha hazakergetett volna. A tavasz benyomult a Csendesvölgybe, sőt furcsa, torz formában mintha már a nyár is beköszöntött volna. Vasárnaptól kezdve — legalábbis így hallottuk — bevezetik a nyári időszámítást. Ma már nevetségesen hangzik, de akkor az efféle dolog még sok gondot okozott az embereknek. Senki sem tudta, korábban vagy később kell-e fölkelnünk, egész vitakörök alakultak e titokzatos kérdés megoldására — egy szóval sok volt a gond, ez mutatta, hogy már véget ért a tél, és vissza kell térnünk a síkságra. Minden mintha hazakergetett volna. Nemcsak a nyári időszámítás, hanem más dolgok is. A vipera, a sziklai veréb, a mormota, a gyíkok, sőt Kališ Milan halványuló emléke is — és már minden rendben lett volna, már egyáltalán nem éreztem magamban a visszhangzó kiáltást: „Hol vagy, Milan, hol vagy? Gyere, és ketten leszünk!” Már kezdtem összeszedni bátorságomat, hogy visszatérjek Bratislavába, de amikor megérkeztünk a turistaházba, az ebédlőben Tretina várt rám.

Összereztem, mert nem is sejtettem, mit akar tőlem, nem emlékeztem rá, mit mondott, amikor Pogány Mišo bú-

csúzott a Csendesvölgytől, nem tudtam, mit feleltem neki, és azt sem tudtam, mit akart mondani, amikor a Csang Kai-sek-játéknál az asztalunkhoz ült, és amikor messzelátóval nézte az öt megcsalt szízt, akik kofferrel jöttek a Csendesvölgybe keresni a régi turistaházat.

— Kísasszony — mondta —, hallottam, hogy holnap vagy hétfőn hazamegy. Én is hazamegyek, ma indulok, tudja, és azért vártam, mert valamit mondani akarok magának.

— Kérem, mit akar mondani?

— Ne legyen már ilyen! Engedje meg, hogy elmondjam.

Leültem. Tretina állva maradt. Nem vette le rólam szürke szemét, úgy éreztem, azt lesi, hogyan változik az arckifejezésem.

Solan Jožo a ház előtt rendbe rakta a síket, mint mindig, lecsatolta a kandahar kötéseket, aztán a sléceket és a botokat bevitte a hálóterembe.

— Részt vett a felkelésben? — kérdezte Tretina.

— Részt vettem. Hisz egyszer már kérdezte.

— Igen, kérdeztem. Én is részt vettem benne... és tudja, sok minden történt akkor. Szeretném megkérdezni magától, nagy hibát követ-e el az, aki nem védi meg a bajtársát.

— Bizonyára nagy hibát követ el — mondtam.

— De ha nem védheti meg? Egyáltalán nem védheti meg?

— Nem tudom. Ha nem védheti meg, aligha követ el hibát.

— Ismerte Tkáčikot? Tkáčik Martint?

Elgondolkoztam, igyekeztem felidézni magamban mindazokat, akikkel a felkelés alatt találkoztam, de egyet sem találtam, aki ezt a nevet viselte volna. Tkáčik Martin?

— Nem — mondtam hosszú idő múlva. — Nem ismertem Tkáčik Martint. Miért? Ki volt?

— Éppen azt szeretném elmondani magának. Amikor a németek szétkergettek bennünket, négyen idejöttünk, a Csendesvölgybe. Velünk volt az a Tkáčik Martin. Derék, bátor fiatalember volt. Amikor már nem maradt sem ennivalónk, sem lőszerünk, Tkáčik azt mondta, hogy átmegy a Csendeshajlaton a Mezősvölgybe, mert ott partizánok voltak, és még állt a régi turistaház. Megpróbáltuk lebeszélni, sokáig huzakodtunk, de aztán Tkáčik mégis elment.

Nem nagyon figyeltem Tretinára. Nem is kérdezősködtem semmiről, alig vártam, hogy abbahagyja és elmenjen, de Tretina nagyon hosszasan és nagyon lassan beszélt.

Alig vártam, mikor jön már Solan Jožo. Akkor talán Tretina abbahagyja és elmegy. De Solan nem jött, átöltözködött a hálóteremben, Tretina meg egyre beszélt.

Negyvennégy őszén történt, egy vasárnapon, október huszonkilencedikén. Szomorú világ volt már a Csendesvölgyben, fölötte szürkés-kék az ég, a nap csak pislogott, a kövek és a sziklák holtan szürkéllettek, köztük sötéten búsult a gyalogfenyő, s az ormokat már fehérre festette a dér.

Tkáčik Martin, a derék, bátor fiatalember felfelé kapaszkodott a gyalogfenyők között, aztán a sziklákat kerülgette, látni sem lehetett, úgy kanyargott ide-oda, egymaga ment.

Az ebédlőbe vagy tíz prostějovi szőz tódult be, nagyban dicsérték a havat és a Csendesvölgyet. Tretina elhallgatott, s tanácstalanul nézett rám.

Azt mondta, menjünk ki, valahová a turistaház elé. Van időnk bőven, míg Kuna gondnok feltálalja az ebédet. Bizonyára megvárja, míg visszatér valamennyi prostějovi.

Kimentünk.

A Csendesvölgyben enyhe déli szellő duruzsolt, zúgtak a patakok és a vízesések, fehér fénnel égtek a hegyek. De csak a szemem látta ilyennek. Gondolataimban, valahol mélyen bennem sötét volt a Csendesvölgy, amilyen ősszel szokott lenni, mielőtt leesik az új hó. Száraz, aszott és barna volt a nyári nap perzselte pázsit, sok helyütt szürkén kifakult, sötétbarnák és feketék a gyalogfenyők ágai, tűleveleik komorzöldek, a hegyek gerincén és ormain az éjszakák hidegének dermesztő lehelete fehérlett. A magas, éles gerincek eltakarták a napot és kékes, hideg árnyékot vetettek a völgyre.

Tretina a turistaház közelében leült egy sima gránittömbre, én lekuporodtam a száraz gyepre, és várakozva pillantottam rá.

— Én csak azt akarom — mondta —, hogy valaki, hogy maga bebizonyítsa nekem, nem követtünk el hibát, amikor engedték elmenni magunktól azt az embert.

— De miért éppen én?

— Mert magának van a legtöbb köze hozzá... ne haragudjon, hogy így mondom, magának még több köze van hozzá, mint nekem és mindhármunknak, akik ott maradtunk fenn a gyalogfenyő bozótjában.

Tretina fölfelé mutatott, ahol a Nagyhegy alatt már szigetként tört elő a hótakaró alól a gyalogfenyő sűrűsége.

— Mindent tudni akar? — kérdezte egyszerre Tretina. — Tudja, én jót akarok magának, elmondom úgy, ahogy történt, elejétől végig.

Hirtelenében nem tudtam, mit válaszoljak, de aztán arra gondoltam, ez a Tretina talán ugyanolyan ember, mint azok, akik a Csendesvölgyben jártak. Valami nyomja a szívét, el akarja panaszolni, talán éppen nekem akarja elsírni a baját — lehet, hogy el is kezdte már azon az estén, amikor Pogány Mišo búcsúzott a Csendesvölgytől. Talán akkor nem mondhatta el, mert mindnyájan énekeltünk, és egész más dolgokról beszéltünk. Talán akkor is el akarta mondani, amikor a prostějovi szők Csang Kai-sekot játszottak, vagy akkor, amikor az öt különös sző a régi turistaházat kereste a Nagyhegy alatt. De mit is mond? Miért akar jót tenni velem?

— Mindent tudni akarok — szóltam. — Mondjon el mindent! — biztattam. — Akkor talán megkönnyebbül, és én igyekszem megmagyarázni magának a dolgokat, ha lehet. De ezen a világon az ember nem magyarázhat meg mindent, nem tud mindent úgy megmagyarázni, ahogy kellene. Ezt maga is tudja.

Tretina rám nézett szürke szemével és mosolygott, mintha ostobaságot mondtam volna.

— De tudja mit, kisasszony? — kérdezte. — Jobb lenne, ha egy kicsit feljebb mennénk. Ott mindent megmutatnék, hogyan történt.

Lassan és sokáig mentünk felfelé a fonnyadt fűvön, előttünk kék és ibolyaszínű kelyheket tártak a sáfrányvirágok, a szirmokon keresztülsütött a nap, rájuk vetítette a porzók és a bibék árnyékát. Lassan és sokáig mentünk, Tretina lassan és hosszan mondta történetét.

— Ott voltunk — mutatott a Predno csúcsa alá —, amikor a németek kifosztották a turistaházat, ott voltunk, amikor leégett, és amott, amikor harmadszor jöttek a németek a Csendesvölgybe.

Ott jártunk már a kereszt és a sír közelében, amelyet a nap már egészen kiszabadított a hótakaró alól.

Felfelé pillantottam, a gyalogfenyőbozót fölé, oda, ahol elbújtam, amikor elmenekültem a régi turistaházból, de a sziklák még láthatatlanul lapultak a síma, vastag hólepel alatt.

Sok mindent lehetett látni a Csendesvölgyben, ha az em-

ber látni tudott és akart. Nemcsak azt állapíthatta meg, hogy a völgyben szép kirándulásokat, néha abnormálisan exponált túrákat lehet tenni — mint például Pogány Mišo és Laudon generális cselekedte —, nemcsak azt, hogy a hegyoldalakon mindenfelé hó akad, és nagyszerűen lehet sízni, este pedig a turistaházban szórakozni, társasjátékot űzni és nótázgatni. A Csendesvölgyben mégvalami van.

Sokfajta, sokféle élet.

Fönn a sziklákon és a nagy köveken, ahol mindig félelem és irtózás vett erőt rajtam, mert azt hittem, kihalt, élettelen tájakon járok, még ott is sok-sok élet volt: moha és zuzmó kapaszkodott a kövekbe, a szélhordta agyagon fű és sok-sok virág sarjadt, nagyon siettek élni, amíg tartott a kurta, meleg nyár, hogy magot érleljenek, továbbplántálják az életet, kissé lejjebb gyalogfenyők viaskodtak a sziklával, még alább fenyvesek, a magas szálfák ágait megtépte az északi szél, amely kegyetlen erővel tört be a völgybe a Szélkatlan és néha a Csendeshajlat felől, még mélyebben gyönyörű fenyőerdők zöldelltek. Még másféle élet is akadt a völgyben, állatok és emberek éltek benne.

Tudtam, az élet csakis úgy lehetséges, hogy az egyik élő elpusztul, részeire bomlik, és új élő nő ki belőle. De amíg nem jártam Tretinával a partizán sírjánál, ezt a felismerést nem tudtam az emberre alkalmazni, s néha azt gondoltam, hogy a földön nem az életnek van igaza — s nemcsak igaza, hanem értelme is —, hanem valamiféle ködös és bizonytalan földöntúli életbe vetett hitnek.

Az ember meghal, s hogy kissé durván fejezzem ki magam, átengedi a helyét másnak. De hogy is van, ha az ember elgondolkozik saját halála fölött? Rendben van, számomra valamit jelent, hogy előttem és mondjuk értem emberek haltak és halnak meg. De mi hasznom lesz belőle, ha én halok meg másokért? Semmi, legfeljebb a halálon túli életem.

— Nem szabad ilyen önzőnek lenned, Florigera — mondta egyszer Kališ Milan. — Csak nagyon önző ember gondolkozhatik így, tehet fel magában ilyen furcsa kérdéseket. Ha megérted, hogy előtted és érted mások haltak meg, lásd be, hogy ugyanaz a kötelességed neked is. Talán kellemetlen és fájdalmas belátni ezt, de minden hit nagyon fájdalmas, egy idő múltán az ember bizonyos tökéletességet ér el e tekintetben is, hisz abban, hogy ideiglenes és halálon túli élete

mások életének az éltető talaja. Azoké, akik utána megmaradnak és következnek. Az ember örüljön annak, hogy híd lehet, amelyen az emberek tovább haladnak az emberi jövőbe.

— De nagyon soká tart, Milan, míg az ember ezt belátja, és örül neki.

— Talán nem is olyan soká. Talán a mostani háború után sokan így hisznek majd a halálon túli életben. Eddig az ember azt hitte, ha meghal, még a túlvilági élet várja. A tulajdonképpeni, legsajátabb élet. De a halálon túli életet hiába keresnénk akár a mennyben, akár a pokolban. A halál utáni élet, a tied is, az enyém is azokban lesz, akik utánunk megmaradnak, utánunk következnek.

Milan rám mosolygott hunyorgó szemmel — ez a beszélgetés a Predno alatt folyt le köztünk, a Napostó partján, egy nagy kövön — és nyugodtan hozzátette:

— Bizony, Florigera, az embernek nem szabad magára gondolnia, ha segíteni akar az emberiség jövőjén.

Ez a beszélgetés kevéssel azelőtt ment végbe, hogy Milan eltávozott és többé nem tért vissza már.

Mindez ott örvénylett, kavargott bennem, amikor megálltunk a partizán sírja fölött, amelyet nyáron vagy ősszel valaki kis gyalogfenyőágakkal díszített.

Tretina tovább beszélt, s kezével mutogatta, mi hol történt.

Szavaiból, lassú, néha megismételt mondataiból kirajzolódott előttem a partizán Tkáčik Martin életének utolsó napja, halálának órái, s arra gondoltam, hogy ez az ember talán úgy halt meg, hogy hitt halálán túli létében, abban az új, személytelen halál utáni életben.

Tkáčik Milan a Csendeshajlaton át a Mezősvögybe akart menni, hogy felvegye a kapcsolatot az ottani partizánokkal. Bajtársai utána néztek, ahogy eltűnt a Csendeshajlatban. Megörültek és azt hitték, már minden rendben van. Várták visszatértét, s noha csak néhány percre tűnt el szemük elől, ezt a rövid időt is nagyon hosszúnak találták.

Aztán visszajött Tkáčik Martin, de már nem volt maga. Körülötte huszonöt német katona haladt. Lekísérték, jobban mondva lehajtották a Csendeshajlatból a völgybe, oda vezették a turistaházhoz, amelyből akkor még épen állt a kőből és betonból épített alagsor. Sokáig időztek ott.

Tretina beszélt. Én a gyalogfenyő bozótja fölött arrafelé

néztem, ahol valamikor a rejtekhelyem volt, aztán a Csendeshajlatot kerestem. Még ma is világosan látom magam előtt. Némán és irgalmatlanul nyúlt a magasba. Teteje fehéren és könnyörtelenül izzott. A Csendeshajlat mögött mindig valami veszély bujkált. Időváltozás, másféle hó, más színek, más élet — mindig valami titokzatos változás kísérte, az embert aggodással és félelemmel töltötte el. Milan nemhiába mondta, hogy veszélyes nyereg. A nyereg hajlott háta a biztonság és a bizonytalanság határa volt. Ezért rémlett oly fenyegetőnek a Csendeshajlat. Arra gondoltam, hogy Tkáčik Milan, a partizán nem vette észre a Csendeshajlat fenyegető mivoltát, ezért vágott neki az útnak. Ott fenn aztán Hitler hóhéraival találkozott.

— Az ember csak akkor ember — kavarogtak agyamban Milan szavai —, ha az életét valamivé teszi. Olyasmivé, hogy az emberek mint hídon át juthassanak el rajta keresztül az emberi jövőbe. Mi az emberi jövő? Az a kor, amikor az ember nem lesz többé gyöngé szalmaszál a természet és az emberiség vad óceánján.

Ez kavargott bennem, mialatt Tretina Tkáčikról beszélt.

— Már azt hittük — mondta, és feje szinte eltűnt vállai között —, hogy elviszik magukkal lefelé a Csendesvögybe, vagy hogy megölik a turistaháznál és otthagyják. De nem. Egyszerre megint látni lehetett őket. Idehozták. Mi meg néztük amonnan, a gyalogfenyő sűrűjéből — és féltünk. Elárult minket? Mondja meg nekem, hogyan védhettük volna meg? Hárman voltunk, egyikünk magatehetetlenül feküdt a földön, betegen, lázasan, tüdőgyulladással. A gyalogfenyők között nehezen mozog az ember. Hát mondja meg, hogyan védhettük volna meg?

— Nem — mondtam —, aligha tehették volna. Aligha menthették volna meg, de bosszút állhattak volna érte.

— Idáig hozták, a patakhoz, ehhez a fenyőfához — mondta Tretina, mintha nem is hallaná a megjegyzésemet —, tudja, egész idáig hozták. — Tretina lekapta fejéről kalapját, hátrasímtotta homlokáról sárgásbarna haját. — Ordítoztak vele. Üvöltöztek. Nem értettük, mit kérdeznek, és a választ sem hallottuk. Sőt mondhatom, mégcsak nem is láttuk, olyan sűrűn álltak körülötte a katonák. Háromszor-négyszer hallottuk a kiáltását. Ő kiáltott, jól tudtuk. Azt már nem tudom megmondani, mit csináltak vele a katonák, csak azt láttuk, hogy az egyik katona a patakhoz jött, vödörrel vizet

merített és ráöntötte Tkáčikra. Talán azért, hogy magához térjen.

Tkáčik Martint, a partizánt, halálra kínozták. Amikor a németek elmentek a patak partjáról, aláaknázták a régi turistaház épen maradt, kőből és betonból épült pincéjét, aztán elvonultak a Csendesvölgyből.

— Ezek voltak az utolsó németek. Utánuk már egy sem jött a völgybe. — Tretina arca tanácstalanságot tükrözött. — Mi pedig féltünk, érti, féltünk. Akkor is féltünk, amikor este magára hagytuk a gyalogfenyőbozótban a beteget, és a régi turistaház helyére mentünk, gondoltuk, talán maradt ott még csákány és lapát. Találtunk is, és eltemettük Tkáčikot. Én összeszedtem a fűvön a papirosokat, amiket a németek szétszórtak. Kiürítették Tkáčik zsebeit, elszedték mindenét, és amit fölöslegesnek, jelentéktelennek találtak, egyszerűen eldobták. Én összeszedtem minden papirost, ami fehéren világított a fűvön. Szegény Tkáčikot eltemettük, és amikor a háború után megint idejöttem, megtaláltam a lapátot és a csákányt. Még a vödör is itt volt. Mert tudja, mi még aznap sötéttel átkeltünk a Csendeshajlaton, a beteget is magunkkal vittük. A háború után rendbe hoztam Tkáčik sírját. Tudja, úgy volt, hogy kiássák a földből, de aztán nem bántották, itthagyták, senki sem tudta, kicsoda. Csak én tudom, és magának is csak azért...

— Megvannak az igazolványai?

— Igazolványa nem volt, csak amolyan hirtelenében firkantott igazolásokat hordott magánál, tudja, hogy ment az akkoriban, bumazskának hívtuk az ilyen papirosokat, nálam van egy régi piros notesza, meg még egy darab papír...

— De mondja, Tretina — kérdeztem —, miért mondta el nekem mindezt? Én aligha nyugtathatom meg magát, hogy nem segíthetett rajta, vagy hogy nem állhatott bosszút érte. Gyávaság volt, hogy nem tett semmit.

Tretina elég dühösen nézett rám. Szürke szemének tekintete élesen hasított belém.

— Nem lőhettünk — mondta. — Nem tehettük. Csak világítólövedékeink voltak. Féltünk. Hogyan lövöldözzön az ember, ha meg sem tud mozdulni a gyalogfenyők között? És hogy miért mondom el magának? Maga volt rá kíváncsi. Akkor este tulajdonképpen már mindent elmondtam — de akkor maguk szépen énekeltek, főleg az a fehér hajú kisasszony, aztán én is egyet-kettőt nótáztam magukkal együtt.

Legyen vidámság a házban! Maga mellett ültem... maga akkor más volt mint ma... na és... és azt gondoltam, jól teszem, ha mindezt még egyszer elmondom magának...

Tretina fürkészve nézett rám. Én összeborzongtam, nem tudtam volna okát adni, de végigfutott rajtam a hideg, pedig sütött a nap, és a Csendesvölgy fehér lánggal égett.

— Még valamim van tőle — mondta lassú szóval Tretina —, tulajdonképpen azért is mondtam el magának. Janko, a gondnok segédje csütörtökön elhozta magával, amikor azokat az urakat néztük, a furcsa szőket, akik tüstént vissza is fordultak.

Kabátja belső zsebébe nyúlt, ócska, ütött-kopott bugyeláríst húzott elő.

— Ezt is akkor találtam — mondta Tretina —, amikor összeszedtem a Tkáčik papirosait.

Tretina reszkető kézzel egy kis kerek papírdarabot nyomott a kezembe, a fényképemet. A fényképemet, amelyet magam vágtam ki ollóval köralakban, hogy beférjen apám karórájának hátsó lapja alá. Az én fényképem volt, amelyet valamikor Milannak ajándékoztam.

Kinyújtottam a kezemet, de nem sikerült megfognom a fényképet. Leesett a száraz fűbe.

Mindketten lehajoltunk érte. Tretina fölemelte és a kezembe nyomta.

Úgy éreztem magam, mintha megállt volna bennem minden élet, mintha nem volna szemem, fülem, szavam, szívem és tüdőm. Ez eltartott egy ideig, egész rövid ideig, aztán belekapaszzkodtam Tretinába, rátámaszkodtam, mert minden erőm mintha kiszállt volna belőlem, roskadozott a lábam. Aztán egyszerre többet láttam, többet hallottam, több szó ömlött belőlem, erősebben lüktetett a vérem, és mélyebben kellett lélegzenem. Láttam a halálra gyötört Kališ Milant, körülötte a körbe záruló, szörnyű, kurta szárú csizmákat, kövektől tépett, ripacsos csizmákat, láttam Milant, ahogy fekszik a Csendesvölgy földjén, amely az életet lehelte belé, és amelyből ő az életnek annyi örömét csíráztatta ki, hallottam gondolatainak áradatát, amelyben elvesztek Tretina vigasztaló szavai, és a magam beszéde, amely máskor szavakba tagolódott, most a zokogás egyetlen áradó özönében szakadt ki belőlem, halántékomon lüktetett a vér, s kicsi volt a tüdőm, olyan kicsi, hogy fulladoztam belé.

Kinyitottam ökölbe zárt kezemet. Könnyeimen keresztül

saját fekete fejem, nevető szemem olyan volt, mint a messzi, elveszett múlt kifakult árnyéka, s úgy éreztem, mintha harapófogóba szorítana a Csendesvölgy tavaszi zsidongása. Zúgtak bennem a gondolatok, mint ezüstszálból szőtt könnyű szalag húzódott végig rajtuk Kališ Milan élete, ez a jól ismert élet, messzi hegyipatakhöz hasonlatos, az ember felülről néz le a völgybe, és a patak ezüstszalagja zúg, zsidong, csobog, sziszeg, kiabál és árasztja magából a tavaszt, suhog, zuhog a hatalma és ereje, mégis csendes, csendességében az élet örökkévalósága susog. Mintha révület szállt volna rám, mozdulni sem bírtam.

Tretina gyengéden eltolt magától, karon fogott, és a turistaházba vezetett.

Mielőtt bementünk volna a házba, a patakban megmostam az arcomat, szememet.

— Hol voltál, Emma? — kérdezte Solan barátságtalanul, amikor ebédlőasztalunkhoz ültem. — Mi bajod?

Szava szinte ellenségesen csengett. Egy gondolat suhant át rajtam: a Csendesvölgy megszűnt Csendesvölgy lenni. Vége szakadt a Csendesvölgy varázsának, ide is betört a mindennapi, s talán iszonyú, magányos élet.

Szörnyű nap volt, szörnyű este és iszonyatos éjszaka.

A prostějovi sízők mulattak, búcsúztak a Csendesvölgytől, nótáztak és pengették a gitárt. A maguk dalait énekelték, behallatszott a hálóterembe, meg azokat a nótákat is, amelyeket hétfőn tőlünk tanultak. Én a hálóteremben sírtam. Solan nem tudta, mi lelt. Nagy és szép kezével fogta vállamat, és egyre azt kérdezgette, miért sírok. Amikor kisírtam magam, hallgattam.

Hosszú csend után Solan Jožo csodálkozó arcába néztem.

— Miért sírtál, Emma? — kérdezte.

— A gyűrűmet sirattam.

— De miért zokogtál annyira?

— A Csendesvölgyet sirattam, hisz nem lesz többé.

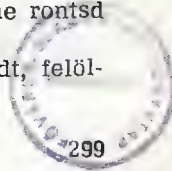
— De miért sírtál olyan keservesen és olyan sokáig?

— Nincs gyűrűm, Csendesvölgy sem lesz, és talán te sem leszel.

Solan Jožo erős és szép kezével felemelt, s amikor lefektetett aludni, így szólt:

— Aludj, Emma, aludj, és ne sírj már annyit, ne rontsd könnyekkel a szép szemedet!

Vasárnap reggel, amikor még az egész ház aludt, felöl-

tőztem, és az ebédlőbe mentem. Még korán volt, alig-alig pirkadt.

Fájt a fejem, égett a szemem a sárastól, reszkettem, annyira kínozott a magam sorsának bizonytalansága.

Az ebédlőben a tegnapi mulatság bűze terjengett, alkoholszag és cigarettafüst. Ronda, undorító bűdösség. Utálatosnak találtam Pogány valószerűtlen és gyönyörű Csendesvölgyi fényképeit, az ostoba rajzokat, a nagyfejű szőket és hegy-mászókat, a fenyőfaágakból összetákolt kereteket, a régi turistaházat ábrázoló tarka vízfestményt, utálatosnak találtam mindent. Undorodtam attól is, hogyan dobog az ebédlő padlója, ha kemény sícipőmben végigmegyek rajta.

Nem tudtam, mihez kezdjek. Cigaretára gyújtottam, és a nyitott ablakon át egy ideig kinéztem a Csendesvölgybe, amely megint szép új napra készült: vasárnapra; ma hazamennek a prostějovi szők, és a turistaház üresen marad, mert újabb csoport nem jelentkezett hosszabb tartózkodásra. Mindenütt beköszöntött már a tavasz.

Az ebédlő falán lógott a nagy mentőszekrény, benne őrizték a turistaház emlékkönyveit. Ott volt a régi könyv meg az új is. Kivettem az újat, kinyitottam a közepén, jó messze a bejegyzésektől, csak néhányan írtak bele a könyv legelején, és sokáig néztem a szép, tiszta fehér papírost. Mit írjak? Valamit kellene írni.

Lecsavartam a töltőtollam kupakját, leültem a könyvhöz. Semmi sem jutott eszembe. Pedig azt hittem, hogy mielőtt távoznám a Csendesvölgyből, könnyebb lesz olyankor írnom az emlékkönyvbe, ha magam vagyok, mintha Solan Jožo is látná, de bár akkor vasárnap reggel egyes-egyedül voltam, még sem jutott semmi az eszembe. Eredetileg valami vidámat akartam írni. De hová lettek vidám gondolataim! Nyomuk sem maradt. Csak jó idő múlva jutottak eszembe iskolai éveim, a fogalmazási órák.

Ezt írtam a turistaház emlékkönyvébe: „Kališ Milan emlékére, akit a Nagyhegy alatt — az ő Űveghegye alatt — gyilkoltak meg Hitler hóhérai 1944. október 29-én délelőtt. »Viszl a tiszta víz a széles völgyön át, hogy hallja a fenyőfák halk susogását. Zúg a patak, zúg az erdő, a szellő lengedez, hallgatja szavukat fenyőfa tövében.« — Hallgassa mindenki, aki ide téved a Csendesvölgybe! A Csendesvölgy az övé is! A Nagyhegy alatti turistaházban, 1947. április 20-án. Klaas Emília.“

Ha tudtam volna annak a dalnak a szövegét, amelyet Sališ Janka, Pogány Mišo és Klečka Števo énekelt Solan Jožóval Milan sírja fölött azon a holdfényes éjszakán, odaírtam volna, de nem tudtam, és Solan Jožótól már nem kérdezhettem meg.

Elgondolkozva néztem az írásomat, kis idő múlva becsuktam a könyvet és visszatettem a mentőszekrényre. Kimentem a házból. Harry, a szőrmók fekete kutya a küszöbön fogadott, farkát csóválta, és boldogan ugrándozott körülöttem.

— Harry! — szóltam rá.

Harry gubancos farkát csóválta, s még vadabbul ugrált.

— Harry, kedves Harry!

Harry rám emelte fekete szemét.

— Gyere, Harry! — mondtam. — Gyere!

Harry kutya velem jött.

Felfelé indultam a turistaházból, fájó tüdővel szíttam magamba a hűvös, éles reggeli levegőt — talán csak magányos ember láthatja, amit akkor láttam. A Szélkatlan, a Négyfog, a Nagyhegy, az Üveghegy és a Predno egyszerre vörös lángra gyúlt a kékes árnyék fölött, amely mintha a világ fonákján lennénk, úgy terült el a havas hegyoldalakon, amelyeken a nap melegétől itt-ott feketén bújtak elő a sziklák. Tüzes virágok bimbói voltak a hegycsúcsok, úgy lángoltak kelet felől, az emlékezés, a tisztelet tüzei Kališ Milanért, hogy felgyújtsák emlékét a Csendesvölgyben, lángra lobbantsák bennem. Még többet is láttam akkor, láttam a Csendesvölgyet minden szépségében, örömeiben és bánatában. Láttam zivatarban, amely ködbe fojtotta az életet a völgyben, villámokkal csapkodott az Üveghegy fölött, láttam a hegyek vörös ragyogással koronázott taraját, ahogy hatalmas, széles villámként kigyózott a Csendesvölgy fölött az ormokon, csúcsokon, előhegyeken, csorbákon, nyergeken és meredek sziklalejtőkön, elindult a Prednóról, lebukott a vad és meredek Laudon-csorbába — szegény Milan! —, felszökkent a Nagyhegyre, az Üveghegyre, széles kanyart vetve ereszkedett le a Csendeshajlatba, majd felkapaszkodott a Négyfogra, s rajta túl a Hátsónyergen keresztül a Szélkatlanba, láttam a Csendesvölgyet derűs ég alatt, amikor a hegyek gerincéig kékesen fehérlettek a hófödte lejtők, a gerinc feketén húzódott és kanyargott, emelkedett, felszökkent és lezuhant és ismét magasba lendült és szárnyalt, mint vastag fekete jelzés, mint vastag, vörös-fekete szalag Kališ Milan

emlékére, láttam a holdfényes éjszakákat, éreztem a mérhetetlen csendet, amelyet senki sem mer hétköznapi szóval megzavarni, még a Csendesvölgy is elfojtja visszhangját, s a csendben néztem az Üveghegyet, meredek falait, pilléreit, szurdokait, csorbáit, vápait, bordáit és szakadékait, mér földkő volt az örökkévalóság országútján, szélesen és szilárdan állt előttem az Üveghegy, mint hatalmas síremlék a halott és halálra kínoztott Kališ Milan sírja fölött, Isten és a sátán irdatlan remekműve annak a Kališ Milannak, aki halálra kínoztatta magát, hogy ezentúl senki se kínozhasson, ne gyötörhessen halálra másokat.

Álltam és magam elé néztem. A Csendesvölgyben csobogtak a jégpáncéljukat tört patakok és vízesések, sikoltva ugráltak kőről kőre, de szavuk titokzatosan csengett, csendesen, sejtelmesen szólt, susogott körülöttem a déli szellő, amely valahol messzi alföldeken ébredt, illatos szellő, kiszította valahol a virágok harmatát s ringatta a sáfrányok kelyhét, amelyektől a barna és a szürke föld furcsa mintájú, fehér és lila szőnyeggé változott, aztán átvillant az agyamon, hogy Kališ Milannal együtt állok a felhők szurdoka alatt, amely meredeken, napfényes oldalakkal tör a magasba fölöttünk, a szurdok fölött, a tiszta égen lángol a nap s mi magunkba leheljük fényének finom, forró porát.

Sokáig maradtam kinn a völgyben.

Fölmentem Milan sírjához, útközben egy csokor sáfrányvirágot szedtem, odatettem a nyírfakereszt tövébe, amelyet Milan emlékére emelt a bajtársa, Tretina ács, akkor talán szívbeli jó bajtársa.

Megálltam a sír fölött, s azt mondtam csendesen:

— Nem találkozunk többé a Csendesvölgyben, Milan, de... — Aztán megtörültem szemem, mert felsírt bennem a panasz: — Hol vagy, Milan, hol vagy? Gyere, és ketten leszünk!

Reggel van már, rég felvirradt az első tavaszi nap.

1952. III. 21., péntek délelőtt.

Férjem ma visszaérkezett Bratislavából. Vele jött Taraba és Pokorný is. Egész testemben reszketek az izgalomtól. A férjem és a magam ügye hétfőn kerül az üzemi tanács elé.

Hadd legyen úgy! Hadd kerüljön napfényre, amire világosságot kell deríteni! Az én magánügyeim is! Mit jelentenek a személyes ügyeim a többi dologhoz képest?!

Péntek, este.

Férjemnek megmondtam, hogy Pekár magához hívatott, és beszéltem neki az új tervrajzról is.

Elmosolyodott és nem szólt semmit. Miért?

Semmit sem értek. Miért nem tartóztatott le Pekár? A legrosszabbat várom.

1952. III. 24., hétfő délelőtt.

Homola szállításügyi előadót ma felmentették hivatalától.

Késő este.

Fáj a fejem, és ég a szemem. Egész testemben sajgó fáradtságot érzek.

Ma volt az üzemi tanács ülése. Ott volt a férjem, én, Tretina, Taraba mérnök a 3. szakaszcsoportról és az egész üzemi tanács, ott volt Pekár, az építőigazgatóság vezetője és Lipčík anyagellátási előadó is. Arról volt szó, hogy az 5. szakaszcsoporton rendszeresen mehessen tovább a munka, s hogy Tretina vonja vissza régi és újabb pletykáit és rágalmaikat, melyek szerint férjem az oka minden rendetlenségnek és kárnak az 5. szakaszcsoporton. Más dolgokról is szó volt.

Rövid megnyitó után, amelyben Bazela csendes és nyugodt hangon sorra vette az utóbbi hónapok eseményeit, egy ideig vártam, mi lesz, aztán férjem elmondta, miért fordult az üzemi tanácshoz.

A tanács tagjai ódon, fénymázás asztal körül foglaltak helyet, ez az asztal valamikor egy nagy úri ház ebédlőjében tölthette be tisztjét, és ma furcsán festett a barakk deszkafalai között. Akiknek nem jutott hely az asztalnál, a fal mentén foglaltak helyet, székeken. Ott ült a férjem is. Én az asztalnál kaptam helyet. Tretina is.

Férjemre pillantottam. Miért hajszol bele ebbe a dologba? Miért nem lehetett az egészet másképp megoldani? Miért

kell eltűrnöm ezt az újabb megaláztatást? Sok minden nyilvánosságra kerül. Az ő dolga is, az enyém is. Miért nem lehet a férjemet visszatartani? Miért olyan kíméletlen, ha valamit el akar érni? Néztem az arcát. Hangja tisztán, keményen csengett. Valóban ennyire ki kell élezni a dolgokat, hogy elválaszthassuk egymástól, ami helyes és helytelen? Aztán ránéztem. A deszkafalon plakát volt, rajta szép, hosszú, egyenes csatorna, partján vízierőmű, a csatornával párhuzamosan folyómeder, körös-körül kétoldalt zöld mezők, és messze a látóhatár szélén hosszan húzódó hegyek. Ott valahol a hegyek közt van az Üveghegy is! Hát ennyire ki kell élezni a dolgokat? Miért nem tartóztatott le Pekár? Az asztalomban megtalálták a tervrajzot. Miért hagynak ebben a szörnyű bizonytalanságban?

— Tretina elvtárs — mondta férjem —, nem volt elégedett az 5. szakaszon folyó munkával. Azt hitte, hogy ő maga — természetesen mindazok után, amit a szakaszon már előkészítettem számára —, hogy ő maga nálam jobban elvégzi a munkát, és pedig kitértem az útjából. Be kell vallanom, itt hibát követtem el. Másban nem hibáztam. — Férjem beszélt arról, hogy nem készítették elő kellőképpen a tervrajzokat, megemlíttette, hogy át kellett dolgozni a terveket, gondoskodni kellett arról, hogy a patakáteresznek nagyobb legyen az átmérője, s hogy lejtős, nem pedig tárnás rendszerrel készüljön el, mert a Lukavica sebes és bővizű patak, ha megárad. Ezért a tervrajzot át kellett dolgozni, ki kellett egészíteni. — Szilárd meggyőződése — folytatta férjem —, hogy én az új tervrajz szerint már jóval messzebb járnék a munkával, mint Tretina elvtárs a régi tervek szerint. Máig már...

— Türelem, Tretina elvtárs, türelem, Tretina elvtárs — mondta Bazela elnök —, majd akkor beszélj, ha szót kapsz.

— ...máig már — folytatta férjem —, messzebbre jutottam volna a munkában. Mégpedig azért, mert az 5. szakaszon vezetésem alatt — Tretina elvtárs kivételével — politikailag és szakmailag minden a legjobb rendben volt, a munkafegyelem sem hagyott kívánnivalót hátra. Tretina elvtárs beavatkozott a munkámba, mégpedig nagyon alattomos módon. Az 5. szakasz dolgozói között álhíreket, mendemondákat terjesztett, aláásta jó hírnevemet, feleségemről is rágalmakat talált ki, és olyan dolgokkal hozta kapcsolatba nevét, amelyekben semmi esetre sem vétkes.

Megfájdult a fejem, mellemben aggódás reszketett. Tretina homlokába hullott, sárgásbarna hajtincsei alól nézett a férjemre, szürke szemének tekintete késéles volt, ajkát konokul összeharapta. Máskülönben Tretina szerfölött nyugtalannak látszott, egyre-másra körülnézett, mintha valakit keresne.

Férjem elmondta, mi mindent beszélt Tretina tanuk előtti róla és rólam. Felsorolta azoknak a nevét, akik mindezt tanúsíthatják, igazolhatják, hogy Tretina ártalmas beszédekkel folytatott, amelyeknek semmi más céljuk nem volt, csupán az, hogy megbontsák az 5. szakaszon a munkafegyelmet, és végeredményben komoly anyagi károkat idéztek elő.

Férjem sokáig beszélt. Tekintete sorra járt mindnyájunkon, akik ott voltunk a teremben, arcát időnként sötétre festette a vér és az indulat. Megemlítette azt is, hogy Tretina december elején nálunk járt, és kihívó megjegyzésekkel érveket próbált szerezni ellenünk.

Dermedten hallgattam, reszkettem, hogy miért beszél ilyen élesen és személyeskedőn. Mereven néztem a csillogó asztallapot és féltem. Semmiben sem láttam biztosítékát annak, hogy végeredményben nem a férjem felelős mindenért, s hogy a felelősség vele együtt engem is terhel.

— Végül, elvtársak — fejezte be szavait férjem —, azt követelem Tretina elvtárstól, hogy vádaskodásait — amennyiben egyáltalában vádaskodásnak nevezhetők — vonja vissza. Így dolgozni nem lehet, s az efféle munka és szorgoskodás eredményei most szemmel láthatók a gondjára bízott szakaszon.

Bazela elnök végigsimított szőke haján, Pekár, az építőigazgatóság vezetője kigombolta kabátját, Lipčik anyagbeszerző kíváncsian nézett rá, Tretina pedig az asztal lapjába fúrta éles tekintetét.

Férjem a deszkafalnak vetette hátát.

— Van még mondanivalód, építésvezető elvtárs? — kérdezte Bazela férjemtől.

— Nem. Egyelőre ennyi minden.

— Akkor hát tessék — mondta Bazela —, Tretina elvtárs! Már az előbb szót kértél. Tessék!

Tretina a semmibe nézett. Nem szólt. Gondolkozott. Hunyorgott szürke szemével.

— Tessék!

Tretina kissé felemelkedett a székről, kezét maga elé tette az asztalra.

— Na tessék, Tretina elvtárs! Becsületesen és nyíltan!

— Én, elvtársak — mondta kis idő múlva Tretina —, én ehhez csak annyit mondanék, hogy nekem nem tetszett, amikor az 5. szakaszon olyan emberek voltak, mint itt az építésvezető elvtárs, és az sem tetszett, hogy a felesége az igazgatóságon dolgozhatik. Hogy miért nem tetszett, azt nem tudom megmondani, de úgy hiszem, és szóval is mondom, hogy az úgynevezett értelmiségiek az országépítésnél csak az utunkban és a terhünkre vannak. — Az asztal körül nevetés csattant. — Akárki láthatja, hogy nem akaródzik dolgozniuk, egyre csak morognak és rontják a munkafegyelmet. Én hát úgy gondoltam, hogy az 5. szakaszon is jobban menne a munka, ha nem lenne ott Solan elvtárs, mert tudtuk, hogy nem ért egyet a tervrajzzal, s arra is gondoltam, hogy az egész völgyben jobban menne a munka, ha az igazgatóságon nem dolgozna olyan személy, mint Solan elvtárs felesége.

— Ne személyeskedjünk, Tretina elvtárs. Vagy ha meg tesszük, bizonyítsuk is be, amit mondunk.

Tretina aztán arról beszélt, hogy ő tulajdonképpen a dolgozók között csak kritikát gyakorolt az 5. szakasz viszonyai fölött, a legjobb szándékkal bírálta az építésvezetőt és engem. Hosszadalmasan és lassan beszélt, és ismétlésekbe bocsátkozott.

Sima, fehér arcát előntötte a veríték, az izzadság kiverte homlokát, a csöppek vékony ereken csörgedeztek le orra fölött összenőtt, busa szemöldökén. Hallottam a szavait, de hallottam azt is, ami mögöttük volt, és amiről Tretina nem beszélt. Férjem és én az útjában álltunk. Nem állhatta ki az olyan embereket, akik minden tudásukat felhasználják munkájukban, s amellett arra is időt találnak, hogy tiszta inget, tiszta blúzt húzzanak. Férjem meleg irodában üldögélt, és a szakaszra később járt ki, mint Tretina, néha gyalog ment, néha autóval, néha Manet robogón. Én meg, a felesége, ugyancsak irodában töltöttem a napot, az igazgatóságon: meleg, száraz szobában. Ezt is, azt is bárki megtehetné. Például olyan ember, mint ő. Az értelmiségiek mindig valamiben törik a fejüket. Nem akarnak úgy dolgozni, ahogy kell. Ezért kapóra jöttem neki, mert Tretina rólam többet tudott, mint a férjemről, sőt a férjemnél is többet

tudott rólam. Talán Kališ Milantól hallotta, aki beszélt rólam bajtársainak. Ezért Tretina előbb velem próbálkozott. Meg-
érezte, hogy félek tőle. Amikor Bratislavából megérkeztünk
az építkezésre, Tretina fogadott bennünket, akkor már itt
dolgozott. Aztán egy ízben eljött hozzám és megkért, nem
szólnék-e egy-két jó szót az érdekében. Férjem könnyen se-
gíthetne rajta. Tretina pallér akart lenni. Szívesen megígér-
tem neki, s én is megkértem valamire. Hogy sohase említse
férjem előtt Tkáčik nevét. Tretina megígérte. De gyűlölt
engem. Mindig azt panaszolta — mosolygós homlokkal —
hogy neki nincs olyan szerencséje, mint férjemnek. De
ma az üzemi tanács előtt Tretina erről egy szót sem szólt.
Más dolgokat emlegetett és védekezett. Mereven nézett egy
pontot az asztal lapján. Az 5. szakaszon az átereszt állítólag
csak azért van olyan kétségbeejtő állapotban, mert férjem
az új tervrajz szerint akarta felépíteni. Ezért áll a munka,
ezért mentek tönkre a motorok — és mindenért a férjem
felelős, mert télen, kényes és válságos időben akarta fel-
építeni az átereszt. Őt terheli a felelősség, ezért semmi joga,
hogy tovább dolgozzék az építkezésen. Sem itt, sem másutt.
Aztán Tretina rám kerítette a sort.

— Ami pedig Solanné elvtársat illeti — mondta és kezével
végigsimított homlokán —, nem hallgathatom el, hogy már
a múltja sem kifogástalan. A múltja nem ad neki jogot —
most is ezt állítom — hogy köztünk dolgozzék, és nemcsak
nálunk... Ezt bizonyítja, hogy visszatartotta és eldugta
a kijavított tervrajzot, és ezáltal tulajdonképpen lehetetlen-
né tette... vagyis ő a hibás abban, hogy az 5. szakaszon
nem folytatódhatott úgy a munka...

— Azt a dolgot ne emlegesd, Tretina elvtárs — szakította
félbe Pekár —, abban másoknak a keze volt.

Tretina izzadt arca elsápadt, én megdermedtem a hirtelen
meglepetéstől.

— Ez minden, Tretina elvtárs? — kérdezte Bazela.

Tretina nem szólt. Zsebkendőjével törölgette izzadt hom-
lokát.

— Ez minden, Tretina elvtárs?

Az ülésteremben csend volt.

— Hát tessék! Solan elvtársnő!

Férjem felém fordította indulatos arcát. Nem tudom, rám
haragudott-e vagy az egész társaságra körülöttünk. Arca
haragot és enyhe fennhéjázást tükrözött.

Tretina nem ismert kíméletet! Mellemet félelem szorongatta. Hát jól van! Legyen úgy, ahogy akarja!

— Tessék, Solan elvtársnő!

— Szeretném tudni — mondtam —, mire célzott Tretina elvtárs a múltammal kapcsolatban. Honnan ismer, és hol találkoztunk először?

Tretina nem szólt. Hiába vártam pár pillanatig a válaszát.

— Tretina elvtárs azt beszélte rólam, hogy én okoztam bajtársának, Tkáčik Martinnak a halálát. Ez a név csak ál-név, a valóságban egy bizonyos Kališ Milanról van szó. Kališ Milant magam is jól ismertem. De mondja meg, Tretina elvtárs, vele együtt voltam-e a felkelésben?!

Tretina nem válaszolt, csak az asztalt nézte.

— Tretina elvtárs ilyet nem állíthat, mert az hazugság lenne. Hogyan okozhattam tehát bajtársának a halálát, amikor egyáltalán nem voltam vele együtt a felkelésben?

— Üzenetet küldtél neki, Solan elvtársnő — ugrott a szavamba Tretina, és rám villantotta szürke szemét.

— Üzenetet? — Ereimben megfagyott a vér. Magamon éreztem férjem tekintetét és mindazokét, akik az asztal körül ültek. — Milyen üzenetet?

— Hogy menjen érted a Mezősvölgybe!

— Én?

— Igen, te! Amikor megkapta az üzenetedet, elment. Ha nincs az az üzenet...

— És ki adta oda neki az üzenetet?

— Én, illetve... — Tretina kis ideig habozott. — Én magam. Én adtam oda neki. Itt van...

Tretina arca vérvörösre gyúlt.

Mindnyájan kíváncsian néztünk rá, ahogy reszkető kézzel egy ócska piros noteszt húzott elő a zsebéből, és különféle iratok közül egy vékony papírcsíkot keresett elő.

— Hát ez micsoda? — Az asztal sima lapján eléem csúsztatta a papirosszeletet. — Ehhez mit szólsz, elvtársnő?

Kínzó fájdalom hasított belém, szememet mintha parázs perzselné. A vékony papiroson saját kezem írásával ez állt: „Hol vagy, M., hol vagy? Gyere, és ketten leszünk! A Csendeshajlaton át a Mezősvölgybe megyek. F.” Ültem a széken, de meg kellett kapaszkodnom az asztal szélében, mert átsuhant bennem a Csendesvölgy visszhangja, amely mintha Milan hangján sírt volna fel: „Hol vagy, Milan, hol vagy? Gyere, és ketten leszünk!” A fülledt levegőjű, korhadt fától

fojtó szagú, poros ülésteremben, a megsűrűsödő alkonyatban a Csendesvölgy sikongott bennem Milan hangján: „Tolvaj és zshivány vagy, Florigera! Tolvaj és zshivány! Sok mindent ellopsz tőlem, magad sem tudod, mi mindent, ellopod a két szép lábadat, ezt a két karcsú oltári gyertyát, ellopod tőlem a szép testedet és egész magadat. Mindent elloptál tőlem, és már nem maradt semmim!”

— Mit szólsz ehhez, elvtársnő? — Tretina izzadt homloka mintha mosolygott volna. — Nos?

Ott az ülésteremben elárasztott a Csendesvölgy, elárasztott Milan életének bús estéje. Mint fullasztó ár öntött el Tretina aljassága. Kiszáradt a könnyem, harag fakadt helyette.

— Mit szólsz ehhez, Solan elvtársnő?

— Aljas vagy, Tretina elvtárs! — rivalltam rá. — Milan megtalálta, vagy az is lehet, hogy te találtad meg ezt az üzenetet, az én úgynevezett üzenetemet, amelyet kétségbeesésemben írtam, amikor a Csendesvölgyben Milanra vártam. Talán te találtad meg. Te adtad oda Milannak és hagytad, hogy Kališ Milan átkeljen a Csendeshajlaton, bár tudtad, hogy veszély les rá. Hagytad, hogy egymaga menjen, világítótűtényekkel, Tretina elvtárs. Ugye, így volt? Talán így volt, Tretina elvtárs. És amikor a Csendesvölgyben Milan sírja fölött kisírtam magam a válladon, talán arra gondoltál — én is őszintén beszélek, Tretina elvtárs —, talán arra gondoltál, hogy veled maradok a Csendesvölgyben. Mérhetetlen aljasság és bitangság tőled, hogy ezeket a dolgokat nem küldted el Kališ Milan szüleinek. Őrizgettél minden papirost, hogy visszaélj vele, a magad önző céljai érdekében visszaélj egy rég halott emberrel. Ember ilyet nem tesz, ez nem méltó emberhez, aki köztünk dolgozhatna, képességei szerint, mint a többiek mind. Visszaéltél a halott Kališsal. Kališ Milan csak a te számodra pihen a Csendesvölgyben, szülei semmit sem tudnak róla. Pedig megadtam neked a címüket. Visszaéltél vele, és visszaéltél velem is. Kihívó, rágalmazó beszédekkel rontottad a jó híreket, csak most látom, mi volt a célod!

Aztán a nagy, ódon asztalt néztem. Apró fadarabkákkal rakták ki, furcsa tekergős dísszé állt össze a berakás. Senkit sem láttam, elhomályosult a tekintetem. Még most is ködös a szemem.

Sokáig csend volt.

Aztán hallottam, hogy az üzemi tanács élénken és viharosan tárgyal az 5. szakaszcól, férjemről és Tretináról. Rólam is tárgyaltak és az eldugott tervrajzcól, amely elég hosszú ideig a férjem asztalában volt. Valaki az íróasztala fiókjába rejtette. Taraba mérnök tanúsította, hogy a férjem asztalában volt még akkor is, amikor együtt elutaztak Bratislavába. Az üzemi tanács tárgyalt Homola szállításügyi előadóról is, akinek jóvoltából a tervrajz később az én asztalomba került. Homola találta meg. A szavak csak szaggatottan, alig hallhatóan értek a tudatomig. Úgy zuhogott rám az egész, mint magasból ömlő, izzó kavicsáradat. Homola? Brtko raktár-előadó? Más dolgok? Még más emberek is? Vrba mérnök? Megint Homola és Brtko? A rendőrség? Vizsgálat? Építőanyagok eltulajdonítása? A szobába beszüremelő napfény vékony pásztájára és a fölötte kavargó porra néztem.

— Homola a bűnös, elvtársak — kiáltotta hirtelen Tretina —, ő kényszerített, hogy védelmezsem a hibás tervrajzot, azt hitte, akkor nyugodtan tovább árusíthatja a cementet... én meg... én nem tudtam róla... nem tudtam semmiről... de úgy kellett beszélnem, ahogy Homola parancsolta... beszélnem kellett, mert fenyegetett... azzal fenyegetett, hogy kitétetí a szűrőmet, nem tűrhetnek a szakaszon olyan ostoba, öntudatlan embert, amilyen én vagyok... azt kellett mondanom, hogy a mérnök hlába veszi fel a fizetését, semmi hasznát sem látjuk... és Homola a nyakamba varrta a szakasz gondját, mert azt akarta... és Solan elvtársnő...

Mikor felálltam, Tretina elhallgatott. Csendesesen ült, arca sápadt volt, szeme pislogott és a semmibe meredt. Elhallgattak a többiek is. Taraba mérnök felém fordította sápadt, fiatal, részvevő arcát.

— Elvtársak — mondtam csendesesen —, nekem már nincs keresnivalóm ezen a gyűlésen. Valószínűleg mindnyájan tudják, kinek van igaza közülünk. Ne haragudjanak, hogy talán a kelleténél többet mondtam, és hogy egyes dolgokat eltúloztam. Amit most mondok, elsősorban Tretina elvtársat érinti. Többet mondtam, amikor védekezni kényszerültem ellene, többet mondtam, mint kellett volna. Nem akarom, hogy Tretina elvtárs engem bármiért is megkövessen. Hadd mondjam meg helyette, hogy hagyják őt tovább dolgozni. Így volna helyes, mert Tretina elvtárs nem saját akaratából cselekedett. Férjemet megkérném — ha megengedik, itt

ezen a helyen —, hogy tőle telhetőleg segítsen Tretina elvtársnak. Nem Tretina elvtársról van szó, nem is a férjemről és rólam sem. Az 5. szakaszból van szó. Hiszek abban, hogy férjem segít az egykori munkahelyén.

Aztán elmentem.

1952. III. 25., kedd, éjfél után.

Férjem Bazelával együtt jött haza. Bazela elhozta nekem Kališ Milan régi piros noteszát és a magam írásos üzenetét. Szótlatlanul letette elém az asztalra.

— Isztok egy teát? — kérdeztem.

Értetlenül meredtek rám.

Teát főztem, odaállítottam mellé a szilveszterről maradt rumos üveget.

Aztán beszélgetni kezdtünk Vrbáról, Brtkóról, Homoláról és Tretináról.

— Tretina nem rossz ember — mondta Bazela —, bizony nem. Ismerem. Brtko és Homola vitte rossz útra, furcsa dolgokba keveredtek. De mi készítette Tretinát akkora ostobaságra, hogy előszedte ezeket a dolgokat? — Bazela Milan noteszára pillantott. — Mi készítette rá?

— Talán a túlságos merészség — mondtam. — Nagyon is bízott magában, és azt hitte, hogy megijedek tőle. Igaz, megijedtem. Nem tagadhatom. De Tretina hazudott. Azt mondta, hogy ezt az üzenetet ő adta oda Kališ Milannak. Ez nem igaz. Milan valószínűleg maga bukkant rá. Tretina nem találhatta meg.

Férjem a félig üres csészéket teletöltötte rummal.

— Jó volt — mondta —, hogy aztán Tretina mindent elmondott Vrbáról, Homoláról, Brtkóról és a többiekről.

— Jócskán összeszűrték a levelet. — Bazela egészséges arcán mosoly suhant át. — Aztán alaposan belegabalyodtak. De hogy is volt azzal a tervrajzzal? Az asztalodba dugták?

— Egy napon az asztalomban találtam. — Férjem kóstolt a teából. — Akkor kértelek meg, Emma, hogy nézz utána, megérkezett-e már a kijavított és kiegészített tervrajz. Megijedtem, de azonnal megmutattam az iratokat Tarabának, aki véletlenül a szobámban volt. Nem tudom, mi volt a céljuk. Mind a kettőnket be akartak feketíteni. — Könnyed mosolyt vettem észre férjem arcán. — Végül ők sem tudták, hova tekeredjenek, akárcsak Tretina, mert már nyilvánvaló volt,

hogy Homola és Brtko kezén elsikkad az építőanyag. Feketéznek vele. Beszéltem Pekárral, és Pekár azt mondta, hagyjam az asztalomban az átdolgozott tervrajzot. Várni kell. Amikor Bratislavában jártam, a tervrajz eltűnt — Homola a te asztalodból húzta elő, Emma. Végre megtalálta!

Elneveltük magunkat.

— Furcsa emberek — mondta Bazela. — Ostoba emberek. Kupeckedtek az építőanyaggal. Képzeld csak, elvtársnő! Eladták a fát, vasat, cementet, más anyagokat. És zavarták a vizet, hogy rajta ne kapják őket. Erre kellett nekik Tretina.

— De Tretina valóban csak a vizet zavarta — vetettem el —, talán semmi haszna sem volt belőle.

— Persze hogy nem volt. — Bazela végigsimított akaratos haján. — Tretina valamiféle meggyőződésből csinálta. Azt hitte, politikai babérokat arat, ha uszítani fog ellenetek. Kíváncsi vagyok, most majd mihez kezd.

Aztán összevissza beszéltünk más emberekről is, más dolgokról. Szó esett a rossz tervrajzról, a helyrehozásáról, arról, hogy mi történt volna, ha Tretina továbbra is a régi tervezet szerint építi az átereszt, meg arról, hogyan használták fel Tretinát politikai kártevésre. Rákényszerítették, hogy védelmezze a rossz tervrajzot, megrágalmazzon engem és a férjemet — csakis azért, hogy a cinkosai zavartalanul feketézhessenek az építőanyaggal. Tretinának fejébe szállt a siker, egyre több gondot vett a nyakába, nem bánta, mit csinál Homola és Brtko, a két gazember meg buzgón tolt az előtérbe Tretinát. Az ám, Tretina mellett könnyebben lopkodhatták az építőanyagot. Ezért nem adhattak igazat a férjemnek, aki mindig keresztüllátott mesterkedéseiken. Beszéltünk a gépgyár szerelőcsarnokáról is, ahol a hó terhe alatt megrokkant a tető, Bazela a lakások dolgára terelte a szót, megemlítette, hogy Tretinának is lakás kéne, együtt élhetne a családjával és unalmában nem törné a fejét azon, hogyan árthatna másoknak, na meg jól jönne a lakás nekünk is, sőt Bazelának is. Beszélt Bazela a csapatáról, aztán megemléztünk az üzemi klubot, amelynek igazán rossz helye van a barakkban, azt is mondtuk, hogy megmozgatjuk a kiseréti ócska kastély meg a gyerekjátszótér dolgát, hogy már májusban készen álljon mind a kettő, beszéltünk a magános Landekről, aki utópiákon törli a fejét, meg Košnár rezesbandájáról, férjem felhozta a műszaki utánpótlás esti isko-

lájának dolgát, Marčukot is emlegettük meg a három Stas-kát — aztán Bazelának mennie kellett: indult az éjjeli vonat.

— Nem is tudtam, elvtársnő — mondta búcsúzóul —, hogy ilyen kemény természetű vagy. — Új baretsapkája nem akart megmaradni kemény göndör haján, állandóan csak a fejébe húzkodta. — Bizony nem tudtam.

— Hol voltatok üdülni, Bazela elvtárs? — kérdeztem még.

— A Mezősvölgyben.

Meglepett a válasz.

— Szép volt?

— Elég szép.

— Úgy hiszem, még jónéhány ember elmegy az 5. és a 4. szakaszcól — mondta férjem.

— Persze hogy — bólintott Bazela —, még sok minden történik itt.

Bal kezével fejéhez szorította a sapkát, jobbával lenyomta a kilincset és elment.

III. 27., csütörtök este.

Most mi lesz, Solan Emma? Az 5. szakaszon is, a 4. szakaszon is kivizsgálják a félrekezelt építőanyag dolgát. Férjem hallgat, nem beszél. Legalábbis velem nem. Úgy érzem magam, mint amikor a Mezősvölgy felől együtt keltünk át a Csendesvölgyen. Ne beszélj! Ne állj meg! Ne nézz hátra! De nekem hátra kell néznem. Nem a Mezősvölgyre, csak a Csendesvölgyre.

Nem tudom, nem követtem-e el ostobaságot. Ma levelet írtam Pogány Mišónak, hogy jöjjön el a régi társasággal együtt a Csendesvölgybe. Mi is ott leszünk április hetedikétől tizenharmadikáig.

A gondolataim egyre a Csendesvölgyben járnak. Biztosan róla gondolkozik a férjem is. Kénytelen vele, nem tehet mást.

Zúgva köszöntött be a tavasz a Csendesvölgybe, fogva tartott a Csendesvölgy, nem akart elereszteni. De nem seghettem magamon. Vissza kellett térnem Bratislavába, be kellett mennem az Exim irodájába, szembe kellett néznem Zolóval, s ráadásul pénzünk sem volt már. Solan Jožónak is indulnia kellett, bár ő még maradhatott volna. Nem akar-

tuk ráhúzni a hétfőt, azzal csak magunkat csaptuk volna be.

Vasárnap reggel kilenc óra tájt fehér, fátyolszerű páraság futotta be az eget, mintha valami óriási festő húzott volna végig az ecsetjével keletről nyugatra, és a nap a fátylon keresztül pislogott a prostějovi szőkekre, akik lassan már búcsúzkodtak a Csendesvölgytől.

Kuna gondnok, a felesége és csendes, hallgatag segédjük igen halkán, szinte lábujjhegyen jártak körülöttem, valahányszor az ebédlőben vagy a folyosón találkoztunk, mert tudták, hogy az utóbbi napokban valami történt velem, megtudhatták tőlem és Tretináról is, sőt még egyes prostějovi szőkeknél is fülébe jutott a dolog. Búcsúzkodáskor a prostějovi csoport vezetője ezt mondta:

— Kár, hogy tegnap este nem szórakozhatott velünk. De ne féljen! A Csendesvölgy erőt ad az embernek még ilyen esetekben is. Emlékszem, az egyik ismerősöm...

Nem hallottam a történetét. Néztem jólelkű, napbarnított arcát, és hagytam végighullámozni magamban a fájdalmat. A prostějovi csoport vezetője nem is sokat segített volna rajtam az ismerőse történetével, hisz csupán annyit tudott, hogy valami szörnyű élményben volt részem, hogy a Nagyhegy alatti sírban az az ember pihen, akivel elég hosszú ideig együtt éltem a Csendesvölgyben, szerettük egymást, és együtt örültünk az életnek. Egyszóval, hogy oda temették az eltűnt férjemet.

A prostějovi legalább ennyit tudott, de Jožo még ezt sem tudta. Most már tudja, de még mindig nem tud mindent.

Elbúcsúztunk, és a prostějovi szőke útra keltek. A turista-ház előtt mindegyikük dacosan felszegte fejét, úgy vágott neki a völgynek. Lépkedtek lefelé a lejtőn, és vissza-visszanéztek a hótól fehérülő hegyoldalakra. Fájt a szívük a Csendesvölgyért.

Vasárnap volt, a Csendesvölgyben is vasárnap volt, az ácsok kezében nem csattogott a szekerce, nem csengett a színlobárd. Csend volt, csak a tavasz zúgott, ahogy napról napra mind magasabbra hágott a völgyben. Ezen a csendes vasárnapi reggelen lassan belém lopakodott az érzés, hogy nem vagyok magam, legalábbis nem vagyok annyira egyedül, mint azelőtt.

Nem volt apám, sem anyám. „Senkid sincs itt — mondogatta Zolo —, azért vagy szerencsétlen, azért nem kellesz

senkinek.” Zolo szavai a magány és az elhagyatottság iszonyú érzését ébresztették bennem. Csakhogy Zolo aligha mondta ezeket a szavakat azért, hogy segísen rajtam.

Kališ Milannal egyszer arról beszélgettünk, tulajdonképpen miért is szereti az ember a földet, és Milan azt mondta: — Csupán azért, Florigera, mert a földből ered, és valaki-jét már magába fogadta a föld. Más oka is van, de ez a fő.

Nekem is volt valakim, akit magához ölelt a föld: ő volt az, Kališ Milan. Nem örültem neki, iszonyú volna ilyesminek örülni. Szomorú voltam, de ez a szomorúság a végső és soha nem sejtett, váratlan és szokatlan biztonságból fakadt. Ott az Üveghegy alatt, amely azon a vasárnap reggelen nem úgy fehérlett, mint máskor, hanem mintha fátyol takarta volna. Ott a Csendesvölgyben, amelyben lüktetett a tavasz, az új élet, a Csendesvölgyben, amely nem akart elbocsátani magától.

A turistaházban mindent elrendeztünk Kunával, feleségével és segédjével, búcsút vettünk, Kuna és csendes, hallgatólag segédje régi jó turistaházi szokás szerint kiseprűzött az ajtón, a ház előtt dacosan leszegtem a fejemet, így tett Jožo is, mindketten arra készültünk, hogy megint magunkra vegyük a síkföldi élet igáját — s isten veletek, zöld erdők, nagy hegyek, nélkülünk maradtok, Jožo nélkül, aki az utóbbi két nap alatt hallgatólag és töprengő lett, és a Kékszemű Squaw, Paloma Nigra, Florigera Montana, sőt már Minneha-ha nélkül is. Mindezek a nevek nagyon rövid életűek voltak, a legrövidebb ideig talán Minneha-ha élt, a Kacagó Víz. Jožo azóta egyszer sem szólított így.

De igaza volt, amikor azt mondta, hogy a Csendesvölgy velem jön majd. Velem jött Kališ Milan, velem jött a vörös fény, a villámfehér hó, a síkirándulások irdatlan nagy fehér lova, velem jött a kék mennybolt lobogója, az ég, amely kék volt, mint a mama új köténye, jöttek a zivatarok és a Csendesvölgy is, amely olyan volt, mint a menyasszonyi fátyol, a süvegcsukorhoz hasonlatos kemény hó, jött a patakok és a vízesések zúgása, velem jöttek az ebédlő kedvesen ostoba rajzai és a sáfrányvirágok — valóban velem jöttek, mert Solan Jožo azon a vasárnap reggelen sem feledkezett meg róluk, napbarnította erős és szép kezével egy fehér és egy lilaszínű virágot tűzött a blúzom gomblyukába, velem jött a magas és mély, messzi égbolt, velem jött a világ fonákja is, ahol az emberek mások, mint a síkságon, jött a felhők

szurdoka és fölötté Aton, a nap, velem jött fényének ki-
mondhatatlanul finom és forró pora, jött sok-sok emlék,
s velem jött az illatos szellő is, amely lesöpri a tavaszi vi-
rágokról a csillogó hajnali harmatot.

A medre pereméig kristálytiszta vízzel teli nagy patak
fehér habosan, mint megbokrosodott paripa vágtatott lefelé
a völgyben, tajtékját fröccsentette sziklákra, kövekre, csak
úgy gőzölgött a háta a nagy rohanástól. Velünk futott ő is
lefelé a síkságra.

Velem jött az egész Csendesvölgy, a Predno, a vad és
meredek Laudon-csorba, jött az Üveghegy, a Csendeshajlat,
a Négyfog, a Hátsónyereg és a Szélkatlan, jött az egész
Csendesvölgy — talán azért, mert velem jött Kališ Milan.
Velem jött a jókedvű, már csak néha-néha töprengő Jožo is.
Nem tudom, ő hogyan vitte magával a Csendesvölgyet, csak
annyit tudok, hogy egyre-másra visszanézett, akárcsak Lau-
don generális vagy Werner Stauffacher, vagy a gyújtogató,
aki azt nézi, jól ég-e háta mögött a szénapajta.

Mentem Jožo mellett, kézen fogva mentünk és közeledtünk
az erdőhöz. Gondolataimban egy rég hallott mese apró ré-
sze ringatódzott, csillogó mesecserép: Valaki feljutott
a mennyországba, csak három napig volt ott, de mire ha-
zaérkezett, már nem ismert rá senki, és ő sem ismert egy
embert sem, mert a három nap alatt a földön háromszáz
esztendő telt el.

Mi minden történhetett azalatt, nem egész két hét alatt
Bratislavában?

— Kinevetnek, Emma! — mondta Jožo.

— Kicsoda?

— Amott azok a sízők.

— Hol?

Jožo háta mögé mutatott. Én is arra fordultam. Két vásár-
napí síző meg egy lány ballagott fölfelé a Csendesvölgyben.

— Nem láttad őket?

— Nem.

— Hísz itt mentek el mellettünk, ezen az úton, még ránk
is köszöntöttek.

Aztán elneveltük magunkat és megálltunk.

Kis idő múlva továbbmentünk az illatozó erdőn, zuzmó-
szakállas fenyőfák között, lábunk puhán lépkedett a fenyő-
avartól barna földön, bozontos áfonyabokrokba botlottunk,
lehullott targallyakba, meg-megcsúsztunk az egybefonódó

gyökereken, és lábunk belesüppedt a mohavánkosokba, mentünk az erdőn, fák között és tisztásokon keresztül — az első tisztáson sáfrányok nyíltak, Jožo megint feldíszített virágokkal, sáfrányvirágot rakott a hajamba is, a következő tisztás is tele volt sáfrányokkal, Jožo újból szedett belőlük, felvirágoztatott, megint erdő következett, habos vizű patak csobogott benne, aztán megint tisztás, a tisztáson sáfrányok, ott is felvirágoztatott Jožo, már potyogtak rólam a virágok, aztán újabb tisztás következett, friss tavaszi pázsit zöldellt rajta — ott már nem láttunk sáfrányvirágot.

Minél lejjebb jutottunk, annál hatalmasabb lett körülötünk a tavasz, a sötétzöld fenyvesekben sápadtzölden világítottak a vörösfenyők, közelről láttuk, megtapogattuk a világoszöld rügyeket és leveleket, a távolban világoszöld köd terjengett, mintha mérhetetlen sok idő telt volna el a két hét alatt, amíg a Csendesvölgyben voltam. Talán csak azért gondoltam, mert már rég nem láttam ilyen szép, ködös tavaszt.

A Csendesvölgy szélén sokáig ültünk a nagy patak partján, amely egybegyűjti a Csendesvölgy három sebes hegyi patakját, sok apró csermelyét és erét. Lágyan duruzsolt a víz a bársonyos köveken, alattunk sápadtan zöldellt a friss pázsit, fejünk fölött fakadó rügyeit ringatta egy vén rekettyefűz.

Jožónak megmutattam a szélesen terpeszkedő valaskai páskomot és elmondtam, hogyan járatta bolondját a táncos kedvű Luca egykor Gaškóval, a teherhordóval.

Nevettünk rajta, aztán sokáig ültünk a vastag derekú, vén rekettyefűz alatt, néztük a vízmarta nagy, kerek, szürke köveket, néztük a követ és a vizet, és játszadoztunk, mintha még egész kis gyerekek lennénk. A víz futott lefelé a kő alatt és a kő körül, mi ketten meg egyszerre elindultunk, Jožo is, én is, nem mozdultunk, mégis futottunk vissza a Csendesvölgybe. A nagy patakban állt a víz, mi a kövön felfelé futottunk a völgybe, velünk futott a zsenge tavaszi fű, a göcsörtös vén fűzfa. Csak akkor hagytam abba ezt a kedves és szívszorongó játékot, amikor Jožo hosszabb beszédbe kezdett.

— Azt mondtad, Emma — szólt —, hogy bizonyos felelősségem van irántad, és tenéked is irántam, s ezenfelül olyasmit is elárultál nekem, amire nem voltam kíváncsi és nem akartam kíváncsi lenni. Tudom, azért tetted, mert fe-

lelősséget érzel irántam. Ez szép tőled, Emma, de ne kívánd...

— Nem kívánok én semmit — mondtam Jožónak —, amit mondtam, nem azért mondtam, hogy valamit kívánjak érte. Csak azért beszéltem, mert barátomat akartam látni benned.

Jožo apró szemes, szürke, száraz kavicsokat dobált a vízbe. Fekete hajának egy tincse napbarnított homlokába lógott.

— Attól tartok — folytattam —, hogy ez, sajnos, lehetetlen. Csak az lehetséges, hogy ne érezzek felelősséget irántad, ne mondjak neked semmit, és az asszonyod legyek — vagy felelősséget érzek irántad, megmondok mindent, és nem leszek semmid sem. Ez a férfi és a nő tragédiája, s talán ezért gondolkozik a férfi néha másképp, mint az asszony, ezért van köztük különbség.

Olyan különbség, amilyen köztem és Zolo között volt.

Aztán sokáig hallgattam, néztem a futó vizet, vitettem magam visszafelé a Csendesvölgybe, és sáfrányvirágokat szórtam a patakba. Sok virágom volt. Úsztak a vizen, siettek a síkság felé.

— Amit most mondtál, Emma — szólalt meg egy idő múlva Jožo —, az nagy igazság, de kissé régi igazság. Úgy hiszem, tulajdonképpen a rég múlt idők csökevénye. Te nő vagy. Kiben lássam a barátomat, ha nem benned? Abban az emberben, aki odafönn a Csendesvölgyben valamit felgyújtott bennem? Sok mindent felgyújtottál bennem, Emma. Az emberek érezzenek felelősséget egymás iránt. Én felelősséget érzek irántad, Emma, és ha akarod, érezni fogom továbbra is... és elveszlek téged úgy, ahogy vagy, Csendesvölgyestül és mindazzal együtt, ami ott történt. Még azzal az elveszett gyűrűvel is, amely a Sátánkőve alatt pihen. Nem fontos, ami eddig volt, Emma, ami pedig lesz, az jó lesz.

Aztán Jožo ujjait hajamba fúrta — rólam lehullottak a sáfrányvirágok, és szirmaik lilán ringtak a patak hullámain.

Akkor kellett volna elmondanom mindent, akkor kellett volna megtennem azt a nagy dolgot, amiért mindezt írom, de én nem szóltam semmit, csak megragadtam Jožo nagy és szép, naptól barna kezét, amelyben minden reggel sáfrányvirágokat hozott. Talán elkopott már a szívem, talán már akkor is viseltes volt, azért nem vettem erőt magamon, és vétettem Jožo ellen.

Ott a vén rekettyefűz alatt, a valaskai határban, ott kellett volna elmondanom mindent magamról, de nem tudtam. Féltem. Talán késő is már, hogy most mindent el akarok mondani, de későn is jobb, mint soha. De mindent elmondok ott neki, még sok minden mást is, ha majd elmegyünk a Csendesvölgybe.

Aztán sokáig csendben ültünk a vén rekettyefűz alatt, fejünk fölött a szellőben ringatóztak a feslő rügyek, de végül föl kellett állnunk és tovább kellett mennünk, le a síkságra.

— Az embernek e tekintetben is meg kell változnia, és meg fog változni — mondta még Solan Jožo —, mert én ebben látom az embernek ember iránt meglévő kötelességét. Az élő emberek iránti kötelességét. Nagyon nehéz kötelesség, de nélküle nem élhetünk együtt egymással. Azt jelenti ez a kötelesség, hogy lemondunk az önzésről, ez az egyetlen út, amelyen jobbra tehetjük az embert.

Mentünk lefelé a síkságra. Akkor eszembe jutott Kališ Milan, aki egyszer azt mondta, hogy az embernek az élet és a halál kérdéseiben le kell mondania az önzésről, és éreznie kell kötelességét mindazok iránt, akik utána megmaradnak és következnek. Ezt a kötelességét még saját élete árán is teljesítenie kell. Legyen híd az emberi jövőndőbe.

Akkor harcoltam magammal, de most látom, hogy én még ahhoz sem voltam elég bátor, hogy híd legyek az emberi jelenbe. Jožoval mentem, és csak a kezét fogtam, a virághozó kezét.

Amikor megérkeztünk Valaskába, az út mentén sárga kislilákat láttunk, ünneplőbe öltözött kislány terelte őket, kezében zöld leveles suhogó vesszővel, sárga kiscsibéket láttunk, apró fekete és fehér báránkákat, a gyerekek ránk kiabáltak: „Négerek jöttek Afrikából!” A kék égbolt háttérén rózsaszínűre festett haranglábat láttunk, messze-messze a hegygerincek és az ormok kék árnyképét, elfelé futó szürkésbarna szántókat és zölden zsendülő őszi vetést, a látóhatár fölött fehér báránypelleteket az égen — mindez olyan volt, mintha mosolygó képű postás egyszerre vagy tíz képes levelezőlapot tett volna elénk, amelyekről a virágvasárnap csendes tavaszi igézete köszönti a húsvétot.

Vasárnap este megérkeztünk a piszkos és poros fővárosba, és hétfőn reggel kilenc óra tájt Zolo rám telefonált, hogy menjek az irodájába.

Mentem.

Zolo barna irodájában mindig nagy csend volt, falait kárpit, padlóját vastag szőnyeg burkolta; a szoba szagos meleggel fogadott. A melegnek szőnyegszaga, fa- és bőrszaga, lakkszaga volt.

Zolo öblös bőrfotelban ült. Felállt és hellyel kínált.

— Köszönöm.

— Miért nem ülsz le, Emma?

— Nem ülök!

— Hogy lesültél! Nagyszerű... — Zolo egy Camel cigarettára gyújtott. — Nagyszerűen lesültél!

Zolót egyszerre másnak láttam, más volt, mint amilyen lenni szokott. Szeme vizenyős, keze téstás, simára borotvált arcán bizonytalan mosoly játszott, mintha zavarát vagy aggodalmát igyekezne leplezni.

— Gratulálok, Zolo!

— Mihez?

— Az esküvődhöz.

Zolo elsápadt, pillantása hirtelen vállig barna bal kezemre esett.

— Gratulálok, Zolo! — mondtam olyan nyugodtan, ahogy csak bírtam. — A Csendesvölgyben megkaptuk a házassági értesítéset.

— Nem lett belőle semmi, Emma. Ül le! — mutatott az egyik öblös karosszékre. — Ül le és...

— Abból sem lesz már semmi — mondtam és kimentem Zolo csendes irodájából.

Attól fogva nem beszéltem többet dr. Balla Zoltánnal, az Exim cégjegyzőjével. A könyveimet sem adta vissza, amelyeket magával vitt az állomásról, amikor elváltunk. Nem-sokára — talán két nap múlva — az Eximben felmondtam az állásomat.

Aztán éltem, ahogy lehetett, tanultam, dolgoztam, férjhez mentem, és amikor közel két esztendeje Bratislavából ideköltöztünk, ebbe a völgybe, úgy örültem, mint a kisgyerek, bár Zolónak már rég híre sem volt Bratislavában.

Szép, meleg tavasz van. Jólesik a munka. Úgy hiszem, a férjemnek is. De csendesen élünk egymás mellett. Ket-
tőnk között maradt Tretina és Tkáčik, Kališ Milan.

Ilyen hát életem három hegyvonulata. Az egyik szürkés-
kék, a háborús évekből való, a másik égszínkék, a negyven-
hetes évi, a harmadik pedig, a mostani az a hegygerinc,
amelyen nehéz végigmenni. De messze látni róla. Szép ki-
látás nyílik a mi völgyünkre, amelyben egyre szélesebben
terpeszkednek az új gépgyár műhelycsarnokai, fehérén, pi-
rostetősén mind magasabbra emelkednek a lakóházak, szür-
kélnek a megbolygatott kavicsos folyópartok, s a vízepít-
kezések mind mélyebbre marnak a földbe; a völgy két
oldalán halmok hullámszanak, a bal parton a Skalná, jobbol-
dalt a Hradovica, a folyó meg hiába folyik, egyre folyik,
de már nem sokáig folyik, elég sokat folyt hiába, amióta
az ördög vénasszonyt fogott az ekéjébe és kiszántotta
a medrét. Messzire húzta a barázdát, egész föl a Csendes-
völgyig, a Predno, az Üveghegy, a Négyfog, a Szélkatlan
tövéig. Szép kilátás nyílik mostani utamról a zsivajgó világ-
ra, a nyughatatlan kotrógépek, talajnyesők, daruk, felvo-
nók, forgó betonkeverők, futkosó csillék, sípoló apró moz-
donyok, billenő teherautók, duruzsoló légsűrítők, fúrók és
légkalapácsok zajos tavaszi világára, az építőanyag, téglá,
cement, deszka és vas, előregyártott épületelemek, idom-
téglák, betongerendák, vaskarók világára, amelyet megara-
nyoz a tavaszi napfény. Robbanások dörögnek. Aknászok
bolygatják a köves hegyoldalt, mélyen belevágják a vasúti
pályát és az országutat.

Szép látvány a három Staska is, ahogy kék Manet robo-
gójukat duruzsoltatják apjuk udvarán. Katka, Bazela fele-
sége még mindig Nagyréten lakik az édesapjánál, ott lakik
Bazela is, vonattal jár haza. De állítólag motorkerékpárt
akar vásárolni, hogy a pótülésen furikázhassa magával Kat-
kát.

Sok az ember a völgyünkben. Fiatalok is, öregek is. Lá-
nyok, asszonyok, legények és férfiak. Dolgoznak, elutaznak
tavaszi üdülésre, és megtérnek az üdülésről. Szombaton
üdülésre utazik Landek is, a baggeros. Nem tudom, hova
megy. Talán ott is az utópián törí majd a fejét. Nem egy szép
barnára sült arc mögött látni vélem az üvegfényű havas lej-

tőket és hegyoldalakat, hegyvápákat és katlanokat, szurdokokat és szélfúttá völgyeket, amelyek fölött fehér lángot gyújt a tavaszi nap. Az arcok alatt kék ing — kék, mint a mama új köténye, mint az égbolt a Csendesvölgy felett.

Három hegyvonulat, és köztük völgy az idő!

Nagy mester az idő. Most minden fáj, de ez a fájdalom is elmúlik. Az idő egyaránt tud sebezni és gyógyítani. Aztán meg mi egy emberélet, egy ember ideje az egész emberiség előttünk álló végtelenségéhez képest?

Sok minden fájt életem első hegyi tűzijátékában, és sok minden fájt a másodikban is. Mindez elmúlt. Elmúlik az is, ami ma fáj. Az idő sebez, az idő gyógyítani is tud. És legfőképpen fut, rohan, mint a Csendesvölgy habos vizű patakjai.

Elmúltak a háborús évek, elmúlt a negyvenhetes esztendő, elmúlt negyvennyolc, negyvenkilenc, ötven és ötvenegy is, most már elég régóta ezerkilencszázötvenkettőt írunk.

Ma reggel felé furcsa, de szép álmom volt.

A Predno alatt, egy tág hegykatlanban tengerszem volt. Róla álmodtam. Napostó! Ez a neve. Különös név. Nemcsak napos, fényes szokott lenni, sok mindenféle képe van. Zöld, kék, ibolya, fekete, rózsza és narancssárga — hogy milyen volt kezdetben ezen az éjszakán az álmomban, nem tudom. Csak arra emlékszem, hogy a tükre csendes volt és mélabús. Szürkén magasodott fölötte a Predno, szürkén nyúlt felfelé a Laudon-csorba is, s a gerincen szürkés-kék, fátyolos felhők kúsztak, oldalukat rózsásra csipkázta a valahol messze lenyugvó nap. Aztán a szürkés-kék és narancsszínű tengerszem egyszerre fekete és ezüstös lett, ugyanolyan ezüstös, mint egy kifényesített, ódon ezüstitálca, s ott, ahol a Predno és a Laudon-csorba tükröződött benne, fekete volt a színe, akár az éjszaka.

A Napostó partján szikla áll, nagy, hatalmas szürke és fekete szikla — ezen az éjjelen Milannal együtt ültem a nagy, hatalmas, szürke és fekete sziklán, és szótlánul néztük a tengerszemet. Ezüst színű volt, ahol a mennybolt tükröződött benne és a csillagok, a Nagy-Göncöl és a Kis-Göncöl a sarkcsillaggal, éjfeleke volt, ahol a hegygerinc fekete falai vetettek rá árnyékot. A tó szélén egy helyütt fehéren ragyogott a vízben a félhold, a tólsó végén a fekete áradatban ezüstösen látszott a vízesés, amely valahonnan a mélyből, fekete sziklákról zuhant ragyogva a víz színére.

A Csendesvölgy némaságát felterve az ezüst színű vízesés zúgása, ahogy pozdorjává zúzódott a köveken, és csendesen, lassan olvadt bele a tóba, s a Napostó ezüstösen és tisztán, hangtalanul pihent, egy hullám nem mozdult rajta, mert szellő sem motozott a légben.

Szótlanul ültem Milannal a sziklán, türelmetlenül vártam, mikor megy már el, mert félig lehunyt szemmel nagyon szomorún nézett rám, amikor megkérdeztem, miért jött és mit keres.

— Elmész már? — kérdeztem még egyszer.

— Ne félj, Florigera — mondta —, ne félj tőlem! Nem megyek el, mert nem is jöttem. Te csak képzeled, hogy itt vagyok.

Aztán kézen fogtam Milant.

— Ne ébressz — mondta —, mert aztán már sohasem altatsz el, és ha elmegyek, téged is magammal viszlek!

Csendes volt a tó ezüsfekete tükre, olyan csendes, amilyen csak egy jégtábla lehet, ha sokáig simogatta a fagy, fehérén világított a félhold a tó peremén, a csendes víztük-ről csillagok ragyogtak, és mélyen a vízbe merültek a Csen-desvölgy fölött húzódó hegygerinc fekete falai.

— Milan?

Felém fordította fejét, szemében csodálkozás égett, mint-ha sohasem látott volna.

— Te eljöttél, Milan — mondtam —, eljöttél, és ketten leszünk.

E pillanatban felsírt a Csendesvölgy, Milan hangján sírt fel.

Csak erre a hangra emlékszem, és arra, hogy a tó mélyén feküdtem, s a körülöttem hullámozó vizen keresztül nézem a félholdat. Ringatódzott a hullámozó íveken. Még ma is látni vélem azt a holdat.

Eddig szép volt az álom.

E pillanatban a Napostó vize hirtelen lefolyt, nyoma sem maradt, Milan sem volt többé, én Chvojnicában, egy hegy-aljai német faluban találtam magam, fából rótt viskóban feküdtem az ágyon, két öreg embernél, Kristéknél. Nagyon nedves volt alattam az ágy.

Az öreg Krist megállt fölöttem, állán fehér borostásan serkedt a szakáll, az öreg Kristné fogatlan száját mintha mélyen beszívta volna, s még egy kövér fiatalasszony volt mellettük, Tittelné. Fölöttem álltak és szótlanul néztek. El-

vesztek a szemem előtt, úgy éreztem magam, mintha víz mosná el őket.

Amikor lefolyt a víz, hallottam, hogy az öreg Krist azt mondja:

— Szerencséje, hogy így történt. Így könnyebb lesz neki. Ha meghal, úgy is jó, ha megél, legalább maga lesz. Egy-maga könnyebben jöhet velünk.

Ezeknél a szavaknál felébredtem. Már nappal volt, világos nappal, férjem arcát láttam magam fölött.

Talán beszéltem álmomban. De férjem nem szólt semmit. Talán örültem volna, ha megkérdi: Mit álmodtál, Minnehaha?

De nem kérdezte.

Fut az idő és vele együtt eliramlik a sebes léptű síkföldi élet. Régen volt már, hogy új nevet kaptam — ez a nevem nagyon komoly. Nem hívnak már Kékszemű Squaw-nak, sem Paloma Nigrának, sem Florigera Montanának, még Minnehahának sem. Csak Emmának. Ha úgy tetszik, Emíliának. Pontosabban Solan Jozefnének.

Fut az idő. Jožo éles vonású arca már rég megsápadt, jobb pofacsontján ismét megjelent a feltűnő fekete pont, amelyről a Csendesvölgyben egészen megfeledkeztem, hisz arcát egyre sötétebbre, feketébbre festette a napsütés. Solan Jožo ma más, mint a Csendesvölgyben volt. Mindig nagyon messzire néz maga elé, és nagyon könyörtelenül tör a közeli célokra.

Ma elküldtem Milan szüleinek mindazt, amivel Milan emlékével visszaélve Tretina ártani akart nekem. A noteszt meg egy csomó különféle papirost, levelet is írtam nekik, sokáig ültem fölötte. Nehéz levelet írni olyan dolgokról, amelyek már rég történtek, és vastagon lepi őket a mozgalmas idő.

IV. 4., péntek.

Bazela tegnap meglátogatta Vargát a kórházban. Vargát állítólag összevissza kötözték, a fejét is bebugyolálták, de már beszélni tudott Bazelával.

Senki sem tudja, ki az oka, hogy Vargának bele kellett zuhannia Tretina átereszébe. Tretina Homolára és Brtkóra hárítja a felelősséget, és azzal mentegetődzik, hogy az építkezésen nem volt elég fa. Nem volt miből biztos támaszt

ácsolni. A támasz meglazult, a fődémdeszákák sem tartottak ki. Ezért zuhant le Varga. Tretinának talán igaza is van.

Az utóbbi időben igazán sok minden történt itt a völgyünkben. Mojtónak lábát törte a daru, Gajar Jano alatt beszakadt a turanol mennyezet, Varga a munkagödörbe zuhant — mi fog még történni? Hogyan és hol kezdenek végre úgy dolgozni, hogy az emberek kölcsönösen vigyáznak egymásra?

Bánt, amit Milanról és Kristékről álmodtam. Az öreg Krist és felesége a felkelés után menedéket adtak nekem. Addig beszéltek, míg rávettek, hogy ne legyen gyerekeim Milantól. Elhívták Tittelnét, a bábát. Hogy ő majd segít rajtam. Tittelné el is jött — aztán sokáig feküdtem betegen, lázasan, kis híján belepusztultam. Most pedig egyre azt kell bizonygatnom a férjemnek, hogy én is szeretném, ha gyerekeink volnának, de nem most, mert még nincs lakásunk. Más kifogásokat is találok. Hazudnom kell. De meddig? Meddig hazudhat az ember? Meddig érheti be kis hazugságokkal, kitérő válaszokkal, hallgatással és más dolgok emlegetésével? Hisz nekem nem lehet gyermekem. Megtarthatom így a boldogságra való jogomat, megtarthatom boldog életemet férjem oldalán? Egyáltalán boldog-e ez az élet? Az utóbbi időben már nem. Azt sem tudom, lesz-e még boldog valaha. De hinni akarok benne.

Péntek, este.

— Hogy vagy, elvtársnő? — kérdezte ma Pekár és kigombolta vastag szürke kabátját, biztosan melege volt a szép tavaszi időben.

— Köszönöm, jól.

Pekár mosolygott, mintha nem hinné. Kezében ceruzát tartott, széles arcára egy kis színt lopott a tavasz. Ki szokott járni a munkaszakaszokra.

— Ne haragudj — mondta most már csendesebben —, hogy akkor behívattalak a tervrajz miatt. Kíváncsi voltam, mit csinál Homola. A vizsgálat egyébként folyik.

— Én akkor sem haragudtam. Csak nem tudtam, miről van szó. És féltem.

Pekár begombolta kabátját és kiment az irodából.

Homola már nincs köztünk, nem mondogatja többé: „Ez ideális.“ eltűnt a széles mosolya is. Brtko sincs többé, nem

ül didergősen, télikabátban, nyaka köré tekert vastag sállal a szobában. Mások is hiányoznak, mert mások is egy húron pendültek velük.

Szép tavaszi este van ma. A barakkban csend, csend van a folyosón is, nem dobognak a bakancsok, nem csapkodják az ajtókat.

Messziről, a rügyező bükkösökből, valahonnan a Skalná alól szárnykürtök szavát hozza a szél. A mindig mosolygós Adam és a mindig morcos képű Ševcec gyakorol az erdőn, nótát fújnak — nem tudom, milyen nótát, de annyi biztos, szépen fújják. A nóta végighömpölyög szép völgyünkön.

1952. IV. 5., szombat, késő este.

— Én jól tudom — mondtam ma délután a férjemnek —, hogy jó családból származol. De lásd be, sohasem érdekelt, ki volt az apád, anyád. Sohasem voltam kíváncsi rá. Arra sem, hogy mit tettél, amíg meg nem ismertelek. Csak azt kérdeztem tőled, amit magam is elmondtam. Hol tanultál, hol dolgoztál, és így tovább.

Azért mondtam ezt a férjemnek, mert csendesesen, de dühös hangon rám förmedt, hogy tulajdonképpen kicsoda vagyok, és hogyan merészelem őt ilyen dolgokba vinni. Már-mint abba, hogy segédkezzen az 5. szakaszon Tretinának.

— Te meg egyszerre kíváncsi vagy? — folytattam. — Miért vagy kíváncsi?

Férjem nehéz bakancsában, fején kalappal fel-alá járt a szobában, kezét zsebre vágta, szürke bársonykabátját kigombolta.

Zolo jutott az eszembe. Kevéssel azelőtt, hogy nélküle indultam el a Csendesvölgybe, elkérte tőlem édesanyám fényképét. Talán azért, hogy lássa, milyen volt, talán azért is, mert tudni akarta, milyen leszek majd én.

Férjem sohasem volt ilyen. Talán azért, mert még semmi sem tette próbára. Sohasem szorult körötte a hurok, mondaná Marčuk. Valahogy így mondta Mojtnak is. Pekár is ezt mondaná. De férjemet most gyötri a Csendesvölgy és mindaz, ami ott történt velem. Sohasem volt olyan, mint Zolo. De talán csak azért, mert semmit sem mondtam neki magamról. Zolo egyszerűen rejtegetett egyes ismerősei elől. Férjem ezt sohasem tette. Ellenkezőleg. Még örült is, hogy

sok tisztséget vállalok — de ma észrevettem rajta, hogy ez is nyugtalanítja. Az is, hogy sok emberrel érintkezem.

— Nem vagyok elégedett veled, Emma — mondta. Megállt és felém fordította haragos, éles vonású arcát. Hosszú volt az arca, éles és szemrehányó. Ezen az arcon rajtahagyták nyomukat a gondok, s az utóbbi időben jó néhány új ránc járult a régiekhez. — Sohasem voltam elégedett veled. Mindig kissé haragított, hogy túl sok embert ismersz, hogy túl sok a funkciód — műhelytanács, üzemi tanács, üzemi klub, és így tovább és így tovább — és hogy sok emberrel érintkezel. Az is haragított, hogy sokat tudsz az emberekről. De amit most tettél velem, ez már... Eddig nem beszéltem veled róla. Nem akartam. Gondolkoztam. De ne haragudj, nem értem. Semmit sem értek. Semmit!

— Mit nem értesz?

— A Tretinához való viszonyodat. Mondd meg, miért segítek én Tretinának? Annak az embernek, aki mást sem tett, csak ártott nekem. És annak az embernek, aki neked is ártott. Most miért segítek én neki, miért védjem meg őt attól, hogy elszenvedje a tönkretett és elhanyagolt munkája következményeit? Azt képzeled, nincs elég dolgom a magam szakaszán? A 4. szakasz is ilyen volt, amikor Vrbától átvettem. Az 5. szakaszon pedig már nemcsak arról van szó, hogy a patakáteresz elkészüljön. Más forog kockán. Az emberek nem csupán Tretinának nem hisznek. Már a munkájuk értelmében sem hisznek. Fel kell rázni, fel kell lelkesíteni őket, hogy megértsék, minden lapát kavics... Ugyan hagyjuk! — legyintett. — Úgy hiszem, az egész dolog mögött nemcsak az a Tkáčik meg a Kališ van, meg a többiek, mit tudom én, hogy hívták az izéidet... Más dolgok is vannak mögötte, Emma. Talán Tretina túl sokat tud rólad. Te meg félsz tőle. Tudom, hogy félsz. Látom rajtad.

— Nem — mondtam. — Tévedsz.

Férjem megállt előttem. Térdemen ott hevert a szvettére. Már kész. Csak össze kell varrni.

— Nem — mondtam még egyszer. — Tévedsz. Rajtad akartam segíteni, illetve nem is annyira rajtad, inkább az ügyön. Tudnod kellene — nemegyszer magad mondtad nekem —, hogy itt nem egy emberről van szó, itt az emberek és munkájuk sorsa forog kockán. Ezért kell segíteni.

Megint fel-alá kezdett járkálni a szobában. Sokáig nem szólt. Gondolkozott. Rám egyszer sem nézett. Én sorra vet-

tem a szvetter kész darabjait, levagdostam a kilógó fonalakat. Szép szvetter lesz. Meleg. Jól fest majd rajta a Nagyhegy alatti új turistaházban, jól fest majd rajta a Csendesvölgy fehér haván.

— Emlékszel a Csendeshajlatra?

Férjem megállt.

— Miért?

— Ott valamikor azt mondtad, hogy nálunk mindenütt megteremtjük a régi világ ellenkezőjét, fordítottját, ha összefogjuk értelmünket, akaratunkat, és erőnket, ha mindnyájan hozzájárulunk. Ezt ne felejtse! Hozzájárulni, segíteni! Erről van szó. Mindig erről volt szó. — Aztán nagyon halkán folytattam, nem emeltem fel tekintetemet a szvetterről. — Én tudom, mi történt. Én is megtettem a magamét. Megtettem és nagy kárát láttam. Az asszony a férfi számára legyen mindig egy kissé titok — és én már erről is lemondtam, amikor arról volt szó, hogy véget vessünk az 5. szakaszon támadt zavaroknak. Téged mélyen érintett a dolog, jól tudom. De most mutasd meg, ki vagy! Most mutasd meg, le tudod-e győzni ezt is! Most mutasd meg, hol az értelmed, az akaratod, az erőd! És valamit valamiért, Jožo. Akkor én is elmondok magamról mindent — és te dönts el, mi legyen velem. Elmondom, amit már rég el kellett volna mondanom. Már akkor, amikor azt mondtad, hogy elveszel minden Csendesvölgyestül. Légy kemény magadhoz — ez tudniillik kissé nehezebb, mint keménynek lenni másokhoz, emberekhez és tárgyakhoz — és aztán kemény lehetsz hozzám is. Mutasd meg, ki vagy!

A sötétkék, kis híján kész szvetterről felemeltem tekintetemet, férjemre néztem. Arca merev volt, pofacsontja alatt remegtek az izmok. Nedves szemében gyűlölet vert hullámkokat.

Borzongás futott végig rajtam, e pillanatban leolvastam az arcáról: Ördög vinné el a Csendesvölgyet azzal a sírral együtt, meg azzal is, aki benne fekszik!

— Ne félj! — mondtam. — Ne félj! Tretinának pedig segítened kell, mert talán nem állnád meg a helyedet az ügy és azok előtt az emberek előtt, akik még, vagy akik már nem látják munkájuk értelmét.

Így beszéltem vele, de keserű a szám íze, ha rágondolok. Kínoz, hogy beszélgetéseink során hazugság hazugságot szül. Kicsi, jelentéktelen hazugságok, de mégis hazugságok

és egyre nőnek. A kis házugságot pedig nagy és talán iszonyú lgazsággal kell jóvátenni.

Rettegek. Nagyon rettegek, s félelmemnek más oka is van. Írtam Pogánynak, és Pogány már a Csendesvölgybe készül. Ma már szombat, és levelem szerint már el kellett volna indulnunk a Csendesvölgybe. Nem mentünk. Még nem mehetünk.

Vasárnap, hajnalban.

Nemegyszer mondtam már, hogy különös teremtés az ember. Így igaz. Ha az ember valamit eltitkol egy hozzá közel álló előtt, csak valami csekélységet, és nem mondja meg neki, a tagadás, eltitkolás vágya megváltozik, megnő, hirtelen magasba szökken, mint a hegy — s ilyenkor már nehéz keresztültörni rajta. Nem mondhatok meg neki mindent magamról, most már nem, csak így próbálkozom, s talán már ezzel is elkéstem.

Az emberek között hegyek születnek és nőnek a magasba, az idő mintha egyre emelné őket magasabbra, mind magasabbra, s szélesítené a talapzatokat. Magamról tudom, magamon érzem, s érzem másokon is. Férjem és én, Mojto és Stázka, én és Tretina, Tretina és mi valamennyien. Talán ha sikerülne ledönteni ezt a hegyet, elsöpörni még akkor, amikor kicsi és gyöngé, jól élhetnénk. Talán meg is lehetne tenni. Talán egész könnyen meg lehetne tenni.

Nem tudom, miért, de fontos nekem Stázka és Mojto, meg Tretina is. Talán azért, mert hozzásegítettek, hogy megismerjem önmagam.

Jön a tavasz, forrón jön a tavasz.

Vasárnap.

Én már aligha döntöm le a hegyet férjem és magam közt. Nagyon magasra nőtt, nagyon hatalmasra. De szeretném ledönteni más emberek között. Hegylánc támad talán azzal is, ha az embernek sok mindennel meggyűlik a baja — s ezt a hegyet talán azért is kell ledönteni, hogy az embernek már ne gyűljön meg a baja. Én legalábbis így látom, de így van-e jól? Nem tudom.

Völgyünk fölött melegen árad a reggel.

Tretina átereszén már néhány napja folyik a munka. Nem is hívják másképp azt a helyet, csak Tretina átereszének. Megérkeztek az új motorok, fekete kábelt futtatnak a földön, a motorok szivattyúzzák a vizet, köpködik a gát fölött a régi mederbe. Nem azért dolgoznak, mert a férjem segít Tretinának. Tretina kénytelen volt maga elkezdeni a munkát az új tervrajz szerint, de csak ideiglenesen hagyták meg a helyén.

Forró a tavasz. Itt a mi völgyünkben már híre sincs a hónak. Ma már lepkék is rajzottak. Ahol egy kis zöld pázsitot látni, mindenütt kiütköztek a virágok. Nemcsak szerény, fehér százszorszépek, hanem sárga pitypangok is. Az égbolt irgalmatlanul kék, s az építkezéseken mindenfelé ingek kéklenek.

A forró napon szebb a fű is, az új, zsenge tavaszi fű, a friss gyeppel, amely még kisarjadhat a völgyünkben. Mert amerre kotrógépek és talajnyesők járnak, ott fű többé nem nő.

Tegnap nagyon szép és nagyon különös vasárnap volt.

Délután a heverőn feküdtem és olvastam. A másik díványon a férjem feküdt, ő is olvasott. Mindig jobb olvasni, mint beszélgetni egy haragos férjjel. Férjem ugyanerre a nézetre jutott.

Egyszerre csak motorkerékpár állt meg az ablakunk alatt. Ez sem rendkívüli dolog, már jó néhányszor megtörtént, a furcsa csak az volt, hogy kopogtattak az ajtónkon. Amikor kiszóltunk, hogy lehet, férjem unokaöccse, Gajar Janő nyitott be. Levette sapkáját, amelyet fordítva hordott, mint valamikor a motorosok, barna szemüvegét feltolta homlokára.

Leült a heverőre, amelyen feküdtem, férjem megkérdezte, hova készül vasárnap délután.

— Sehova — mondta Gajar Jano —, csak egy kissé szelőlőzni indultam, és eljöttem ide is, persze ha nem zavarlak benneteket és ha ki nem dobtok.

— Már miért dobnánk ki? — kérdezte a férjem.

— Hát úgy gondolom, vasárnap mindenki pihen, embert sem akar látni.

— Lehet — mondta a férjem —, de néha jólesik, ha az embernek önmagától van nyugta.

Gajar Jano elmosolyodott, levette gumiköpenyét, homlokáról letette barna szemüvegét.

— Hát hogyan éltek mindig? — kérdezte. — Olvasgattok? Mint rendesen. Jól teszitek. Néha a könyvnek is hasznát venni. Rajtam ugyan nem sokat segítettek a könyvek. A kellettnél többet is elolvastam, tanultam, szavamra, eleget tanultam, no és...

— ...no és most intelligens villanyszerelő lett belőled — mondta mérgesen a férjem. — Szavamra, nem tudom, helyes dolog-e ez. Az ilyen intelligens még bajba sodorhatja a villanyszerelést.

— Hogyan?

— Például úgy, hogy munka közben gondolkozik. — Férjem könyökével térdére támaszkodott, arcát tenyerébe hajtotta. — Márpedig ez nem nagyon kívánatos.

Gajar Jano kezére húzta gumiszalagos barna szemüvegét, feltolta egész a válláig, újjaival beleszántott kócos, fekete hajába és így szólt:

— Na bizony isten! Azt mondják, neked is valami zűröd volt, Jožo. Azt hittem, már itthon sem találalak.

— Ugyan hagyjátok már abba! — szoltam rájuk s intettem a férjemnek. — Megkínálhatlak egy kis teával, süteménnyel?

— Tiszta sor — bólintott rá Gajar Jano. — Ide vele, Emma!

Kimentem megfőzni a teát. Alighogy behoztam, asztalra tettem, csészékbe töltöttem és mellé toltam a süteményes tálat — még szombaton sikerült egy kis édességet sütnöm —, megint egy motorkerékpár állt meg az ablakunk előtt.

Nemsokára kopogtattak is az ajtón.

— Lehet!

Lukáč, a baggeros jött be, magával hozta Hankát, a Stázka nővérét. A lány kék ingben volt. Férjem mosolyogni kezdett, amikor üdvözöltük őket, Lukáčot kissé meglepte, hogy nem vagyunk magunk. Hellyel kínáltuk, de nem akaródzott leülnie.

— No, csak üljetek le, ha már itt vagytok! — szolt rájuk Gajar Jano. — Hana, te ide mellém, Fero meg állhat, ha úgy tartja kedve!

Lukáč nagyon lassan hámozta le magáról a gumiköpenyt, bátortalanul nézett ránk, csak úgy jajongott a féltékenység

nagy szeméből, és végül lehuppan Hanka mellé, akinek Gajar valamit sugdosott a fülébe.

— Stázka nem jön? — kérdeztem Hankától, amikor fölálltam, hogy hozzak még két teáscsészét. Lukáč Fero Hanka helyett is dühösen megjegyezte, hogy csak éppen futamodtak egyet a motorkerékpáron; a szép idő örömére, Stázka meg azt mondta, hogy otthon marad.

— Csak azt nem tudom — mondta még Gajarnak —, miért kell neked is mindig arrafelé járkálnod, amerre nekünk. Szavamra, nem tudom.

Gajar Jano ugyanígy válaszolt Lukáčnak s figyelmeztette, hogy vasárnap meg is borotválkozhatna.

— Csodálkozom rajtad, Hana, hogy fölúlsz a pótülésre egy ilyen sörtés képű mögé.

Lukáč megvakargatta borostás állás és röstelkedve meresztette rám nagy szemét.

— Tessék — mondtam —, kóstoljanak a süteményből is, Hanka, meg maga is, Ferko! Jano, egyél!

Három vendégünk megivott egy-egy csésze teát, megevett egy-két süteményt, aztán cigarettára gyújtottunk. Én, a férjem, Gajar és Lukáč. Férjem kissé mosolygott, lopva rám nézett, én vissza rá. Gajar Jano egyfelől, Lukáč másfelől igyekezett Hankához simulni, mind az öten csendben voltunk. Jó ideig ültünk szótlanul.

— Mi lelt benneteket? — förmedt ránk hirtelen Gajar. — Olyanok vagyunk, akár a gyászoló család. Miért nem beszéltek? Nincs valami torokköblítőd, Emma, hogy könnyebben lélegezzünk?

Férjem rám pillantott.

— Csak az a rum volna — mondtam.

— Add ide! Szavamra, az kell nekünk!

Hanka nem akart inni, csak a férfiaknak töltöttem, és éppen hogy a pohárkát szájukhoz emelték, amikor az ablak előtt megint felvinnyogott és lefékezett egy motorkerékpár. Egy ideig nagy hangon zakatolt, aztán elhallgatott.

Gajar Jano kinézett az ablakon.

— Na fene!

Elnevettük magunkat.

— Stázka?

— Ugyan — legyintett a férjem. — Stázkának nincs ilyen motorja. Stázka Maneton jár. Ez csak... ki is jött, Jano?

— Várjatok, majd meglátjátok!

Kis idő múlva Mojto nyitott be, lekapta fejéről a bőrcsuklyát és a barna szemüveget, felborzolta fehéres szőke haját.

Tisztességgel ránk köszöntött, Gajar Jano fogadta:

— Isten hozott, Peter! Mi az, üzemi gyűlést tartunk? Már neked is van motorod? Mióta? Na fene! És micsoda mundérba bújtál! Tyúha!

Mojto Peter szerényen állt az ajtóban és igen szerencsétlen képet vágott. Lehúzta nagy bőrkesztyűjét, sorban kezét adott mindnyájunknak, aztán le sem vetve hosszú bőrkabátját, leült a díványra Lukáč mellé.

— Tegye le a kabátját! — biztattam.

— Köszönöm. Mindjárt megyek.

— Hova megy? — kérdeztem. — Hova indul?

— Hát éppen csak... — mutatott a többi látogatóra. — ...akárcsak ezek, ni...

Aztán sokáig keresgélt, míg végre előhalászott a kabátja zsebéből egy nyúlfarknyi fésűt és megfésülködött.

— Jó, hogy nem hoztad el a Stázkát — mondta Gajar Jano. — Már nem férne el a díványon.

— Miért nem jött el Stázka? — kérdeztem én is. — Miért nem hozta magával?

— Talán nem akarta elveszteni a pótülésről — jegyezte meg a férjem. — Kár volna érte, ugye, Peter?

Mojto Peter mosolygott és úgy nézett ránk, mintha valamit számon kérnénk tőle. Hunyorogott, most vettem csak észre, hogy szeme kissé mélyen ül a homloka járma alatt.

Hoztam neki is egy csészét meg egy pohárkát. Gajar Jano tüstént teletöltötte.

— Ígyunk, emberek! — szólt a férjem. — Ha már így összetalálkoztunk, hát — egészségünkre!

— Egészségünkre! — hangoskodott Gajar Jano. — Olyan ez, akár a benzin!

— Hogyan tudják inni? — kérdeztem. — Hisz utálatos. Én nem sajnálom maguktól, de...

— Manapság nagyobb urak is ezt isszák — vélte Lukáč. — Még Tretina is. Húí, hogy beszopott tegnap! Jó dolog a rum. Egykettőre érezni a hatását, meg a következményeit is.

Nem tudom, hogy érezték magukat a vendégeink. Hanka mosolygott, egyre oldalba bökdöste Gajar Janot, hogy ne hordjon össze hetet-havat, Lukáč csendesen ült, Mojto szerényen nézegette a többieket. Már szinte tele volt velünk a szoba.

Aztán megindult a beszélgetés a futballról, csapatokról, mérkőzésekről, totózásról, tippelésről, itt már Hanka is közbeszólt, és valósággal hajba kapott a legényekkel. Végül mind a négyen előszedték a totószelvényüket, összehasonlították és tovább veszekedtek.

A négy látogató hangja egybefolyt, néha férjem is közbeszólt, hol az egyik, hol a másik volt hangosabb, röpködtek a csapatok nevei, annyira tűzbe jöttek a vitázók, hogy hol az ujjukkal, hol a kezükkel hadonászva próbálták sokszorozni igazságuk súlyát. Már nem is tudom, ki mit mondott. Nem figyeltem rájuk. Csak örültem a beszélgetésük egyöntetű áramának.

— Nekem egyesem van, neked kettesed. Neki meg iksze. — Körülbelül így beszélhettek. — Itt megint egyesem van, az ám, koma, te meg eltaláltad szarva közt a tőgyit! Akár pipára gyújthatsz a szelvényeddel. Ha a prágai Spartak nem a košicei Dinamóval játszana, hanem a malackyi Olajjal, akkor igazad lenne, no de így? Eriggy már! Úgy helyes, ahogy én írtam. Meg itt is melléfogtál! A bystricai Slovan meg a filakovói Vasas mérkőzéséről hogy lehet ilyet tippelni?! Hanka, Hanka! Fero, ide figyelj, láttad, mit tippelt Peter? Ikszet írt az otrokovicei Svít és a malackyi Olaj mellé. Ikszet! Ugyan már, Jano! Hát te mit tippeltél a Chotěboř—Semtín mérkőzésre? No, megadtad magadnak! Oda egyes való, mert a Chotěboř...

— Mojto elvtárs — kérdezte férjem —, maga ugyanúgy töltötte ki a szelvényét, mint Stázka?

Mojto értetlenül meredt előbb a papirosra, aztán a férjemre.

— Dehogyan — mondta —, a Stázkáé egész más.

— Más bizony — szólt közbe Gajar Jano —, becsület istenemre. Nem is lehet egyforma a kettőé.

— Ugyan, Jano! — szóltam rá. Nem használt, mert még valami számárságot mondott Mojtoról és Stázkáról.

Az emberek jóízűn nevettek, aztán tovább folyt a beszéd:

— Vítkovice—ATK? Egyes? Iksz? Agyonikszelted magad, Fero. Óvatos duhaj vagy, ha nem is nyersz, de biztosan üdvözlösz. Ugyan, Jano, te azt képzeled, hogy nyerni fogsz a ketteseiddel? Egy frászt! Piešťany, malackyi Olaj, otrokovicei Svít, Letná, Kladno? Ugyan menjetek, ostobaság! Egyes kell oda. Ide meg iksz!

Hirtelen vékonyka hangon egy Manet robogó vinnyogott fel az ablak alatt. Mindnyájan elhallgattak.

— Ez Stázka lesz! Becsület Istenemre! Fogadjunk!

Mojto Peter elsápadt.

Valóban Stázka volt. Az ajtóban megtorpant, és tüstént vissza akart fordulni. Suttogva kellett a lelkére beszélnem, hogy maradjon.

Férjem felállt és székkal kínálta, mert a díványon már valóban nem fért volna el, a másik heverő pedig messze van az asztaltól, a szoba túlsó oldalán.

— Iszol egy kis teát, Stázka? — kérdeztem.

— Köszönöm, nem.

— Miért nem?

Csészéért mentem.

Időközben újból fellángolt a futballról és a totóról folyó vita. A rum elfogyott, Gajar Jano szedelőzködött.

— No gyerünk! — mondta. — Ami innivaló volt, megittuk. Ti még maradjatok! Nekem sietnem kell — tette hozzá. — Úgyis utánam jöttetek. Most üres pohár mellett üldögelhettek.

Gajar Jano elment, távozott Hanka is és Lukáč — aki sokkal rokonszenvesebb, amióta Hankának teszi a szépet, és a lány miatt még Tretinával is összeveszett. Nem szerettem ezt a Lukáčot, amikor Tretinával együtt csúfot úztek Marčukból, és hagyták, hogy az öreg messze az új töltésre menjen a fiatal juharfáért.

Mojto is menni akart, de visszatartottuk. Azt mondtuk, igazán fölösleges sietnie, hisz utolsónak jött.

— Nem én jöttem utolsónak — mondta és bátorítanul Stázkára nézett, akinek megrebbent a szeme és félrekapta tekintetét, kinézett az ablakon.

Amikor elment az első három látogató, férjem kikísérte őket, azt mondta, megnézi, milyen a motorjuk. Ő is szeretne egy nagyobb motorkerékpárt. A Manet gyöngé neki.

Míg visszajött, szótlánul néztem Mojtot, és Stázkát, aki elég messze ült a legénytől. Gondolatban sorra vettem a látogatóinkat. Környékbeli emberek, egészségesek, frissek, szorgalmasak és gondtalanok. Mind ilyenek, Mojto és Stázka kivételével. Stázka pedig tegnap nagyon szép volt. Tegnap vettem észre, hogy lányból lassan asszonnyá érik.

— Nem félnek az élettől — mondtam hirtelen, mintha a gondolataimat foglalnám szavakba.

— Kicsoda, kérem? — kérdezte Mojto.

— Azok hárman. De, Peter — ne haragudjon, de ezentúl már csak így hívom magát —, vesse le végre a kabátját.

— Hogyhogy? — kérdezte bátortalanul Mojto. Felállt és lehámozta magáról ócska, kopott bőrkabátját. — Hogyhogy nem félnek az élettől? Hát vannak ma olyanok is, akik félnek?

— Vannak néhányan — mondtam. — Sőt elég sokan. Azt hiszem, maga is fél egy kicsit.

Mosolyogva bejött a férjem.

— Min nevetsz?

— A masináikon — mondta. — Mindenféleből rakták össze, de azt állítják, jól futnak.

— Nekem is olyan a motorom — mondta Mojto. — Magam javítottam, de egy ideig még kitart. Elvtársnő kérem, az imént azt mondta, hogy én félek az élettől. Miért?

— Már megint okoskodsz? — fordult hozzám a férjem.

— Egy kicsit — mondtam. — Néha nem árt. Igenis fél — mondtam Mojtnak —, mert Lukáč a motorja pótülésére ültette Hankát, talán Gajar Jano is elmegy még valakiért, de maga egyedül jött. Stázkának a Manetra kellett ülnie.

Mojtnak megrebbent a mélyen ülő szeme.

— Nem akar — mondta —, illetve... talán nem akart volna velem jönni.

— Hívtál? — ripakodott rá Stázka. — De úgyse mentem volna veled.

Felállt és azt mondta, hogy most pedig elmegy. Én megpróbáltam békítgetni, de a férjem tüstént kezét nyújtotta. Kissé meghökkentem, nem tudtam, miért üldözi ki tőlünk ezt a lányt. Stázka nem is maradt tovább.

Férjem mosolygott.

Mojto bizonytalanul nézett körül. Nem tudtam, azért jár-e fel-alá a tekintete a szobában, mert valami megtetszett neki. Hisz nincs semmink. Két dívány, asztal, könyvespolcok, székek meg egy olcsó szőnyeg. Mojto az ablak felé nézett.

Kintről hallottuk, hogy Stázka buzgón igyekszik beindítani a Manet robogót.

— Így van ez az életben — kezdtem megint bölcselkedni, hiába mosolygott rám a férjem —, nagy baj, ha az ember fél. Sok mindentől elesik.

— Nagyon bölcsen beszélsz, Emma, csak egy kissé homályosan.

— Ne nevedd ki! Szívesen beszélnék világosabban, de **valahogy** nem megy. Nem tudom kereken kimondani. Van **tudniillik** egy mese, hogy egyszer egy királyfi elment az **Üveghegyre**, hogy ott keressen feleséget magának.

— Azt a mesét ismerem — mondta Mojto. — Egyszer az iskolában olvastuk. Még emlékszem rá, hogy a feleségét egy citromban találta meg. Nincs furcsább a mesénél.

A ház előtt Stázka még mindig nyaggatta a robogót.

Férjem rám mosolygott.

— Tudja-e — kérdeztem Mojtót —, hogy volt tovább a mese? A királyfi citromba zárva hazavitte az asszonyt, de még meg sem érkezett a várába, máris kitört a háború. A királyfinak háborúba kellett mennie, feleségének meg magas tornyot épített, hogy semmi baj se érje.

— Miért mondod ezt, Emma?

— Csak azt akarom mondani, hogy az a királyfi nem félt az élettől — mondtam. — Emlékszik rá, Peter? De ez még valamit is jelent. Azt jelenti, hogy két ember az életben csak egyszer jut el az Üveghegyre. Csak egyetlenegyszer, Peter. A mesebeli Üveghegy is meghasadt és összeomlott, eltűnt, mintha sohasem lett volna.

— Micsoda mesék! — mondta férjem. — De talán...

Itt elhallgatott, elgondolkozott.

Odakint Stázka még mindig kínoztta a masináját.

— Peter — mondta férjem —, megnézhetnénk, mi baja annak a robogónak. Stázka nem tudja begyújtani.

Kimentek, velük tartottam én is.

Stázka haragtól vérvörösen keringett a robogó körül, olajos kezét zsebkendőjébe törülgette.

— Mi történt, Stázka?

Stázka dühösen nézett férjemre.

— Megengedi? Megnézzük, mi a baj.

Férjem és Mojto lehajolt a robogóhoz. Vizsgálgatták, próbálgatták, megkísérelték begyújtani, de a Manet az istenért sem gyulladt be.

— Nem a gyertyával lesz baj?

— Lehet.

— Vegyük ki.

Stázka robogójában rossz volt a gyertya. A lány tanácstalanul nézte és dühösen megjegyezte:

— Hogy a fene vinné!

— Nem segíthetünk rajta, Stázka — mondta férjem. —

Gyalog kell mennie vagy vonattal. Ha lenne mivel, hazavinném, de akkor Peter haragudna meg rám, és talán még a feleségemmel is meggyűlne a bajom. Mást hát nem tehet...

— De hisz otthon vadonatúj gyertyát tettem a motorba — siránkozott Stázka —, vadonatúj gyertyát, mielőtt elindultam ide...

Férjem a vállát vonogatta, Mojto szeme mintha mosolygott volna a homloka íve alatt.

— Annyi baj legyen, Stázka! — mondtam. — Gyere még be hozzánk! Jöjjön maga is, Peter!

Hosszas rábeszélés után bejöttek a házba, s miután egy ideig csendesen üldögéltünk, Mojto acél mérőszalagot vett elő a zsebéből, és méricskélni kezdte az ablakunkat.

— Maga meg mit csinál? — meredt rá meglepetten a férjem. Talán én sem néztem rá másképpen.

— Semmi rosszat, mérnök elvtárs. Boldogult Marčuk állítólag fiatal jávorfából virágtartót kezdett faragni az ablakukra. De nem készült el vele. Csak a fát szabdalta fel. Nemrég találkoztam Marčuknéval, ő mondta, hogy készítem el maguknak, a Stázka is biztatott... hát ezért jöttem el ma...

— Komolyan, Peter? Megcsinálja? — Megfogtam férjem kezét. — De csak akkor hagyom, hogy megcsinálja, ha Stázkát hazaviszi a pótülésen. Máskülönben nem.

— Ha fölül a motoromra...

Mojto szeme mosolyogva villant homloka íve alatt.

— Mikor csinálja meg, Peter?

— Most nincs időm — mondta —, de húsvét után meglesz.

— Jól van, Peter.

— Hisz tulajdonképpen azért is jöttem...

— ...és hazaviszi a Stázkát — mondta férjem és nevette. — Hát kellett ez magának?

Kikísértük őket a barakk elé. Stázka robogóját férjem betolta a sajátja mellé, aztán sokáig néztünk Mojto és Stázka után. Robogtak hazafelé a toldott-foldott, ócska motorkerékpáron. A motor vidáman zakatolt az úton, mint valami kiérdemesült géppuska.

Amikor visszamentünk a szobába, attól féltem, hogy most megint lefekszünk a díványra, és olvasni fogunk. De nem olvastunk, mert egy kis időre kiderült fölöttünk az ég.

— Idenézz, Emma!

Férjem kihúzta zsebéből Stázka motorjának vadonatúj gyertyáját.

— Kicseréltem. Ha majd eljön a robogójáért, add oda neki a gyertyát is!

— Ugyan eredj, Jožo!

Este moziba mentünk. Aztán éjszaka sokáig beszélgettünk mindenféléről, nagyon sokáig, majdnem reggelig. Csendesen, suttogva beszélgettünk, hogy magunk is alig hallottuk, és olyan szavakkal, amelyeket csak mi ketten értettünk.

IV. 8., kedd délelőtt.

Forró, rendkívül forró tavasz. Csupa friss zöld a völgyünk, a folyó mentén is, és messze a hegyek felé is. Zöld a fű, zöld a gyepek, zöldek a bokrok és a fák — a régi mederben is zöld volt még tegnap a víz, de mára megsárgult és hirtelen megáradt.

Kedd, este.

Gyönyörű meleg este van. Valahol a Skalná tövében Adam és Ševce szárnykürtjét fújja: „Zöld erdőben, zöld mezőben juharfa alatt kis libákat őrzött a lány, utánuk szalad, vágatva jött Janko, lova tajtékja szakadt, ránézett a libapásztor és sírva fakadt.” Nagyon szép nóta. A tavasz melegen árad el a völgyben.

Kedd, késő este.

A barakk folyosóján klabálás, ajtócsapkodás hallatszik, szöges bakancsok dobognak. Az emberek sietnek a régi töltésre és a 4. szakaszra. A régi mederben nagyon magasra emelkedett a sárga víz.

— Segíts Tretinának az 5. szakaszon! — mondtam férjemnek ma este, amikor hazaérkezett. — Nem az én kedvemért, nem is Tretináért, de az ügyért és magadért. Segíts!

Férjem fejét rázta.

— Magamnak is elég a dolgom!

— És mi lesz, ha a víz átszakítja a régi töltést? Mi lesz, ha elönti az 5. szakaszt? Még sok víz jön, sok a hó a hegyi völgyekben. Forró a tavasz, és olvad a hó. Melegek az éjsza-

kák is. Már nem fagy éjjelente. Emlékszel-e, hogyan özönlött a víz a Csendesvölgyből, amikor egyszer együtt mentünk hazafelé? Hogyan zúgott a patak Valaská fölött?

Férjem megint fejét csóválta.

— Mit jelent a vízrajzi szolgálat?

— Semmi jót. Még több víz várható. Árvíz lesz. De Tretinának segíteni — rivallt rám a férjem, amióta együtt éltünk, először ordított így rám, éles vonású arcát elöntötte a vér, és nagy keze elfehéredett, mint a halotté —, Tretinának segíteni a kutya kötelességem, és most segítenem is kell rajta, bár nem bírom...

Hangok hallatszanak a régi töltés felől. Kiáltások. Oda kell mennem. Aludni úgysem tudnék.

IV. 9, szerda reggel.

A sárga tavaszi ár majdnem elérte már a régi töltés szintjét. A szakaszokon nagy a sürgés-forgás. A régi töltésen és körülötte nyüzsögnek az emberek, teherautók és kisvasúti csillék. Az emberek hordják a követ és igyekeznek biztosítani a töltést ott, ahol leginkább veszélyeztetik a Tretina ásta gödrök. Az építőigazgatóság irodái konganak az ürességtől. Szinte senki sem ül az íróasztalnál. Mindenki a töltésen segít. Az emberek egész éjszaka dolgoztak. A 4. szakasról frissen fejtett fehér követ szállítottak. Még mindig hordják, vasúti csillékre rakják, sípoló kis mozdonyok viszik a töltés alá. Fűlsiketítő zaj, dörömbölés.

Szerda, délben.

Meleg van. Magasan a hegyeken is olvad a hó. A csermelyekben, patakokban tébolyultan rohan a víz. Fehér habot ver, zúg és csobog, fröcsköl, fürdeti a sziklákat, és zúdul lefelé a síkságra. Itt meg sárgán és zavarosan tölti meg a régi medret, színét örvények borzolja, sárgás habot köp a partra, dörömböl a gáton, a frissen robbantott fehér köveken, amelyeket az emberek a gátról dobálnak a régi mederbe. A töltésen zsivaj, lárma, zaj.

Az emberekről szakad a veríték.

Ott lennék én is a töltésen, de nem bírom nézni az izzadt embereket és a vizet, amely mohó sárga nyelvvél nyaldossa a férfiak gumicsizmáit és bakancsait. A töltésen a 4. és az

5. szakasz, a magasépítkezés és a gépgyár munkásai vívnak az árral.

A mentőmunkálatokat a férjem irányítja.

Szerda, este.

Magam vagyok a barakkban. Megörültem, amikor estefelé Stázka eljött a robogójáért.

— Miért ilyen későn, Stázka? — kérdeztem.

Rám mosolygott, szeme csillogó volt, nagy és barna, mint a makk.

— Ott voltam a töltésen.

— A töltésen? Peter is ott volt?

Szeme megint mosolygott.

Azt képelem, hogy sikerül lebontanom a hegyhátat Mojto Peter és Stázka között. Ezt képelem a férjemről is. De nincs így. Érzem, hogy nincs így. Talán megboldogult öreg Marčuk dönti a hegyet, talán a völgyünk nehéz élete egyengeti. Ki söpri el a hegyet, amely köztem és a férjem között nőtt a magasba? Eget verő, irdatlan nagy heggyé.

— Peter magával visz a pótülésen? De elég is volt már a robogóból, Stázka, a pótülésből is! Vigyázz magadra!

Stázka nem szólt.

— Mojto jó fiú. Csak egy kicsit szégyenkezik előtted.

Stázka elvette a motor gyertyáját, félrefordította fejét, talán azért, hogy ne nézhessek a szemébe. Aztán Manetján hazarobogott.

Csütörtök, reggel.

A töltésen és Tretina átereszén folyik a munka. Dolgoznak az emberek, dolgoznak a gépek. Bazela képe ma mosolygós volt.

— Már két éjszaka nem aludtunk — mondta, amikor arrafelé mentem. — De a víznek nem engedünk!

Haja akaratosan nyomkodta fölfelé sáros barettsapkáját.

Férjemet kedd este óta nem láttam.

A víz mentén mély, szétgyúrt sár. Az 5. szakaszon dolgoznak az emberek. Füllig sárosan. Szép húsvét közeledik, de a nép nem széled szét...

Reggel találkoztam Antallal, Chylával és Ferechhel, akiket valamikor Landek megszégyenített az üzemi könyvtárban.

— Mikor jönnek könyvekért, elvtársak? Jöjjenek, amíg Landek üdülésen van! Jöjjenek minél előbb, nehogy megint megszégyenítse magukat!

— Majd ha ezzel elkészülünk, kordába szorítjuk a vizet — mondta Chyla —, majd akkor. A víz már nem emelkedik.

— Én is elmegyek — kiáltott utánam Ferech.

A töltésen az embereknek jobb a kedvük, mint kedden és szerdán volt, de még mindig nem hiszem, hogy a gát feltartaná a mély hangon zúgó, domború háttal hömpölygő nagyvizet.

1952. IV. 12., szombat, késő este.

Ma délután férjem rosszul lett a töltésen, hazahozták, Tretina és Bazela jött vele. Megijedtem, megrémültem. A két ember karon fogva vezette a férjemet. Tretina keze sáros volt és sebes. Férjem sápadt volt, elgyöngült, homloka verítékes, nehezen lélegzett, amikor egy ideig feküdt a díványon, lassan magához tért.

— Mi történt?

Tretina kezére meredtem, amelyet véresre karcoltak az éles kövek.

— A mérnök elvtárs rosszul lett — mondta Bazela. — Szörnyű robot ez, kegyetlen gürcölés, hány éjszaka nem aludt, ahogy láttam, hogy megrogyant a mérnök elvtárs térde, elkiáltottam magam: „Gyere, Tretina! Hazavisszük!” Nem akaródzott neki, de odajött. A többiek messzebb voltak...

— Nem egészen úgy volt — mondta Tretina. Tekintetét lesütötte, fején sáros kalappal ült a széken, sárgásbarna haja homlokába hullt, busa sárga szemöldöke lucskos volt a verítéktől. Szürke szeme szaporán pislogott. A keze horzolt sebeiből néha-néha ki-kiszívta a vért. Hallgatott. Sok

idő múlva, amikor férjem már szabályosan lélegzett, Tretina szétvetette összekarmolt kezét és azt mondta: — Nem egészen úgy volt. De mit mondjak! Amikor láttam, hogy a mérnök elvtársnak megroggyant a térde, tántorogni kezdett, egyszerre szörnyen sajnálni kezdtem mindent: az átereszt, a motorokat, a szakaszt, Tkáčikot, Vargát — nem lesz már ember szegényből! —, téged elvtársnő, téged, mérnök elvtárs... azért rohantam oda... meg azért is, hogy neked, elvtársnő az üzemi tanács előtt olyan dolgokat kellett mondanod... magadról, Tkáčikról...

Sokáig hallgatott.

Férjem ledobta fejéről és melléről a hideg borogatást, amelyet Bazela és Tretina segítségével raktam rá.

— Ó! — mondta. — Különös húsvétunk lesz!

— Vizes húsvét — mondta Bazela, amikor férjem fölült a díványon. — De húsvétkor mindig locsolni szoktak, mérnök elvtárs.

— Kevesebb is elég lett volna.

Féltem, rettegtem, reszkettem, és örültem is, minden érzés keresztülviharzott rajtam, de amikor láttam, hogy férjem jobban érzi magát, nagyon megörültem, bár még mindig fogva tartott a bizonytalanság. Nincs baj, csak átmeneti szédülés volt, férjem sokat virrasztott. Bazela és Tretina arcáról is sugárzott az öröm.

— Nem mész haza, Tretina elvtárs? — kérdeztem. — Ma már húsvét szombatja, holnap húsvétvasárnap. Néhányan már elutaztak.

— Elmegyek — mondta —, de most még nem... és aztán nem térek többé vissza.

— Miért? — kérdezte férjem.

— Nem mész te sehova, ha meg elmész, szépen vissza is jössz — mondta Bazela és nagyot csapott Tretina vállára. Tretina fején megugrott a sáros kalap, Bazela makacs, kemény, göndör sárga haján megbillent a sáros, új baretsapka. — Itt maradsz velünk!

Tretina a fejét csóválta.

— Tretina elvtárs — kérdeztem —, hogy történt, hogy idejöttél dolgozni? Egész Valaskából? Messze van az innen.

Mindhárman ránéztünk. Hallgatott, csak a szeme rebegett.

— Homola... az a tolvaj a sógorom — mondta egy idő

múlva —, ő csábított ide. Ha ő nincs . . . Ha nincs a Homola, sohasem jövök ide. Talán sohasem kellett volna megtudnom, mit kell tennie a magamfajta embernek, hogy a Homola-félek nyugodtan feketézhessenek a cementtel.

Brtko, Homola, Vrba — mindhárman szóba jöttek, rajtuk kívül mások is, bár az utóbbi napokban minden figyelmünket lefoglalta a töltés biztosítása, az árvíz viaszorítása. Aztán másról is beszéltünk. Ahogy az emberek szoktak, ha összelemelegednek. Öröm sugárzott át a szavakon, hogy a víz már nem árad, nem önti el az 5. szakaszt. A víz csak néhány napig fenyegetett. De nehéz napok voltak. Félelmes, fáradságos napok.

— Tretina elvtárs — kérdeztem, amikor egy kis csend állt be —, megmondanál nekem valamit? De csak akkor, ha jól emlékezel.

Tretina szürke szeméből odaadás sugárzott felém.

— Ezt mondd meg nekem! Amikor Tkáčikkal együtt bujkáltatok a Nagyhegy alatt, mindig együtt volt veletek, és csak akkor ment el tőletek, amikor a Mezősvölgybe indult?

Tretina elgondolkozott. Feszülten vártam, mit mond. Nagyon nyugtalanított a válasza. Férjem felállt, néhány lépést tett a szobában.

— Én úgy emlékszem — mondta kis idő múlva Tretina —, hogy Tkáčik mindig azt hajtogatta: „Gyerünk a Mezősvölgybe! Ott még áll a turistaház. Partizánok is vannak.” Nem vált el tőlünk. De végül mégis elment. Nem tarthattuk vissza. Ha még két-három órát várt volna, nem történik minden úgy, ahogy . . .

Nem hallgattam Tretinára. Férjem nagy kezét néztem és úgy éreztem, mintha Milant látnám. Milan a Csendeshajlat felé tart. Megáll a rejtekhelyemnél is. Megtalálja az üzenetemet, magához veszi, elolvassa. Szegény Milan. Talán nevetségesnek találta azt a darab papirost, egy ócska konzervdobozon, darab kővel lenyomtatva. Talán az üzenetem üzte őt. Ma már nehéz lenne megmondani. Bizonyára velem akart lenni, de jól tudta, hogy a Mezősvölgyben nem talál rám. Ám lehet, hogy meg akart keresni.

Megijedtem. Férjemre néztem. Megint fel-alá kezdett járkálni a szobában, mélyen lélegzett. Miért hoztam szóba ezt a dolgot? Amikor a férjem ilyen állapotban van . . . Alig múlt el a rohama . . . Ez nem döntheti le, csak még ma-

gasabbra emeli köztünk a hegyet. Férjem kinézett az ablakon.

— Gyerünk! — mondta.

— ...ott már nem lehetett rajta segíteni — mesélte Tretina —, nem lehetett, sok volt a német, és a felkelés már végét járta, és mi magunk sem tudtuk, mihez kezdünk. Elvtársnő, ne haragudj rám... az egészzet Homola találta ki. Én egyszer elmondtam neki... és az a Homola bitang gazember volt. Ő vett rá mindenre. Szép sógor! Minden szavának hittem. Homola valamikor öt vagy hat évig járt gimnáziumba, és én azt képzeltem, igaza van, amikor egyre azt hajtogatta: „Figyelj rám, Ondriš! Mi az értelmiséggel nem építhetjük fel azt a szocializmust. Az értelmiség csak a lábunk alatt van!” Így aztán mindenfélét tettem ellenedek, Homola meg vígan árusította az építőanyagot. Ne haragudj rám, elvtársnő!

— Nem haragszom.

— Nem mentek el a Csendesvölgybe? — kérdezte Tretina férjemtől és tőlem. — Most nagyon szép ott. Szakasztott olyan, mint amikor negyvenhétben az új turistaházat kezdtük építeni.

— Meglátjuk — mondta férjem —, nem viszi-e el a víz.

— Az már aligha — vélte Tretina. — De nekem is valamilyen igazam volt, mérnök elvtárs, ugye?

— Mikor?

— Amikor egyszer itt, ebben a szobában szidtam a szögecselt tetőszerkezetet. Nem jó tető az. A gépgyárban is megrokkant a hó terhe alatt.

— Mindegyikünkben van egy kis igazság — mondta férjem —, mindegyikünkben, minden egyes emberben. Csak ragaszkodni kell hozzá. Az az igazság olyan, mint a jóféle mag: hagyni kell, hogy kicsírázzék.

— Így igaz — mondta Bazela. — Te például, Tretina, máshol hasznosabb munkát végezhetnél. Elküldenénk tanfolyamra, iskolába. Tanulhatnál, képezhetnél magad. A legjobb ácsszakember lehetnél. Még sok ilyen szakemberre lesz szükségünk. A vízierőművek, zsilipek, völgyelzáró gátak építésén. Így segíthetnél a legjobban...

— Az is a szándékom, de a szakaszon rendet kell teremtenem, hogy az építésvezető elvtárs ne gondoljon majd rám úgy, mint valami tolvaj bitangra. Te meg ne haragudj rám, elvtársnő — fordult hozzám —, én már...

— Gyerünk! — mondta a férjem. Arca még mindig sápadt volt. — Gyerünk a szakaszra!

— Nem haragszom — mondtam Tretinának, s úgy éreztem, férjem helyett is beszélek. — Csak annyit szeretnék még mondani, nincs könnyebb dolog a világon, Tretina elvtárs, mint a magunk érvényesülése kedvéért szerencsétlenségbe dönteni másokat. De nem haragszom... Gyerünk! Kinn jobban fogod érezni magad? — kérdeztem férjemtől. Nem tudtam, mit tegyek, mit mondjak. Ki, kimenni! — Hogy érzed magad?

— Jól — felelt férjem már vagy ötödször ugyanarra a kérdésemre. — Köszönöm, elvtársak, hogy elkísértetek, de talán kinn a gáton is elmúlt volna. Nekem nem szoktak ilyen szédüléseim lenni. Semmi az egész.

Tretina és Bazela felállt, kimentünk megnézni, mi a helyzet a szakaszon. A víz domború háttal hömpölygött, örvényei közt szemetet és fadarabokat sodort magával, zúgva csapott át a fehér, frissen fejtett köveken.

Férjem arcáról elenyészett a sápadtság.

— Szegény öreg Marčuk — mondta Tretina és szájához kapta jobb kezét, amelynek sebeiből még mindig szivárgott a vér —, sajnálom az öreget. Úgy örült, hogy kordába szorítjuk a vizet. Egyszer mesélte, hogy akkora áradás volt a völgyben, hogy a nagyvíz háztetőket, ólakat, egész házakat, fatönköket, vánkosoakat, szénakazlakat, még tulipános ládákat is vitt magával. Cifrára pingált tulipános ládákat, amelyeneket a hegyek között szeretnek. Az egyik szénaboglyán kakas ült. Jámbor féreg nem tudta, mi történik vele. Rég volt, akkor még az öreg Marčuk is kisfiú volt.

Nevettünk az árvízen hajókázó kakason.

Néztem a vizet. Kissé megjuhászkodva hömpölygött medrében, amelyet állítólag az ördög szántott, vénasszonyt fogva az éke elé. Mély, síkföldi hangon zúgott a víz. A völgyön meleg déli szél futott végig. Bazela még mindig igazgatta fején új barettsapkáját, amelyet esküvője óta visel.

1952. IV. 14., este.

Húsvéthétfő. Locsolók is jártak nálunk. Olyanok, akiket nem is vártam. Jobban mondva, senkit sem vártam. Mégis négyen jöttek. Elsőnek Hamada villanyszerelő az 5. sza-

kaszról, vele Krušina teherautó-sofőr, s amikor már jól megöntöztek, beállított Tretina egy flakóval a kezében. A palackban nem rózsavíz volt, hanem szilvapálinka. Tretinával együtt jött Bazela. Kezében fűzfahogót tartott, jó megcsapkodta a hátamat.

Nagy tréfálkozás, nevetés közben Tretina az asztal közepére tette a palackot és azt mondta, ebben az üvegben van a jó barátság. Alighogy kimondta, le kellett ülnie, mert már nagyon bizonytalanul állt a lábán.

— Ünnepe van — mondta —, búsulok az asszony és a gyerekek után. Haza kellett volna mennem, de nem mentem, nem is megyek el olyan könnyen, amíg Solan elvtársnő haragszik rám, és amíg a mérnök elvtárs egészen meg nem gyógyul...

— Egészséges vagyok én...

— Hogy egyhamar megint rosszul ne légy, mérnök elvtárs! — mondta Tretina és poharát emelte. — Egészségedre! Ne haragudjon már senki, senki ezen a világon...

Hamada, Krušina és Bazela kinevette, hogy egyre csak ezt hajtogatta. Jožo is nevetett rajta. Amikor aztán Tretina keze is egyre bizonytalanabban járt, és összevissza locsolta a szilvapálinkát, Hamada, Krušina és Bazela belekarolt és elvitte a szállására, hogy kialudja magát.

Rosszul esett a dolog. Minek jött hozzánk? Talán őt is sok minden bántja, furdalja a lelkiismeret és szeretné, ha jó embernek tartanánk. Én sohasem tartottam rossznak. Talán tévedek, de szentül hiszem, hogy Homola és Brtko visszaélt a jóhiszeműségével.

Kedd, délután.

Férjemnek vissza kell térnie az 5. szakaszra, hogy átvegye az átereszt megkésett építésének irányítását.

Szerda, este.

— Pogány! — kiáltotta tegnap a férjem, — Pogány Mišo! Valóban te vagy az? Meg Števo! És Janka — ejnye, de meghíztál!

Férjem sárosan, fáradtan jött meg a szakaszból, de úgy megörült a vendégeknek, hogy egyszerre fölélénkült.

En, egyik kezemben fehér, a másikban lila sáfrányvirágot szorongattam. Pogány Mišo hozta a Csendesvölgyből. Most is ott vannak a polcon egy pohárban, de kókadoznak szegények, mert Mišo cigarettatárcájában őrizgette őket a cigaretták mellett.

Szegény virágok! Rossz társaságba kerültek.

Mindhárom vendégünket barnára sütötte a nap, olyanok voltak, akár a csokoládé, csak Klečka Janka — így kell hívni a férje után — arcáról hámlott nagy darabokban a bőr.

— Szép a Csendesvölgy? — kérdezte férjem.

— Szép, csodaszép — mondta Pogány.

— Abnormálisan? — kérdeztem.

Mindnyájan nevettek, Klečka szemüvegét törölgette.

— Ugyan, Emma! — mondta Pogány. — Most egész más műsorom volt a Csendesvölgyben. Nem kellett olyan abnormálisnak lennem, mint akkor, amikor találkoztunk. Janka már férjhez ment, te meg el sem jöttél. És ha ott is lettél volna, mi haszna? Szegény Jožo már rég bevezett a boldog házasság révébe. Ezúttal hiába tódítottam-lódítottam volna.

— De Mišo, engedelmet kérek — szólt közbe Klečka —, akkor is hiába lódítottál.

— Szent igaz — ismerte be Mišo. — Na mi az, Jožo, építetted a szocializmust? — fordult a férjemhez.

— Hát ahogy lehet. És te, Mišo? Még mindig likvidálsz?

— Dehogy. Már nincs mit likvidálnom. Szerelő lettem.

— Micsoda?

— Komolyan mondom, szerelő!

— No és?

— Nincs no és. Egész jó munka, többet lehet keresni, mint irodában.

— Megnősültél?

Pogány Mišo szeme fehérjét meregette férjemre.

— Egyelőre még nem — mondta. — Még nem jött el az én időm.

— Eljön-e valaha? — kérdeztem.

— Van idő bőven — legyintett Pogány Mišo, aztán a Csendesvölgyre fordította a beszédét.

— Miért nem jöttetek el a Csendesvölgybe? — kérdezte. — Azt írtátok, hogy eljöttök... Mi meg hiába vártunk. Már azt hittük, elfelejtettétek a régi jó cimborákat.

— Nem — mondta férjem. — Nem felejtettünk el. Ki írt

nektek? Te, Emma? No persze! De hisz eredetileg nem is akartál a Csendesvölgybe menni. Nem mehettünk, mert közbejött néhány apróság. De elmegyünk.

— Komolyan, Jožo? — kérdeztem.

— Bizony elmegyünk — bólintott —, csak a szvetter készülőn el végre.

— Szvetter? — álmélkodott Klečka. — Minek szvetter? Fürdőruhát vigyetek! És siessetek, mert iszonyú a hőség. A hó meg csurog. Forróság van a völgyben, akár a pokolban. Nem látjátok rajtunk?

— Elmegyünk, mihelyt egy kissé megcsappan a tavaszi nagyvíz. El kell mennünk, hogy egy ideig, legalább egy hétig végre valami másra gondoljunk.

— Hát persze — Pogány cigarettára gyújtott. — De vigyázzatok, hogy be ne esetek a Napostóba, mert már egész felolvadt rajta a jég.

Sokáig beszélgettünk. Amikor az este már éjfélbe hajlott, Pogány Mišo részletesen mesélni kezdte, mit látott-hallott a Csendesvölgyben.

A völgyben már rég áll az új turistaház, amelyet Tretina is segített építeni, és a házban új gondnokot találtak.

— Jó gondnok — mondta Pogány —, mulatságos ember. Sokféle történetet tud. Egy este mellénk ült, sok mindenről beszélgettünk, és a gondnok elmondta nekem, vagyis nemcsak nekem, hanem mind a hármunknak, hogy mi történt ott a völgyben valamelyik évben tavasszal. A turistaházba beállított egy fiatal pár, mind a ketten Bratislavából jöttek. A legény is jóképű volt, a lány is csinos — arra nem emlékezett, hogy hívták őket —, és eljártak kirándulásokra, sí túrákra, és ahol lehetett, turbékoltak, csak úgy forttyogott és rezgett tőle a Csendesvölgy.

Mosolyognom kellett, mert a Csendesvölgyben jó néhány párocskát láttam turbékolni, de egyszer sem tapasztaltam, hogy a völgy forttyogott és rezgett volna tőle.

— Az a két fiatal — folytatta Pogány Mišo —, vagy egy hétig maradt a turistaházban, aztán elmentek.

— Ez magától értetődik, Mišo — vélte a férjem —, el kellett menniök, elvégre nem maradhattak ott az idők végezetéig. Egyszer mi is jártunk a Csendesvölgyben, és mi is elmentünk...

— Igazad van, Jožo, de nem az a fontos, hogy elmentek, egész másról van itt szó. Az a két ember annyira belepistult

egymásba, hogy se nem ettek, se nem ittak, se nem láttak, se nem hallottak... és nemsokára megérkezett a turista-házba az értesítés, hogy összeházasodnak.

Megdermedt ereimben a vér, de erőlködve elnevettem magam.

— Mit nevetsz? — förmedt rám Pogány. — Mi van ezen nevetnivaló? Egyelőre még nem sikerült semmi humorosat sem mondanom. Talán ezután sem sikerül. Majd meglássuk. Még nem tudom.

— A házassági értesítőn nevetek.

— Hát elküldték — folytatta Pogány Mišo —, hogy miért küldték, az egyelőre titok. Elég annyi, könyörgök, hogy az értesítő egy másik párocska kezébe került, akik valamikor április végén turbékoltak a Csendesvölgyben. Körülbelül abban az évben történhetett, amikor ti ketten ott maradtatok a turistaházban. Alighanem azután, hogy hazautaztatok Bratislavába. Az új párocska elolvasta a házassági értesítőt, olvasta, olvasgatta, és mindketten majd lefordultak a székről. Az értesítő ugyanis arról tudatta őket, hogy a kiszemelt menyasszony a turistaházban turbékoló fiatalembernek a jegyese, de a leányzó sem járt sokkal jobban, mármint az a leányzó, aki vele volt a Csendesvölgyben, mert az értesítőből megtudta, hogy az eljegyzett vőlegénye nem őt veszi feleségül, hanem egy egész más, vadidegen nőszemélyt.

— Mišo — mondtam —, ezt megint úgy összezavartad, mint a családi köreidet. A vőlegény tehát nem a saját menyasszonyát vette el, hanem egy másikat, a menyasszony pedig nem a vőlegényéhez ment feleségül, hanem egy másik lány jegyeséhez, és turistaházbeli vőlegény sem a menyasszonyával turbékolt, vagyis nem a saját menyasszonyával, hanem annak az embernek a menyasszonyával, aki az értesítő szerint az ő menyasszonyát vette feleségül. Így volt?

— Pontosan így volt, Emma, pontosan úgy, ahogy mondd — bólogatott elégedetten és megfontoltan Pogány Mišo, de mikor látta, hogy a sok titok és bonyodalom szórakoztat bennünket, kinyújtotta hosszú póznalábát és tovább mesélt: — Amikor aztán, könyörgöm, a két ember látta, hogy mi történt, annyira meghökkentek, hogy jó sokáig még beszélgetni sem tudtak. Csak nézték az értesítőt, nézték, majd kinézték a szemüket, sokáig, nagyon sokáig gondolkodtak, és végül az a bizonyos, aki a turistaházban ült, kijelentette, hogy ezek aztán tökéletesen keresztül-kasul bonyolított viszo-

nyok. De a viszonyok nemcsak a turistaházbeli fiatalember és az értesítőn szereplő leányzó, illetve a turistaházbeli leányzó és a távollevő fiatalember között bonyolódtak összevissza és keresztül-kasul, mert éppen aznap reggel, amikor ez történt, a Csendeshajlat felől meg kellett volna érkezni a turistaházban turbékoló leányzó férjének — hát egyszerűen, legalábbis ahogy a gondnok mesélte, az egész dolog szörnyen összebonyolódott, már ő maga sem tudta, hogyan tegyen igazságot az öt ember között, vagyis az értesítőbeli kettő, a turistaházbeli kettő, és a Csendeshajlat felől érkező között.

Rájöttem, hogy ötünk, Milan, Jožo, Zolo, Spál Nora és magam jóvoltából új fura csendesvölgyi történet született, csak attól féltem, hogy Pogány Mišo belekeveri szegény megboldogult Milant is, aki békén pihen az Üveghegy alatt.

— Na és mi lett a vége? — kérdeztem, s türelmetlenül vártam, hogyan végződött az új turistaházbeli mese.

— Hát egyszerűen — mondta Pogány —, végül a gondnok segédje volt kénytelen elvágni a csomót — mert a mai gondnok, Hutta Janko, akkor még a régi gondnok, Kuna segédje volt —, és rájuk förmedt: „Ne bölgjön, kisasszonyka, maga pedig, fiatalúr, ne mérgeződjön, az a kettő az értesítőről úgy sincs itt, mit törődnek velük, az az ember sem jön a Csendeshajlat felől, maguk ketten meg egyébként ügyes és életrevaló emberek, menjenek szépen haza, az idénynek úgyis vége, maholnap takarítani kezdjük a turistaházat, és nemsokára elvárjuk az értesítőjüket, hogy lássuk, maguk is megvigasztalódtak! Ha szerencséjük van, a maguk értesítője megint telibe találja valakinek a szívét.”

A Nagyhegy alatti turistaházban már új történetek születnek, a mese zuzmószakállá nővi be a néha vidám, néha keserű, néha túlságosan világos és félreérthetetlen valóságot. Jó ez így, mert a mese, a legenda indítékául új és a réginél jobb valóság szolgál.

— Mondhatom, szerfőltött bonyolult és összevissza kuszált viszonyok voltak — jegyezte meg végül Pogány Mišo —, a valóságban talán még kuszáltabbak, mint amilyeneknek látszanak.

Jožóra és rám mosolygott, felállt és a nyitott ablakon kidobta a cigaretta csutkáját.

Sohasem hallottam, hogy Pogány Mišo valamit mondott volna a férjemhez fűződő kapcsolatokról. Tegnap történt

meg először. Ki tudja, mennyit tódított rajta. Jó fiú a Mišo. Kár, hogy már elment.

Örültem a látogatásuknak, de Jankától ízléstelen dolog volt, hogy annyira csodálkozott, amikor azt mondtam, hogy nincs gyerekünk.

— Nekem már három van — mondta. — A nagymama neveli őket.

— Nekünk is lenne — feleltem rá —, de ebben a lakásban? Majd ha lakást kapunk... majd akkor...

— Természetesen — helyeselt Pogány. — A gyerek az gyerek, nem lehet a fűben kikölteni.

— Nemrég gondolkoztam sok mindenben, Mišo — mondtam —, csak azt nem tudom, ki volt tulajdonképpen az a Magánjáró Trenker. Nem fér a fejembe, hogy te lettél volna, Mišo.

Mindnyájan csodálkozva, meglepetten és értetlenül meredtek rám, hogy micsoda szamárságot beszélek.

Pogány Mišo napbarnította kezével megsimogatta napbarnított arcát, szája sarkából széles tenyerével letörülte a mosolyt, és így szólt:

— Igazad van, Emma. Nem én voltam. Godwin Austen volt, a hegymászó, aki velünk együtt mászta meg a Gaurizankart. Jól ismertem őt is meg a történeteit is, sokat átvettem belőlük, és amikor a Csendesvölgyben találkoztunk, egyszerűen kikölcsönöztem. Szerettem volna... te is tudod... szerettem volna előtted abnormálisan érdekesnek látszani.

— Most már értem, Mišo, eddig nem fért a fejembe...

— Tudod — mondta —, a Csendesvölgyben sok minden történt. Az új turistaház emlékkönyvét már majdnem teleírták, és ha odamentek, te Jožo, ne csak Emmára rakosgasd a sáfrányvirágokat! Tegyéél egyet-kettőt annak a partizánnak a sírjára is, aki a Nagyhegy alatt pihen! Az ilyen ember megérdemli, hogy virágokat tegyünk a sírjára.

Férjem arcáról leolvastam, úgy érzi magát, mint a tetten ért bűnös. Pár percre ki kellett mennem a szobából. Meglátták volna, hogy könnyes a szemem, és én nem akartam elrontani a jókedvüket.

Meleg este van. A Skalná felől kürtszót hallani. A rügyező bükösben Adam és Ševce játszik. Szépen fújják.

Örülök. Elmegyünk a Csendesvölgybe, csak a szvettert kell még összevarrnom.

Ma beszéltem róla a gépgyári Michalec mérnöknek is, amikor találkoztunk.

— Ne menjenek oda — mondta —, sok a lavina! Tyű, micsoda lavinák! Látott már lavinát?

— Láttam. Nem is egyszer.

— De nekem éppen a Csendesvölgyben kellett megélnem egy iszonyú nagy lavinát. Este volt, még a háború alatt történt. Rettenetes volt. Óriási! Úgy zúgott és mennydörgött, mint az istennyila, és a turistaházról tíz méterre zúdult le. Mit mondok! Még tíz méter sem volt!

Michalec mérnök kedvesen tovább lódított-tódított. Örültem, hogy még ma is visszhangzik benne a Mussolini drótja.

Elmegyünk, elmegyünk a Csendesvölgybe. Hej, hogy a nagyvíz vitte volna el!

Negyvenhét óta nem jártam ott, Jožo sem. Nem mertem odamenni. Máshová jártam. Kétszer téli üdülésen is voltam, de az utóbbi két évben nem mentem sehová. A Csendesvölgybe nem mertem menni. Jožónak nem volt ideje, egyedül meg keserves lett volna megint végigélnem a csendesvölgyi napokat, mert keserves dolog felkeresni azokat a helyeket, ahol életünk egy szép darabját hagytuk.

A Csendesvölgyben van Kališ Milan, talán megint visszhangozni kezdett volna lelkemben a panaszos, hívogató szó: „Hol vagy, Milan, hol vagy? Gyere, és ketten leszünk!”

A Csendesvölgyben már rég áll az új, nagy és összkomfortos turistaház, a gondnoka Hutta Janko, Kuna gondnok egykori csendes és hallgatag segédje. Állítólag még mindig csendes és hallgatag, amilyen volt, de ha valamit mond, mindenki meghallja, és ha mesélni kezd, öröm hallgatni. Pogány legalábbis így mondta.

Ha majd második-harmadik napja leszünk a Nagyhegy alatti turistaházban, Hutta talán nekünk is elmeséli, hogy valamikor — nagyon-nagyon régen — egy prostějovi szőznek, mondjuk, Hódító Vilmosnak, megszökött a síje a Nagyhegy alatt. Kereste, keresgélte, hej, de nem találta, bejárta

a hegyeket, völgyeket, ormokat, nyergeket, hogy fentről lássa a Csendesvölgyet, és végül hozatott az öreg Piccard-tól egy kislejtezett, de még egész jó állapotban lévő sztratoszféraléggömböt, három napig távcsövezte a magasból a Csendesvölgyet, de a síjét mégsem találta.

Alighanem ilyesféléről fog mesélni, mert a Csendesvölgyben mindig csodálatos dolgok történnek.

Gondolataim kapuján emlékek kopogtatnak. Nemcsak kopogtatnak. Néha elárasztanak bévülről, mint a porhó, ha a szél megcukrozza vele a fenyőfát.

Elmegyünk.

A Csendesvölgy katlanaiban és szurdokaiban fehéren fog lángolni a hó, fehér fénycsóvák gyúlnak, illatos szellő árad, tüdönkbe szívjuk a napsugarak kimondhatatlanul finom, forró porát, a napsütésben a bibék és a porzók árnyéka sötétén rajzolódik ki a sáfrányvirágok fehér és lila szirmain. Elmegyünk — fehéren fog lángolni a hó, a katlanokban és a szurdokokban boszorkánytáncot járnak a napsugarak, lovagolni fogunk az irdatlan nagy fehér paripán, mérföldeseket ugrik a táltos, fölöttünk lobogó kék zászló az égbolt, keresztülhintázunk a csorbákon és a katlanokon, abnormálisan exponált helyekre nem megyünk — még kénytelenek lennénk visszatérni, mint Pogány Mišo és Laudon generális tette — a tömbhó fehér lesz, mint a kristálycukor, vagy mint a mama új köténye, óvatosak leszünk, hogy semmi bajunk se történjék, az óvatosság sohasem árt, perzselni fognak az üvegből öntött lejtők és hegyoldalak, maga az Üveghegy is, amely sima, akár a jég, és tiszta, mint a kristály, csend lesz, csak a sziklákról és kőfalakról hull majd darabokban a jég, és csörgedez a víz, az Üveghegy ragyogni fog, mint a mama új köténye, óvatosak leszünk, hogy semmi baja lányok könnyes szeme, mi a száraz fűvön heverészünk a hólepte, fehér lánggal égő hegyoldal tövében, a patak partján — de szép a Szélkatlan alatt! —, és a víz úgy síklik majd a simára csiszolt köveken, mint Aranyhaj hercegnő kibontott haja, amit soha senki nem látott. Elmegyünk a Mezősvölgybe is, s ott majd azt mondom Jožónak, kiáltson jó nagyot: „Minnehahaaa!” A Mezősvölgy ráfelel: „...hahaaa!...hahaaa...nehahaaa!” Az égen gurigázik a nap — s ha majd egy napon gyengéden ébred a reggel, reszket a fény a Csendesvölgy fölött, beírjuk a turistaház új emlékkönyvébe, nagyon messze attól a helytől, ahová Milanról

írtam az emlékezés szavait, beírjuk az emlékkönyvbe: „Itt jártunk a Csendesvölgyben“, és ugyanolyan ostobán folytatjuk, mint a többiek: „Mi vagyunk azok, akikről annyi mindent beszélnek. Ketten vagyunk a négyből, akiknek a viszonyai, kapcsolatai, ismeretsége és eljegyzése keresztül-kasul bonyolódtak. Solan Jozef és felesége, Emília.“

Olyan szép lesz, mint egykor volt.

Holdfényes éjjel elmegyünk Milan sírjához. Hideg hűsíti napbarnította forró kezünket, hideg hűsíti lángoló arcunkat, lábunk kemény, biztos havon lépked, mert éjszaka még fagyok járnak, hátunk mögött hosszan és kéken nyúlik el az árnyékunk, fölöttünk felhőtlenül ragyog az égbolt, izzanak a csillagok, a Csendesvölgy fölött a hegygerinc fekete szalagja gyászolja Kališ Milant, körülöttünk kimondhatatlan csend, mérhetetlen csend, még énekszóval sem merjük megzavarni, mert ott a nyírfából ácsolt kereszt, mögötte kékes, éles árnyék, a kereszt mellett széltépte fenyőfa, és lelkünkben ködös szavak: Szállj magadba, mert a Csendesvölgy nemcsak a tied, hanem az enyém is! A kereszt fölött tornyosodik az Üveghegy, meredek lejtők, buktatók, pillérek, szurdokok, szakadékok, bordák, vápák és csorbák, kékes fényt csurgat rájuk a hold — és ez mind, mind olyan, mint Kališ Milannak emelt iszonyú nagy emlékmű, mérföldkő az örökkévalóság útján.

Elmegyünk.

Kissé későn lesz már, de sebj! Még akad hó bőven a Predno alatt, a Nagyhegy, az Üveghegy alatt, a Négyfog és a Szélkatlan tövében. Sízünk még eleget! Hutta Janko, a gondnok, a turistaház ablakából talán messzelátóval figyel majd bennünket és azt mondja magában: „Micsoda furcsa sízők jönnek?! Ilyen későn! Alighanem turbékolni akarnak!“

Mindent elmondok Jožónak. Sok mindenről mesélek neki, ő nevetni fog és megkérdi, igazán megtörtént-e, és én mindig ráfelelek, hogy igazán, igazán.

Elmondom neki, milyen gyönyörű a hó télen, milyen élvezet belepottyanni. Öröm beleesni az ilyen hóba, párja alig akad a világon, beleesni, csúszni benne egy darabon, felverni a fehér port, amely millió szikrára szakítja a napfényt, és aki csúszik a hóban, még meg is fordulhat közben, és nézheti a szikrázó porfelhőn keresztül a napot.

— Én csak ezért a gyönyörűségért járok ide — mesélte

valamikor egy sízó a Nagyhegy alatti turistaházban, majd a Csendesvölgyben valami nevet kell kitalálnom neki, mert már nem tudom, hogy hívják —, mert tudják, drága barátaim, ha elesem és a hó ködén keresztül nézem a napot, mindig úgy érzem, újból, másodszor és ki tudja hányadszor születek e világra.

— Komolyan? — kérdeztük.

— Egészen komolyan — mondta. — Egész komolyan, drága barátaim. És így másodszor megszületni, becsületemre, sokkal kellemesebb, mint először.

Másról is fogok mesélni. Már annak is elfelejtettem a nevét, de ugyancsak a jobbfélék közé tartozott. Egy ízben kirándulni ment, sokáig elidőzött, vártuk, vártuk, még az ebédet is nélküle fogyasztottuk el. Amikor aztán láttuk, hogy lassan ereszkedik lefelé a mesébe illő havon, nevetnünk kellett, mert sí helyett csak néhány forgácsot hozott a kezében.

— Mi lelt?

— Nem látjátok? — kérdezte.

— De hogyan sikerült ilyen aprófára vágnod a léceket?

— Hogyan? — Dühös volt és nem nagyon akaródzott beszélnie. — Hogyan! A hó alatt éles kő volt. Legfeljebb ha egy milliméternyi hóréteg takarta. Mekkora nagy ez a Csendesvölgy — egyenesen iszonyú ez a Csendesvölgy!

— Na és?

— Hagyjatok már békén! Ebben az irdatlan völgyben nem lehetett volna máshol az a kő? Pontosan az én sím alá kellett másznia? Vettem egypár bukfencet, és mire felálltam, a símből csak gyújtós maradt. Ráadásul a térdem is fáj. Ha legalább istenesen fájna! Nem sajnálnám, hogy ti vidáman síztek tovább.

Huttának, a gondnoknak megmondjuk, hogy üssön a földbe egy karót a turistaház bejárata előtt, szögeljen rá egy ócska tepsit, alája táblát. A táblára felírjuk: „Megbízható és kifogástalanul működő BAROMÉTER. Ha a tepsi nedves, akkor esik, vagy nemrég még esett. Ha a tepsi száraz, nem esik, és egyelőre esni nem is fog.”

Jó lesz a Csendesvölgyben.

Kirándulásokra járunk, végigmegyünk a Csendesvölgy gerincén, egyik irányban is, meg a másik irányban is, Jožónak mesélni fogok mindenféléről, elmondok neki mindent, amit itt leírtam. Jožo nevetni fog, én is vele, és mesélni fogok

neki magamról. Mesélni fogok neki magamról Milan sírjánál és az Üveghegyen — és Jožo sáfrányvirágokkal díszíti majd a hajamat. De egyszer minden véget ér, nagyon rohanni fognak a napok. Milan keresztjéhez fehér és lila sáfrányvirágokból kötött csokrot teszünk, aztán hazamegyünk, mert a hó már kipállott, a rétek és a tisztások fehérek és ibolyaszínűek lesznek a sáfrányvirágoktól, a gyalogfenyő felemeli ágait — már tavasz lesz a Csendesvölgyben is, új tavaszi élet pezseg benne.

De nem. Még nem megyünk haza. Előbb az asztalunkhoz ültetjük Hutta Jankót, a gondnokot, sok mindenről mesélünk neki és lassan rávesszük, hogy mondja el egyik legérdekesebb történetét.

Nem sokat kéreti magát, rákezdi.

— Ó, akkor kellett volna itt lenniük — mondja majd —, amikor azok négyen veszekedtek, hogy tulajdonképpen ki kihez tartozik. Tudják, már jó néhány esztendeje történt. Tavasz volt. Négy szőz jött a turistaházba, két vőlegény és két menyasszony. Vagyis már ügyesen összepárosodtak, csak éppen az áldás volt hátra. Aztán jött valami értesítő, hogy az egyik vőlegény elveszi a másik vőlegénynek a menyasszonyát. Nagy csetepaté támadt, csak úgy zúgott és mennydörgött a völgy, nem hagyhattam annyiba, kénytelen voltam megkérdezni, tulajdonképpen mi is történt, hogy úgy összeakaszkodtak és nem tudnak megegyezni. Mondani kezdték az esetüket, én tüstént tudtam, hányszor ütött, s azt mondtam, hát kérem, ha kettőnek jó így, miért ne lenne jó a másik kettőnek is? Elgondolkoztak a szavaimon, aztán elismerték, hogy ötünk közül csak nekem van igazam, bölcsen beszélek, és ha jól meggondoljuk, a férfi az csak férfi, és a nő is csak nő. Aztán összebékéltek. Hogy összeházasodtak-e, és hogyan házasodtak össze, egyenesen-e vagy keresztbe, hogy élnek-e és hogyan élnek, azt már nem tudom, mert azóta nem jártak itt a völgyben. De bizonyára jól élnek, mert ez a Csendesvölgy már sok mindent rendbe hozott, amit mások összezavartak. Hej, ha én egyszer mesélni kezdenék, csak legyen, aki végighallgassa! Mert mindenféle ember jár ide. Nemrég is jött egy — fura fajzat. Vele volt a babája, a tenyerén hordta, úgy vitte föl a hegy tetejére, és amikor egyszer megjöttek a turistaházba egy kirándulásról, azt mondta a lánynak: „Most megmutatom, milyen drága vagy nekem!” Leszelt egy karéj kenyeret, megkente

Nivea krémmel és bekebelezte. Mi csak néztük, majd ki-
esett a szemünk.

Így beszél majd Hutta Janko, mert ilyesféle dolgok
történnek a Csendesvölgyben.

Aztán visszajövünk a síkságra — ide, a mi szép völgyünk-
be.

Erdőn, tisztásokon haladunk keresztül, én nem veszem
majd észre a vasárnapi sízőket, akik fölfelé kapaszkodnak
a Csendesvölgyben, Jožo minden tisztáson teleaggat sáfrány-
virágokkal, és lenn a Csendesvölgy szélén, a patak partján
leülünk a jó öreg rekettyefűz alá, és még sokáig beszélge-
tünk. Fölöttünk a rekettye hintáztatja majd a szélben feslő
rügyeit, Jožo köveket hajgál a vízbe, és sáfrányvirágokat,
mert annyi virágot nem hozhatok magammal ide a mi völ-
gyünkbe. Az emberek csodálkoznának rajtam. Főleg Landek,
aki nyilván nem érti az efféle dolgokat. Mindig csak ma-
gányosan látni. Most üdülésre utazott. Talán ott megjön
az esze.

— Hallod, Jožo — mondom majd férjemnek a rekettyefűz
alatt —, már sok mindent meséltem neked magamról és
Milanról az Üveghegyen is, a sírnál is, de még valamit el
kell mondanom.

— Mit, Minnehaha?

Vízbe dobok egy sáfrányvirágot, mert sok mindenféle
gondolat suhan át az agyamon: Solan Jožo felkarolt, Solan
Jožo, a férjem, kárpótolt Kališ Milanért és ezért megérdemli,
hogy mindent tudjon rólam.

— Mit, Minnehaha?

— Van nekem jogom az életre? — kérdem.

— Micsoda? Mit beszélsz? Miért ne lenne jogod?

— Jogom az életre a te oldaladon?

— Miért ne lenne? — kérdi Jožo.

— És odahaza is olyan leszel hozzám, amilyen itt voltál
a völgyben?

— Olyan leszek. De most már maradj békén, Minnehaha!
Jól tudod, hogy ez alatt a fűzfa alatt egyszer mondtam ne-
ked valamit. Itt mondtam, hogy elveszlek Csendesvölgyestül
és mindazzal együtt, ami ott történt.

— Ez fűzfa? — kérdem majd, mint öt évvel ezelőtt, és
Jožo elneveti magát. — De hallgass még rám — mondom
aztán csendesesen. — Te már tudod, ki volt Milan... nekem
gyerekem lett volna tőle, de akkor nem lehetett, és nem

akartam, hogy legyen. Ezért vagyunk most csak ketten, Jožo. Nekem nem lehet többé gyerekeim. Magam voltam az oka. Talán vétettem a dolgok ellen — ahogy te mondanád —, talán vétettem a természet ellen, talán vétettem isten ellen — ahogy Chyla mondaná az 5. szakasról, de hát neki még előítéletei vannak. Chvojnicában történt, egy hegylajai német faluban, két öregember házában, Kristéknél. Az öreg Kristné beszélt rá, azt mondta, egymagam könnyebben menekülök majd, ha eljönnek értünk. Hitlernek bitang katonái vannak, és ha meglátnak állapotosan, ó, istenem... Ezért járt hozzám Stázka is, ezért akartam segíteni rajta, talán te is segíteni akartál, ezért nem lehet többé gyerekeim, csak magam voltam az oka — és ezért szolgáltatom ki neked, Jožo, az egész múltamat, ezért félttem Tretinától, Tkáčiktól, tőled, de lemondtam mindenről. Hísz már mindent tudsz, Jožo, már tudod, ki vagyok, mi vagyok...

Jožo hallgatni fog, gondolataiba merülve dobálja a kavicsokat a vízbe — aztán felállunk és továbbmegyünk Valaskába. Útközben azt mondja majd:

— Minnehaha, az ember életében csak egy Üveghegy van. Te is valahogy így mondtad Mojtónak. Összeomlik, eltűnik, mintha sohasem lett volna. Aztán viselni kell a következményeket. Az mindig nehéz. Hísz minél szebb volt az Üveghegy, annál nehezebbek a következmények. Most is szép volt az Üveghegy.

— Még mindig ott van — mondom és a Csendesvölgy felé mutatok. — Ott áll, még nem tűnt el.

— Jó van, Minnehaha — mondja Jožo és még egy utolsó kavicsot dob a patakba. — Jól van, de ne okoskodj már annyit, és gyerünk, mert lekéssük az autóbust.

— De Jožo, ebben az esetben kétféle érdek is egybevág. A tied is, meg a társadalomé is. Az asszonynak az a kötelessége, hogy gyerekeket is szüljön férjének és a társadalomnak — hogy méltó legyen azokhoz az emberekhez, akikkel együtt dolgozik, hogy asszony létére el ne maradjon tőlük...

— Te egymagadban sem maradsz el, Minnehaha — mondja majd Jožo, a férjem.

Aztán megfogja kezemet és visszajövünk ide, ebbe a völgybe, ahol szélesen, egyre szélesebben terpeszkednek az új gépgyárak nagy csarnokai, mind magasabbra emelkednek az új épületek, szürkén borítja a frissen megbolygatott ka-

vics a folyó partjait, mind mélyebbre hatol az emberi munka, s a folyó hiába folyik, folyik, folyik, de már nem folyik sokáig, eleget folyt hiába, amióta az ördög vénasszonyt fogva ekéje elé, kiszántotta a medrét, egészen valahová az Üveghegy tövéig.

Visszajövünk ide, és itt dolgozni fogok, ahogy erőmtől telik, igyekszem, hogy ésszel, akarattal, erővel és érzéssel lépést tartsak a többiekkel. Beszélgetek majd olyan emberekkel is, mint Ferech, Antal és Chyla, akik nem szívesen olvasnak könyveket, megértetem velük, hogy nincs igazuk. Megpróbálkozom azzal is, hogy Landek gondolatait az utópiáról más, életesebb dolgokra tereljem. Májusban a kistréti régi kastély parkjában talán meglesz a gyermekjátszótér, magában a kastélyban elkészül az üzemi klub és más minden. A kastély nem nagy, de elég hely van benne — és a jövő héten már meg is kezdik benne a munkát.

Egy idő múlva megint elmegyünk a Csendesvölgybe és az Üveghegyre, mert a mi Üveghegyünk nem olyan, mint az a másik a mesében. A mi Üveghegyünk még ott tornyosodik a Csendesvölgy fölött, figyelmeztet engem is, a férjemet is, hogy Kališ Milanhoz hasonlóan mi is tegyük híddá az életünket, híddá, amely az emberi jövőbe vezet. Ezt tegye minden ember, ezzé tegye magányos, egyedi életét, s ha megteszi, elmondhatja, hogy nem élt hiába.

Elmegyünk.

Elmegyünk...

•

*Hétfőn reggel Solan abbahagyta felesége naplójának olvasását. Telefonhoz hívták. Bár már rég világos nappal volt, a dívány mellett még mindig világított a kovácsoltvas lámpa, amelyet rikító zöld ruhájú, rikító piros arcú, nemez-ből formált víziember tartott a kezében. Solan eloltotta a lámpát, letette felesége naplóját, és sietett ki a szobából. A telefonban józan, száraz hang, az orvos hangja beszélt, érzett rajta az embersorsok terhe, a kórházé, ahová Solan szombaton délelőtt vitte be a feleségét, éppen akkor, amikor útra akartak kelni a Csendesvölgybe. Ugyanaz a józan, száraz hang volt, amely már szombaton közölte vele, hogy feleségét *adynamia cordis* — szívbénulás fenyegeti. Solan-*

ban kétségbeesés és remény hullámozott, mindkettő az orvos száraz, józan szavaiból táplálkozott. Solan bal keze reszketett, s hogy senki észre ne vegye, jobbával szorosra húzta a telefon drótját. Az orvos hangja felelevenítette Solanban Hamada villanyszerelő szavait, aki elmondta, hogy történt feleségével a baleset: „Nagyon bánt a dolog, építésvezető elvtárs. Feltört a talajvíz, a motorok nem bírtak vele, megálltak. Megyek telefonálni az elosztóba, hogy mi történt, de a telefon sem működött. Hívom Tretinát, Bazelát meg a fiúkat, de messze voltak tőlem — és akkor látom, hogy a töltésen futva jön a felesége, építésvezető elvtárs. Nagyon sietett. Megállt mellettem, látta, mi történt. Az emberek messze voltak, én nem mehettem el a motoroktól, az áramelosztó is messze van. Ő meg — valami táská volt a kezében, bevásárlásból jöhetett — csak rám nézett, még az arca is mintha gondolkozott volna, de csak egy pillanatig, nem tudta, mit tegyen, mert nagyon sietett, ugye, el akartak utazni, és egyszerre letette a táskát a földre, és futott, keresztülgázolt azon a nagy pocsolyán és futott tovább — és aztán már nem tért vissza többé a táskájáért. Azt hiszem, a letépett drótok közé rohant — megérdemelné a magáét az a Krušina is, aki a teherautójával kidöntötte az oszlopot és letépte a drótokat, még húsvétkor ott voltunk maguknál locsolkodni, hogy örült szegényke, Krušina is ott volt, meg én is — berohant a leszakadt drótok közé, amelyek a nedves földre lógtak, a lába is nedves volt, megrázta az áram, megijedt, aztán leesett a drótok közé — nagyon bánt a dolog építésvezető elvtárs — de felgyógyul, ne félj! Én tudom, emlékszem rá, egyszer...” Solan lassan ment hazafelé, a telefont már rég letette, fülében még visszhangzottak a józan, száraz szavak: „...különböző villamosfeszültség kétféle értékének zárlata következtében — a szívizom önműködő központjának zavara — a központból gátlások indulnak ki — helyrehozhatatlan eltorzulások — adynamia cordis — mint már szombaton mondtam — a szív működés megszűnik...” Solan nagyon fáradt volt, lassan lépkedett, viaskodott gondolataival és reményvesztettségével. Mi ölte meg a feleségét? Krušina a teherautójával? Nem. Nem ő. Solan érezte, hogy nem véletlen ölte meg. De mi? Két ellentétes feszültség találkozása? Milyen feszültségek? Kétféle értékű törekvések csaptak össze? Az egyéni kívüli és az egyéni jó kívánása? Alighanem ez volt felesége egész élete. Mindig kétféle törekvés

harcolt benne. Bár Solannak nehezeére esett, végül belátta, hogy a személyes jólétet kívánó túlságos erőfeszítés néha háttérbe kell hogy szoruljon a rajtunk kívül való jóra irányuló igyekezet mellett. Fáradtan, töprengve ment hazafelé, amikor találkozott Landekkel, a baggerossal, aki megkérdezte, mi történt tulajdonképpen. Üdülésen volt, és csak reggel tudta meg, hogy Solan felesége kórházban van. Szívesen beszélgetne vele, mert az utópiával az a helyzet, hogyha az ember ki tudja gondolni, akkor meg is tudja valósítani. Solan azt mondta Landeknek, hogy a felesége ezt már nem magyarázza meg neki, mert hajnalban meghalt. Landek baggeros lekapta fejéről svájcisapkáját, valamit akart mondani, de nem jött ki szó a száján. Szeme nedvesen csillogott, ajka reszketett. Kérges kezét szótlanul Solan felé nyújtotta. Aztán haza kellett kísérenie Solant, mert szédült, rogyadozott a lába. Otthon Solan hosszú idő múlva hirtelen felállt a díványról és éles, reszkető hangon azt mondta: „Landek, Landek! Az utópia — ostobaság! Hol van az emberről, az egymásról való kölcsönös gondoskodás?!“ Aztán kirohant a szobából. Landek lassan kiment a barakkból és Solan után nézett, aki eszeveszetten rohant az építőigazgatóság irodája felé.

Elmegyünk.

Elmegyünk — olvasta Solan felesége naplójának utolsó oldalait, amikor felesége már nem volt e világon —, elmegyünk az Üveghegyre olyan idő tájt is, amikor utoljára jártam ott Milannal. A kék égen fényesen ragyog a nap, a földön feketéllnek és szürkéllnek a kemény gránitsziklák, lábunk alatt tovaful a hegyhát, amely nyugatról keletre tekereg a Csendesvölgy fölött az ormokon, csúcsokon, csorbákon, nyergeken, és meredek szirteken át. A gerinc a Predno gömbölyded hátáról indul ki, leereszkedik a vad, éles és meredek Laudon-csorbába, felfut a Nagyhegyre, az Üveghegyre, onnan hatalmas ívet vet a Csendeshajlat felé, felkapaszkodik a Négyfogra, és a hátsó nyeregből felágaskodik a Szélkatlanig. A hegyek mindkét oldalán kékeszöld síkságok nyújtózkodnak — itt-ott új, nagy épületek fehérlenek, piroslanak, férjem már rég megjósolta őket, Kališ Milan azokat az új városokat látná bennük, amelyekről a Csendesvölgybe beszélt. Ilyen völgy, mint a miénk ma már sok van.

Leülünk együtt egy sziklára az Űveghegyen, megfogjuk egymás kezét és szóltanul nézzük az óriás, tágas Csendes-völgyet, amely hasonlított három irdatlan nagy kanálhoz, ilyen kanalakkal lapátolják magukba az óriások a mesében az ólom-, ezüst- és aranygaluskákat. Egyfelől a ragyogó nap melenget majd, másfelől hideg szellő hűsít, alattunk mintha szárnyalnának a fekete és szürke sziklákkal, kövekkel beszórt lejtők, a hosszan elnyúló köves szakadékok, lejjebb smaragdzölden világít a gyepek, itt-ott fehér, szürke, fekete és pirosbarna foltok rajta a nyájak, csordák, odább sötétzölden borong a gyalogfenyves, alatta magasba törnek a széltépte fenyőfák, még lejjebb rétek és erdők zöldellnek, és odalenn, valahol a Csendesvölgy legalján, pirosdetősen integet az új turistaház, a hegyoldalokban feketén búsulnak az ócska kalyibák, fölöttük könnyed füstfelhő bodorog, befűtöttek a bacsók, főzik a sajtot. Lenn a Csendesvölgyben vékony szalagként tekeregnek a patakok, mintha ezüstdrótok fonnák keresztül-kasul a gyepek szőnyegét. Szellő szárnyán száll felénk a Nagyhegyen, az Űveghegyen a Csendesvölgy szava, illatos szellő hozza zúgó énekét, a Nagyhegy alól feltör a kristálytisza patakok és vízesések szava, a kolompok csilingelése, ahogy kongatják lenn a Csendesvölgyben a juhok, üszők, tinók és tehenek. Illatos szellő árad a levegőben, érzik rajta, hogy valahol letörülte a virágokról a hajnali harmatot.

A Csendesvölgy fölött, a hegyek gerincén új jelzések világítanak pirosan, de nem lesznek már oly sűrűn egymás mellett, mint valamikor, s a rövidlátó turistánál messzelátó társával aligha merészkedik újabb kirándulásra a Csendesvölgybe.

— Nézd, Jožo, héja — mondom Jožónak, s aztán sokáig nézzük az Űveghegyről a héját, ahogy egy helyben lebeg a Csendesvölgy fölött, csak néha rebben holdas, szürke szárnya. Jó lesz nézni felülről a héját, a magasból, ahonnan csak a hátát és a szárnyát látni. Úgy érezzük majd, mi is magasan a föld fölött lebegünk, s együtt lendülünk fölfelé a héjával, valahányszor verdes holdasszürke szárnyával.

Így lesz, így látom majd a halott Milan sírja fölött, mint egykor az élő Milannal együtt. Milan sírjára néhány fenyőgallyat teszünk, aztán lemegyünk a turistaházba, és hallgatni fogjuk Hutta Janko, az új gondnok történeteit. Nevetni fogunk rajtuk, akár a gyerekek.

Hutta Jankó talán arról fog mesélni, hogy egyszer négy türelmetlen főhivatalnok és egy hozzájuk illő hölgy vetődött a Csendesvölgybe, és a régi prospektus szerint keresték az egykori fényűző és összkomfortos turistaházat. Amikor nem találták, úgy döntöttek, hogy megvárják, míg felépül az új, mert éppen akkor kezdték építeni a Csendesvölgyben az új turistaházat.

Eljárunk majd a Csendesvölgybe, mert a Csendesvölgyben zúgnak a patakok és a vízesések, dudorász a szellő, és fütyülés a szél, fehéren lángol a napfény a havon, és még mindig magasan tornyosodik felette a Nagyhegy, az Üveghegy, a Gaurizankar.

Amikor a Csendesvölgy sötétzöld fenyveseinek illatos hímport visz a szellő, amikor elhervadnak az utolsó sáfrányok és kelyhüket tárják a gombos fejű, fehér szellőrózsák, és az erdőkben már megszólal a kakukk, olyankor az Üveghegy tarka köntösbe öltözik, egyik foltja kőből van, gyeptől a másik, gyalogfenyő szigeteiből a harmadik, s ilyenkor egy kis könnyű ködöt fúj a levegőbe, hogy dicsfényt fessen a feje köré annak, aki felhág a csúcsára, ilyenkor kékes-szürke a hegy, királyi halántéka szürkén borong, nem fehéren, szurdokaiban, szakadékaiban csak itt-ott öltögeti fehér nyelveit a hó, néha reggelente a hegy narancssárga lenge felhőt köp a levegőbe, amely árnyékban szürkés-kék, a hegy teste néhol zöld, feje néha zúzmarától deres, vagy friss hótól fehér, akár a mesebeli király ősz üstöke, néha rózsaszín és vörös láng gyúl rajta, mintha tűzvirág bontogatná bimbóját — már amilyen idő jár —, gyakran két szín jár boszorkánytáncot a tetején, sötétkék és piros, rózsaszín és lila, égszínkék és fehér, de az Üveghegy mindig üvegből való — mert ha eltűnnek a vékony hócsíkok és nyelvek, a forráság törte üvegpancél cserepei, olyankor az Üveghegy dérbe, zúzmarába burkolózik, és egyre-másra friss fehér hóbundába bújtatja lejtőit és oldalait, szurdokait, sáncait, bordáit, csorbáit és szakadékait.

1952. IV. 19., szombat reggel.

Ma indulunk a Csendesvölgybe. Már kész a szvetter. Még be kell vásárolnom néhány apróságot — és ma este már a Nagyhegy alatt hajtjuk le fejünket. Ledöntöm az irdatlan,

égbe nyúló hegyhátat, amely köztem és a férjem között emelkedik. Megyünk.

•

Május végén egy vasárnap reggel Solan a barakk előtt állt, és Tretinával beszélgetett. Tretina áteresze a befejezéshez közeledett, és Tretina már a vízlerőmű építkezésének ácsműhelyében dolgozott. Elégedett volt. Elmúlik a nyár, ahogy mondta, és megjön a felesége a gyerekekkel, beköltöznek az új lakásba, és ősztől kezdve esténként eljár majd a műszaki utánpótlás kibővített esti iskolájába. Ahogy egy ideig szótlánul nézték a beépülő völgyet, odajött hozzájuk Mojto és bátortalanul megkérdezte, faraghat-e virágtartót az új lakás ablakára, ahová Solan nemsokára beköltözik. Az elsőt nem fejezte be, mert már nem volt rá szükség. Solan azt felelte, ha kedve tartja, faragjon virágtartót a barakk ablakára, mert a neki kiutalt új lakást átadta Bazelának. Mojto meglepetten nézett Solanra, száját kissé tátva felejtette. Aztán mindnyájan elnevették magukat. Landekot pillantották meg, a baggerost, egy ismeretlen lány oldalán sétált az úton. A lány kezében pipacs volt és nefelejcs, s Landek, teli hátizsákkal a vállán, a Skalná felé mutogatott. Élénken beszélgettek. Solan megjegyezte, hogy Landek, úgy látszik, már kevesebbet törődik az utópiákkal.

Az európai irodalomban nem ritkaság, bár jelenkori irodalmunkban feltűnő kivételnek számít, ha egy író éretten, negyven évtizeddel háta mögött, művészi és élettapasztalatokban gazdagon jelentkezik első művével. A mai szlovák irodalomban Alfonz Bednáron kívül nem is tudnék példát mondani. Igaz, ő sem Pallasz Athénéként ugrott ki egyszerre az ismeretlenség sötétségéből: évtizedes műfordítói munkásság állt mögötte, Sinclair Lewis, Mark Twain, Jack London, John Galsworthy, Stefan Heym könyveit ültette át szlovák nyelvre, mielőtt 1954-ben első regényével, az azóta három kiadást megért Űveghegygel a közönség elé lépett volna.

Az irodalomtörténészek, az elméleti irodalom művelői hivattak kutathatni, lemérni és megállapítani, milyen része van Bedárnak, a műfordítónak a prózaíró Bednár művészi fejlődésében. Úgy vélem azonban, hogy a műfordító Bednár, aki behatón tanulmányozta, tüzetesen megismerte a huszadik század modern, főleg angol prózáját, ha mást nem, legalább tanácsokat adhatott Bedárnak, a regényírónak, illetve novellistának a művészi kifejezés eszközeinek, a formának, a kompozíciónak megválasztásánál, kidolgozásánál.

Bednár már első regényével mint tudatosan — talán kissé túlságosan is tudatosan — modern prózaíró jelentkezik. Az embernek valahogy az az érzése, hogy kész és jó író volt már, mielőtt az Űveghegyet írni kezdte volna: ez is igazolja az író szavait, hogy már több mint egy évtizede viaskodik nagy, generációs regény-trilógiájának anyagával, s hogy az Űveghegy csak úgy közben, mintegy pihenésképpen íródott.

Miben nyilvánul meg Alfonz Bednár írói érettsége, írásművészetének modernsége? Elsősorban sajátos kompozíciós módszerében, amelyet az Űveghegy mellett novelláiban is alkalmaz, s amelynek legfontosabb jellemző vonása, hogy

szuverén módon bánik az idővel: az objektív, az epikai és a szubjektív, pszichológiai idő szálait úgy bonyolítja, csomózza, hogy az ábrázolt cselekmény minél plasztikusabban, árnyékoltabban rajzolódjék ki az olvasó előtt. Egymást metsző síkokra gondolunk — Bednár regényében három hegyvonulatról beszél —, síkokra, amelyeknek közös tengelyeik vannak, ezeknél a tengelyeknél fordulnak, vetülnek egymásba, egyetlen magával ragadó cselekmény-folyammá sodorva azt, ami van, volt és még régebben volt. A megjelenítési módszer kissé a filmre emlékeztet: a különböző síkok, planok kiemelésének, a vágásoknak a művészetére.

Alfonz Bednár prózájának ez az eleme előtte eléggé idegen volt a szlovák irodalomtól; azóta találkoztunk vele Mináčnál és Mňačkónál, helyenként Karvašnál is — igaz, az utóbbinak legfőbb, legerősebb műfaja a dráma, drámai alkotásaival sorakozik azok közé az írók közé, akik a közelmúlt, a felkelés és a felszabadulás élményeit, történéseit teszik izgalmas, művészileg eleven és ható jelenné.

Hogy Bednár regényében először találkozunk szlovák nyelven igazi belső monológokkal, annak természetes és kényszerítő oka a választott napló-forma. Bednárnál a belső monológ valóban monológ marad: a mindenütt jelenlévő és közbeszóló író nem szélesíti belső dialógussá (mint például Mináč). A belső monológ itt — elsősorban az Úveghegyre gondolok — a jellemábrázolás legfontosabb eszköze, a szereplőnek, a főhősnőnek kitárulkozása, maga-megmutatása az olvasó előtt. Bednárbán nem kísért a gondolat: ilyen lehetnél, ilyennek kellene lenned. Írói szándéka egyszerű és félreérthetetlen: ilyen vagy, ilyenek vagytok, ilyenek vagyunk.

Klaas Emma, a regény főalakja — tulajdonképpen az egyetlen, írói eszközökkel teljesen megrajzolt alakja a regénynek — nagyon összetett egyéniség, ha úgy tetszik, „épülőfélben lévő“, lezáratlan jellem: apja német volt és fasiszta, anyja szlovák és koncentrációs táborban pusztult el, maga Emma kényszerből és gyűlöletből került az illegális mozgalomba, maga is tudta, hogy szervesen nem tartozik bele, érezte, hogy „kilóg“ a mozgalomból, hiába partizánkodott, hiába volt életének egyetlen igazi szerelme a meggyilkolt partizán, a kommunista Milan Kališ. Innen ered Emma egyre vissza-visszatérő, önkínzó kérdése: megtett-e mindent, hogy méltó legyen saját múltjához, jelené-

hez és jövőjéhez, ebből az önmardosó kérdésből támad a regény mélyen emberi és korára oly jellemző tragikus konfliktusa. Emma naplójában Milan Kališ, a kommunista hős mitikus magaslatokba emelkedik, s ismételten idézett, vissza-visszatérő gondolata: az ember legyen híd az emberiség jövődjébe — oly túlzott, emberfeletti, elérhetetlen követelményt támaszt, annyira tagadja az egyén öröm- és boldogság-érdekjogosultságát, hogy nem csoda, Emma képtelen megoldani saját életének problémáit, képtelen elrendezni a szálakat, a sok jóakarás válság-kátyúba viszi, amelyből ki nem lábolhat, s a véletlen baleset csupán a törvényszerű tragikus véget helyettesíti.

Az én-hős, a cselekményt vivő központi alak, Emma mellett a regény többi szereplője sokkal halványabban megrajzolt. Helyesebben: az író csupán azokat a sajátosságaikat, tulajdonságaikat, vonásaikat ábrázolja, amelyeknek valami része van Klaas Emma üveghegyi kálváriájában. Különösen szegényes a munkásalakok ábrázolása, akiknek cselekménybeli szerepe szinte minimális a regényben: még Tretina pallér értelmiségellenességéről is kisé, hogy csak néhány bitang tolvaj eszköze volt. Solanról, Emma férjéről tulajdonképpen semmit sem tudunk meg, legfeljebb annyit, hogy szép nagy barna kezei vannak, érti a mesterségét és verekszik a maga igazáért.

A felszabadulás utáni szlovák szépprózában egy ideig szinte törvényszerű volt a kalendáriumi jelen és a közelmúlt, nevezetesen a Nemzeti Felkelés egyéneken és eseményeken, sőt földrajzi egyezéseken át történő kapcsolása. Szlovákiát járva számtalan példáját látjuk e törekvés jogosultságának: még annak a meglehetősen gyakori írói fogásnak is, amikor a gátépítést és a felkelési harcokat helyezik egyazon színhelyre vagy egymás szomszédságába. Bednárnál e momentum egyáltalán nem hat erőszakoltan; általában véve a regény igen kevés „akartságot” tüntet fel, ami szintén Bednár prózaírói érettségét, kiforrottságát bizonyítja. A boldogság, az egyéni boldogság keresése és ugyanakkor a köz javának szolgálata, a gondolat, méltóvá lenni koromhoz, környezetemhez — ez a vezéreszme annyi életanyagot, megismert és átélt valóságot ad az írónak, hogy fölösleges „akartságokkal” teletűzdelni művét.

Bednár Üveghegye az olvasóközönség körében nagy sikert aratott, harmadik kiadása tízezres példányszámban je-

lenik meg az írószövetségi kiadó olvasóklubjának sorozatában, miután az első két kiadás már hosszabb ideje nem kapható. Becsületes művészi szándékkal megírt könyv az Űveghegy; értékét nem csökkenthetik azok a turistaházi históriák sem, amelyek a közönség-siker előidézésében nem utolsó szerepet játszottak.

TÓTH TIBOR

kevéssel az első világháború kitörése után, 1914. október 13-án született egy felső-nyitrai hegyaljai kis faluban, Rožňová Neporadzán (a régi magyar helységnévtárban Rozsony-neprőd néven szerepel). A trenčíni gimnáziumban érettségizett, majd a prágai egyetem bölcsészeti karán folytatta tanulmányait; olyan szakot választott, amely „egzisztenciát” biztosított: latin, szlovák és cseh nyelvet. A szegény falusi gyerek a maga erejéből végezte tanulmányait, a szükséges anyagiakat háztanítóskodással szerezte meg. Amikor Prágából távozott, odahaza már a fasizta szlovák állam zászlait bontogatták, a cseh országrészek a hitleri protektorátus-fekete esztendőit nyögték. Egy évre Mikulášon (Liptó-szentmikuláson) kapott állást mint tanár. A helybeli Hlinkagárda parancsnokának kívánságára hamarosan rendőrségi felügyelet alá helyezték és eltávolították a városból, a bardejovi (bártfai) gimnáziumban talált nagy nehezen alkalmazást. A felszabadulás után előbb a Tájékoztatásügy Megbízott Hivatalban, majd a Pravda, később a Szlovák Írószövetségi Kiadó munkatársaként dolgozott.

Aránylag későn, negyvenévesen jelentkezett első prózai művével, az Üveghegygel (1954). Igaz, előzőleg már több tucatnyi könyvet fordított le szlovákra angolból és németből. További munkái: Hodiny a minúty (Órák és percek, négy novella, 1956), Grécke zátišie (Görög csendélet, útinapló, 1958), Cudzí (Idegenek, novella, 1960), Novely (Novellák, 1962); már több éve dolgozik nagy regénytrilógiáján, amely „Role” (Földek) címmel hamarosan megjelenik.

36

